قد جاءکم بصائر من ربکم فمن ابصر فلنفسہ ومن عمی فعلیہا

للہ الحمد ہر آن چیز کہ خاطر میخواست + آخر آمد ز پس پردۂ تقدیر پدید

(یعنی)

بامداد الٰہی وطفیل حضرت رسالت پناہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

دفتر سوم مکتوبات

جناب حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ خلف الرشید عالیجناب حضرت

امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سرہ السامی

بطرز جدید و آئین غریب باہتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفا عنہ پسروری ثم امرتسری

در مطبع رز بازار امرتسر بحلیۂ انطباع پوشیدہ بر منصۂ ظہور جلوہ گر گردید بمنہ و کرمہ

بار اول | تعداد جلد | ۱۵۰۰

فہرست جدید کتاب مستطاب جلد ثالث از مکاتیب خواجہ محمد معصوم سرہندی قدس سرہ

مثل کلمۃ طیبۃ کشجرۃ طیبۃ اصلہا ثابت وفرعہا فی السماء

للہ الحمد ہر آن چیز کہ خاطر میخواست • آخر آمد زپس پردہ تقدیر پدید

اعنی

بفضل رحمانی و امداد یزدانی

دفتر سوم از مکتوبات

حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ

بآئین نوی

باہتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفا اللہ عنہ پسروری ثم امرتسری

در مطبع [illegible] امرتسر باہتمام شیخ عبد العزیز مینیجر پرنٹر مطبوع گردید

جلد ثالث مکتوبات معصومیہ جمع کردہ حاجی محمد عاشور البخاری الحسینی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للہ رب العٰلمین اکمل الحمد علی کل حال والصلوٰۃ والسلام الاتمان الاکملان علی سید المرسلین وخاتم النبیین کلما ذکرہ الذاکرون و کلما غفل عن ذکرہ الغافلون ۔ اللّٰھم صل علیہ وآلہ وسائر النبیین وآل کل وسائر الصالحین نہایۃ ماینبغی ان یسئلہ السائلون ۔ اما بعد عرض میدارد اضعف عباد اللہ الباری حاجی محمد عاشور بن حاجی مرزا محمد البخاری الحسینی غفر اللہ تعالیٰ ذنوبہما واحسن اللہ سبحانہ عاقبتہما کہ این لآلی ست منثورہ کہ از رشحات سحاب فضل و موہبت در صدف باطن صدق جمع آمدہ و جواہر یست منشورہ کہ از قعر بحر حکمت وہدایت بساحل نطق افتادہ

ل؎ قولہ وآلہ عطف علی الضمیر المجرور فی قولہ علیہ بدون اعادۃ الجار کما ہو مذہب الکوفیین ۱۲

۲؎ بفتح میم و کسر ہا و فتح موحدہ بمعنی بخشش ۱۲ ۳؎ بفتحتین خانہ مروارید ۱۲ ۔ ۴؎ آنہا سنگ چکیدہ ابر ۱۲

نظم

بنام ایزد چه خرّم نو بهاریست	کزو باغ ارم را خار خاریست
هزاران تازه گل در وے شگفته	دو صد نرگس بخواب ناز خفته
خطِ مشکینِ او بر لوحِ کافور	چو در پائے درختان سایۂ نور
هر آن حرفے که در وے چشم وارست	ز معنی موج زن صد چشمه سارست
درونش همچو غنچه از ورق پُر	بقیمت هر ورق زان یک طبق دُر
ز یکرنگی همه هم روئے و هم پشت	گر ایشان را نهد کس بر لب انگشت
بتقریرِ لطافت لب کشایند	هزاران گوهرِ معنی نمایند
گهے اسرارِ قرآن باز گویند	گه از قولِ پیمبر راز گویند
گهے باشند چون صافی درونان	بانوارِ حقائق رهنمونان
گهے آرند در خطّے عبارت	ز رحمتهائے ربّانی بشارت

مِنْ كَلَامِ الْاِمَامِ الْهُمَامِ هَادِي الْاَنَامِ قِبْلَةِ الْاَبْدَالِ وَالْاَوْتَادِ مَرْجِعِ الْاَقْطَابِ وَالْاَفْرَادِ سُلْطَانِ الْعَارِفِيْنَ سَنَدِ الْمُحَقِّقِيْنَ مَلَاذِ الْعَالَمِيْنَ عَيْنِ الْعَابِدِيْنَ بُرْهَانِ الْمِلَّةِ وَالدِّيْنِ قُدْوَةِ الْعُلَمَاءِ الرَّاسِخِيْنَ وَاقِفِ اَسْرَارِ الْمُتَشَابِهَاتِ مُظْهِرِ رُمُوْزَاتِ الْمُقَطَّعَاتِ الْفَارُوْقِيِّ النَّسَبِ مُحَمَّدِيِّ الْحَسَبِ شَيْخِ الْاِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِيْنَ شَيْخِنَا وَاِمَامِنَا الشَّيْخِ مُحَمَّدِ نِ الْمَعْصُوْمِ مَدَّ اللهُ تَعَالٰى ظِلَّ

ـلـه قوله بنام ایزد یعنی بمدد نام پاک حق جل وعلا یا قسم بنام وے سبحانه که این لآلی منثوره وجواهر منثوره چه خرم نو بهاریست الخ و مراد ازان مکاتیب معصومیه است رضی الله عن صاحبها ۱۲

ـعـه قوله خار خار یعنی تردد و تفکر و اندیشۂ طبیعت برائے امر مرغوب و غیر مرغوب - از برهان و بهار عجم ۱۲ غیاث

ـسـه قوله سار این لفظ برائے کثرت آمده چون کوهسار و شاخسار و بمعنی مثل و مانند چون دیوسار و خاکسار و بمعنی جا چون نمکسار و بمعنی شتر چون ساربان ۱۲ غیاث اللغات ـعـه یعنی همه کمال در کمال و خوبی در خوبی ست جائے انگشت نهادن نیست حتے که پشت در رنگ روست ۱۲ ـه بیان لآلی وجواهر ۱۲

ـلـه اوائل سور قرآنی ۱۲

ارشاده علی مفارق العالمین وساعد المسلمین من بحار برکاته الی یوم الدین قطعه

بخت نشانے زسرافگندگی | تاج سرش خاک در بندگی
جیب دلش مشرق انوار غیب | نور بکف کرده چو موسی زجیب
زندگی دل چو مسیح از دمش | سبزهٔ جان چون خضر از مقدمش
طلعت او نور سعادت فشان | خلعت او دامن دولت کشان
صحبتش اکسیر مس هر وجود | همتش ایثارکن بحر جود

ابن الامام الربانی المجدد للالف الثانی کاشف اسرار السبع المثانی خازن کنوز الهدایة قاسم معدن الرحمة معراج الوصول منهاج القبول المتحقق باسرار المحبة والمحبوبیة الذاتیة المستسعد بمناصب الخلافة والقیومیة سیدنا وقبلتنا الشیخ احمد ابن الشیخ عبد الاحد قدس الله تعالی سرهما وافاض علینا وعلی العالمین برکاتهما قطعه

رخ او مطلع صبح صباحت | لب او گوهر کان ملاحت
جمال نیکوان در پیش او گم | چنان کز پرتو خورشید انجم
مهے بود از سپهر آشنائی | وزو کون و مکان را روشنائی
نه مه مهتاب روشن آفتابے | کہ از روے بر فلک افتاده تابے
چه میگویم چه جاے آفتاب است | کہ رخشان چشمه اش آنجا سراب است

مقدس نورے از قید چه و چون + سر از جلباب چون آورده بیرون + اگرچه این ذرهٔ احقر را لیاقت جمع آوری انوار این خورشید انور نبوده اما از غایت کرم و مهربانی که آن قبلهٔ دو جهانی در بارهٔ این غریب مرحمت داشتند و اکثرے نقل این آیات باهرات که هر یک ازان دُریست از دریاے هویت سرافراز میگردانیدند-

رباعی

من بے تو دمے قرار نتوانم کرد | احسان ترا شمار نتوانم کرد

ط۱ اما بالجر بدل من الامام الهمام او الشیخ محمد المعصوم او النصب مفعول لا عنی المقدر او الرفع خبر المحذوف یعنی هو ۱۲ ط۲ القران او الفاتحة ۱۲ ط۳ بالفتح جمع نجم بمعنی ستاره ۱۲ ط۴ اضطراب ست از ناقبل خود ۱۲ ط۵ اسم فعل ست یعنی ابیه شد یعنی تاسف و تحیر و تعجب مستعمل ست ۱۲ ط۶ یعنی از قید کم و کیف ۱۲ ط۷ وجه اول از برائے تقصدی تجمع آوری ۱۲

گر بر تنِ من زبان شود ہر موئے — یک شکرِ تو از ہزار نتوانم کرد

دیگر بحسب اشارہ صاحب و صاحبزادہ جہان تَشنَج بحر العرفان نُورِ حدیقۃِ الانسِ وَالجانِّ مَظہرِ آیاتِ الرَّحمٰنِ وَاصِلِ مَنْ عَرَفَ اللّٰہَ طَالَ اللِّسَانُ وَاقِفِ اَسرارِ مُقَطَّعَاتِ القُرآنِ شَفِیعِ دُخُولِ الجِنَانِ مخدوم و مخدوم زادہ ارجمند حضرت خواجہ محمد نقشبند

قطعہ

اے قدِ تو سرو چمنِ دلجوئی — از سر تا بقدم لطافت و نیکوئی
از رشتہ جان دوختہ استادِ ازل — بر سرو قدِ تو جامہ نیکوئی

بتاریخ سنہ یکہزار و ہفتاد و سہ کہ از لفظ مکاتیبات قطب زمان ظاہر و ہویداست متصدی جمع آن گردید

بیت

زہے خجستہ کتابے کزان سپہر برا — بسالکِ رہِ حق نجم رہنما آمد
کتاب نے کہ زلالے زلطف سبحانی — چو آب خضر بقا بخش و جانفزا آمد
چو جستم از دل خود حساب تاریخش — مکاتیبات قطب زمان ندا آمد

بیت

اگر ہر موئے من گردد زبانے — زتو رانم بہر یک داستانے
نیارم گو ہر شکر تو سفتن — سرِ موئے ز احسان تو گفتن

شاید کہ بعنایتِ یکتائے بے ہمتائے جَلَّ وَعَلَا این فائدہ تام و مائدہ عام منظورِ نظر صاحبدلان شود و مقبول خاطر مقبلان گردد و جامع را در وقت خوش بدعا امداد فرمایند و اللّٰہ تبارک و تعالیٰ طالبان صادق را از فوائد این فوائد بہرہ مند سازد و این حقیر را بتوسل این خدمت جلیل القدر سعادتمند دارد و بحقِ النَّبِیِّ الاُمِّیِّ وَاٰلِہِ الاَمْجَادِ عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیمَاتُ وَالبَرَکَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ العُلیٰ

لہ حروف اوائل السور القرآنیۃ نحو ن ق حم الم وغیرہا ۱۲ لہ باین نہج م ک ا ت پ ا ت ق / ۴۰ - ۲۰ - ۱ - ۴۰۰ - ۱ - ۲ - ۴۰۰ - ۱ - ۱۰۰
ط ب ز م ا ن / ۹ - ۲ - ۷ - ۴۰ - ۱ - ۵۰ } ۱۰۷۳ لہ یعنی این ذرہ احقر بنابراین دو وجہ و جیہ ۱۲ لہ وزن این مصرعہ تاریخیہ بحسب قواعد عروض درست نمیگردد شاید کہ حرفے ساقط گشتہ بسبب سہو کاتب فلیتامل ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللّٰہ تعالیٰ

لہ قولہ مائدہ بکسر حرف سوم کہ ہمزہ است یعنی خوان پر از طعام و نعمت ۱۲ غیاث اللغات

مکتوب اوّل (۱)

بہ برادرِ بزرگ خود قدوۃ الکاملین امام العارفین زبدۃ العلماء الراسخین الوارث الکامل والتابع البالغ مُسْتَظْہِرِ[1] اَسرارِ الرّبّ الحمید حضرت شیخ محمد سعید قدّس اللہ سرہ الاقدس در ذکر لوازم شوق و محبت بموجب حدیث شریف[2] مَنْ اَحَبَّ اَخَاہُ فَلْیُعْلِمْ اِیَّاہُ مع اشارۃ اجمالیۃ الی حقیقۃ الوصل بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مصراع آمد ازان جناب صحیفہ بسوے من * اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ اَذْہَبَ عَنَّا الْحَزَنَ * بعد از تقدیم مراسم عقیدت و نیاز معروض میدارد عنایت نامۂ نامی و ملاطفۂ گرامی کہ از کمال کرم و مہربانی مصحوب مُلّا طاہر نامزدِ این مسکین بے تسکین فرمودہ بودند بورود آن مستسعد گردید از راہ تلطف و مخلص پروری مقدمات شوق آمیز و فقرہاے عشق انگیز اندراج یافتہ بود مطالعۂ آن آتش مشتاقان را مضاعف ساخت و شعلۂ شوق اینان را سر بلند گردانید مصراع آب و آتش را دو چند[3] افزا شد ہمچو نفط[3] * بلے لطف معشوق در رنگ استغناے او عشق آمیز و آتش انگیز ست حالتِ سوختہ مشتاقان را این مصراع ہندی بیان مینماید

---

[1] قولہ مستظہر ظرف ست از ظہور یا اسم فاعل از اظہار ۱۲ [2] ونظم الحدیث علی ما فی المشکوۃ من روایۃ ابی داؤد والترمذی ھکذا۔ عن المقدام بن معدیکرب عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اذا احبّ الرجلُ اخاہ فلیخبرہ انہ یحبّہ یعنی چون دوست دارد مردے برادر خود مسلمانے را پس باید کہ خبر کند آن مرد آن برادر خود مسلمانے را کہ وے دوست میدارد اورا۔ وفی الحصن الحصین واذا احبّ اخاہ فلیُعلِمہ ذلك ۱۲

[3] نفط بالکسر و یا لفتح روغنے ست کہ از زمین میجوشد و مجازاً باروت را نیز گویند ۱۲

مصراع چونے کی سی کانکری جب چھڑکون تب آگ + عاشق مسکین را نہ تاب عتاب و نہ طاقت عنایت و نہ برداشت قہر و نہ یارائے مہر مصراع کہ وصل از ہجر باشد جان ستان تر + حدیث نفیس لَوْ کَشَفَہٗ لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْہِہٖ مَا انْتَہٰی اِلَیْہِ بَصَرُہٗ مِنْ خَلْقِہٖ شاہد این معنی ست بیت گیرم کہ بغم خانۂ ما یار خرامد کو حوصلہ و طاقت دیدار کہ دارد + بلے لَا یَحْمِلُ عَطَایَا الْمَلِکِ اِلَّا مَطَایَاہٗ ہستی عاشق تا درمیان ست مورد صد بلاست صلاح او در نیستی ست و فلاح او در ترک ہستی نامراد ترے از مسکین معلوم نیست کہ کسے باشد کمال در حق او نفی کمال ست و خیریت در سلب خیریت شخصے کہ کمال او در نفی کمال بود و صلاح او در نیستی از کمال مولائے خود چہ خبر داشتہ باشد و بجمال ہستی او چگونہ اعلام نماید مگر آنکہ بدام نیستی صید ہستی نماید و بوجود موہوب موجود گردد فصح کَوْنُ الْعَارِفِ ہُوَ الْمَعْرُوْفَ وَالْوَاجِدِ ہُوَ الْمَوْجُوْدَ دراز نفسی رفت ۵ بندہ باید کہ حد خود داند اظہار انتظار آمدن این مسکین فرمودہ اند مصراع از دوست یک اشارہ از ما بسر دویدن سعادت فقیریست کہ در خدمت برسد و از برکات صحبت کثیر البہجت ۶ مستفید و مستسعد گردد

---

۱ یعنی دل عاشق در رنگ چونہ بے آب رسیدہ است چون بر آن آب پاشیدہ شود ہمان وقت برنگ آتش مے برآید ۱۲ ۲ قولہ مسکین را الخ بدانکہ در بعض نسخ لفظ را موجود نیست اما پس از لفظ عتاب و لفظ قہر لفظ دارد بعض موجود ست فافہم ۱۲ ۳ قولہ لو کشفہ الخ اولش حجابہ النور و ہذا قطعۃ من حدیث طویل رواہ مسلم یعنی پردہ حق سبحانہ و تعالے نور ست اگر برداشتے این پردہ را ہر آئینہ بسوختے انوار ذات وے ہر چیزے را کہ بنہایت رسیدہ است بسوے آن چیز بصر وے تعالی کہ خلق وے باشند بیت ہست از پس پردہ گفتگوے من و تو + چون پردہ برافتد نہ تو مانی و نہ من + ۴ یعنی نتواند کہ بردارد بخششہاے شاہ را مگر شتران بار بردار شاہ ۱۲ ۵ یعنی کلام بطول انجامید ۱۲ ۶ بالفتح شادمانی و تازگی و زیبائی و خوبی ۱۲ غیاث اللغات

نسخہ: عاشق مسکین را نہ تاب عتاب دارد و نہ طاقت عنایت و نہ برداشت قہر دارد و نہ یارا مہر

نسخہ: پیچہ برد

نسخہ: بکون

نسخہ: مصرع

نسخہ: بودند

مکتوب دوم (۲)

بمخدوم زادهٔ گرامی شیخ عبدالاحد در بیان آنکه فضیلت دائرست میان عالم خلق و عالم امر لیکن فضل کلّی مر عالم خلق راست و در شرح عبارت حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ که در مکتوبے واقع شده است که در تکمیل[۱] و دعوت[۲] محبت آنسرور علیہ الصلوٰۃ والسلام بر محبت حق جلّ و علا غالب میشود و در آنکه آنچه حضرت خواجه بزرگ قدس سرّہ فرموده اند که مقصود از سیر و سلوک آنست که استدلالی کشفی گردد و اجمالی تفصیلی گردد نسبت بارباب جهل چگونه راست آید و در بیان آنکه عروج حقیقت محمدی از مقام خود و رسیدن آن بحقیقت احمدی بچه معنی ست و ما یناسب ذٰلک۔ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب رسیده سبب مسرت گردید اللہ تعالیٰ بعافیت و استقامت دارادو ابواب فتوح همواره مفتوح بود بمنّہ و کمال کرمہ نوشته بودید که در مکاتیب حضرت مجدد الف ثانی رض واقع شده است که عالم خلق افضل از عالم امر و در جائے دیگر نوشته اند که ولایت احمدی فوق ولایت محمدی ست چه در اسم احمد یک طوق عبودیت ست و در اسم محمد دو طوق پس اوّل بکیفیّت حضرت[۳] اطلاق نزدیک ترست و نیز در مکاتیب شریف آمده است که ولایت احمدی بعالم امر تعلّق دارد و ولایت محمدی علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ بعالم خلق ازینجا تفوّق[۴] عالم امر بر عالم خلق مفهوم میشود وجه توفیق چیست سعادت آثارا

۱؎ یعنی در مرتبۂ ارشاد و تبلیغ ۱۲ ۲؎ یعنی دعوت خلق بحق جل و علا ۱۲ ۳؎ یعنی ذات حق جل و علا ۱۲ ۴؎ و تفوق مستلزم ست مر افضلیت را پس افضلیت عالم امر بر عالم خلق لازم آمد و قول ثانی منافی قول اول گشت پس وجه توفیق چیست ۱۲

تفوق[1] دلالت بر افضلیت ندارد و روا ست که مکانِ طبیعی یکے فوق از دیگرے
بود و آن دیگر با وجودِ اسفلیتِ مکانِ طبیعی او افضل بود در رنگِ ملک که باعتبارِ
حیزِ طبیعی فوقِ انس ست این بر زمین ست و او بر فلک این در ولایت صغری
و کبری ست و او در ولایت علیا مع ذلک فضل انس راست پس هیچ تدافع[2] نبود
حقیقتِ معامله آنست که عالمِ امر را بر خلق تفوق ست و بالذات اقرب ست بعالم
قدس و عالمِ خلق چون مزکے و مطهر گردد و بکمالِ خود برسد از عالمِ امر بالا رود و
جائے برسد که عروج عالمِ امر هم آنجا نرسد پس باعتبارِ حال و حیزِ طبیعی تفوق مر
عالمِ امر راست و باعتبارِ عروج و مآل فضل مر عالمِ خلق راست و بملاحظهٔ این
دو[3] اعتبار حکمِ تفوق و افضلیت میانِ این هر دو عالم[4] دائر میشود بے تدافع لیکن
فضلِ کلی[5] عالمِ خلق راست چه مدارِ فضل بر قربست و قربے که عالمِ خلق راست
بعد از کمال عالمِ امر را نیست هر چند بکمالِ خود برسد اگر گویند که مربی عالمِ امر ولایتِ احمدی
است و این ولایت را فضل ست بر ولایت محمدی که مربی عالمِ خلق ست او علیه و علی آله الصلوٰة
والسلام چه او را تفوق ست و اقربیت بحضرتِ ذاتِ تعالی پس عالمِ امر افضل بود
باعتبارِ فضلِ مربی گوئیم که تفوق دلیل فضلیت نیست کما مر و بر تقدیرِ تسلیم فضیلتے
که از راه مربی باشد مستلزم فضیلتِ کلی نیست فضل من بعض الوجوه هم کفایت
میکند و شک نیست که عالمِ امر را بچندین وجه فضل ست بر عالمِ خلق هر چند معامله فضل
کلی بر عکس ست پرسیده بودند که در مکتوبے از مکتوبات جلد اول واقع شده است که در تکمیل
و دعوت محبت آن سرور علیه و علی آله الصلوٰة والسلام بر محبت حق جل و علا غالب

نسخه: انیست / نسخه: است

نسخه: تفضیلے / نسخه: فضل

[1] یعنی تفوق عالم امر بر عالم خلق که مفهوم کلام حضرت مجدد ست مسلم ست اما تفوق حیزے دلالت بر افضلیت آن ندارد چنانچه مزعوم سائل ست چه رواست که مکان الخ ۱۲ [2] میان دو قول حضرت مجدد رض ۱۲ [3] یعنی اعتبار حال و اعتبار مآل ۱۲ [4] یعنی عالم امر و عالم خلق ۱۲ [5] یعنی مجموع خوبیهائے عالم خلق من حیث المجموع بر مجموع خوبیهائے عالم امر راجح ست و افزون ۱۲ [6] یعنی فضل کلی مر عالم خلق راست ۱۲

میشود بچه معنی ست مدّا اند کہ این سخن در رنگ آن سخن ست کہ در رسالۂ مبدا و معاد آنحضرت برنگاشته اند و از غلبۂ محبت آنسرور علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام خبر داده اند کہ حق سبحانه وتعالی را بواسطۂ آن دوست میدارم کہ رب محمد ست صلی الله علیه وآله وسلم وحل آنرا همانجا فرموده اند بآن رساله رجوع نمایند نوشته اند کہ محبت و معرفت در مرتبۂ صفات ست وبس در مرتبۂ ذات تعالی این قسم محبت را گنجایش نیست[1] الخ اگر گویند کہ مغلوبیت تقاضای اصل محبت میکند و در مرتبۂ ذات کہ مرتبۂ سقوط نسب و اعتبارات ست هرگاه نسبت محبت ساقط باشد باید کہ محبت مغلوب هم نباشد گوئیم در وقت عروج کہ هنگام استهلاک ست نسبت محبت در رنگ سائر نسب ساقط ست لیکن زمان نزول کہ زمان شعور ست و تخلق اگر محبت نسبی و بواسطۂ علاقه پیدا شود گنجایش دارد چنانچه بعلاقۂ آنکه مثلاً رب محمد ست صلی الله علیه وآله وسلم و مانند آن ایضاً رسیده بودند کہ حضرت ایشان نوشته اند و نیز از حضرت خواجه بزرگ منقول ست کہ مقصود از سیر و سلوک آنست کہ استدلالی کشفی شود و اجمالی تفصیلی گردد این قول نسبت باهل کشف و ارباب علم راست مے آید اما ارباب جهل کہ از کشف و فهم تفصیلی بهره ندارند نسبت بآنها چگونه راست آید و این مرقوم چه چیز طلب نمایند مدّا اند کہ این قول نسبت بهمه راست ست و مطابق نفس امر لیکن کسے کہ بمطلب نرسد گناه قول چیست یا آنکه گوئیم کہ حکم نمودن کہ ارباب جهل مطلقاً از کشف و تفصیل بهره ندارند در حیز منع ست چه هر کہ از ایشان بکمال رسیده است باطن او از حجب بر آمده است و کشف غطا و ادراک بسیط

[1] جمیع نسب را از آن مرتبه کوتهی ست آنجا همه حیرت ست یا جهل بلکه بذوق نفی محبت در آن مرتبه میکند و هیچ وجهے خود را شایان محبت او نمیداند محبت ذاتی کہ گفته اند مراد از آن ذات احدیت نیست بلکه ذات با بعضے از اعتبارات ذات ست ۱۲ مبدا و معاد

حاصل نموده است که از رقیت ماسوای محض گذشته است و بفنا و بقا رسیده گفته
اند تا نیابی نرسی و یافت عین کشف و شهود است و از تحقیق استدلال و اجمال
برآمده است و بر تقدیر تسلیم آنکه کشف و شهود ورای معرفت و یافت است گوییم که
این قول موجب حصر نیست که غیر این مقصد از سیر و سلوک نیست چه معرفت الله
مقصد اسنی است از سیر و سلوک و آنچه درین قول[1] مذکور است نیز از مقاصد است
بعضی را حاصل شود و بعضی را نے لیکن حصول معرفت همه را ناگزیر است که ولایت خاصه
بے آن صورت پذیر نیست و برین تقدیر اگر حصر گوییم حصر اضافی خواهد بود نسبت
بآنچه در اذهان عوام نقش بسته است که مقصود از سیر و سلوک طریقه صوفیه مشاهده الوان
و انوار غیبی است و کشف احوال مخلوقات و ظهور خوارق و کرامات بنابران فرموده که
مقصود از آن تکمیل ایمان است نه تماشای صور غیبیه که داخل عبث است خوش گفته بیت

کرامات تو اندر حق پرستی است ✤ جز این کبر و ریا و عجب و هستی است

یعنی چیزے را که کرامت خیال کرده از کشف و خوارق عادات کرامت نیست کرامت
حقیقی مقصود آنست که حق پرست باشی و از دقائق شرک برآئی و بمعرفت راه یابی
و فنا و نیستی حاصل کنی که کمال انسانی منحصر در آنست و هرگاه خواهی که اظهار کرامت
خرق عادت نمائی و خلق را معتقد خود گردانی و ازین راه از مردم امتیاز پیدا کنی هر آئینه
کبر و ریا و عجب و هستی پیدا آید و از قرب بُعد نصیب آید و از معرفت بے نصیبی حاصل آید
نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا نوشته بودند که این قول نسبت
بهر سه فریق[2] است یا خاص بمبتدی و متوسط سعادت اطوار این قول نسبت بمنتهی است
و استدلالی کشفی شدن و اجمالی تفصیلی گشتن شعار منتهی است مبتدی و متوسط
ازین کمال در راه اند نوشته بودند که چون حقیقت محمدی از مقام خود عروج فرموده

---

۱ یعنی قول حضرت ایشان قول حضرت خواجه بزرگ ۱۲ ۲ یعنی مبتدی متوسط و منتهی ۱۲ ۳ یعنی قول سابق حضرت ایشان و حضرت خواجه بزرگ ۱۲

بحقیقت احمدی متحد شد و آن مقام[۵۱] خالی ماند پس باید که وصول درین ایام الی یوم القیام بحقیقت محمدی محال باشد لکونها[۵۲] معدوما و منعدما و هیچ مقامے حائل حقیقت موسوی که محبّیت صرف ست و حقیقت احمدی که محبوبیت بحت ست نباشد[۵۳] و موجود جز محبّیت و محبوبیت خالصین نبود و مرکزے[۵۴] دائره میباید که متحقق باشد و این بحسب صورت محال[۵۵] ست و میباید که محمدی المشرب در جهان پیدا نشود که ولایت محمدی موجود نیست تا واصل آن گردد و ندانند که حضرت ایشان قدس الله تعالی سره در مکتوب دویست و نهم از جلد اول تصریح کرده اند که مراد از حقیقت احمدی و حقیقت محمدی درینجا تعین امکانی خلق و امر اوست علیه وعلی آله الصلوة والسلام نه تعین وجوبی که تعین امکانی او ظل آنست چه عروج تعین وجوبی را معنی نیست و متحد گشتن بآن تعین معقول نه تم کلامه[۵۶] برین تقدیر همه شبهات هباء منثورا میگردد چه منشاء شبهات عروج تعین وجوبی ست و متحد گشتن بآن کما لایخفی ولیس فلیس عجب که بعض[۵۷] کلام را مطالعه کرده اند و بعض را نادیده ایراد شبهات مینمایند و بر تقدیر تسلیم گوئیم که لحوق ظل باصل موجب انعدام ظل نیست اینجا تبدل صفاتست فنا و بقا که دو رکن ولایت اند آنجا نیز تبدل صفات ست سالک بفنا معدوم نمیشود تبدل حقیقت محالست خلقتم[۵۸] للابد شنیده باشد عجب ست که انعدام حقیقت از کجا فهمیده اند و ابتناء شبهات بر آن نموده زیاده ازین نیست که پیغامبر صلی الله علیه وآله وسلم ازان حقیقت عروج فرموده بحقیقت فوقانی رسیده اند و باوصاف آن

---

۵۱ یعنی مقام حقیقت محمدی ۱۲ ۵۲ یعنی بسبب معدوم و مفقود بودن حقیقت محمدی در مقام خود ۱۲ ۵۳ چه حقیقت محمدی حائل بود و آن معدوم شده و منتقل گشته ۱۲ ۵۴ چه مرکز عین نقطه وسط دائره را گویند ۱۲ ۵۵ ای کلام حضرت المجدد قدس سره ۱۲ ۵۶ و چون نیست مراد تعین وجوبی که منشاء شبهات سابقه بود پس نیست و نابود گردید وجود شبهات فافهم ۱۲ ۵۷ یعنی شبهات وارد کنندگان بعض حصص کلام را مطالعه کرده اند و بعض حصص دیگر را نادیده ایراد شبهات الخ ۱۲ ۵۸ یعنی شما برای دوام و همیشگی مخلوق شده اید ۱۲

گردند — کرده اند — تبدیل — منعدم — پیغمبر خدا

نیز منتفی گشته حقیقت سابق برجاست و وصول آن واقع و حیلولهٔ آن بین
الحقیقتین برحال و مرکز و دائره برپا بلکه تسمیهٔ آن بحقیقت محمدیه باعتبار ماکان رواست
و آنچه حضرت ایشان نوشته که مقام حقیقت محمدیه خالی ماند نیز دلالت دارد بر آنکه
آن مقام بعد عروج آنسرور صلی الله علیه و آله وسلم بحال خودست پس آنچه لوازم
اوست از محبوبیت و محبیت و مرکزیت و عدم مرکزیت نیز بحال خویش باشد و هرکه
از راه استعداد مناسبت باین مقام دارد محمدی المشرب ست چه این مقام مقام حقیقت
مقام محمدی ست والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی

مکتوب سوم (۳)

بمخدوم زاده گرامی شیخ محمد خلیل الله در ذکر بعضے مناقب و مآثر برادر کلان خود امام
العارفین قدوة الواصلین واقف اسرار کلام مجید حضرت شیخ محمد سعید که بتقریبے
مرقوم گردید نحمده و نصلی علی حبیبه و آله و نسلم از خوردی باره آثار قبول و
کرامت از ایشان پیدا بود و از زمان صبا اطوار ولایت و نجابت هویدا در زمان حیات
حضرت قطب الولایة خواجه محمد باقی رضی الله عنه ایشان خورد سال بوده اند و بملازمت
صوری خواجه نرسیده لیکن خواجه در حق ایشان فرموده بودند که محمد سعید حریف ست از

٥١ جمع مآثر بمد همزه و کسر ثاء مثلثه آثار و نشانهای نیک و کارهای پسندیده ۱۲ ٥٢ فرزند دوم حضرت مجدد قدس سره اند و ولادت شریف ایشان در حدود سال هزار و پنج هجری شهر شعبان بوده ۱۲ زبدة المقامات ٥٣ بکسر اول بمعنی کودکی ۱۲ ٥٤ بفتح اول اصالت و بزرگواری و گرامی شدن ۱۲ ٥٥ ملاقات ظاهری حضرت خواجه محمد باقی ۱۲ ٥٦ در زبدة المقامات آورده که حضرت ایشان میفرمودند که محمد سعید چهار و پنج ساله بود که دستے را رنجوری پیش آمد در غلبات آن ضعف از وے پرسیده شد که چه میخواهی بے اختیار گفت حضرت خواجه را میخواهم من این حرف او را بحضرت خواجه قدس سره عرض کردم فرمودند که محمد سعید شما رندی و حریفی نمود و غائبانه از ما نسبت در ربود ۱۲

کمالات

ماثانه نسبت گرفته است ع فِی الْمَهْدِ يَنْطِقُ عَنْ سَعَادَةِ جَدِّهٖ[1] + و تحصیل کمال
ظاهری و باطنی در خدمت والد بزرگوار خود نموده اند و در سن هفده سالگی علوم ظاهره
معقوله و منقوله را بدرجه کمال رسانیده اند و در رنگ والد بزرگوار خود بکمال تشرع و
تقوی آراسته و بمتابعت سنت و عمل بعزیمت پیراسته لیکن کلام و تواضع تمام و
تقیّد وافر باهتمام و بذل موجود و نفی وجود طریقه انیقه[2] ایشان ست قرآن مجید را
بسند عالی تجوید نموده اند و در حدیث نبوی علی مصدرها الصلوٰة والسلام سند جید[3]
و رتبه قصوی دارند و در فقهیات دستگاه علیا حضرت ایشان را در اکثر اوقات که احتیاج
بتحقیق مسئله فقهیه میشد از ایشان بیان آن میخواستند و گاهے که حل مشکلات
مسائل میکردند و راه خلاصی از بعضے از مضایق مینمودند آنحضرت بسیار خوشوقت میشدند
و دعا درباره ایشان میکردند و در حضور آنحضرت بمراتب کمال و تکمیل رسیده بودند و بخلافت
ایشان در آن وقت نیز تعلیم طریقه و ارشاد طلبه میفرمودند و باوجود کمال عقل معاد در عقل
معاش نیز درجه کامل دارند چنانچه حضرت ایشان در اکثر امور مصلحت و مشوره[4] با ایشان
مینمودند و رائے ایشان را مے پسندیدند و در امور باطن نیز ایشان صاحب سر آنحضرت
بودند و اسرارے با ایشان در میان مے آوردند که کسے دران شریک نبود و با سرار
غامضه و معاملات خاصه آنحضرت مستبشر و متحقق اند ارباب اغراض صوری از توجه
ایشان شفا میجویند و اصحاب علل معنوی از تصرف شان را بجمعیت مے پیوندند
بالجمله ایشان مصداق قول قطب المحققین وارث المرسلین حضرت خواجه نقشبند قدس سره

هفده — فقاهت — باطنی — مستبشر

ف۱ یعنی این کودک در گهوارهٔ خود گویاست از سعادت بخت خود یعنی در وے آثار سعادت بخت یعنی نیک بخت بودن موجود است ۱۲ ف۲ قوله انیقه بروزن صحیفه یعنی خوب و عجیب ماخوذ از انق بفتحتین یعنی شاد شدن و بغایت خوش شدن ۱۲ غیاث ف۳ سند جید نیک و خوب باعتبار راویان و استادان ۱۲ ف۴ قوله مشوره بفتح میم وضم شین و سکون واو صلاح پرسی و کنگاش و باین معنی بسکون شین و ضم واو نیز آمده و بفتح واو به ثبوت نمیرسد ۱۲ غیاث اللغات

سرُّہ اند کہ فرمودہ اند کہ ما فضلیا نیم این نقل در بزرگی ایشان کافیست کہ مے آرند کہ ایشان در معاملہ مے بینند کہ اصحاب کرام رضی اللہ عنہم و حضرت پیغمبر ما علیہ وعلےٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام جمع اند و ایشان با چندے از یاران حضرت ایشان نیز دران مجلس حاضر اند و درین میان اصحاب کرام کاغذے طلب مینمایند کہ بخدمت آن سرور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نامہ نویسند کاغذ حاضر کردند و نامہ نوشتند باین مضمون کہ ایشان و ما یان در عنایت الٰہی جل سلطانہ برابریم و ما اینہمہ محن و ریاضات شاقہ کشیدیم و ایشان چہش جیبت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در جواب آن این لفظ قرآنی نوشتہ اند ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ و در تبیین معارف و حقائق و شرح اسرار و دقائق زبان عالی و بیان شافی دارند و چون نزد اہل معنی اعلائے کمالات و اظہر کرامات سخن در دقائق ذات و حقائق صفات ست تعالت و تقدست کہ از جوش ذوق و خروش شوق سر بر زدہ است لاجرم از شرح کمالات و بسط کرامات ایشان لب فروبستہ حوالہ بر ملفوظات و مکتوبات ایشان مینماید تا ازین بآن پے برند و از معنی بصورت گرایند خوش گفت

مصرع قیاس کن زگلستان من بہار مرا

مکتوب چہارم (۴)

بفقیر حقیر جامع این مکتوبات قدسی آیات محمد عاشور بخاری در بیان طریق اہل اللہ و خلاصہ سیر و سلوک ایشان و بیان فنائے لطائف عالم امر و بقائے آنہا مفصلاً

ـــــ

۱ یعنی این جماعہ کہ خواجہ محمد سعید از ایشانست فافہم ۱۲ ۲ یعنی گو امتیاز شرف صحبت و عدم آن درمیان موجود ست و متحقق فافہم ۳ بہمراہی پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ۱۲ ۴ و یؤیدہ حدیث رواہ رزین عن ابی عبیدۃ رض قال یا رسول اللہ احد خیر منا اسلمنا و جاھدنا معک قال نعم قوم یکونون من بعدکم یؤمنون بی ولم یرونی وایضا حدیث رواہ احمد طوبی لمن رانی وطوبی سبع مرات لمن لم یرنی وآمن بی ۱۲ آخر المشکوۃ

و مناسبتِ لطائفِ عالمِ خلق با ہر یکے ازین لطائفِ عالمِ امر * بِسْمِ اللّٰہِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ نَحْمَدُہٗ وَ نُصَلِّیْ عَلٰی حَبِیْبِہٖ وَ اٰلِہٖ وَ نُسَلِّمُ * بدانند کہ فنائے قلب عبارت
از نسیانِ ماسوائے اوست سبحانہٗ و عدمِ خطورِ غیر بحدے کہ اگر بتکلف اخطارِ غیر نماید
مخطور نگردد و بقائے آن بچیزے ست کہ فنائے او از ظہورِ آن بحصولِ پیوستہ و آن
ظہورِ تجلّیِ فعلِ حق ست سبحانہٗ بر قلب اگر گویند کہ بعد از فنا ظہورِ آن تجلّی ست یا بعد
از تجلّیِ آن فناست گوئیم کہ لازم و ملزوم ہم اند ہمان سخنِ شیخ الاسلام انصاریست
قدس سرہ کہ تا نیابی نرہی و تا نرہی نیابی ندانم کدام یکے پیش بود گسستن یا
پیوستن * چون از ظہورِ تجلّیِ فعلی قلب فانی گردد و دران فنا فعلِ سالک منفی شود
و خود را مسلوب الفعل یابد بعد ازان بفعلِ حق باقی گردد و فعلِ خود را فعلِ حق یابد بعد
ازین فنائے روح ست و فنائے روح از ظہورِ تجلّیِ صفاتِ او تعالی بحصول مے پیوندد
و بقائے روح نیز بدان صفاتِ قدس بود بعد ازان فنائے سر ست کہ مُفنیِ آن شیونات
و اعتباراتِ صفات ست و بقائے او بعد از فنائے او بآن شیونات و اعتبارات بود بعد
ازان فنائے خفی ست و مُفنیِ آن صفاتِ سلبیہ تنزیہیہ است و بقائے آن بآن
بعد ازان فنائے اخفے ست و مُفنیِ آن مرتبہ الیست کہ کالبرزخ ست میانِ مرتبۂ
تنزیہی و میانِ احدیتِ مجردہ و بقائے اخفے بعد از فنا بآن مرتبہ مقدسہ چون سیر
بانجا رسد درجاتِ ولایتِ عالمِ امر بنہایت آید کہ این لطائفِ خمسہ در مرتبۂ ولایت
بعد ازان اگر فضلِ الٰہی مدد فرماید سیر در کمالاتِ لطائفِ خمسۂ عالمِ خلق کہ نفسِ انسانی و
عناصرِ اربعہ است خواہد افتاد و این لطائفِ خمسۂ عالمِ خلق اصلِ لطائفِ خمسۂ عالمِ امر اند
معاملۂ لطیفۂ نفس اصلِ معاملۂ قلب ست و معاملۂ لطیفۂ باد اصلِ معاملۂ لطیفۂ روح ست

بانجا

۱؎ خطور بالضم گذشتن اندیشہ بدل ۱۲　۲؎ یعنی ابو اسمعیل از اولاد حضرت ابو ایوب انصاری رضہ کہ از اکابر محدثین بودہ
است او گفتہ کہ من از سہ صد تن حدیث نوشتہ ام کہ ہمہ سنی بودہ اند ۱۲　۳؎ از باد آب آتش خاک ۱۲

و معاملۂ لطیفۂ آب اصلِ معاملۂ لطیفۂ سِرّ ست و معاملۂ لطیفۂ نار اصلِ معاملۂ لطیفۂ خفی است و معاملۂ لطیفۂ خاک اصلِ معاملۂ لطیفۂ اخفی است باید دانست کہ فائدۂ فنا زوالِ صفاتِ بشریہ است و رفعِ شرکِ خفی اگرچہ سِرّ و خفی و اخفی باحکامِ شرعی مکلف نشدہ اند و شرکِ آنہا را در اسلام اعتبارے نمودہ اند لیکن در مرتبۂ ولایتِ خاصہ از رفعِ آن شرکِ خفی چارہ نیست و ہر چند آنہا نازک تر و نورانی تر اند شرکِ آنہا خفی تر ست و رفعِ آن شرک دقیق تر و تواند بود کہ بعضے را فنائے قلب و روح دست دہد و فنائے سِرّ نشود و بعضے را فنائے سِرّ شود و فنائے دو لطیفہ کہ بعد ازان ست نشود و بفنائے ہمان لطیفہ قلب و روح و سِرّ اکتفا رود و از اولیا بود لیکن چون فردا حقائق ہر یک ازین لطائف در جلوہ آید آن لطائف کہ درین نشأہ بدولتِ فنا و بقا مشرف نشدہ اند از ثمرات و نتائجِ مناسبۂ آن فنا و بقا فائدۂ کامل نگیرند۔ مَنْ كَانَ فِيْ هٰذِهٖۤ اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيْلًا[1] والسلام۔

مکتوب پنجم (۵)

بقاضی عارف کشمیری در شرحِ حدیث اَرْوَاحُهُمْ اَیِ الشُّهَدَاءِ فِيْ اَجْوَافِ طَيْرٍ خُضْرٍ الخ[2] بر طریقۂ علما و صوفیہ مَعَ دَفْعِ الشُّبُهَاتِ الْوَارِدَةِ عَلَيْهِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى مَا اَسْبَغَ مِنْ اَفْضَالِهٖ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى نَبِیِّ

[1] یعنی ہر کہ ہست درین دار دنیا کور دست در آخرۃ نیز کور ست۔ واقع ست در سورۂ بنی اسرائیل ۱۲

[2] عن ابن عباس رضی اللہ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لاصحابہ انہ لما اُصیب اخوانکم یوم اُحد جعل اللہ ارواحہم فی جوف طیر خضر ترد انہار الجنۃ تاکل من ثمارہا وتاوی الی قنادیل من ذہب معلقۃ فی ظل العرش فلما وجدوا طیب ماکلہم ومشربہم ومقیلہم قالوا من یُبلّغ اخواننا عنا اننا احیاء فی الجنۃ لئلا یزہدوا فی الجنۃ ولا ینکلوا فی الحرب فقال اللہ انا اُبلّغہم عنکم فانزل اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربہم یرزقون الی اٰخر الاٰیات۔ رواہ ابو داؤد ۱۲ مشکوۃ کتاب الجہاد

الرَّحْمَةِ وَقَائِدِ الْخَيْرِ وَآلِهِ وَعَلٰى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالِ كُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِيْنَ نِهَايَةَ سُؤَالِ السَّائِلِيْنَ وَغَايَةَ أَمَلِ الْآمِلِيْنَ ٭ اللہ سبحانہ وتعالی جناب کمالات دستگاہ فضائل[1] و فواضل پناہ را مشمول عنایات خویش داشتہ بمعارج قرب ترقیات بے اندازہ کرامت فرماید پرسیدہ بودند کہ آنچہ در حدیث آمدہ است کہ ارواح شہداء در اجواف طیر خضر اند چہ معنی ست وکدام شرافت ست ارواح کمل را کہ در جوف جانور باشند مخدوما اول حدیث را با شرح آن ایراد مینمائیم بعد ازان تحریر شبہات کہ ایراد نمودہ اند و اجوبہ بہر کدام بگوئیم عَنْ مَسْرُوْقٍ[2] تَابِعِيٌّ جَلِيْلٌ قَالَ سَأَلْنَا عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُوْدٍ عَنْ هٰذِهٖ

---

[1] قولہ فضائل جمع فضیلۃ یعنے اوصاف لازمہ غیر متعدیہ بسوئے غیر چنانکہ حسن و ذکا و حیا و اصالت و نجابت و شرافت و قولہ فواضل جمع فاضلۃ یعنے اوصاف متعدیہ بسوئے غیر چنانچہ عطا و علم و ہنر ۱۲ [2] یعنی مرویست از مسروق کہ تابعیست جلیل القدر از اعلام فقہا گفت مسروق پرسیدیم ما ابن مسعود را از تفسیر این آیت ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا الآیۃ یعنی گمان مبر آن کسانے را کہ کشتہ شدند در راہ خدا مردہ بلکہ زندگانند نزد پروردگار خود روزی دادہ میشوند۔ تا آخر آیت۔ گفت یعنی ابن مسعود بہ تحقیق پرسیدیم یعنی پیغمبر خدا را از تفسیر این آیت پس فرمود یعنی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ارواح شان یعنی ارواح کسانیکہ کشتہ شدند در راہ خدا در درون پرندگان سبز ست بدانکہ طیر جمع طائر ست اما بر واحد نیز اطلاق کردہ میشود و لفظ خضر بضم خائے معجمہ و سکون ضاد منقوطہ جمع خضر ست مراد این ست کہ آفریدہ شود برائے ارواح شہدا بعد ازانکہ مفارقت کرد از ابدان خود جسمہا در اشکال پرندگان تعلق گیرد آن ارواح بآن اجسام و باشد آن اجسام نائب و بدل و عوض از ابدان ایشان و بسوئے وے اشارت ست بقول حق تعالی بل احیاء عند ربہم پس ارواح شہدا میرسند بوسیلۂ آن اجسام بسوئے آن چیز کہ خواہش دارند از لذتہائے حسی و بسوئے وے راہ مینماید ترا قول حق عز وجل یرزقون الخ ست مر آن پرندگان را یا ارواح شہدا را قندیلہا آویختہ شدہ بعرش بمنزلۂ آشیانہائے پرندہ سیر کنند و میچرند و میخورند از بارہائے و لذتہائے بہشت ہر جا کہ میخواہند پستر رجوع میکنند بسوئے آن قندیلہا پس در نگریست بسوئے ایشان پروردگار ایشان نگریستنی بعنایت خاص و تجلی مخصوص پس گفت پروردگار تعالی آیا خواہش دارید چیزے را و ہیچ آرزو دارید گفتند چہ چیز خواہیم و چہ آرزو کنیم و حالانکہ ما میچریم از بہشت ہر جا کہ میخواہیم پس کرد پروردگار تعالی آنرا یعنی سوال را با ایشان سہ بار پس ہنگامیکہ دیدند و دانستند کہ ایشان گذاشتہ نمیشوند از خواستن و سوال کردن گفتند اے پروردگار میخواہیم کہ بازگردانی جانہائے ما را در تنہائے ما و ما را در دنیا بفرستی تا آنکہ کشتہ شویم در راہ تو و شہید شویم در راہ تو بار دیگر پس چون دید و دانست پروردگار تعالے کہ نیست ایشانرا ہیچ حاجت از جہت حصول ثواب عظیم گذاشتہ شدند۔ روایت نمود این حدیث را مسلم رحمۃ اللہ علیہ ۱۲

الآیۃ ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربہم یرزقون
الآیۃ، قال ای ابن مسعود انا قد سألنا ای رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
فقال یعنی النبی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم ارواحہم ای ارواح المقتولین فی
سبیل اللہ فی اجواف طیر خضر الطیر جمع طائر ویطلق علی الواحد وخضر
بضم وسکون جمع اخضر ای یخلق لارواحہم بعد ما فارقت ابدانہم ہیاکل
من تلک الہیئۃ تتعلق بہا وتکون خلفا عن ابدانہم والیہ الاشارۃ بقولہ
تعالی بل احیاء عند ربہم فیتوسلون بہا الی نیل ما یشتہون من اللذائذ
الحسیۃ والیہ یرشد قولہ عز وجل یرزقون فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ
لہا ای للطیر او للارواح قنادیل معلقۃ بالعرش بمنزلۃ اوکار الطیر
تسرح ای تسیر وترعی وتتناول من الجنۃ ای من ثمراتہا ولکنہا حیث
شاءت ثم تأوی ای ترجع الی تلک القنادیل فاطلع الیہم ربہم اطلاعۃ
فقال ہل تشتہون شیئا فقالوا ای شیء نشتہی ونحن نسرح من الجنۃ حیث
شئنا نفعل ذلک ثلث مرات فلما راوا انہم لم یترکوا من ان یسئلوا قالوا یا رب
نرید ان ترد ارواحنا فی اجسادنا حتی نقتل فی سبیلک مرۃ اخری فلما رای
ان لیس لہم حاجۃ ترکوا۔ رواہ مسلم درینجا دو شبہ ایراد کردہ اند شبہ اول آنکہ
این تنزیل وتنقیص ارواح ست کہ از ابدان انسانی برآوردہ با بدان حیوانی در آرند
شبہ ثانی آنکہ جماعہ کہ بتناسخ ونقل روح قائلند باین حدیث تمسک مے آرند جواب این
شبہات بچند وجہ ست اول آنکہ نہادن این ارواح در اجواف طیور برائے احیائے

تنزل

ل فی المشکوۃ انا قد سألنا عن ذلک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال الخ ۱۲ ۵۲ اشارت
بکریمہ کہ واقع ست در آل عمران وپارہ لن تنالوا یعنی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربہم یرزقون
الخ یعنی ومردہ گمان مکن کسانے را کہ کشتہ شدند در راہ خدا بلکہ زندہ اند نزدیک پروردگار خویش روزی دادہ میشوند شادان
بآنچہ عطا کردہ خدا ایشان را از فضل خود الخ ۱۲

ابدانِ آن طیور نیست تا توہّم تناسخ پیدا آید بلکہ در رنگ آنست کہ مروارید یا متاعِ
نفیس را در صندوق بنہند بجہت تشریف و تکریم آن ہر چند این ارواح محیی آن ابدان
نباشند اما روا است کہ متوسّل آن ابدان نعم و لذات فراگیرند حتّی کہ در بدنِ انسانی
تصرف میکنند ہر چند محیی انسان نیستند اما بالم و لذتِ انسان متلذّذ و متالم
میگردند پس این ابدانِ طیور مر آن ارواح را در رنگ آلات و مراکب باشند تا بسببِ
آن ابدان ہر چہ میخواہند در بہشت جائے میگیرند و تفرّج مینمایند و مشاہدہ میکنند
آنچہ در بہشت ست از انہار و ریاحین و مانندِ آن و مبتہج و ملتذ گردند از قرب حق
جلّ و علا و جوارِ فرشتگانِ مقرّب وجہ دوم آنست کہ گفتہ اند کہ میتواند این ارواح
متمثّل میشوند بصورِ طیرِ خضر چنانچہ فرشتہ بصورت آدمی متمثّل میشود پس ابدان سوائے
ارواح نیستند بلکہ ارواح متجسّد اند و مؤیّد این توجیہ ست آنچہ در صحاحِ احادیث
از طرق متعددہ وارد شدہ ست اَرْوَاحُ الشُّهَدَاءِ طَيْرٌ بِيضٌ وَفِي بَعْضِ الطُّرُقِ فِي
صُوَرِ طَيْرٍ وَفِي بَعْضِهَا اَرْوَاحُ الشُّهَدَاءِ عِنْدَ اللهِ كَطَيْرٍ خُضْرٍ وجہ تائید آنکہ ظاہر
این احادیث بہ تمثّل این ارواح بصورت طیر مطابق مے افتد پس حدیث ما نحن فیہ
ہم بر آن محمول باشد فَاِنَّ الْحَدِيْثَ يُفَسِّرُ بَعْضُهٗ بَعْضًا وجہ سوم آنست کہ این ابدان
بر صفتِ ابدانِ انسانیہ اند و ہر چند بر صورت طیر اند لیکن بر صفات طیر نیستند و معتبر
صفات و معانی ست نہ صورت و ظاہر جعفرِ طیّار کہ دو جناح دارد و طیران مینماید

(حاشیہ: نباشند، نیستند، ملتذ، میگردد، ملتذ، شوند، مجسمہ، سیم، سیوم، نیستند، صفات)

ل آن چیزہا کہ بران سوار شوند از قسم مواشی و کشتی ۱۲ ؎ شگوفہا و نازبو نازگیا یا سے خوشبو و گلہائے غیر سرخ ۱۲

؎ ویؤیدہ ما فی کتاب الجنائز من المشکوۃ ان رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم قال انما نسمۃ المؤمن طیر تعلق فی شجر الجنۃ حتی یرجعہ اللہ فی جسدہ یوم یبعثہ رواہ مالک والنسائی والبیہقی ۱۲ ؎ یعنی جعفر بن ابی طالب کنیتہ ابو عبد اللہ کان اشبہ الناس خلقا وخلقا برسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وکان اکبر من علی ؓ وکان من المہاجرین الاولین ہاجر الی ارض الحبشۃ وقدم منہا علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حین فتح خیبر بعثہ الی موتۃ وقاتل فیہا حتی قطعت یداہ جمیعا ثم قتل فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان اللہ ابدلہ بیدیہ جناحین یطیر بہما فی الجنۃ حیث شاء فمن ہنالک قیل لہ جعفر ذو الجناحین ۱۲ من الاستیعاب ملخصاً

نتوان گفت کہ از بدنِ انسانی بر آمدہ ببدنِ طیر در آمدہ است و بعید نیست کہ تسمیۂ آن
بطیر بسبب انتقال آنہاست از جائے بجائے بر ہیئۃ طیرہ مشی بر اقدام چنانچہ
آدمی در دنیا میگردد پس ہیچ تنزل و نقص لازم نیاید و گمانِ تناسخ نیز باطل ست چہ
این ابدان مقر دائمی ارواح نیستند تا مستلزم نفی حشر و نشر گردد چنانچہ اہل تناسخ
بآن قائلند بلکہ این ابدان تا روزِ حشر ست چنانچہ در حدیث دیگر آمدہ است حتٰی
یرجعہ اللّٰہ الی جسدہ یوم القیٰمۃ لبعث الاجساد و بعضے گفتہ اند کہ تناسخ نزد اہل
تناسخ ردّ ارواح ست بابدانِ دیگر درین عالم نہ در آخرت چہ این جماعہ منکر آخرت و
بہشت و دوزخ اند وجہ چہارم آنست کہ قاضی بیضاوی گفتہ حیث قال الحدیث
تمثیل لحالہم و ما علیہم من البھجۃ و السعادۃ شبہت بھجتہم و بہاؤھم و
تمکنہم من التلذذ بانواع المشتہیات و التبوء من الجنۃ حیث یشاؤن و قربہم
من اللّٰہ تعالیٰ و انخراطہم فی عمار الملا الاعلی الذین حول عرش الرحمٰن بما اذا
کانوا فی اجواف طیر خضر تسرح من الجنۃ حیث شاءت و تاوی الی قنادیل
معلقۃ بالعرش وجہ خامس آنکہ بخاطر فاتر این مسکین راہ یافتہ است آنست کہ میتواند
کہ طیر خضر کنایہ از لطیفہ اخفٰی باشد از لطائف خمسہ عالم امر کہ قلب و روح و سر و
خفی و اخفٰے ست و اخفٰی اعلائے لطائف عالم امر ست و فوق ہمہ آن و در شانِ آن
در حدیث قدسی کہ نقل میکنند آمدہ است و فی الاخفٰی انا[1] و تعبیر این لطیفہ بطیر
برائے آنست کہ طیران عالم قدس مینماید و از ہمہ آن لطائف بالا میرود و وجہ اصل او
در مراتب وجوب فوق اصول لطائف عالم امر ست و خضر بجہت آنکہ نور اخفٰے را
نور سبز قرار دادہ اند کہ بہترین رنگہاست و تبدیل روح بمقام اخفٰے کہ فوق او ست
بمراتب[2]

[1] یعنی حق تعالیٰ فرماید کہ من در لطیفۂ خفی موجودم چنانکہ فرمودہ و لکن یسعنی قلب عبدی المؤمن ۱۲

[2] یعنی بدو مرتبہ چہ فوق روح سر ست و فوق سر خفی ست و فوق آن اخفٰی ۱۲

عالم امر

وطیران آن در ضمن اخفیٰ کمال اوست وباین طیران بجائے میرسد کہ از اصل خود
میگذرد واز استعداد خود ترقی مینماید واز ہمہ آن لطائف بالا میرود وحق جوار یمن
فی الاخفی وفی الاخفی آنا وارد شدہ است پیدا میکند خوش گفت **بیت**
مور مسکین ہوسے داشت کہ در کعبہ رسد * دست در پائے کبوتر زد و ناگاہ رسید
وچون اخفی را این قرب ومنزلت باشد کہ قنادیل معلقہ بالعرش درحق آن توان
گفت والروح بعد وصولہ فی جوف الاخفی تسرح من جنۃ القرب والوصال
حیث شاءت ثم تاوی الی تلک القنادیل ویخرج الجزئی الی مقام الکلی ویمحو
القید فی الاطلاق الماحی الاثار فتکون فی غایۃ القرب ونہایۃ الوصال کان الاول
اشارۃ الی قاب قوسین والثانی ایماء الی او ادنی وھذہ الحالۃ تحصل للروح
بمصاحبۃ الاخفی وزوال العین والاثر من اثار الاخفی ولقد شاھدنا بعض
السالکین الذین ولایتھم غیر ولایۃ الاخفی حصل لھم فی صحبۃ الشیخ المتحقق
بکمالات الاخفی الواصل الی الولایۃ المحمدیۃ التی ھی ولایۃ الاخفی کمالات
الاخفی وتحقق بجاذبۃ صحبۃ الشیخ بتلک الولایۃ وعرج ببرکۃ شیخہ فوق
استعدادہ خوش گفت **بیت** اگرچہ این لحظہ ممکن کار شب نیست
زبخت مقبلان این ہم عجب نیست * ومما ینبغی ان تعلم انہ یجوز ان یحمل
کینونۃ تلک الارواح فی جوف الاخفی وعروجھا الی تلک الدرجۃ العلیا محمولا
علی ظاھرہ وحقیقتہ ویجوز بناء علی ان الاخفی بمقتضی الحدیث النفیس محل القرب
وموطن الوصل ان یکون کنایۃ عن حصول مراتب القرب لھا ووصولھا الی درجات
الوصل سواء کان بوصولھا الی مقام الاخفی وتحققھا بکمالاتہ او بطریق اخر کما لا
یخفی علی اربابہ فان من کل من اللطائف طریقا موصلا الی المطلوب وان کان الطرق
متفاوتۃ فی الوصول والایصال بتفاوت العلو والسفل الواقع فیما بینھن فان قیل

ن زد و ناگاہ
والوصل
والوصول
والابھی
بہاں

مقتضے قوله فی الاخفی انا ان یکون الطرق کلها منتهیة الی الاخفی قلنا الظاهر المراد بقوله وفی الاخفی انا وراء الاخفی انا بحیث لا یکون بین الاخفی وبین المطلوب حائل بخلاف الطرق الاخر من اللطائف الاخر لوجود الحائل والوسائط بینها وبین المطلوب علی ما یشهد به الذوق والوجدان ✦ ✦

مکتوب (۶) ششم

بسلطان وقت در ذکر مواعظ و ادائے شکر نعمت امن و امان بموجب من لم یشکر الناس لم یشکر الله بسم الله الرحمن الرحیم سبحانك ما اعظم شانك واظهر برهانك انت الشاهد فی العیان ولا یشاهدك العین فانت اقرب الی الشیٔ من عینه وقد حال الحجب فی البین صل علی الهادی الیك بعد ما وقب غاسق الجهالة وارتفع ظلم الضلالة محمد اشرف البریة واله وصحبه ذوی النفوس القدسیة ما دارت الازمان وتسلسلت الاسباب والاکوان عن معاذ بن جبل رض انه قال قد اخذ بیدی رسول الله صلی الله تعالی علیه واله وسلم فمشی قلیلا فقال یا معاذ اوصیك بتقوی الله تعالی وصدق الحدیث ووفاء العهد واداء الامانة وترك الخیانة ورحمة الیتیم وحفظ الجوار وکظم الغیظ ولین الکلام وبذل السلام ولزوم الامام والتفقه فی القران وحب الاخرة والجزع من الحساب وقصر الامل وحسن العمل وانهاك ان تشتم مسلما او تصدق کاذبا او تکذب صادقا او تعصی اماما عادلا وان تفسد فی الارض یا معاذ اذکر الله عند کل شجر وحجر واحدث بکل ذنب توبة السر بالسر والعلانیة بالعلانیة

(حاشیہ: وما اظهر — فی — والتفقه — والامام)

۵۱ وبعدم الحیلولة بینهما عبر بالظرفیة فافهم ۱۲ ۵۲ هکذا ورد فی الحدیث عن النبی صلی الله علیه واله وسلم ۱۲ ۵۳ تعجب وتعجیب عظم الشان وظهور البرهان ۱۲ ۵۴ قوله السر منصوب علی انه بدل کل من التوبة وتفصیل لها یعنی احدث الرجوع المخفی فی السوء المخفی ۱۲ ۵۵ تمسك بظاهر الحدیث بعضهم فقالوا لا بد للذنب العلانی من التوبة العلانیة والمختار عند ارباب الاخیار انه امر استحبابی ۱۲ از حاشیه حصن حصین

رَوَاہُ الْبَیْہَقِیُّ فِیْ کِتَابِ الزُّہْدِ وَعَنْ عَبْدِ اللّٰہِ بْنِ عُمَرَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ اِلٰی رَسُوْلِ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فَقَالَ یَارَسُوْلَ اللّٰہِ کَمْ اَعْفُ عَنِ الْخَادِمِ فَصَمَتَ عَنْہُ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ یَارَسُوْلَ اللّٰہِ کَمْ اَعْفُ عَنِ الْخَادِمِ قَالَ کُلَّ یَوْمٍ سَبْعِیْنَ مَرَّۃً رَوَاہُ مُسْلِمٌ فِیْ صَحِیْحِہٖ کمترین دعاگویان نیازمند بعرض اشرف اعلٰی حضرت سلطان الاسلام ظِلُّ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَی الْاَنَامِ بَاسِطِ مِہَادِ الْعَدْلِ وَالْاِنْصَافِ ہَادِمِ اَسَاسِ الْجَوْرِ وَالْاِعْتِسَافِ ۔ خَلِیْفَۃٌ مَلَکَ الْاٰفَاقَ سَطْوَتُہٗ ۔ وَالْحَقُّ کَانَ مَدَاہُ اَبَدًا سَلَکَا ۔ یَحُوْمُ حَوْلَ ذُرَاہُ الْعَالَمُوْنَ کَمَا تَرَی الْحَجِیْجَ بِبَیْتِ اللّٰہِ مُعْتَرِکَا ۔ حضرت امیر المؤمنین اَنَارَ اللّٰہُ بُرْہَانَہٗ میرساند واظہار نیازمندی وخاکساری واداۓ شکر وثناء نعمت امن وامان ورونق اسلام وقوت شعائر آن مینماید وبوظیفۂ دعاۓ ازدیاد عمر واُبَّہَتْ[1] وظفر ونصرت کہ از مدت مدید بآن انس واُلفت یافتہ است درزاویۂ نامرادی وگوشۂ شکستگی باجمعے از درویشان اشتغال دارد آزان روے کہ این دعا از صمیم قلب ست وعن ظہر الغیب امیدست کہ قرین اجابت باشد آفتاب دولت وسلطنت برافق مجد وعلی تابان باد بِالنَّبِیِّ الْاُمِّیِّ وَاٰلِہِ الْاَمْجَادِ عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی ۔

مکتوب ہفتم (۷)

بشیخ محمد صدیق سرہندی در رفع شبہ کہ بمعنی کلمہ طیب کہ نزد قوم بہ لَامَوْجُوْدَ اِلَّا اللّٰہُ مقرر است نمودہ بود ۔ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی صحیفۂ شریفہ رسیدہ سبب مسرت گردید چون مشتمل بر سلامتی وجمعیت احبہ بود مسرت بر مسرت بخشید توقع کہ ہمیرین منوال بارسال اخوال خیر مآل مبتہج ومسرور میساختہ باشند

[1] قولہ ابہت بضم اول وتشدید باۓ موحدہ مفتوحہ دفتح ہا بمعنے بزرگی ۱۲

نوشته بودند که کلمهٔ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مشتمل بر دو چیز ست یکے نفی و یکے اثبات آیا ازین نفی نفیِ ماسوی اللّٰه مراد ست یا نفیِ آلههٔ باطله مخدوما هر دو معنی مجوز ست سالکان این راه اکثر بمعنی اوّل تکرار میکنند و باِمداد این کلمهٔ طیبه نفیِ وجود و کمالاتِ تابعهٔ وجود از خود مینمایند و از هستیِ موهوم منخلع گشته به نیستی و عدمیتِ ذاتی متحقق میگردند و فنا که رکنِ عظیمِ ولایت ست حاصل مینمایند نوشته بودند که اگر نفیِ ماسوی اللّٰه مراد باشد هیچ مضایقه نیست مخدوما شبهه که بر شقِ ثانی ایراد کرده اند اینجا نیز وارد میشود و محل مضایقه میگردد چرا که اگر ماسوی اللّٰه موجود ست بنفی ما منتفی نمیگردد و اگر موجود نیست نفیِ آن تحصیلِ حاصل ست در جواب گوئیم که سالک تکرارِ این کلمه بعنوانِ لَا مَقْصُوْدَ اِلَّا اللّٰهُ میکند و باین تکرار نفیِ مقاصد و مراداتِ خود مینماید هر مراد و مقصود ست سکندری این راه است سالک تا از مراداتِ خود برنیاید و هیچ مقصودے غیر از حق سبحانه در ساحتِ سینهٔ او نماند و تعلقِ حُبّی و علمی او از اشیا گسسته نشود بحوالیِ بارگاهِ عزت راه نیابد مصرع

در تو یک آرزو و ابلیس تست ❊ وجه فلا اشکال اگر بعنوانِ لا موجود بگوئیم هم محظور مدفوع ست چه برین تقدیر گوئیم ماسوی اللّٰه موجود نیست معدوم ست لیکن موجود نما ست مصرع ما عدمهائیم هستیها نما ❊ در رنگِ دائرهٔ موهومه که از گردشِ نقطهٔ جوّاله بهم رسیده است بنا بر آن در ذهنِ عوام و متخیله سالک بعنوانِ موجود مقرر شده است سالک بتکرارِ این کلمه نفیِ وجودِ آن مینماید تا از غلطِ حس برآید و از جهلِ مرکب وا رهد و در دیدهٔ بصیرتِ او جز یک موجود نماند و در وصفِ خاصِ او که وجود ست دیگرے را شرکت نبود نوشته بودند که اگر مراد نفیِ آلهه است که معتقدِ کفار ست پس ما را که نه آلههٔ باطله در ذهن ست و نه در خارج گفتنِ این نفی و اثبات چه فائده دارد مخدوما فائدهٔ آن تبرّی ست از کفر و بیزاری ست از شرک و تجدیدِ ایمان ست و اثباتِ توحید در حدیث آمده است

له پس قول شما هیچ مضایقه نیست چگونه راست مے آید ۱۲ سه اذ یکون المعنی لا مقصود الا اللّٰه وهذا صحیح من غیر تکلف ۱۲ سه یعنی بسبب موجود نما بودنش ۱۲ سه نادانی از نادانی خود ۱۲

جَدِّدُوْا اِیْمَانَکُمْ بِقَوْلِ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ بہر گفتنِ آن چندین حسنات در نامۂ او مینویسند و کفاراتِ[ع] چندین سیئات مینمایند و در حدیث ست مَنْ قَالَ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَمَدَّھَا ھُدِمَتْ اَرْبَعَۃُ اٰلَافٍ مِّنَ الْکَبَائِرِ و در بالا گذشته است سالکانِ راه اکثر بمعنے اول تکرار میکنند نوشته بودند اگر فی الواقع آلہہ باطلہ موجود نیست پس نفیِ آن تحصیلِ حاصل ست و اگر موجود ست پس از نفیِ او منتفی نمیشود و موجودِ نفس الامری معدوم نمیشود و همچنین معدوم نفس الامری بوجود نمے آید مخدوما این شبہ بر تقدیریست کہ از لا اِلٰہ لا موجود خواهیم و نفیِ وجودِ آلہہ کنیم لیکن اگر نفیِ استحقاقِ عبادت آن نمائیم و معنی کلمۂ طیبہ لَا مُسْتَحِقَّ لِلْعِبَادَۃِ وَلَا مَعْبُوْدَ بِالْحَقِّ اِلَّا اللّٰہُ گوئیم چنانچہ علما گفته اند هیچ شبہ وارد نمیشود و آنچہ نوشته اند کہ موجودِ نفس الامری معدوم نمیشود و معدوم بوجود نمے آید این هر دو مقدمہ در حیّزِ منع[۵۳] ست و بر اصولِ اسلامیہ درست نمیشود مذهب حکماست کَمَا حُقِّقَ فِیْ مَوْضِعِہٖ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ مِنَ الصَّلَوٰاتِ وَالتَّسْلِیْمَاتِ اَفْضَلُھَا وَاَکْمَلُھَا ۔

مکتوب هشتم (۸)

بخواجه عبد اللّٰہ اسلام خانی در حلِ سوال و از تطبیق درمیانِ قولِ مشایخ لَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ کہ نافیِ وجودِ سالک ست و در آیۂ کریمہ کَیْ نُسَبِّحَکَ کَثِیْرًا وَّنَذْکُرَکَ کَثِیْرًا کہ مثبتِ وجودِ ذاکر ست ۔ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی نوشته بودند کہ در کلماتِ اکابر واقع شده است مَا قَالَ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَلَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ و امثالِ آن ازین نفیِ وجودِ ذاکر مفهوم میشود و از آیۂ وَاذْکُرْ رَّبَّکَ اِذَا نَسِیْتَ

---

[۱] یعنی هر کہ بگوید این کلمۂ طیبہ را و بکشد و دراز کند آنرا یعنی بمد خواند لا اِلٰہ را از برائے مبالغہ در نفیِ الٰہیتِ غیرِ حق سبحانہ افگنده شود و بر طرف گردانیده شود چهار هزار از گناهائے کلان وے و اعلم انہ استحب العلماء ان یمد الصوت بقول لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ والحدیث هذا فی کنز العباد فی تذکرۃ الموضوعات ۱۲ [۵۲] و آن غیر مجوز ست ۱۲ [۵۳] قوله در حیز منع یعنی ممنوع ست و مسلم نیست و بے دلیل ست دلیل بران باید آورد ۱۲ [ع] پوشانیدن بسیار از بدیها ۱۲

وآیهٔ کی نُسَبِّحَكَ کَثِیْرًا وَّنَذْکُرَكَ کَثِیْرًا وجودِ ذاکر معلوم ست تطبیق چه باشد بدانند که
بنده بسیر و سلوک هرگز حق نشود و در هیچ وقت قیدِ امکانی از وے زوال نپذیرد بیت

سیه روئی ز ممکن در دو عالم ❊ جدا هرگز نشد واللّٰہ اعلم

لیکن سالک در هنگامِ محویت و استهلاک تعینِ امکانی خود را متحقق بوجودِ حقانی و متخلق
باخلاقِ او تعالی مییابد و در عبادات و اذکار و جز آن وجودِ خود را درمیان نمیبیند و لا
یَذْکُرُ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ و امثالِ آنرا بر زبان مے آرد پس این معامله در شهودِ سالک ست و بس
نه کسے کو در خدا گم شد خدا نیست ❊ پس آنچه از آیهٔ کریمه معلوم ست حقیقت و نفس
الامریست و آنچه در کلامِ اکابر واقع شده ست محمول بر تشبیه و تجوز ست دیگر آنچه در
کلامِ اکابر واقع شده ست مَا قَالَ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مراد از اللّٰه درینجا مرتبهٔ وجوبست که جامعِ اسما و
صفات و شیون و اعتبارات ست چه فنا و بقا درین مراتب ست و آنچه در آیتهائے
قرآنی واقع ست مراد از ان مرتبهٔ ذات ست پس در مرتبهٔ صفات و اعتبارات چونکه نفیِ
وجودِ سالک ست باعتبارِ فنا و استهلاک مَا قَالَ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ راست و درست ست و در
مرتبهٔ ذات بے ملاحظهٔ اعتبارے از اعتبارات فنا و بقا مقصود نیست پس ذاکر را در ان
موطنِ نسبتِ اثنینیت بامذکور ست هرچند باصولِ خود فنا و بقا یافته باشد پس
درینجا وَاذْکُرْ رَبَّكَ و کی نُسَبِّحَكَ صادق بود ❊ ❊

مکتوب نهم (۹)

بمقتضی عنایت اللّٰه در نصائحِ ضروریه و در تعلیمِ طریقهٔ علیه که غائبانه از انحضرت طلب نموده
بود ❊ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ
مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ کَمَا یَجْرِیْ ❊ اما بعد صحیفهٔ گرامی که نامزدِ این مسکین نموده بودند بورود آن مبتهج و
مشرف گردیده مخدوما گرفتاری ما دونِ حق جل و علا از اشدِ امراضِ قلبیه ست فکرِ ازالهٔ آن

ن امرست — ن منتصور — ن درآنجا — ن درانشته — ن مشرف و مبتهج

از اہم مہام ست مصرع در خانہ اگر کس ست یک حرف بس ست + مکتوب شریف بعد رسیدن و مطالعہ نمودن گم شدہ توقف در جواب آن ہمین شد کہ ہرگاہ بہم رسد بعد نظر ثانی جواب آن نوشتہ شود تا حال بہم نرسید ناچار بکلمہ چند تصدیع دہ گشت اظہار شوق و انبا از درد طلب نمودہ بودند این شوق را نعمت عظمی دانند و این درد را سرمایۂ سعادت تصور فرمایند عزیزے گفتہ است اگر نخواستے داد ندادے خواست حق سبحانہ آتش این شوق را مشتعل سازد و شعلۂ طلب را سربلند گرداند تا از ماسوی اللہ بالکل بیگانہ کند و از کشاکش لاطائل بتمام وا رہاند طلب طریقہ نمودہ بودند مخذوما مدار کار در طریقہ ما بر صحبت ست بصحبت و توجہ پیر کامل طالب صادق ترقیات میفرماید و بمدارج قرب عروج میکند آین معاملہ بہ پیام و نوشتن راست نیاید بہر حال طریقہ را مینویسد بعمل آرند از خلو بہترست **فرد** گر ندارم از شکر جز نام بہر + زین بسے بہتر کہ اندر کام زہر + بدانند کہ اول شرط این راہ توبہ ست توبہ بکنند و بگویند خداوندا ہر گناہے و تقصیرے کہ از من بوقوع آمدہ است بدبختگی من یا بیدانستگی من ازان توبہ کردم و برگشتم و سہ بار این استغفار بخوانند أَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ وَأَتُوْبُ إِلَيْهِ بعد ازان زبان را بکام بچسپانند و لبہا را ببندند و متوجہ قلب صنوبری کہ آشیانہ حقیقت جامعۂ قلبیہ است و محل آن پہلوئے چپ ست زیر پستان چپ گردند و بزبان دل تکرار لفظ مبارک اللہ اللہ بکنند چنانچہ در دل حرفے بگذرانند و درین ذکر حبس دم نکنند و نہ دم را در ذکر دخل دہند و دم بطور خود مے آمدہ باشد و زبان را اصلا حرکت ندہند و مداومت برین ذکر نمایند چہ در نشستن و چہ در برخاستن و چہ در خوردن و چہ در خفتن با وضو و بیوضو ہمہ وقت بگویند گفتہ اند دست بکار و دل بیار محل نظر مولی دل ست دل را پاک باید داشت و از التفات بما دون حق سبحانہ یکسو باید کرد **بیت**

مطلوب

بیت

کنند

دوام

ل یعنی از ضروری‌ترین ضروریات ست ۱۲ ۲ یعنی اگر حق سبحانہ وتعالی ارادہ دادن و مہربانی نمودن نداشتے این خواست و شوق و درد ندادے و پیدا نمودے پس این شوق و درد علامت عنایت حق ست جل وعلا ۱۲ ۳ ورد فی الحدیث من قال ہذہ الکلمۃ غفر لہ وان کان قد فر من الزحف وفی روایۃ من قال ثلث مرات وفی روایۃ خمس مرات غفر لہ وان کان علیہ مثل زبد البحر ۱۲ ماخوذ

ذکر گو ذکر تا ترا جان ست ✦ پاکیِ دل ز ذکرِ رحمان ست
وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی ✦

مکتوب دہم (۱۰)

بمرزا لطیف بخاری در ترغیب بر مداومت ذکر و تحریص بر تحصیل فنائے قلبی ✦ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ مُحَمَّدٍ سَیِّدِ الْوَرٰی وَعَلٰی اٰلِہٖ وَصَحْبِہِ الْبَرَرَۃِ التُّقٰی احوال و اوضاع فقرائے این حدود مستوجب حمد ست امید کہ آن عزیز الوجود نیز بسلامت و بعافیت بودہ بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم و مستدیم باشند و از قشر بلب آیند و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفتہ بیت قومے ز وجود خویش فانی رفتہ ز حروف در معانی ✦ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در کسب مرضیات مولائے حقیقی جل شانہ بجان کوشند و فرصت را غنیمت شمرند و توشۂ آخرت را آمادہ سازند چندان مداومت بذکر قلبی نمایند کہ ذکر و حضور ملکۂ دل شود و صفت لازمہ او گردد کہ بنفی منتفی نشود چنانچہ سمع صفت سامعہ و بصر صفت باصرہ و انقطاع تام دل را از ماسوی حاصل شود و نسیان ماسوائے او تعالیٰ نمایند بحدے کہ اگر بتکلف ماسوی بیاد او دہند یادش نیاید این حالت معبر بفنائے قلبی ست و منزل اول ست از منازل وصول مصرع این کار دولت ست کنون تا کرا دہند ✦ تحریر آنکہ مکرما صلاح آثار تقوی شعار شیخ عبدالرحمن از عزیزان ست و از دوستان صمیم ہر قدر رعایت و تفقد حال مشارالیہ خواہند فرمود سبب مسرت فقرا خواہد شد

مکتوب یازدہم (۱۱)

بمحمد باقر لاہوری در ذکر بعضے از نصائح ضروریہ و آنکہ بعضے از اقسام اجازت موقوف بر کمال مجاز لہ نیست ✦ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ اَلْحَمْدُ

علیٰ کُلِّ حَالٍ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ الْاَتَمَّانِ الْاَکْمَلَانِ عَلیٰ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَخَاتَمِ النَّبِیِّیْنَ وَاٰلِ کُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِیْنَ صحیفہ گرامی کہ از راہ محبت ارسال داشتہ بودند رسید خوشوقت گردانید باید کہ ہمیں منوال احوال را نویسان باشند کہ سبب توجہ غائبانہ است آنچہ از سرگذشت خود و مقدمات طلب و ہجوم وساوس اوّلاً و قلت آن ثانیاً و از صلاۃ ذکر و ظہور اشواق و اذواق نوشتہ بودند ہمہ بوضوح انجامید خوش گفت بیت

بوصلش تا رسم صدبار از پا افگند شوقم + کہ نو پروازم و شاخ بلندے آشیان دارم

چون درین راہ درآمدہ اید مردانہ درآئید و لوازم طلبگاری را کار فرمائید و عروۃ وثقی شریعت غرّا را از دست ندہید و سنن نبویہ را علیٰ صاحبہا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ بدندان محکم گیرید و از بدعت و صحبت مبتدع محترز باشید و کمر ہمت را در خدمت مولائے حقیقی جلّ سلطانہٗ چست بربندید و دوام توجہ و اقبال را بجناب قدس او تعالیٰ از اجلّ نعم دانید و استہلاک و اضمحلال را در فضائے اطلاق اعظم مقاصد شمرید و ہرچہ مانع و منافی آن دولت باشد صد فرسنگ راہ ازان بگریزید و بر محبت و اطاعت شیوخ مستقیم باشید کہ مدار این راہ بر آنست گفتہ اند فنا فی الشیخ مقدمہ فنا فی اللہ است اجازتے کہ بشما گفتہ آمد موافق آن بعمل آرید این نوع اجازت برائے آنست کہ چندکس یکجا نشستہ مشغول کنند در طریقہ تا از تنہا نشستن این روش بہتر است تا فیض یکدیگر منعکس شود موقوف بر کمال مجاز نیست این قدر ہست کہ او سر حلقہ مے شود و درین ضمن ہم تربیت اوست و ہم تربیت مسترشدان او حق سبحانہ بدرجات کمال و اکمال ترقیات دہاد و از عجب و پندار برہاناد + وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلیٰ سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلیٰ اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلیٰ +

(حاشیہ: تاتخت — بہ — اقدس — تا از تنہا نشستن بہتر است تا فیض یکدیگر بر ہمدیگر — قدر ہست)

لہ بضم اول وضم واو دوم و سکون ثائے مثلثہ و فتح قاف یعنی دستاویز محکم و عروہ کہ بمعنی رسن شہرت دارد خطاست ۱۲ غیاث

مکتوب (۱۲) دوازدہم

بحافظ محمد شریف لاہوری در تذکر [حاشیہ: تذکیر] بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند احوال و اوضاع اینجد و مستوجب حمدست وَالْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ عَافِیَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ عَلٰی جَادَّۃِ الشَّرِیْعَۃِ الْعَلِیَّۃِ وَالسُّنَّۃِ السَّنِیَّۃِ الْمُصْطَفَوِیَّۃِ عَلٰی صَاحِبِھَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ فَاِنَّھَا مِلَاکُ الْاَمْرِ وَمَدَارُ النَّجَاۃِ وَدُوْنَہٗ خَرْطُ الْقَتَادِ احوال را نویسان باشند و توشۂ آخرت را آمادہ سازند و گریہ سحر را مغتنم شمرند و روز بروز بہتر بوند مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاہُ فَھُوَ مَغْبُوْنٌ دوستان را بدعائے سلامتی خاتمہ یاد آرند [حاشیہ: دارند] وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی ✦

مکتوب (۱۳) سیزدہم

نیز بحافظ محمد شریف لاہوری در موعظت بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند مکتوب شریف کہ در جواب ارسال داشتہ بودند رسیدہ سبب مسرت گردید جمعیت باشند و ہموارہ در ترقی بوند مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاہُ فَھُوَ مَغْبُوْنٌ چون نسبت شما باین اکابر قوی ست امیدوار بہاست بالجملہ آنچہ نقد ست آنرا ببناز دارند و شکر آن بجا آرند لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ و آنچہ نسیہ ست مترصد حصول آن باشند فَاِنَّ الْمَرْءَ مَعَ مَنْ اَحَبَّ گریہ سحری [حاشیہ: سحرا] را مغتنم شمرند و توشۂ آخرت را آمادہ سازند جَاءَتِ الرَّاجِفَۃُ[1] (النفخۃ الاولٰی ۱۲) تَتْبَعُھَا الرَّادِفَۃُ (النفخۃ الثانیۃ ۱۲) جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِیْہِ (بتمام خود ۱۲) جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِیْہِ مامول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است والسلام ✦

[1] عن ابی بن کعب قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اذا ذھب ثلثا اللیل قام فقال یا ایھا الناس اذکروا اللہ اذکروا اللہ اذکروا اللہ جاءت الراجفۃ تتبعھا الرادفۃ جاء الموت بما فیہ جاء الموت بما فیہ رواہ الترمذی ۱۲ المشکوٰۃ باب البکاء

مکتوب (۱۴) چہاردہم

باسلام خان در اسرار عشق وخواص آن ۔ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلیٰ
والصلوٰۃ والسلام علیٰ رسولہ المجتبیٰ وعلیٰ سائر عبادہ الذین اصطفیٰ ۔ التفات نامہ
گرامی کہ بمصحوب ڈاک چوکی ارسال داشتہ بودند رسید چون مُشعر از سلامتی آن مشفق مع توابع
بود سبب فرحت فراوان گردید اظہار گلہ مندی از قلت ارسال مراسلات نمودہ بودند مکرما
فقیر درین معنی بسیار کاہل ست مع ذٰلک متردّدان آن حدود ہم کم اند معذور خواہند داشت
خدا نخواستہ باشد جل شانہ کہ در نسبتہا فتورے و در محبتہا قصورے رفتہ باشد بلکہ بہ تطاول
زمان امید ست کہ نسبت معنوی بیفزاید و بمرور شہور آتش شوق مشتعل شود و بادۂ محبت
در جوش آید ؎ شراب کہنہ مالذت دگر دارد ۔ ہر چند کہ کل جدید لذیذ لیکن شوق
ومحبت ہر قدر کہنہ تر بود و دیرینہ تر باشد نشۂ دیگر آرد و ثمرات بے اندازہ بخشد حب قدیم
کہ سلسلۂ وجود و ایجاد را جنبانیدہ است وعشق دیرینہ است کہ عاشق را از معشوق جدا ساختہ
وشوق ازلی ست کہ اشد شوق بمعشوق منتسب گردانیدہ و بر شوق حادث غالب آمدہ عجب
معاملہ است عشق ہر چند منشاء ظہور و اظہار گشتہ و کثرت را از وحدت نمودار ساختہ است
نسبت اضمحلال کثرت و واسطۂ استہلاک و فنائے عاشق در معشوق ہم عشق ست عرفت
ربی بجمع الاضداد ؎ در عشق چنین بو العجبیہا باشد ۔ ظہور اثنینیت مقتضائے
ذات عشق ست چہ نسبت را از وجود اثنین چارہ نبود و محبت بے محب ومحبوب صورت
نہ بندد و محو اثنینیت تقاضائے صنعت عشق ست کہ باحد المنتسبین قائم ست یا
گوییم کہ عشق معشوق مثبت اثنینیت ست و وجود عاشق میخواہد و عشق عاشق سبب محویت
عاشق ست و نافی اثنینیت فنا و محویت عاشق بکمال بے جذب معشوق صورت نمے بندد

۱؎ روندگان بآن اطراف ۱۲ ۲؎ دیگہ گشتن ما بہا ۱۲ ۳؎ اشارت ست بحدیثے کہ وارد ست اندرین باب ۱۲ ۴؎
یعنی زیراکہ عشق نسبت ست و نسبت را از وجود لابد ۱۲

(حواشی کنار صفحہ: بر — درین باب — مصرع — گردد / دگر دارد — الست — مصرع — منتسبین)

پس عمدہ درین باب نیز عشق معشوق آمد خوش گفت ببیت اداۓ حق محبت عنایتے
است ز دوست * وگرنہ عاشق مسکین ہیچ خورسندست * والسلام علیکم و
علی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات و
التسلیمات والبرکات والتحیات العلی *

مکتوب (۱۵) پانزدہم

نیز باسلام خان در بیان آنکه آدمی را ناگزیرست که تامل نماید که براۓ فردا چه آماده کرده است

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله اضعاف ما حمده جمیع خلقه والصلوة والسلام
علی حبیبه محمد خیر خلقه وعلی آله وصحبه الذین اقاموا الدین واحیوا السنة من خلفهم
احوال واوضاع فقراۓ این حدود مستوجب حمدست المسئول من الله تعالی سلامتکم و
استقامتکم ظاهرا وباطنا قال الله تبارک وتعالی یا ایها الذین امنوا اتقوا الله و
لتنظر نفس ما قدمت لغد[1] پس بر ہر کس ناگزیرست که در حاصل کار ونقد روزگار خود تامل
نماید ونیک بنگرد که براۓ روز موعود که مقدار آن پنجاه ہزار سال ست[2] چه آماده کرده است واز
حسنات او کدام قابل قبول ست وکدام لائق رد ولعن حق سبحانه وتعالی آدمی را عبث
ومهمل نیافریده است[3] وبطور او نگذاشته تا ہر چه داند بکند وہر طور خواهد زندگانی نماید[4] مقصد
از خلقت او اداۓ وظائف بندگی ست وتحصیل فنا ونیستی که حاصل معرفت ست عبادتے
که دران وجود عابد درمیانست (آفرینش) آن عبادت شایان جناب قدس نیست آنجا همه دین خالص[5]
میخواهند ولشرکت رضی نے ومعادات ومخالفت نفس مے طلبند وتا بوالهوسان درپے

---

[1] بدانکه این آیه کریمه واقع ست در سوره حشر وپاره قد سمع الله (۲۸) ۱۲ [2] قوله پنجاه ہزار سال اشارت ست بکریمه که واقع است در سوره معارج وپاره تبارک فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة ۱۲ [3] قال الله تبارک افحسبتم انما خلقنکم عبثا وقال عز وجل ایحسب الانسان ان یترک سدی ۱۲ [4] قال الله تبارک وتعالی وما خلقت الجن و الانس الا لیعبدون ای یعرفونی ۱۲ [5] قال عز وجل الا لله الدین الخالص ۱۲

مرادات نفسیہ و در استیفاء لذت عاجلہ سعی داریم ہیہات ہیہات وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ مامول از دوستان دعاءے سلامتی خاتمہ است وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ٭ ٭

مکتوب (۱۶) شانزدہم

بمحمد صادق پسر نصیر خان در جواب اسولۂ او و در سخنان جماعہ کہ خود را بسند شیخی گرفتہ اند و در تیہ ضلالت ماندہ اند و معتقدات ایشان نہ بر وفق شریعت غراست و در تحقیق وحدت وجود و فوائد کلمہ طیبہ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وما یناسب ذٰلک ٭ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَضْعَافَ مَاحَمِدَهٗ جَمِيْعُ خَلْقِهٖ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى اَفْضَلِ الرُّسُلِ وَخَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ اَقَامُوا الدِّيْنَ وَحَافَظُوْا عَلَيْهِ مِنْ خَلْفِهٖ ٭

امابعد مکتوب مرغوب کہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسیدہ خوشوقت ساخت وچون متضمن عافیت واستقامت دوستان بود فرحت بر فرحت افزود حمداً للّٰہ سبحانہ کہ از فقرا خالی نیستند و بتقریبے یاد آوری مینمایند از احوال بعضے از ساکنان آن [illegible] بودند پارۂ از معتقدات ایشان را بیان نمودہ بودند بوضوح انجامید نوشتہ [illegible] ارسال نمودہ است توحید بعبارت ہمہ اوست میگویند و اسم ذات میگویند کہ اسم کل است چنانچہ اسم زید لاپچہ در زید است و وجود زید است ہمہ اسم علیحدہ دارد پس لفظ الشیٔ کجاست ہر عضو را اسم جدا است و زید ہیچ جا نیست ہمچنین در اینجا ہم میگویند کہ حق سبحانہ و تعالی باین قسم در جمیع اشیا بظہور آمدہ است و ابد الدہر باین طور گذشتہ و خواہد گذشت پس اگر ہر شئے را اللہ بگوئیم جائز باشد کہ فنائے مطلق نیست مگر بحسب ظاہر وجود موہوم محدد و مامود ایے این عبارات نفی وحدت واثبات کثرت ست کہ منافی مذہب محققان صوفیہ ست و انحصار وجود مطلق ست در

۱؎ قولہ تیہ بالکسر بیابانے کہ روندہ در آن ہلاک شود ۱۲ غیاث ۲؎ یعنی مجموع عوالم و مجموع موجودات ۱۲

وجودِ مقیدات یعنی وجودِ حق جلّ وعلا در وجودِ ممکنات منحصر ست و مطلق را جز در مراتبِ تقیّدات وجودے نہ و بُطلانِ آن اظہر من الشمس ست چہ لازم مے آید کہ حق سبحانہ در وجود و سائرِ کمالات محتاج بممکن باشد چنانچہ کلی طبعی کہ منحصر ست در افراد و در وجودِ خود محتاج ست بآنہا بلکہ درین ضمن نفیِ واجب ست تعالیٰ و این کفرِ صریح ست پس[۵۱] البتہ وجودِ واجب را تعالیٰ ورائے وجودِ ممکنات باید شمرد و اثبات باید کرد و مطلق را ورائے مقیدات باید فہمید و باید دانست کہ برین[۵۲] تقدیر نسبتِ اثنینیت در وجودِ واجب و وجودِ ممکن پیدا مے شود و قضیہ مقررہ ست اَلاِثْنَانِ مُتَغَایِرَانِ و چون تغایر آمد اتحادِ ذاتی میانِ واجب و ممکن نشد این اشکالیست صعب کہ بر مسئلہ وحدتِ وجود وارد ست زیراکہ اگر مطلق را منحصر در مقیدات میگویند کفر لازم ست چنانچہ گذشت و اگر منحصر نیست و وجودِ علیحدہ دارد پس توحید و اتحاد نشد و اگر گویند اثنینیت وقتے باشد کہ عالم موجود بود و عالم نزدِ ایشان جز در وہم نیست میگویند اَلْاَعْیَانُ[۵۳] مَا شَمَّتْ رَائِحَۃً مِّنَ الْوُجُوْدِ گوییم برین تقدیر اتحادِ ذاتی نشد و ہمہ اوست نمیتوان گفت موہوم را با موجود چہ اتحاد ست و کدام عینیت و اگر ہمہ اوست باین معنی گویند کہ ہمہ نیستند موجود اوست تعالیٰ پس درست و راست ست لیکن درین ہنگام ہمہ اوست گفتن بطریقِ تجوّز خواہد بود نہ بر سبیلِ حقیقت چنانچہ صورتِ زید را کہ در آئینہ منعکس شود بر سبیلِ تجوّز گویند کہ این صورت عینِ زید ست و یا زید را در آئینہ دیدم بالجملہ ظہورات و عکوسِ شئے را بطریقِ تشبیہ و تنظیر عینِ شئے میتوان گفت نہ بحقیقت و نفس الامر مگر آنکہ اصطلاح برین معنی نمایند کہ خارج از بحث ست چنانچہ اسد را حمار گویند و اصطلاح بربندند فی الحقیقۃ اسد اسد ست و حمار حمار با اصطلاحِ ایشان حمار نشود و آنچہ بعض اکابر گفتہ اند ہمہ اوست نہ باین معنی ست کہ مطلق تنزّل نمودہ منحصر در مقیدات شدہ و تنزیہ تشبیہ گشتہ ست و مرتبۂ تنزیہ نماندہ حاشا کہ مراد اکابر آن باشد

---

[۵۱] یعنی پس لازم ست وجودِ واجب کہ وجود واجب را تعالیٰ الخ ۱۲ [۵۲] یعنی برین تقدیر یکہ وجودِ واجب و مطلق را ورائے وجودِ ممکن و مقید اثبات باید کرد و باید فہمید ۱۲ [۵۳] یعنی موجوداتِ خارجیہ بوئے از وجود نہ شمیدہ اند ۱۲

تَعَالَی اللّٰہُ عَنْ ذٰلِكَ عُلُوًّا کَبِیْرًا بلکہ باین معنی ست کہ ہمہ ظہورات اوست چنانچہ از کتب و رسائل شیخ محی الدین عربی کہ سرآمد موحدان ست و تابعان او باین معنی واضح و لائح ست و برا این معنی اشکال وارد نمیشود و آنچہ گفتہ اند کہ ابد الدہر باین طریق گذشتہ و خواہد گذشت این سخن قول ست بقدم عالم و این کفرست و نیز انکارست از فناء اشیا کہ قرآن مجید بآن ناطق ست كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ [۲] وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ [۳] و نوشتہ بودند کہ بعث [۴] باین طریق میگویند کہ این وجود از خاک ست باز خاک شود و از خاک گیاہ روید و گیاہ را حیوانات بخورند و گوشت آنرا شخصے خورد و ازان نطفہ شود و از نطفہ باز آدم شود و قیامت ہمین را گویند الخ بدانند کہ این انکارست از حشر و نشر روز قیامت کہ کفر و الحاد و زندقہ است و انکارست از احادیث و نصوص قرآنی کہ روز قیامت آمدنی ست و مردہا از گور برانگیختہ شوند و اولین و آخرین در جا معین جمع گردند و حساب و کتاب درمیان آید و میزان برپا شود و پلصراط نصب کنند مومنان متقی ازان بگذرند و بہشت روند و کافران در دوزخ افتند و بعذاب مخلد گرفتار شوند انکار این روز کفر صریح ست قَالَ اللّٰہُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰی فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ [۵] وَّحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ وَّالْمَلَكُ عَلٰی أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ إِلٰی آخِرِ الْآيَاتِ نوشتہ بودند کہ میگویند نماز برائے مردم ظاہر بین ست و ذکر قلبی و عبادات دیگر برائے صافی وجود ست و اگرچہ آدم و جمیع اشیا بعبادت مشغول اند سوائے عبادت ظاہر اگرچہ خود اطلاع ندارند و شریعت از برائے مردم ناقص عقل آنسرور گسترانیدہ اند کہ فساد برپا نشود و محمد و ماہر کہ نماز و سایر احکام شرعیہ را چنین میگوید از جہالت و نقصان عقل

[۱] یعنی بعضے از ساکنان آن دیار ۱۲ [۲] واقع ست در آخر سورۂ قصص ۱۲ [۳] بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ زمر و پارۂ فمن اظلم (۲۴) ۱۲ [۴] یعنی ایشان انکار قیامت و بعث نمیکنند اما بعث را باین طریق میگویند کہ این الخ ۱۲ [۵] اعلم ان الکریمة هذه واقعة فی سورة الحاقة من الجزء التاسع والعشرین (۲۹) ۱۲

اوست نماز آنست کہ پیغمبر خدا صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَآلِہٖ وَسَلَّمَ آنرا ستون دین فرمودہ است
ہر کہ آنرا برپا داشت دین را برپا داشت و ہر کہ ہدم کرد نماز را دین خود را ہدم کرد و نماز را معراج
مومن فرمودہ کہ اَلصَّلٰوۃُ مِعْرَاجُ الْمُؤْمِنِ و راحت خود در نماز دانست و قرۃ عین در نماز
فرمودہ اَرِحْنِیْ یَا بِلَالُ • وَقُرَّۃُ عَیْنِیْ فِی الصَّلٰوۃِ قربیکہ در حین ادائے نماز ست بیرون آن
نیست چنانچہ در حدیث آمدہ است اَقْرَبُ مَا یَکُوْنُ الْعَبْدُ اِلَی الرَّبِّ فِی الصَّلٰوۃِ و نیز در
حدیث آمدہ است حجابے کہ در میان بندہ و خدا ست جَلَّ وَعَلَا در نماز برداشتہ میشود و نیز
وارد شدہ است اَلسَّاجِدُ یَسْجُدُ عَلٰی قَدَمَیِ اللّٰہِ فَلْیَسْجُدْ وَلْیَرْغَبْ بالجملہ ہر کمالے کہ است
منوط باتیان باحکام شرعیہ است ورائے آن ضلالت و گمراہی ست فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ
اِلَّا الضَّلٰلُ قرآن مجید و احادیث نبوی علٰی مصدرہا الصلٰوۃ والسلام ہمہ ناطق
باتیان احکام شرعیہ اند صراط مستقیم این ست ورائے آن ہمہ سبل شیاطین ست [1]
عَنْ عَبْدِ اللّٰہِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ خَطَّ لَنَا رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی آلِہٖ وَسَلَّمَ خَطًّا
ثُمَّ قَالَ ہٰذَا سَبِیْلُ اللّٰہِ ثُمَّ خَطَّ خُطُوْطًا عَنْ یَمِیْنِہٖ وَعَنْ شِمَالِہٖ وَقَالَ ہٰذِہٖ سُبُلٌ عَلٰی
کُلِّ سَبِیْلٍ مِّنْہَا شَیْطَانٌ یَدْعُوْ اِلَیْہِ وَقَرَأَ وَاَنَّ ہٰذَا صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا فَاتَّبِعُوْہُ الْاٰیَۃَ
رَوَاہُ اَحْمَدُ وَالنَّسَائِیُّ وَالدَّارِمِیُّ کلمہ متفقہ جمیع انبیا و مجمع علیہ علما را بخیالات بکبینہ
نمیتوان برداشت شریعت برائے ناقص عقلان گفتن عین کفر و الحاد ست اَعَاذَنَا اللّٰہُ
سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمْ عَنْ ہٰذَا الْاِعْتِقَادِ نوشتہ بودند کہ از بعض کتب و رسائل اینقدر مفہوم
شدہ است کہ نہ اوست [2] و نہ غیر اوست درین باب ہم حیران ست کہ ہر گاہ نہ اوست و نہ غیر او
پس چیست جائے حیرانی ست بدانند کہ اگر عالم را مظاہر اسمائے الٰہی گفتہ شود تعالٰی پس عین
ذات او نیست و این ظاہر ست و غیر ہم نیست یعنی [3] مباین و مستقل چہ اسما و صفات

---

[1] یعنی خیالات باطلہ از آدمیت و انسانیت بعیدست ۱۲ [2] یعنی عالم نہ عین حق ست و نہ غیر حق جل وعلا ۱۲ [3] یعنی
عالم برین تقدیر غیر ذات حقہ ہم نیست و مراد از غیر مباین و مستقل ست یعنی مباین از حق نیست و نہ وجود مستقل دارد ۱۲

سبل الشیاطین

چونکه قائم بذات اند مباین نیند و بخود استقلال ندارند چنانچه صورت زید که در آئینه منعکس شود میتوان گفت که این صورت نه عین زیدست و نه غیر زید[1] نوشته بودند که وارد شده است[52] اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰی صُوْرَتِهٖ با ز بیچون و بیچگونه و بی شبه و بی نمونه میگویند جائی حیرانی ست مخدوما هیچ جای حیرانی نیست آنچه از دین بقطع و تواتر ثابت شده است بآن اعتقاد راسخ باید داشت و این قسم الفاظ را از ظاهر صرف باید نمود یا علم آن را بحق سبحانه حواله باید کرد و در اعتقاد مجمع علیه شبه را راه نباید داد حق[53] سبحانه حضرت آدم را علٰی نبیّنا وعلیه الصلٰوة والسلام بکمالات خویش آراسته کرد و بصفات خود موصوف ساخت و مرآت اتم گردانید پس مشارکتی و مشابهتی او را علیه السلام بآنحضرت پیدا شد هرچند آن مشابهت در اسم بود و آن مشارکت در صورت باشد نه در حقیقت مثلاً علم ممکن را در جنب علم واجب تعالی چه[54] مقدارست و قدرت او را با قدرت او تعالی کدام[55] اعتبار و علٰی هٰذا القیاس سائر الصفات پس باعتبار این مشابهت صوری و مناسبت اسمی بر سبیل تجوّز و تشبیه میتوان گفت اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰی صُوْرَتِهٖ اینجا لطیفه الیست دقیق در لفظ علٰی صورته گویا ایمائے ست بآنکه این مشارکت و مناسبت در صورت و در اسم ست نه در حقیقت چه این کمالات و اوصاف که در ممکن ست در جنب صفات و کمالات واجبی باعتبار اختلاف آثار گویا حقیقت دیگر دارند و ماهیت مختلف شرکتی نیست مگر در نام و صورت ما[56] للتراب و ربّ الارباب نوشته بودند که قرآن را میگویند که معجزه است اگر مراد[57] آنست که مقصود از انزال قرآن آنست که معجزه باشد نه چیزهای دیگر که قرآن متضمن آنست از امر و نهی و اخبار پس این فی الحقیقت ناگرویدنست باحکام الٰهی و استهزا و سخریه است بآیاتهای قرآنی عجب ست که باعجاز قرآن قائلند و شک نیست که اعجاز قرآن ازین راه ست که کلام حق ست تعالی نه کلام بشر هرگاه نزد

[1] پس چه جائے حیرانی ست ۱۲ [52] رواه الشیخان بلفظ خلق اللّٰه آدم علی صورته ۱۲ [53] بیان معنی مجازی حدیث مذکورست ۱۲ [54] یعنی هیچ مقدار نیست ۱۲ [55] یعنی هیچ اعتبار نیست ۱۲ [56] چه نسبت خاک را با عالم پاک ۱۲ [57] یعنی اگر مراد ایشان از قول ایشان که قرآن معجزه است آنست که مقصود از الخ ۱۲

ایشان حق تعالیٰ را وجودے نیست جز در ممکنات چنانچہ خود میگویند کہ زید کجاست زید
ہیچ جائے نیست پس قرآن را کہ انزال کرد و رسولان را کہ فرستاد قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ[1]
الَّذِیْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰی نوشتہ بودند کہ واقع شدہ است اَلَآ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطٌ[2] پس حکم
و بچہ طرز محیط است بدانند کہ احاطہ بر دو نوع است اگر احاطہ را باحاطۂ علمی فرود آریم
چنانچہ جمعے از محققان بآن رفتہ اند و قرآن مجید نیز بآن ناطق ست وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ[3]
بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ہیچ جائے تحیر و محل ریب نیست و اگر ورائے احاطۂ علمی احاطہ ثابت کنیم[4]
پس گوئیم کہ احاطہ و معیت حق جل و علا نہ از قبیل احاطۂ جسم بجسم ست کہ منافی تنزیہ و
تقدیس ست این احاطہ از جملۂ متشابہات ست در رنگ ید و وجہ ایمان آریم کہ او تعالیٰ
محیط ست و باماست و بکیفیت آن مشغول نشویم و آنچہ مدرک و مکشوف میشود او تعالیٰ
را ازان منزہ و مبرا دانیم این ست طریق اسلم در متشابہات اگر در حضور میبودند زیادہ تر
برین گفتہ میشد بمشیۃ اللہ سبحانہ الحال بہمین قدر اکتفا نمایند نوشتہ بودند کہ لَا
اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اگر باین معنی بگوییم کہ کافران بتہا را آلہہ میگویند آنرا نفی باید کرد و اللہ را
اثبات باید کرد درست ست و اگر بمعنی لَا مَعْبُوْدَ اِلَّا اللّٰهُ گفتہ میشود پس مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ
برائے چہ بگویند و لَا اِلٰهَ ہم برائے چہ بگویند درین ہم ثانی میشود و ہمین اسم ذات اللہ
کافی ست درین باب چہ حکمت ست بدانند کہ کافران کہ بتہا را آلہہ میگویند آلہ بمعنی
معبود گویند نہ الہ بمعنی خالق و واجب الوجود کہ اکثر شان مشرک فی العبادۃ اند پس مآل
ہر دو شق یکے بود تا نفی معبودات باطلہ ننمایند اثبات معبود بحق صورت نہ بندد و
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ کلمۂ توحید ست و توحید موقوف ست بر نفی شرکاء پس اول نفی شرکاء

---

[1] نظم الآیۃ ھکذا وما قدروا اللّٰہ حق قدرہ اذ قالوا ما انزل اللّٰہ علی بشر من شیء قل من انزل الخ ھذہ الکریمۃ وقعت فی سورۃ الانعام من الجزء السابع (واذا سمعوا) ۱۲ [2] الکریمۃ ھذہ فی اخر سورۃ حم السجدۃ من الجزء الخامس العشرین (الیہ یرد) ۱۲ [3] اعلم ان ھذہ الکریمۃ وقعت فی اخر سورۃ الطلاق من الجزء الثامن والعشرین (قد سمع اللّٰہ) ۱۲ [4] کہ آیات واحادیث بدان ناطق اند ۱۲ [5] از تشقیق وتردید شما ۱۲

ضروری آمد تا حقتعالی را بوحدانیت بشناسند پس اینجا ایراد ثانی برائے نفی ست نہ برائے اثبات تا ثانی و ثالث و رابع را الی ماشاء اللہ تعالیٰ نفی نکنند اثبات واحد چگونہ نماید محمد رسول اللہ را کہ میگویند نہ برائے اثبات معبودیت او بلکہ تا تصدیق رسالت او صلی اللہ علیہ وسلم نمایند بعد تصدیق توحید کہ ایمان موقوف باین دو تصدیق ست باید دانست کہ صورت ایمان چنانچہ موقوف ست بر نفی آلہہ آفاقی کہ اصنام و سائر معبودات کفرہ است حقیقت ایمان موقوف ست بر نفی آلہہ انفسی کہ عبارت از ہواہائے نفسانی است و گرفتاری ست بادون حق جل و علا آیۂ کریمہ اَفَرَءَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ شاہد این معنی ست بزرگان گفتہ اند کہ ہر چہ مقصود تست معبود تست پس طالب حق جل و علا را از تکرار آن چارہ نیست لہذا اہل اللہ این کلمہ طیبہ را برائے سلوک و تسلیک اختیار فرمودہ اند تا سالک بتکرار این کلمہ از ہواہائے نفسانی و وساوس شیطانی و مقاصد انسانی بتمام برآید و مقصود و معبود و محبوب او غیر از ذات منزہ نماند و فنا حاصل شود بیت

ہیچکس را تا نگردد او فنا　＊　نیست رہ در بارگاہ کبریا

پس لا الٰہ را برائے اثبات الٰہ نگویند تا بگوشید کہ این ثانی میشود بلکہ برائے نفی ثانی میگویند کہ بآن گرفتارست و باین گرفتاری در بارگاہ کبریا خوار و بے اعتبارست آرے اسم ذات جذب و محبت مے آرد و قسمے از فنا مے بخشد لیکن کلمۂ نفی و اثبات برائے سلوک و در رفع علائق ناگزیرست تا فنائے حقیقی حاصل شود و حجب بتمام مرتفع گردد شعر

تا بجاروب لا نروبی راہ　＊　نرسی در سرائے الا اللہ

درین راہ غیب الغیب ہر خس و خاشاک این راہ بندار انّی اَنَا اللہ مے سراید و گرفتاری خود دلالت مینماید پیر کامل مکمل بلکہ سابقۂ کرم میباید تا سالک بیچارہ را ازین گردابہا

سلہ افادہ امر زائدست بر اصل جواب کہ دانستن آن ضرور و لابدست ۱۲ سلہ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ جاثیہ و پارۂ الیہ یرد (۲۵) و در سورۂ فرقان ارءیت من اتخذ الخ واقع ست ۱۲ سلہ یعنی کلمۂ لا الہ الا اللہ ۱۲ سلہ جواب ست از قول او اسم ذات اللہ کافی ست ۱۲

برآرد و مطلبِ اعلیٰ دلالت نماید طالبِ ذاتِ احدیت را باید که از همه مشاهدات و تجلیات بگذرد و در تحتِ لا آرد که این همه وابستهٔ ظلال ست و تسلّی ست بشبه و مثال بلکه ایمها و عنقا[۱] هم ملحوظِ عارف نبود و قبلهٔ توجه را پراگنده نسازد حضرت خواجه نقشبند قدس سرہ فرموده اند هرچه دیده شد و شنیده شد و دانسته شد آن همه غیر ست بحقیقتِ کلمهٔ لا نفی آن باید کرد و شیخ ابو اسحاق کازرونی پیغمبر خدا را صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم بخواب دیده پرسید یا رسول اللہ ما التوحید فرمود کل ما هجس[۲] ببالک او خطر فی خیالک فاللہ تعالیٰ ما وراء ذلک مجدد و این قسم مردم که این نوع معتقدات دارند و خود را بالسند شیخی گرفته اند لصوص[۳] دین اند از صحبتِ شان دور باید بود و از دین بیگانه اند و از ربقهٔ اسلام بیرون در لجهٔ[۴] ضلالت مستغرق اند و دیگران را هم از راه میبرند ضلّوا فاضلّوا از ایشان دور باشند صحبتِ شان را سمّ قاتل دانند که بموتِ ابدی میرسانند فرّ من صحبتهم و رؤیتهم اکثر ما تفرّ من الاسد عجب ست از برادرانِ شما که باین قسم مردم گرویده اند و دین و ایمان خود را از دست میدهند عجب تر آنکه شما نوشته اید که تربیت میابند کسی که در دین و ایمان او سخن باشد تربیتِ او چه خواهد بود ؎ او خویشتن گم ست کرا رهبری کند ٭ هنوز هم هیچ نرفته ست درهای توبه مفتوح ست ما لم یغرغر[۵] ایمان را برباد نهند خبر گیرند شرط صحبت

مکتوب (۱۷) هفدهم

بمرزا ابو المعالی در بعضے نصائح ضروریه و در بیانِ آنکه مدارِ ترقّی و وصول غالباً بر صحبت

---

۱ و حضرت سعدی شیرازی گفته بیت اے برتر از خیال و قیاس و گمان و وهم ٭ وز هر چه گفته اند و شنیدیم و خوانده ایم ٭ دفتر تمام گشت و بپایان رسید عمر ٭ ما همچنان در اول وصفِ تو مانده ایم ٭ ۲ قوله هجس اند باب ضرب یعنی آنچه بگذرد در دل تو یا خطور کند در خیال تو پس خدا تعالیٰ بالاے اوست ۱۲ ۳ لصوص بضمتین جمع لص بالکسر دزد و سارق ۱۲ ۴ قوله لجه بالضم و تشدید جیم میان دریا و دور ترین موضع دریا یعنی در میان دریائے گمراهی غرق اند ۱۲ ۵ اشارة الی الحدیث رواه الترمذی و ابن ماجه قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان اللہ یقبل توبة العبد ما لم یغرغر یعنی بدرستیکه خدا تعالیٰ قبول میکند توبهٔ بنده را مادام که غرغره نکند یعنی نرسد روح در حلقوم و غرغره آید و شد کردن آواز در گلو و جان در حلق ۱۲

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلی والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ المصطفیٰ
کما یلیق بحالہ ویحری وعلی الہ وصحبہ وسائر من اتبع الھدی التفات نامہ نامی و
صحیفہ گرامی کہ جناب مخدومی مخدوم زادگی ازراہ کرم نامزد این مسکین نمودہ بودند بمطالعۂ آن
مشرف ومفتخر گردید اللہ تعالی سلامت دارد و بر جادۂ شریعت وطریقت استقامت بخشد
اظہار شوق ودرد طلب نمودہ بودند حق سبحانہ وتعالی آتش این شوق را مشتعل سازد وشعلۂ
طلب را سربلند گرداند تا از ما سوای مطلوب حقیقی بکلیت برہاند وبسرادقات[1] قرب وعرفان
برساند انہ قریب مجیب کرم نمودہ نوشتہ بودند کہ احوال این بزرگان را از نفحات[2] وغیرہ
ملاحظہ کردہ مطابق آن سعی نمودہ میشاید اما چون این ہمہ بغیر رسمونی[3] سالک بود اصلاً نتیجہ نداد
وکشایش رو ننمود مگر ما آنچہ نوشتہ اند راست ودرست ست درین راہ غیب الغیب
بی دستگیری مرشد کامل راہ رفتن وسلوک نمودن بسی مشکل ست حق سبحانہ وتعالی میفرماید
وابتغوا الیہ الوسیلۃ[4] ہرگاہ ببارگاہ سلاطین مجازی بی وسیلہ نمیتوان رسید ببارگاہ سلطان
حقیقی وشاہنشاہ تحقیقی وسیلہ ضرور وناگزیر ست وآنچہ دربارۂ این مسکین ازراہ حسن ظن
نوشتہ اند از بزرگی خود نوشتہ اند واین دور از کار را در آئینۂ خویش دیدہ والا ع

من ہیچم وکم ز ہیچ ہم بسیارے ❊ وز ہیچ کم از ہیچ نیاید کارے

این قدر ہست کہ آنچہ از بزرگان باین ہیچمدان رسیدہ ست بطلبہ درمیان سے آرد بعضے را
اثر ہا مے بخشد وببرکت انفاس نفیس این اکابر بشطرے از کمالات شان میرساند مخدوما این
مسکین ہرچہ باندازۂ ظن وتخمین خود دارد ہمہ از ایشان ست واز برکات بزرگان الغیان
از ایشان چہ دریغ ست سعادت خود در خدمت ایشان تصور مینماید لیکن چہ توان کرد کہ مدار
این طریقۂ علیہ بر صحبت وبرابطۂ محبت شیخ مقتدا ست کشایش وترقی غالباً منوط

---

[1] سرادقات بالضم سراپردہا وخیمہا ۱۲ منتخب [2] یعنی نفحات از ملا جامی رہ دربیان احوال مشائخ رحمہم اللہ تعالی ۱۲ [3] یعنی
بغیر اخذ طریقہ از شیخ کامل مکمل راہ دان ۱۲ [4] قال اللہ تعالی یا ایہا الذین امنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ وجاھدوا
فی سبیلہ لعلکم تفلحون۔ سورۂ مائدۃ پارہ لا یحب اللہ ۱۲

بآن ست و چون طریقهٔ بزرگان ما اتباع سنّت و اجتناب از بدعت ست تا حصول صحبت
بر متابعت سنّت مستقیم باشند و احیاء سنن متروکه نمایند در حدیث آمده است[۱] مَنْ اَحْیٰی
سُنَّتِیْ بَعْدَ مَا اُمِیْتَتْ فَلَهٗ اَجْرُ مِائَةِ شَهِیْدٍ و احیاء سنّت متروکه عبارت از آنست
که در عمل آرد و اعلاء آن آنست که دیگران نیز دلالت نماید تا بعمل آرند ترقی و حصول مراتب
قرب همه وابسته باتباع سنّت ست آیهٔ کریمه[۲] قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ
یُحْبِبْکُمُ اللّٰهُ شاهد این معنی ست و از بدعت دور بوند و محترز باشند و با مبتدع صحبت ندارند
و در مجلس خود جای ندهند و در حدیث آمده است اَهْلُ الْبِدْعَةِ کِلَابُ اَهْلِ النَّارِ و اوقات
را بوظائف طاعات و اذکار و ادعیه که از رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
ماثور ست و در کتب[۳] احادیث مذکور ست معمور دارند و تکرار کلمهٔ طیبه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ هر قدر که
توانند نمود بکنند از یکهزار تا پنجهزار باتفاق صوفیه علیه در تنویر باطن این کلمه سودمند ترست
مانند ذکر قلبی و اشغال و مراقبات باطنی که در طریقهٔ ما معمول و متعارف ست بحضور تعلق
دارد حقائق آگاه مولانا عبدالخالق که متوطن آنجا ست و مدتی در صحبت[۴] گذرانیده و صاحب
حال و کمال ست چند گاه ست که جهت ملاقات فقیر اینجا آمده ست اگر بخاطر رسد
اشاره فرمایند که او را رخصت آنجا کنند که وطن مالوف اوست و از جانب فقیر بطریق سفارت
بآنجناب شغل و مراقبهٔ باطن بگوید و توجهات نماید شاید راه ترقی بگشاید چون ملاقات
فقیر بالفعل بی اشکال نیست این طریق بخاطر رسیده است بیشتر مختار اند وَالسَّلَامُ
عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ
الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی

مکتوب هژدهم (۱۸)

۱ فی المشکوٰة من احیی سنة من سنتی قد امیتت بعدی فان له من الاجر مثل اجور من عمل بها رواه الترمذی
و فی المشکوٰة ایضا من تمسک بسنتی عند فساد امتی فله اجر مائة شهید رواه البیهقی ۱۲ ۲ یعنی این آیه کریمه واقع ست در
سورهٔ آل عمران و پاره تلک الرسل (۳) ۱۲ ۳ مانند حصن حصین الجزری و اذکار نووی رحمهما الله تعالی ۱۲ ۴ یعنی در صحبت ما یان ۱۲

بصوفی پاینده محمد کابلی در نصائح او بسم الله الرحمن الرحیم بیت ہرچہ جز عشق خدائے احسن ست ٭ گر شکر خوردن بود جان کندن ست ٭ سعادت آثارا گرفتاری باد ون حق جل و علا از اشد امراض قلبیہ ست فکر ازالۂ آن از اہم مہام ست مصرع در خانہ اگر کس ست یکحرف بس ست ٭ الله تعالی ہموارہ با خود دارد و یک لحظہ بغیر خود نگذارد و عافیت و استقامت نصیب وقت گرداند و السلام

مکتوب (۱۹) نوزدہم

بملا پاینده محمد کابلی در جواب اسئولہ کہ نموده بود بسم الله الرحمن الرحیم نحمده و نصلی علی حبیبه و آله و نسلم الله تعالی آن برادر دینی را از رقیت احوال گذرانیده[۱] بمحول احوال برساند و از غیب بعین[۲] و از اجمال بتفصیل[۳] آرد و از تلوین بتمکین[۴] و از حروف بمعانی مشرف سازد کتابتے کہ بہ فرزندی محمد عبد الله نوشتہ بودند رسید اسئولہ چند دران مندرج بود جواب آنرا ازین فقیر درخواست نموده بودند نوشتہ میشود استماع فرمایند سؤال اول آنکہ در قرآن مجید و در حدیث قدسی تصریح ست بآنکہ حضرت آدم ابو البشر علی نبینا و علیہ الصلوة و السلام مخلوق بید الله ست تعالی اگر از ید قدرت مراد داریم تخصیص آدم را وجہ چہ باشد چہ مخلوقات دیگر ہم بقدرت مخلوق شده اند و اگر از ید قدرت مراد نداریم مذہب مجسمہ[۵] قوت پیدا میکند جواب روا ست کہ مراد از ید قدرت داریم چنانچہ مذہب ماؤلین متشابہات ست و تخصیص آدم علی نبینا و علیہ الصلوات و التسلیمات برائے تشریف و تکریم اوست نہ برائے حصر چنانچہ در آیہ کریمہ اِنَّ عِبَادِیْ[۶] لَیْسَ لَکَ عَلَیْہِمْ سُلْطٰنٌ و امثال آن در قرآن مجید بسیار واقع شده ست و تخصیص در ذکر دلالت بتخصیص در نفس الامر نمیکند و اگر از ید قدرت

[۱] یعنی از اشد ضروریات ست ۱۲ [۲] یعنی بگردانندۀ حالات و از حالے بحال دیگر رسانندہ و ترقی دہندہ یعنی حق سبحانہ و تعالی ۱۲ [۳] یعنی جماعہ کہ بجسمیت حق تعالی قائل اند ۱۲ [۴] اعلم ان اضافۃ العباد الی یاء المتکلم ههنا للتشریف والتکریم کما فی ناقۃ الله و روح الله و بیت الله و امثالها والکریمۃ هذه واقعۃ فی سورۃ بنی اسرائیل من الجزء الخامس عشر (۱۵) ۱۲

مراد نداریم صفت ید بے کیف بحق تعالیٰ اثبات خواہیم کرد در رنگ متشابہات دیگر مذہب
مجسمہ را تقویت بر تقدیریست کہ اثبات ید جسمی نمودہ آید تعالی اللہ عن ذلک علواً کبیراً
سوال دوم آنکہ از خیر التابعین اویس قرنی منقول ست من عرف اللہ لا یخفی علیہ شئ
معنی این عبارت چیست بدانند کہ در صحت این نقل تردد ست چہ اگر شے را بر عموم بگذاریم
جواب ۱۲ شئ ۱۲
لازم مے آید کہ از عارف ہیچ چیز خواہ معارف وجوبی باشد خواہ حوادث کونی مخفی نماند و آن
خلاف واقع ست ہرگاہ بسید انبیا علیہ وعلی آلہ افضل الصلوات واکمل التحیات حکم شد
کہ قل لو کنت اعلم الغیب لاستکثرت من الخیر وما مسنی السوء[1] بدیگران چہ رسد و اگر
شے را بمعارف باطنی تخصیص بکنیم نیز مشکل میشود ہرگاہ مقرر قوم باشد کہ رواست کہ ولی از
ولایت و قرب خود آگاہ نباشد شیخ منا من علمہ ومنا من جہل بجمیع معارف چہ رسد اصحاب کرام
علیہم الرضوان کہ در اعلی طبقہ ولایت اند ہیچ قصص شہود و مشاہدہ از اکثرے آنہا منقول
نیست در خلافت حضرت عثمان رض چون انس رض بخدمت ایشان رسید و در راہ ظاہر انظرے
بجمیلہ از نساء واقع شدہ بود حضرت عثمان رض فرمود ایدخل علی احدکم وعلی عینیہ اثر الزنا
حضرت انس رض از روئے تعجب گفت او حی بعد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم
کشف و خوارق چون در آن وقت قلت داشت ذہن حضرت انس رض بدان طرف نرفت و
بر تقدیر صحت نقل عبارت را از ظاہر مصروف باید ساخت بالفعل آنچہ بخاطر راہ مییابد آنست
کہ[2] مراد آنست کہ لا یخفی علیہ شئ مما یحتاج الیہ فی المعرفۃ یعنی ہر کہ خدا را شناخت
از مقبولان گشت و مقبول اصلاً ضائع نمیگذارند پس ہر چہ اورا در راہ معرفت در کارست بآن اعلام
مے فرمایند بے واسطہ بطریق الہام و کشف یا بواسطہ پیر و مرشد واللہ اعلم بحقیقۃ الحال
جواب سوال سیوم مراد از ادب کہ اکابر طریقت فرمودہ اند الطریقۃ کلہا ادب ادب شریعت
و آداب طریقت کہ کنایت از رعایت و متابعت شیخ خود ست ہمہ در آداب شریعت

---

[1] الكريمة هذه وقعت في سورة الاعراف من الجزء التاسع ونظم الآية هكذا - قل لا املك لنفسي نفعا ولا ضرا الا ما شاء الله ولو كنت اعلم الغيب الخ ١٢
[2] هذا من تاويل بعض اكابر الطريقة العلية ١٢

مندرج ست وبیان شافی دارد

مکتوب بیستم (۲۰)

بشیخ محمد سعید فاروقی در شرح بعضے از اوراق و صحیفہ شریفہ رسید و مسرت بخش گردید حمداً للہ سبحانہ کہ بذوق و شوق فند و از یاد فقرا فارغ نہ محبت این طائفہ با این طائفہ است و در حریم خاص شان محرم و ہمراز المرء مع من احب حدیث نبوی ست علیہ و علی الہ الصلوٰۃ و السلام در حصول حقیقت محبت کوشند و از دیاد کیفیت آن خواہند تا معیت ذاتیہ حاصل نمایند و از خود گذشتہ ہموارہ با محبوب بوند صفت محبت بود کہ صدیق اکبر را کہ در شان او آمدہ و لکن بشیٔ وقر فی قلبہ از ہمہ پیش قدم ساخت و بدولت معیت خاصہ بُرد و ندائے ثانی اثنین شنوانید و بنوید ما ظنک باثنین اللہ ثالثہما مکرم و ممتاز گردانید خوش گفت بیت بکنج غار گزینیم خلوت از ہمہ خلق + کہ آن لطیف جہان یار غار ما باشد بعضے اوراق و واردات کہ در کتابت میان خواجہ نوشتہ بودند مطالعہ آن خوشوقت ساخت اللّٰہم زد آواز یکہ از جانب دست راست شنودہ و روشنائی کہ از انجانب دیدہ اید وارد ست از حق جل و علا بر روح کہ مقام آن جانب راست ست فرود آمدہ است و آنرا در تصرف خود آوردہ است ملوک ست کہ از عالم غیب بر مملکت روح کہ محل ہوش و شعور ست استیلا نمودہ آنرا زیر و زبر ساختہ است لاجرم مستی و بیخودی آوردہ ان الملوک اذا دخلوا قریۃ افسدوہا و جعلوا اعزۃ اہلہا اذلۃ و کذلک یفعلون الحال معاملہ شما

---

۱ ھذا قطعۃ من حدیث رواہ الشیخان ۱۲ ۲ اشارت ست بآیۂ سورۂ توبہ یعنی اذ اخرجہ الذین کفروا ثانی اثنین اذ ہما فی الغار الخ ۱۲ ۳ قولہ نوید بضم نون و کسر واو و یائے مجہول خبر خوش و بعضے بفتح نون و یائے مجہول گفتہ ۱۲ از غیاث ۴ عن انس بن مالک رض ان ابا بکر الصدیق قال نظرت الی اقدام المشرکین علی رؤسنا و نحن فی الغار فقلت یا رسول اللہ لو ان احدہم نظر الی قدمیہ ابصرنا فقال یا ابا بکر ما ظنک الخ متفق علیہ ۱۲ مشکوٰۃ باب المعجزات ۵ این کریمہ واقع ست در سورۂ نمل و پارۂ وقال الذین (۱۹) ۱۲

از لطیفۂ قلب گذشتہ بلطیفۂ روح قرار یافتہ است وارتقا نمودہ امیدوار فوق باشد وہمت را بلند دارند ولنعم ما قیل بیت بوصلش تا رسم صد بار از پا افگند شوقم * کہ نو پروازم وشاخے بلند آشیان دارم * تا مول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الھدیٰ*

مکتوب (۲۱) بست ویکم

بصوفی نوربیگ در نصیحت او بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ خدمتِ صوفی نوربیگ ازین دور افتادہ سلام عافیت انجام خوانند احوال بہمہ حال مستوجب حمدِ ذی الجلال است امید کہ آن عزیز نیز بجمعیت ظاہر وباطن باشد و بر جادۂ شریعت علیہ مستقیم بود واز قشر بلب آید واز لفظ بمعنے گراید نسبت باطن را نیک محافظت نمایند ودر ازدیاد کیفیت آن کوشند با خلق کمتر اختلاط کنند وزاویۂ نامرادی از دست نہند بالجملہ توشۂ آخرت را آمادہ سازند جاءت الراجفۃ[1] تتبعھا الرادفۃ[2] فقد جاء الموت بما فیہ تا مول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است والسلام اولاً وآخراً

مکتوب (۲۲) بست ودوم

بحافظ ابو اسحاق در مدائح طریقۂ صوفیہ علیہ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب کہ درین ولا مرسول داشتہ بودند بورود آن مبتہج ومسرور گردید اللہ تعالیٰ بجمعیت وعافیت دارد وبر جادۂ شرع محمدی علیہ وعلیٰ الہ الصلوٰۃ والسلام وسنت احمدی مستقیم ومستدیم گرداند واز تعلقات دنیا وگرفتاری ماسوائے محرر ساختہ در سرادقات معرفت وسرا پردۂ قرب خویش انس والفت

---

[1] در آمد جنبندہ در پے او آید در پے آیندہ در آمد مرگ بتمام خود ۱۲
[2] جذافیر یعنی سرہا وکنارہائے چیز جمع جذفور بالضم وجذفار بالکسر وجذفور یعنی شریف وجمع کثیر نیز آمدہ عرب گوید اعطاہ الدنیا بجذافیرہا داد او را دنیا بتمام ۱۲ منتخب

دہد آین معنی در عالم اسباب وابستہ بسلوک طریقۂ صوفیہ علیہ است آین بزرگواران در محبت حق
جل وعلا از خود واز غیر خود گسستہ اند ودر عشق او از آفاق وانفس گذشتہ ماسوا را در راہ او
درباختہ وبا او ساختہ اند اگر حاصل دارند او را دارند واگر واصلند باو واصلند باطن شان را بہیچ
انقطاع از ما دون او تعالیٰ روئے دادہ است کہ اگر سالہا یاد ماسوئے نمایند بیاد شان نیاید
واز انانیت نفس بنوعے گذشتہ اند کہ عود کلمہ انا را بر خود شرک میدانند رجال[۱] صدقوا
ما عاهدوا الله علیه + ورجال[۲] لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله خداوندا مرا ازین
قوم بگردان یا از نظارگیان این قوم گردان کہ قوم دیگر را طاقت ندارم ہر کس کہ ہوس این
راہ دارد وتخم این اندیشہ در دل مے کارد باید کہ ہمہ چیز را گذاشتہ صحبت این اکابر اختیار نماید و
جان نثار لوازم طلبگاری کند واز ہر جا بوئے ازین دولت بمشام جان برسد از پئے آن شود
خوش گفت بیت بعد ازین مصلحت کار در آن مے بینم + کہ روم بر در میخانہ وخوش بنشینم
مامول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الهدیٰ

مکتوب (۲۳) بست وسوم

بمرزا غضنفر در شرح اذواق وتعبیر وقائع کہ نوشتہ بودند بسم الله الرحمن الرحیم +
بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات میرساند صحیفہ شریفہ رسیدہ سبب مسرت گردید
چون متضمن احوال علیہ ووقائع سنیہ بود فرحت بر فرحت افزود از فنائے لطائف[۳] خمسہ
ونفی یافت از خود واثبات یافت خود بخود کہ نوشتہ بودند واین بیت را حسب حال یافتہ
بیت نمیدہد رہ ہمصحبتان بخلوت خویش + فغان کہ یافتہ دلدار ذوق صحبت خویش
بوضوح انجامید جائے ست صحیح حق سبحانہ وتعالیٰ ہمہ بین منوال راہ ترقیات را مفتوح

[۱] اشارت ست بکریمہ کہ واقع ست در سورۂ احزاب از پارہ اتل ما اوحی (۲۱) ونظم الآیۃ هکذا من المؤمنین رجال صدقوا الخ ۱۲
[۲] اشارة الی کریمة وقعت فی سورة النور من الجزء الثامن عشر ونظم الآیة هکذا فی بیوت اذن الله ان ترفع ویذکر فیها اسمه یسبح له فیها بالغدو والآصال رجال الخ ۱۲
[۳] یعنی قلب وروح وسر وخفی واخفیٰ ۱۲

دارد اللّٰهم زد نوشته بودند که در خواب می‌بینم که کلاه و بالائے آن فوطۂ علاقه دار چنانچه
عربان دو طره گذاشته می‌پوشند تو بر سر من نهاده و میگوئی که آنچه در ما بود همه را بشما
دادیم و امانت شما بشما رسانیدیم الخ مخدوما این خواب بشارتے ست بزرگ مبارک باشد لیکن این
عبارت را بران محمول باید داشت که آنچه در ما بود بشما دادیم موافق ظرف و استعداد شما
یا آنچه در ما بود از بابت امانت شما بشما دادیم چنانچه فقرۂ دوم قرینه است بر آن نوشته
بودند که بعد از نماز تهجد مشغول بودم دیدم که میان دل و سر دائرۂ کلان پیدا شد و
در میان آن دائره دل خود را مثل چلۂ کمان یافتم چنانچه یک چله بر دو کمان زه کرده
باشند بدین صورت بجانب یک کمان که نظر معرفت وحدت صاف میدید و بجانب کمان
دیگر که نظر معرفت کثرت در نظر مے در آمد این کثرت هم رفته رفته وحدت صاف شد
و در هر دو کمان وحدت صاف دیده میشد مخدوما قلب را برزخ گفته اند یانا که این صورت
برزخی قلب ست که بنظر در آمده ست و آنچه در یک کمان وحدت صاف بنظر در آمد و در
کمان دیگر کثرت از قاب قوسین ست و آنکه کثرت هم رفته رفته وحدت صاف شد
و در هر دو کمان وحدت دیدید مقدمۂ او ادنی ست و آنکه گفتیم که مقدمۂ او ادنے
است زیرا که حقیقت او ادنی وقتے متحقق شود که قوس کثرت بالکل از نظر ساقط گردد
و منظور نظر جز قوس وحدت نبود و آنچه بعد ازین نوشته‌اند که این یافت نفس یا روح
مخصوص نبود بلکه این معامله خود بخود بود مشعر بر سقوط قوس کثرت ست از نظر والغیب
عند الله سبحانه نوشته بودند که درین میان یک نسبت مخصوص وارد میشد که هرگز دل
را بآن آشنائی نبود چنانچه غریبے بشهرے که هرگز ندیده باشد در آید کے إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا
دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً خوش گفت بیت

---

۱ بدانکه فوطه بالضم کمربند و جامه نادوخته و لنگ حمامی و بمعنی دستار و رومال نیز آمده و علاقه بکسر اول جسم ظاهری که بسته و آویزان باشد بچیزے مثل دوال تازیانه ۱۲ ۲ عبارت ۳ یعنی مراد بقول آنچه در ما بود خصوص ست نه عموم ۱۲ ۴ این کریمه واقع ست در سورۂ نمل از پاره وقال الذین (۱۹) ۱۲

بوصلش تا رسم صد بار از پا افگند شوقم ❖ کہ نو پروازم و شاخ بلندے آشیان دارم

وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب بست و چہارم (۲۴)

بملا اشتیاق بہرہ کی در حل شبہہ کہ از آیۂ کریمہ وَاتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ حَنِیْفًا مے آید و تحقیق حدیث لَا تُفَضِّلُوْنِیْ عَلٰی یُوْنُسَ ابْنِ مَتّٰی و در شرح اَلْاِیْمَانُ لَا یَزِیْدُ وَلَا یَنْقُصُ و در رفع توہم مساوات ایمان عوام با ایمان انبیا عَلَیْہِمُ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ و رفع توہم افضلیت شہدا کہ بہ بعضے مزایا مخصوص اند بر انبیا عَلَیْہِمُ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابتے کہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسید مسرت بخش گردید اسولہ چند نمودہ بودند مخدوما حل این اسولہ را علما و مشائخ نمودہ اند مَعَ ذٰلِکَ سوال را از جواب چارہ نیست چیزے درین باب مینویسید سوال اول آنکہ حق تعالیٰ در شان حضرت ابراہیم عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ میفرماید اِنِّیْ جَاعِلُکَ لِلنَّاسِ اِمَامًا و نیز فرمودہ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ حَنِیْفًا[1] پس بمقتضاے این ہر دو کریمہ حضرت ابراہیم عَلَیْہِ السَّلَامُ مقتدی و متبوع بوند و پیغمبر ما عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ تابع باشند و حال آنکہ پیغمبر ما عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ بالقطع افضل[2] اند و ہمین اشکال در مادہ آدم عَلَیْہِ السَّلَامُ مے آید حق تعالیٰ میفرماید اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ۔ فَلَزِمَ فِیْ هٰذِهِ الْاٰیَةِ مَا لَزِمَ فِی الْاٰیَةِ السَّابِقَةِ جواب در کریمہ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ہیچ اشکال نیست چہ این حکم خلافت مر نوع انسان راست خصوصیت بحضرت آدم عَلَیْہِ السَّلَامُ ندارد چنانچہ جواب ملائکہ بران دلیل ست کہ اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا

---

[1] ثم اوحينا اليك ان اتبع ملة ابراهيم حنيفا واقع ست در آخر سوره نحل در پاره ربما (۱۴) ۱۲

[2] از ہمہ مخلوقات ست کما ہو محقق فی محلہ ۱۲

وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ چه فساد وسفک دماء در نوع انسان ست نه در آدم علیه السلام
و بر تقدیر تسلیم این خلافت خاص بوقت حضرت آدم علیه السلام بوده نه خلافت نوعیه
تا اشکال متصور شود چنانچه در شان حضرت داود علیه السلام فرموده یَا داوُدُ[۵۱] اِنَّا
جَعَلْنٰكَ خَلِیْفَةً فِی الْاَرْضِ و در شان حضرت مهدی علیه الرضوان وارد شده
فَاِنَّ[۵۲] فِیْهِمْ خَلِیْفَةَ اللّٰهِ الْمَهْدِیَّ واز ین قبیل ست قطب ارشاد و غوث و قطب مدار
که در هر وقت میباشند که قطبیت و سائر مناصب مخصوص با زمنه الیشانست و همچنین
قَدَمِیْ عَلٰی رَقَبَةِ کُلِّ وَلِیِّ اللّٰهِ که حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قدس سره فرموده ست
مخصوص باولیاء آن وقت ست علی ما حقق آرے کریمه اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ
اِمَامًا حکم عام و مؤبد ست قَالَ الْقَاضِیْ فِیْ تَفْسِیْرِهٖ وَاِمَامَتُهٗ عَامَّةٌ مُؤَبَّدَةٌ اِذْ لَمْ
یُبْعَثْ نَبِیٌّ بَعْدَهٗ اِلَّا کَانَ مِنْ ذُرِّیَّتِهٖ مَامُوْرًا بِاِتِّبَاعِهٖ چنانچه کریمه اِتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ
حَنِیْفًا دلالت بران دارد لیکن این آیات قدح در افضلیت آنسرور علیه وعلی آله الصلوٰة
والسلام ندارد مفسران گفته اند یعنی پیروی وی کن در توحید یا در روش دعوت بحق جل
وعلا چنانچه او برفق[۵۳] و مدارا بدلائل یکے بعد دیگرے و مجادله بقدر فهم هر کس دعوت نموده تو
نیز چنان کن صاحب تیسیر آورده که اتباع[۵۴] سلوک بسبیل مسلوک متبوع ست پس اتباع
آنسرور مر مهتر ابراهیم را علیهما الصلوٰة والسلام بسبب آن بود که بعد از و مبعوث شده
نه بجهت آنکه دون او بوده و بحکم اَنَا اَکْرَمُ الْاَوَّلِیْنَ وَالْاٰخِرِیْنَ عَلَی اللّٰهِ مقرر ست که
آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام از همه انبیا اکرم و افضل است و نصیب او در فضیلت
از مجموع انبیا و اصفیا اجزل و اشمل واز ین قبیل ست آنچه وارد شده ست فَبِهُدٰهُمُ
اقْتَدِهْ که از ین امر در فضلیت او علیه الصلوٰة والسلام هیچ قدح لازم نیست با آنکه

---

۵۱ این کریمه واقع ست در سوره ص از پاره ومالی (۲۳) ۱۲ ۵۲ قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم اذا رأیتم الرایات السود قد جاءت من قبل خراسان فأتوها فان فیها خلیفة الله المهدی رواه احمد والبیهقی ۱۲ مشکوة باب اشراط الساعة ۵۳ ای فی الجملة لا فی جمیع الاحکام کما لا یخفی ۱۲ ۵۴ یعنی معنی اتباع رفتن ست براهیکه متبوع بران راه رفته باشد ۱۲

گوئیم کہ گاہ ست کہ فاضل را امر بمتابعت مفضول کنند وازین امر بمتابعت ہیچ قصورے در فاضلیت او لازم نباید قال اللہ تعالی لنبیہ علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام وشاورھم فی الامر امر بمشورت باصحاب کرام خالی از تضمن امر بمتابعت شان نیست والا مشورت راچہ فائدہ باشد وتحقیق این مقام وحقیقت این معاملہ را حضرت ایشان ما قدس سنا اللہ سبحانہ بسرہ از راہ کشف وعرفان در مکاتیب خود نوشتہ اند از انجا ملاحظہ نمایند

سوال دویم آنکہ جناب مقدس حضرت رسالت پناہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام بالقطع افضل انبیا اند پس حدیث لا تفضلونی علی یونس ابن متی بچہ معنی ست وحدیث من قال انا خیر من یونس بن متی فقد کذب چگونہ بود جواب میتواند کہ معنی چنین باشد لا تفضلوا بحیث یلزم نقص المفضول او یؤدی الی الخصومۃ والنزاع ونیز میتواند کہ تفضیل ندہید بجمیع انواع فضائل ہرچند پیغمبر ما را علیہ الصلوۃ والسلام فضل کلی ست چنانچہ امام افضل ست از موذن مطلقا ہرچند فضل اذان در وے نیست ونیز میتواند کہ معنی آن باشد لا تفضلوا من تلقاء انفسکم واھوائکم ونیز میتواند کہ این قول از روے تواضع وہضم نفس فرمودہ باشند ونیز میتواند کہ معنی لا تفضلونی فی نفس النبوۃ باشد کما قال اللہ تعالی لا نفرق بین احد من رسلہ ونیز میتواند کہ این قول پیش از علم بافضلیت خود باشد باید دانست کہ تخصیص حضرت یونس علیہ السلام باین حکم باآنکہ ہمہ انبیا را درین امر شرکت ست بواسطہ آنست کہ چون از وے علیہ السلام زلتے بوقوع آمدہ بود از ینجہت محل توہم منقصت شدہ بواسطہ رفع این وہم تخصیص او باین حکم فرمودہ کہ ازین رہگذر ہیچ منقصے در رتبہ او در رتبہ نبوت او پیدا نشدہ بحکم التائب من الذنب کمن لا ذنب لہ وبحکم اولئک یبدل اللہ سیئاتہم حسنات ومیتواند کہ بہمین اعتبار فرمودہ باشد من قال انا خیر من

سلہ ہذا الحدیث مروی عن عبد اللہ بن مسعود رض مرفوعا وموقوفا رواہ ابن ماجہ ۱۲ مشکوۃ آخر باب التوبۃ ۲ الا من تاب وآمن وعمل صالحا فاولئک یبدل اللہ الخ ۱۲ سورۃ الفرقان وجزء وقال الذین (۱۹) ۱۲

یونس ابن متّٰی فقد کذب یعنی ہر کہ نظر بزلّت او علیہ السلام نمودہ خود را بروے فضل دہد و خود را از زلّت و معاصی بری تصور نماید پس تحقیق او دروغ گوست قال اللہ تعالیٰ فی شانہٖ فنادٰی فی الظّلمٰت ان لا الٰہ الا انت سبحانک انی کنت من الظّٰلمین فاستجبنا لہ ونجیناہ من الغم وکذٰلک ننجی المؤمنین[۵۲] وقال تعالیٰ ایضاً فاجتبٰہ ربّہ فجعلہ من الصّٰلحین[۵۳] سوال سوم آنکہ مقرر و مبیّن ست کہ فضل کلی مر انبیا را علیہم الصلوٰۃ والسلام بر جمیع افراد امت و در حدیث صحیح[۵۳] آمدہ ست کہ بعضے کمالات در بعضے افراد امت ست کہ مزیّت بر انبیا دارد کالشہداء فی سبیل اللہ احتیاج بغسل ندارند و بلفظ موتٰی نخواندہ و انبیا بغسل محتاج اند و بلفظ موتٰی خواندہ جواب این فضل راجع بفضل جزئی ست کہ دران محذور نیست ہر حائک و حجّام بصنعت بر عالم ذی فنون فضل دارد و فضل کلی مر انبیا و عالم راست سوال چہارم علمائے ماتریدیہ[۵۵] گفتہ اند الایمان لا یزید ولا ینقص ازین عبارت لازم مے آید کہ ایمان عوام مومنان مثل ایمان انبیا و علیہم السلام و حال آنکہ ایمان انبیا علیہم السلام اکمل ست فی القرب والدرجۃ جواب ایمان انبیا و ایمان عوام را در نفس ایمانیت شرکت و تساوی ست و مزیت ایمان انبیا راجع بصفات کاملۂ ایمان ست ایمانے کہ مقرون باعمال صالحہ ست و یکسوست از سیّات و مشتبہات صفائے دیگر دارد و نورانیت علیحدہ و نتائج و ثمرات بزرگ آوردہ بلکہ توان گفت کہ نوع دیگر گشتہ در رنگ افراد انسان کہ در نفس انسانیت شرکت دارند و متساوی اند و نظر بکمال و نقصان صفات جمعے را ازانہا کالانعام بل ھم اضل فرمودہ و از حقیقت انسانی برآوردہ و آنچہ در حدیث آمدہ ست

الصلوات والتسلیمات

[۵۲] بدانکہ این کریمہ در سورۃ الانبیا از پارہ اقترب (۱۷) واقع ست ۱۲ [۵۳] فی سورۃ القلم والجزء تبارک الذی (۲۹) ۱۲ [۵۳] قال صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم ان من عباد اللہ لاناسا ما ھم بانبیاء ولا شہداء یغبطہم الانبیاء والشہداء یوم القیامۃ بمکانہم من اللہ قالوا یا رسول اللہ تخبرنا من ھم قال ھم قوم تحابوا بروح اللہ علی غیر ارحام بینہم ولا اموال یتعاطونہا الخ رواہ ابو داؤد ۱۲ مشکوۃ باب الحب فی اللہ [۵۴] خون کشندہ یا سترہ زن ۱۲ [۵۵] از تابعان ابو المنصور ماتریدی ۱۲

لو اتُّزِنَ ایمانُ اَبی بکرٍ مع ایمانِ اُمّتی کرجحَ این رجحان ہم راجع بصفات کاملہ است کہ نورانیت وصفائے ایمان را مے افزایند وبلہ میزان را راجح میکنند چہ صفات واعراض در میزانِ موعود موزون ست چرا ایمانِ او را راجح نباید کہ او بموتے کہ پیش از موت ست مشرف گشتہ است و باین صفت درمیان صحابۂ کرام ممتاز و پیش قدم بودہ ولہذا بدولت معیت بمقتضائے کریمہ وَالَّذِیْنَ مَعَہٗ وکریمہ اِنَّ اللّٰہَ مَعَنَا مشرف شدہ واز میان اصحاب کرام بہ بشارتِ این موت کہ عین معرفت ست وکمل ایمان مبشر گشتہ حیثُ وَرَدَ فی شانِہٖ مَن اَرَادَ اَن یَّنظُرَ اِلٰی مَیِّتٍ یَّمشِیْ عَلٰی وَجہِ الاَرضِ فَلیَنظُر اِلَی ابنِ اَبِی قُحَافَۃَ ہرچند سائر صحابہ نیز باین موت متحقق بودند لیکن تخصیص او باین بشارت مشعر بکمال اوست باین صفت از دیگران وہرکہ درین موت کاملتر ست ایمانِ او باندازۂ آن نیز کاملتر چہ این موت منتج اطمینانِ نفس ست واطمینانِ نفس ایمانِ حقیقی ست کہ از زوال محفوظ ست کریمہ یٰۤاَیُّہَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اٰمِنُوْا بِاللّٰہِ وَرَسُوْلِہٖ گویا اشارت باین ایمان ست وآنکہ در حدیث اَللّٰہُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ اِیْمَانًا لَیْسَ بَعْدَہٗ کُفْرٌ مطلوب ہمین ایمان ست این آن موت ست کہ بحیاۃ ابدی میرساند وبانوار قرب ومعرفت متحقق میسازد وکریمہ اَوَمَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنٰہُ وَجَعَلْنَا لَہٗ نُوْرًا یَّمْشِیْ بِہٖ فِی النَّاسِ ایمائے ست باین معنی وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰۤی اٰلِہِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ

مکتوب (۲۵) بست وپنجم

بمیر عبد الفتاح ولد حقائق آگاہ میر محمد نعمان قدس سرہٗ در ادائے لوازم طلبگاری

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوۃ وتبلیغ الدعوات میرساند

ــــــــــــ

۱ اشارت ست بکریمہ کہ واقع ست در سورۂ نساء از پارۂ والمحصنات (۵) ۱۲ ۲ اشارت ست بآیتے کہ در سورہ انعام وپارہ ولو اننا (۸) واقع ست ۱۲

مجاریِ امور مستوجبِ حمد ست امید که آن عزیز نیز بعافیت باشد و بر جادهٔ سنتِ سنیّه و شریعتِ علیّه مستقیم بود و از لوازمِ طلبگاری فارغ نباشد و همواره متعطّش و مضطرب باشد سیری و فراغ نصیبِ اعدا باد بزرگے گفته است که تصوّف اضطرابست چون سکون آمد تصوّف نماند مرید را بدین صفت باید شد که حتّٰی اِذَا ضَاقَتْ عَلَیْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَیْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْٓا اَنْ لَّا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّآ اِلَیْهِ چون طالبِ صادق بدین صفت شود امید ست که بحرِ بخشش بجوش آید و نویدِ ثُمَّ تَابَ عَلَیْهِمْ لِیَتُوْبُوْا بگوشِ جانش برسانند و او را از وے برستانند عجب ست که جوانانِ مستعد بخوابِ خرگوش آرام گرفته اند و از لوازمِ طلب فرو نشسته و در رنگِ طفلان از جواهرِ نفیسه بخزف ریزهائے چند مشغول شده **بیت** در جهان شاهدے و ما فارغ ٭ در قدح جرعهٔ و ما هشیار ٭

مکتوب بست و ششم (۲۶)

بصوفی سعد اللہ کابلی در تعبیر وقائع و شرحِ احوال او بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی کتابے که متضمن وقائعِ روشن و احوالِ پسندیده بود رسید و خوشوقت ساخت للّٰه سبحانه الحمد که بعافیت اند و در کارِ خود سرگرم ده واقعه که نوشته بودند در یک واقعه مصحف و در واقعهٔ دیگر خلعت بشما داده نیک و مبشّر اند و آنچه نوشته بودند اکثر که باحوالِ خود مقیّد میشوم خود را نمیابم و در مراقبه چنان مشاهده میشود که هر یک موے بشابه چراغے شعله میکند و در گفتنِ کلمهٔ طیّبه لذّتے روئے میدهد که اشکِ بے اختیار روانه میشود آیا کمالِ فنائے نفس همین ست یا چیزے دیگر معلوم نماید که این احوال خوب و پسندیده است و از لوازم و علاماتِ فنائے نفس ست لیکن فنائے نفس فی نفسه امرے دیگر ست که انجا همه آنست که برتر زبیان ست ٭ آرے آنچه نوشته اند که خود را نمیابم و آنچه

۱۔ قوله مجاری بفتحِ میم و رائے مکسوره جاهائے جاری شدنِ چیزے و راهہائے روان شدنِ چیزے ۱۲ ۲۔ اشارت است بکریمه که واقع ست در سورهٔ توبه از پارهٔ یعتذرون (۱۱) ۱۲

بعد ازین نوشتہ آید کہ نہ خود را دانستہ میشود و نہ عالم را اگر بعد از فنائے قلب روئے دہد از مقدمات فنائے نفس ست و از لوازم آن بالجملہ امیدوار باشند وَهَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ گویان متوجہ فوق بوند مصرع ہنوز ایوان استغنا بلند ست ، نوشتہ بودید کہ بر سر نماز ہم جمعیت روئے میدہد اکثر اوقات کہ بخود مقید میشوم مثل شعلہ آفتاب و ماہتاب در نظر مے آید فقیر در درک آن عاجز ست بدانند جائیکہ در نماز دست میدہد اصل ست و این شعلہ آفتاب کہ خود را مییابند میتواند کہ آثار بقا بود و این نور از حیات بود کہ مترتب بر موت ست چنانچہ کریمہ اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا الآیۃ اشعارے بران دارد وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا ۔

مکتوب بست و ہفتم (۲۷)

بملا عطاء اللہ سورتی در نصیحت او ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى فضائل مآب اخوی ملا عطاء اللہ از بنجانب سلام عافیت انجام خوانند و دوستان دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند مخدوما عمر چند روزہ کہ بسے عزیز ست باید کہ در اعز اشیا مصروف گردد و آن کسب مرضیات مولائے حقیقی ست جل سلطانہٗ کمر ہمت را درین امر خطیر چست بر بندند و ہر چہ منافی آنست ازان یکسو شوند کمال در حق بندہ آنست کہ مولائے او از و راضی بود لہٰذا مقام رضا فوق مقامات آمد علامت این رضا آنست کہ بندہ از وے تعالیٰ راضی شود و در مرادات و مقتضیات خلاف رضامندی او تعالیٰ از وے بظہور نیاید و در ایلام در رنگ انعام کشادہ پیشانی بود و در اوامر و نواہی او چین بابرو نباشد و بجمیع افعال وے منشرح الصدر باشد و بقضا و قدر او عز برہانہ انقیاد و استسلام داشتہ باشد وَالسَّلَامُ ۔

مکتوب بست و ہشتم (۲۸)

ـــــــــ

۱؎ یعنی این عدم یافت خود و نادانستن خود را و عالم را اگر بعد از الخ ۱۲ ۲؎ یعنی طالب زیادت گشتہ ۱۲ ۳؎ در سورہ انعام و پارہ ولو اننا (۸) واقع ست ۱۲

بشیخ نور محمد سورتی در نصیحت بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات میرساند احوال بهمه حال مستوجب حمد است خیریت دوستان مسئول و مامول اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در کسب مرضیات مولاے حقیقی جلت عظمته بجان کوشند و توشهٔ آخرت را آماده سازند جاءت الراجفة تتبعها الرادفة جاء الموت بما فیه جاء الموت بما فیه احوال را نویسان باشند و از کیفیت راه و فرزندان قلمی نمایند و سعی کنند که روز به روز به باشند ابواب ترقیات مفتوح بود من استوی یوماه فهو مغبون دوستان را بدعا خیر یاد آرند والسلام

مکتوب بست ونهم (۲۹)

بمیر محمد امین بخاری در شرح وتبیین کریمهٔ وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون[۱] وکریمهٔ انا عرضنا الامانة علی السموات والارض الآیة بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات بجناب سیادت ونقابت پناه میرساند احوال واوضاع فقراء اینحدود مستوجب حمد است والمسئول من الله سبحانه سلامتکم واستقامتکم ظاهرا وباطنا صحیفهٔ گرامی که نامزد این مسکین نموده بودند مشرف ساخت حمداً لله سبحانه که باوجود مشاغل صوری وتعلقات شتی در روابط معنوی ومحبتها فتورے نرفته است امید است که روز بروز در تزاید باشد و روز افزون بود محبت این طائفه باین طائفه است المرء مع من احب حدیث نبوی است علی مصدرها الصلوٰة والسلام والتحیة نوشته بودند که حق سبحانه وتعالی میفرماید وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون ومفسران به لیعرفون تفسیر کرده اند و در جاے دیگر حق تعالی میفرماید انا عرضنا الامانة علی السموات والارض والجبال فابین ان یحملنها واشفقن منها وحملها الانسان اگر مراد از امانت معرفت باشد بانسان چه خصوصیت[۲]

---

[۱] بدانکه این کریمه واقع است در سورهٔ الذاریات از پارهٔ قال فما خطبکم (۲۷) اما کریمه انا عرضنا الامانة پس واقع است در سورهٔ احزاب از پارهٔ ومن یقنت (۲۲) ۱۲

[۲] قوله چه خصوصیت دارد یعنی هیچ خصوصیت ندارد چه معرفت حق تعالی حاصل است هر شئ را کما قال تعالی وان من شئ الا یسبح بحمده ولکن لا تفقهون تسبیحهم ۱۲ بنی اسرائیل

دارد و اگر مراد چیزے دیگرست اعلام نمایند مخدوما ورودِ این شبہہ خصوصیت بآن ندارد کہ لِیَعْبُدُوْنِ را بہ لِیَعْرِفُوْنِ تفسیر کنیم لِیَعْبُدُوْنِ را بہر معنی کہ تفسیر کنند و امانت را ہم بہمان معنی بگیرند یعنی لِیَعْبُدُوْنِ اگر بمعنی خود داریم چنانچہ اکثر علمائے مفسرین گفتہ اند و از امانت ہم تکالیفِ شرعیہ کہ حاصلِ آن عبادت ست بگیریم یا از ہر دو جا معرفت مراد داریم شبہہ مے آید کہ وجہِ تخصیص حملِ امانت بانسان چیست[۵۱] جواب گوئیم کہ وجہِ تخصیص میتواند کہ شرافت و بزرگی انسان بود و اہتمام بہ شان او ہر چند جن را نیز شرکت بود چہ جن درین تکلیف تابع انسان ست و متابع شریعت پیغمبر ما[۵۲] علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ لیلۃ الجن دعوت کرد و اینہا ایمان آوردند و بقولے بامر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم رفتہ قوم خود را دعوت کردند و گفتند یا قومنا[۵۳] اجیبوا داعی اللہ و اٰمنوا بہ و از فحوائے آیہ معلوم میشود کہ پیش ازین تابع شریعت حضرت موسیٰ علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام بودہ اند جائیکہ گفتہ اند انا سمعنا کتابا انزل من بعد موسیٰ الآیۃ و ایضاً میتواند کہ عرضِ امانت و حملِ آن خاص بانسان بود و جن را دران شرکت نباشد ہر چند ہر دو را برائے عبادت یا معرفت آفریدہ باشند و ہیچ محظورے نبود بدانند کہ این سوال را جوابہائے دیگر ہم ہست و ورائے این دو جواب کہ بران تقدیر اصلاً شبہہ وارد نمیشود اول آنکہ لِیَعْبُدُوْنِ بر معنی خود[۵۴] باشد چنانچہ علما فرمودہ اند و امانت بمعنی معرفت گوئیم چنانچہ آن مشفق نوشتہ اند اشکال وارد نمیشود دوم آنکہ مجاہد لِیَعْبُدُوْنِ را بہ لِیَعْرِفُوْنِ تفسیر کردہ ست لکن معنی معرفت را عام گرفتہ ست کہ شاملِ موحد و مشرک و مطیع و عاصی ست کہ ہمہ مے شناسند اما بعضے فرمان نمیبرند و برخے در عبادت شریک میگیرند برین تقدیر از امانت معرفت کہ خاص بموحدان و یا اولیاست اگر بگیریم یا عبادت و تکالیف شرعیہ خواہیم نیز اشکال نمے آید سیوم آنکہ مفسران گفتہ اند کہ میتواند کہ لِیَعْبُدُوْنِ باین معنی باشد کہ ای لیکونوا عبادًا

---

۵۱ حالانکہ عبادت بمعنی تکالیف شرعیہ و بمعنی معرفت مر جن را ہم شامل ست حسب منطوق آیۂ اولیٰ ۱۲ ۵۲ یعنی پیغمبر ما علیہ الصلوٰۃ والسلام در شب جن ایشان را با سلام دعوت فرمود و اینہا ایمان آوردند ۱۲ ۵۳ اشارت ست بآیہ کہ واقع ست در سورۂ احقاف از پارۂ حم (۲۶) ۱۲ ۵۴ یعنی تکالیف شرعیہ ۱۲

بریں تقدیر ہم اشکال وارد نیست چہارم آنکہ اگر مراد از انسان در کریمۂ وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ حضرت آدم علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام باشد چنانچہ مفسران گفتہ اند نیز شبہہ وارد نیست پنجم آنکہ حضرت ایشان ما قدس اللّٰہ سبحانہ بسرہ در مکتوب ہفتاد و چہارم از مکتوبات جلد ثانی بر نگاشتہ اند کہ این امانت بزعم این حقیر قیومیت جمیع اشیاست بر سبیل نیابت کہ مخصوص بکمل افراد انسان ست یعنی معاملہ انسان کامل تا بجائے میرسد کہ او را قیوم جمیع اشیا بحکم خلافت میسازند و ہمہ را افاضہ وجود و بقا و سایر کمالات ظاہری و باطنی بتوسط او میرسانند اگر ملک ست باو متوسل ست و اگر انس و جن ست باو متشبث و فی الحقیقۃ توجہ جمیع اشیا باوست و ہمہ نگران اویند ہمین را اینند یانہ فرمود اِنَّہٗ کَانَ ظَلُوْمًا کثیر الظلم علی نفسہ بحیث لا یبقی من وجودہ ولا من توابع وجودہ اثرا ولا حکما و تا بر خود چنین ظلم ننماید شایان تحمل بار امانت نبود جَهُوْلًا کثیر الجہل بحیث لا یکون لہ علم ولا ادراک بالمطلوب بل عجز عن الادراک وجہل عن العلم بالمقصود و این عجز و جہل دران موطن کمال معرفت ست لِاَنَّ اجہلہم اعرفہم تنبیہ و لاشک ان اعرفہم الیق بحمل الامانۃ این دو صفت گویا علت اند مر حمل بار امانت را این عارفے کہ بمنصب قیومیت اشیا مشرف گشتہ است حکم وزیر دارد کہ مہمات خلائق باو مرجوع داشتہ اند ہر چند انعامات از سلطان است اما وصول آنہا مربوط بتوسل وزیر ست تم کلامہ بریں تقدیر نیز ایراد و شبہہ نمیشود والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب (۳۰) سی ام

بشیخ حسین منصور جلندری در شرح احوال او از حصول فنائے اتم بسم اللّٰہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ مصحوب

قاصد ارسال داشته بودند رسیده سبب مسرت گردید چون متضمن اذواق پسندیده بود مسرت بر مسرت افزود حق سبحانه و تعالی همبرین منوال ابواب ترقیات را مفتوح دارد و بر جادهٔ سنن مرضیه استقامت کرامت فرماید از استمرار حالت زوال عین و اثر و از دوام دید رجوع کمالات باصل خود و لحوق عدم مقید بعدم مطلق نوشته بودند نیک و مبارک ست معتبر در فنا نزد ما آنست که دوام پذیرد و آنچه دوام ندارد از حیز اعتبار ساقط ست و این قسم فنا که عدم نیز در رنگ وجود از وے جدا شود و باصل لاحق گردد از آثار تجلی ذاتست بیت گر به سر کوئے عشق ما کشته شوی ؏ شکر انه بده که خون بهائے تو منم ؏ و چیکه درین ولا روے داده بود و رفعت خود را از بعض مشایخ وقت دیده مرقوم نموده بودند بوضوح انجامید محل تحیر نیست ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ خوش گفت بیت سعادتهاست اندر پردهٔ غیب ؏ نگه کن تا کرا ریزند در جیب ؏ میان شیخ جمال بجمعیت باشند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب سی و یکم (۳۱)

بخواجه عبد الصمد کابلی در تاسف بر اطوار خویش بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى هزار افسوس عمر گرانمایه در هوا و هوس رفت و در حرمان معصیت گذشت در و دیوار برکردار این دور از کار گریان و زار زار ست و هر سنگ و سفال بزبان حال فریاد میکند مَا لِهٰذَا خُلِقْتَ وَلَا بِهٰذَا اُمِرْتَ بیت هر دو عالم در لباس تعزیت ؏ اشک می بارند و تو در معصیت ؏ اُذْكُرُوا اللّٰهَ وَتُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيْهِ بِحَذَافِيْرِهِ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

مکتوب سی و دوم

بقاضی حیدر لاهوری در تحریص بر تحصیل معرفت و ایمان حقیقی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ اَکْمَلَ الْحَمْدِ عَلٰی کُلِّ حَالٍ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ الْاَتَمَّانِ الْاَکْمَلَانِ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَخَاتَمِ النَّبِیِّیْنَ کُلَّمَا ذَکَرَہُ الذَّاکِرُوْنَ وَکُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِکْرِہِ الْغَافِلُوْنَ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَسَائِرِ النَّبِیِّیْنَ وَاٰلِ کُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِیْنَ ۔

صحیفهٔ گرامی که نامزد این مسکین نموده بودند بورود آن مُبتهج ومشرف گردید چون متضمن اظهار شوق ومُنبی از درد طلب بود مسرت بر مسرت بخشید اَللّٰهُمَّ زِدْ این شوق را نعمت عظمی دانند واین درد را سرمایهٔ سعادت تصور فرمایند عزیزے گفته است اگر نخواستے[۱] داد ندادے خواست حق سبحانه آتش این شوق را مشتعل سازد وشعلهٔ طلب را سربلند گرداند تا از ماسوائے مطلوب بالکل بیگانه واز کشاکش تفرقه بتمام برهاند وبمطلوب اصلی رساند مطلوب درین نشأ فانیه تحصیل معرفت حق ست جل وعلا ومعرفت را صورتیست وحقیقتے صورتش آنست که علمائے کرام بیان نموده اند ومطلق ایمان بآن مربوط ست وحقیقت معرفت که اهل الله بآن ممتاز اند عبارت از فنا فی المعروف ست ومشروط ست باین صورت که بے آن صورت نه بندد وایمان حقیقی که از زوال محفوظ ست باین معرفت منوط ست مانا[۲] که در حدیث نفیس اشارت باین ایمان ست که وارد شده است اَللّٰهُمَّ[۳] اِنِّیْ اَسْئَلُکَ اِیْمَانًا لَیْسَ بَعْدَہٗ کُفْرٌ واین فنا که مناط معرفت ست امریست وجدانی وذوقی که بگفتن ونوشتن راست نیاید وبدرس ومطالعهٔ کتب صورت نه بندد وَمَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ[۴] لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی ۔ پس بر عقلا وهوشمندان ناگزیر ست که در حاصل کار ونقد روزگار خود تأمل نمایند هر گرا معرفت مسطوره حاصل ست فطوبٰی لَهٗ وَبُشْرٰی آنچه مقصود از آفرینش او بود بجا آورد واز ظل باصل شتافت للمولوی قدس سرہ

بیت

چون بدانستی تو خود را از نخست ۔ سوئے آنحضرت نسب کردی درست ۔ وانکه دانستی که ظل کیستی ۔ فارغی گر مردی وگر زیستی ۔ وهر کرا این معرفت حاصل نیست از طلب

---

۱ یعنی اگر حق سبحانه وتعالی دادن مطلوب ومقصود نخواستے این درد وتعطش در طلب مقصد هرگز ندادے فافهم ۱۲ ۲ مانا بمعنی شاید ویقین هر دو آید ۱۲ ۳ وفی الحصن الحصین للجزری ۱۲ اللهم انی اسئلک ایمانا لا یرتد ونعیما لا ینفد ومرافقة نبینا محمد فی اعلی درجة الجنة جنة الخلد (س حب مس) ۱۲ ۴ یعنی وهر که نچشید ندانست ۱۲

آن فارغ بود واز ہر جا بوئے ازین حدیقہ دولت بمشام جان او برسد از پے آن بشود افسوس
ہست آنچہ ازین کس در نشاء فانیہ طلب داشتہ اند بجا بیارد و بامور دیگر پردازد و تعمیر چیزے
کہ تخریب آن خواستہ اند نماید بیت ترسم کہ یار با ما نا آشنا بماند ٭ تا دامن قیامت
این غم بما بماند ٭ والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الھدی والتزم متابعۃ
المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی ٭

مکتوب سی و سیوم (۳۳)

بخواجہ عبد اللہ کولابی در بیان آنکہ مشہود در مرآت کثرت نہ وحدت حقیقی ست بلکہ ظلے از
ظلال آن و در بیان آنکہ شہود ارواح داخل کمال نیست بسم اللہ الرحمن الرحیم
بعد الحمد والصلوۃ وتبلیغ الدعوات میرساند احوال و اوضاع فقراء این حدود مستوجب
حمد ست المسئول من اللہ تعالی عافیتکم واستقامتکم علی جادۃ الشریعۃ العلیۃ
والسنۃ السنیۃ المصطفویۃ علی صاحبھا الصلوۃ والسلام والتحیۃ مکتوب مرغوب
کہ درین ولا فرستادہ بودند رسید چون متضمن شوق و مشعر از درد طلب بود فرحت بر فرحت
افزود اللھم زد احوال خود را برین بیت حوالہ نمودہ بودند بیت در و دیوار چو آئینہ شد
از کثرت شوق ٭ ہر کجا مے نگرم روے ترا مے بینم ٭ مخدوما احوال شما را از مضمون این
بیت بلند میدانم باطن شما متوجہ تنزیہ صرف ست و مضمون این بیت مشعر از شہود وحدت
در مرآت کثرت ست مخدوما آنچہ در مرآت کثرت مشہود ست نہ وحدت حقیقی ست بلکہ
شبح و مثال اوست و ظلیست از ظلال او و او تعالی وراء الوراست واز دید و دانش ما جدا
مصراع در کدام آئینہ درآید او ٭ حق را سبحانہ در مرآت خلق جستن در رنگ آنست کہ کسے
آفتاب را در طشت آب جوید کسے در صحن کاچی قلیہ جوید ٭ اضاع العمر فی طلب المحال
خوش گفت بیت تو از خوبی نمے گنجی بعالم ٭ مرا ہرگز کجا گنجی در آغوش ٭ نوشتہ بودند

کہ اگر طالبے را این دید روئے دہد کہ بچشم ظاہر ارواح طیبہ مشاہدہ او مے شدہ باشد درباب او چہ حکم ست مخدوما مشاہدۂ ارواح خواہ بچشم سر بود خواہ بچشم سر داخل ہیچ کمال نیست و منزلے از منازل قرب بآن وابستہ نہ کمال آنست کہ باطن از دید و دانش ماسوے وارہد و نامے و نشانے از غیر در دیدہ سر نماند مصرع تو مباش اصلا کمال این ست و بس* این نوع چیزہا کہ سالکان را در اثناء راہ دست میدہد در رنگ محسنات بدیعی ست در علم بلاغت کہ تحسین کلام مے بخشد و در بلاغت ہیچ دخل ندارد بلکہ این مشاہدۂ ارواح از محسنات ہم ساقط ست چہ بسیار ست کہ این نوع مشاہدات از مطلب باز دارند و در توہم کمال افگنند نفع این امور اگر ازین مضرت خالی باشد زیادہ ازین نیست کہ اعانت در طلب سالک میکنند و مخدوما کار او میشوند نوشتہ بودند کہ بعضے التماس ہا در عریضہ سابق معروض داشتہ بود مترصد جواب ست مخدوما ظاہرا این کتابت در ایام آزار فقیر رسیدہ بود در آنوقت طاقت جواب نوشتن بلکہ خواندن و تامل نمودن ہم نبود الحال آن کتابت بہم نرسید معذور دارند والسلام علیکم و علی من لدیکم

مکتوب سی و چہارم (۳۴)

بشیخ امان اللہ نبیرۂ شیخ حمید بنگالی در نصیحت و ترغیب تحصیل معرفت* بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلی والصلوۃ والسلام علی رسولہ سیدنا الورے محمد ن المصطفی وعلی الہ وصحبہ البررۃ التقی صحیفہ گرامی رسید خوشوقت ساخت حمد اللہ سبحانہ کہ بعافیت اندوار یاد فقرا فارغ نہ اظہار اشتیاق ملاقات نمودہ بودند اللہ تعالی بوجہ احسن میسر سازد امید کہ نائرۂ این شوق مشتعل شود و نار محبت سر بلند گردد تا از ماسوائے بتمام برہاند و رائحہ مطلوب بمشام جان رساند بیت عشق آن شعلہ است کان چون برفروخت* ہر چہ جز معشوق آنرا جملہ سوخت* بر طریقۂ بزرگان

۱؎ نبیرہ بروزن صغیرہ فرزند زادہ عموما و بمعنی پسر زادہ خصوصا و گاہے دختر زادہ را نیز گویند ۱۲ غیاث

استقامت دارند و جائے شما از انیک نگہدارند و خدمت فقرا و طالبان را بوجہ احسن کنند و بر جادۂ شریعت محکم باشند و سنت رسول را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بدندان گیرند و از بدعت محترز بوند و با مبتدع صحبت ندارند و از وے گریزان بوند اھل البدعۃ کلاب اھل النار شنیدہ باشند و در طریقۂ بزرگان امرے احداث نکنند کہ برکات طریق تازیانے فائض ست کہ بامور محدثہ آنرا ملوث نساختہ اند و از طلب حق جل و علا باز نہ نشینند و بمعرفت او تعالیٰ راہ جویند و از ہر جا بوئے ازین حدیقۂ دولت بمشام جان برسد از پئے آن شوند مطلوب درین نشأۂ فانیہ حصول این دولت ست و مقصود از خلقت انسانی تحصیل معرفت ست افسوس ست کہ آنچہ از وے طلب داشتہ اند بجا نیاوردہ و بامور دیگر پرداز دبیت ترسم کہ یار با ما آشنا نماند * تا دامن قیامت این غم بجا بماند * از ورود بعضے تفرقہاے صوری نگاشتہ بودند اللہ تعالیٰ بجمعیت مبدل گرداند و از کشاکش ماسوی برہاند اکثر مسلمانان کہ از ان دیار مے آیند شکایت از حاکم آنجا مینمایند و از بیدینی و بدعملی او نالان حمداً للہ سبحانہ کہ اہل اسلام از شر او خلاص شدند و از شدت او رہائی یافتند ظلم حکام از شامت اعمال ماست اعمالکم عمالکم خود را باصلاح باید آورد و بورع و تقوی باید ساخت و من یتق اللہ یجعل لہ مخرجاً و یرزقہ من حیث لا یحتسب و من یتوکل علی اللہ فھو حسبہ[1] مامول از احبہ دعائے سلامتی خاتمہ ست والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الھدی *

مکتوب سی و پنجم (۳۵)

بشیخ حسین منصور جلندری در بیان حقیقت فنا و بقا و حقیقت اطمینان نفس و اشارہ بمبنا تجدد امثال و در آنکہ اختصاص تجلی ذات بآن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام بجہہ معنی ست و زوال عین و اثر آیا مخصوص بمحمدی ست و بیان منتہائے عروج عالم امر و نفس مطمئنہ و

[1] قال تعالیٰ کلا لما یقض ما امرہ ۱۲ ۵۲ واقع ست این کریمہ در سورۂ طلاق از پارہ قد سمع اللہ (۲۸) و قال تعالیٰ ایضاً و من یتق اللہ یجعل لہ من امرہ یسرا ذلک امر اللہ انزلہ الیکم و من یتق اللہ یکفر عنہ سیأتہ و یعظم لہ اجرا ۱۲

عناصر اربعه بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله العلی الاعلی وسلام علی عباده الذین
اصطفی خصوصاً علی سید الوری صاحب قاب قوسین او ادنی وعلی آله وصحبه
البررة التقی صحیفه گرامی سید مسرت بخش گردید چون متضمن احوال صحیحه واذواق سنیه بود
فرحت بر فرحت افزود آنچه از حصول فنا واستهلاک اولاً ولحوق عدم مقید بعدم مطلق ثانیاً
در رنگ لحوق وجود وکمالات تابعه وجود باصل خود نوشته بودند بوضوح انجامید این نوع
استهلاک ولحوق درجه اعلی ست در فنا که نه از وجود اثرے ماند ونه از عدم وآنچه نوشته
بودند که درین ولا باز آن عدم را هنجا ور وقرین نمودند واز سابق تازه تر والطف گشته کانه
در نظر بصیرت می در آید قبل ازین که قیام معکوس بآن عدم بوده الحال نچنین ست بلکه معامله
منعکس گردیده مخدوما این دید از آثار بقاست وخبر از نزول که معبر بسیر عن الله بالله ست
حقیقت اطمینان درین موطن ست واسلام حقیقی اینجا صورت مے بندد نوشته بودند
که در توسط حال یعنی اوان عروج گاهے عالم را معدوم مییافت وگاهے موجود ساعة
فساعة ودرهنگام فنائے اتم همیشه آنرا معدوم ومستتم العدم میدید وموجود جز حق تعالی
را نمییافت باز در وقت رجوع ونزول گاهے عالم بنظر در مے آمدے وگاهے مختفی گشتے
والحال موجود مییابد وبلکه همه از وست را چرب تر مے بیند بلے چنین ست وهر کدام ازین دید
صحیح ومبتنی بر وجهے ست ومعامله تجدد امثال مبتنی برین دو توسط حال ست کما
لا یخفی علی الناظرین فی کلام شیخنا وامامنا قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس
ودو بار که حضرت ایشانرا در واقعه دیده اند نیک مبشر ست وطیرانے که بے توسط جوارح
باشد طیران روحی ست که سریع السیر ست از طیرانیکه بتوسط جوارح بود شتان ما بینهما
نوشته بودند وارداتے که در صلوات خمس رو میدهد چه نویسد بلے نماز معراج مومن ست
وموطن کمال قرب واذواق وواردات آنرا بواردات دیگر چه نسبت کتابتے که بدست
ولیداد برکی فرستاده بودند دران مندرج بود که نوشته که این قسم فنا که عدم نیز در رنگ وجود

از وے جدا نشود و باصل لاحق گردد آن از آثار تجلی ذات ست و از کلام اکابر مفہوم میشود
کہ تجلی ذات مخصوص بحضرت خاتمیت ست علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام و کمّل
تابعان او الخ مخدوما تجلی ذات بالاصالۃ مخصوص بآن سرورست علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ
والسلام لیکن بطفیل و تبعیت او سائر انبیا را علیہم الصلوات والتحیات و کمّل
تابعان او را نصیب ست مدعو اوّلی باین دولت اوست علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و
السلام و دیگران بطفیل او درین دعوت شریک اند و بہ تبعیت او از اولیش امیدوار ایضا
نوشتہ بودند کہ مفہوم گشتہ است اگر سالک محمدی المشرب ست عین و اثر ہر دو را گم میسازد
و غیر او را اثر زائل نمیشود مخدوما غیر محمدی اگر در صحبت پیر کامل و مکمل محمدی المشرب
بکمالات ولایت محمدی بطفیل او برسد ممکن بلکہ واقع ست درین صورت میتواند کہ عین و اثر
از وے زائل شود و این نوع فنا حاصل نماید پس صاحب این فنا اگر محمدی ست جائے سخن نیست و اگر
محمدی نیست پس آنچہ در مادہ غیر محمدی نوشتہ است ازان راہ امیدوارست خوش گفت

بیت
مور مسکین ہوسے داشت کہ در کعبہ رسد * دست در پائے کبوتر زد و ناگاہ رسید

و تحقیق تقدم یا تأخر فنائے نفس از فنائے لطائف خمسہ عالم امر در جائے دیگر این فقیر نوشتہ
است از انجا طلب باید نمود نوشتہ بودند کہ بارہا معلوم میگردد کہ لطائف خمسہ فوق محدد الی
مالانہایۃ در عروج اند اما کیفیت صور آنہا مرئی نمیگردد آیا این قسم عروج سالکان را بوقوع
مے آید یا نہ اگر مے آید اعتبارے دارد یا نہ بدانند کہ این عروج سالکان را روے میدہد و بسیار
اعتبار دارد این لطائف کہ اجزائے انسان اند اگر از اماکنہ خود عروج نمایند باصول خود کہ
فوق عرش ست ملحق خواہند شد و از انجا بدائرہ ظلال اسما و صفات کہ اصول آنہاست و
معبرست بولایت صغرٰے کہ ولایت اولیاست خواہند صعود نمود و از انجا بدائرہ اصول اسما
و صفات کہ بولایت کبرٰے تعلق دارد و ولایت انبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات
ملحق خواہند شد نہایت عروج این لطائف تا این دائرہ اصول اسما و صفات ست و بالائے

نزدہ

عـہ یعنی قلب و روح و سر و خفی و اخفی ۱۲

ولایت صغریٰ

ولایت کبریٰ

آن عالم امر را گذر نیست نصیب ازان مقام نفس مطمئنہ راست وفوق معاملہ مطمئنہ کار و بار بعالم خلق مے افتد و عنصر خاک از ہمہ عناصر بالاتر میرود و پستی او باعث سر بلندی او میگردد

بیت خاک شو خاک تا بروید گل ٭ کہ بجز خاک نیست مظہر گل

این کمال وابستہ بکمالات نبوت ست کہ بالاصالت نصیب انبیاست علیہم الصلوات والبرکات و بوراثت و تبعیت شان امتنان را ازین کمالات نصیبست

ع وللارض من کاس الکرام نصیب

وآنچہ در واقعہ بانبیا اولو العزم مصافحہ کردہ اند امید وار میکنند کہ از کمالات شان بہرہ ور گردند والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الھدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی الہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب (۳۶) سی و ششم

بملا اشتیاق بہرلی درآنکہ محبت جذب معانی مینماید و ترغیب بر وظائف طاعات و عزلت و انقطاع و آنکہ مقصود از سیر و سلوک نہ شیخی ونہ مرید گرفتن ست بلکہ مقصود حصول نیستی و وگم شدن ست بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتے کہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسیدہ خوشوقت ساخت باید کہ ہمیں منوال احوال ظاہر و باطن خود را مے نوشتہ باشند کہ سبب توجہ غائبانہ است مخدوما ہر چند صحبت تاثیر عظیم دارد لیکن محبت غائبانہ نیز جذب معانی مینماید و راہ فیض را میکشاید

ع بوئے جنسیت کند جذب صفات ٭ بر وظائف طاعات سرگرم باشند و کمر ہمت را در خدمت مولائے حقیقی جل شانہ چست بربندند و بعزلت راغب باشند و بقدر ضرورت باخلق درآمیزند بے ضرورت با ایشاں صحبت داشتن سم قاتل ست آرے با طلبہ صحبت دارند و بقدر افادہ و استفادہ با ایشاں مختلط بوند عزیزے گفتہ است لا تصحب الاشرار ولا تقطع عن اللہ بصحبۃ الاخیار و از عدم اطلاع بر احوال خود و احوال

یاران در بار بناشند مقصود احوال ست علم باحوال گر بدہند نعمت ست واگر ندہند غم نیست
ہر کرا از شما نصیب ست البتہ از شما فیض ہند خواہد شد مقصود از سیر و سلوک شیخی و مریدی گرفتن
نیست مقصود ازان ادائے وظائف بندگی ست بے منازعت نفس و نیز مقصود نیستی و گمنامی
است و زوال رعونت و انانیت اماره که معرفت بآن مربوط ست ہر کہ باین کس رجوع میکند
و انابت مے آرد او را از حق باز داشتہ بخود مشغول میسازد و ہر کہ رجوع نمے آرد او را بحق میدارد
ممنون او باید شد رباعی یارب ہمہ خلق را بمن بدخو کن ✤ و ز جملہ جہانیان مرا یکسو کن ✤
روئے دل من صرف کنی از ہر جہتے ✤ در عشق خودم یکجہت و یکرو کن ✤ والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۳۷) سی و ہفتم

بمیر عبد اللہ بخشی کابلی در تحریص بر طلب حق جل و علا ۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم
بعد الحمد و الصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مجاری امور مشکور ست امید کہ آنعزیز نیز
بسلامت و عافیت باشد و بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم بود و از قشر
بلب آید و از لفظ بمعنی گراید خوش گفت بیت قوے ز وجود خویش فانی ✤ رفتہ
ز حروف در معانی صحیفۂ شریفہ رسید سبب مسرت گردید باید کہ ہمبرین منوال از احوال
خیر مآل خود مے نوشتہ باشند کہ باعث توجہ غائبانہ است اظہار طلب نموده بودند حق
سبحانہ آتش طلب را مشتعل گرداند و شعلۂ شوق را سر بلند کند تا از ماسوی بتمام برہاند و
بمحبت ذاتیہ رساند مگر باندازۂ محبت و شوق راه فیض مفتوح ست و از باطن ہمہ باطن
راه کشاده امیدوار باشند نوشتہ بودند کہ یکے از خلفائے این سرزمین امر شود کہ واسطۂ
حصول مطالب این فقیر بود و توجہات مصروف میداشتہ باشد حمد و ما شیخ عبد الکریم اینجا
حاضر بود با و گفتہ ام و خواجہ محمد حنیف ہمانجاست بشما خواہد فہمانید احتیاج نوشتن

---

۱ رعونت بمعنی سرکشی و خود آرائی ۱۲

نیست بہ ہر کدام کہ رجوع نمایند نیک ست والسلام اولاً و آخراً

مکتوب سی و ششم (۳۶)

بغلام محمد افغان در تعبیر واقعہ کہ دیدہ بود کہ فنا فی اللہ شو و بقا باللہ مشو و دران کہ مطلوب درین نشاءہ فانیہ ہمین درد و شوق ست بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالیٰ مشمول الطاف و عنایات خویش داراد صحیفہ گرامی رسیدہ مسرت بخش گردید چون متضمن احوال و اذواق شریفہ بود مسرت بر مسرت افزود نوشتہ بودند کہ شبے بعد از ادائے نماز تہجد دیدم کہ تو ظاہر شدی و باین بندہ میگوئی کہ فنا فی اللہ شو و بقا باللہ نشو و بعد از افاقت خود را فنا فی اللہ مییافت از بقا باللہ ہیچ اثرے نبود الحمد و ما این واقعہ و این یافت اثر فنا فی الشیخ است کہ در حضور بیان میکردید و مدتہا دران بودید حمداً للہ سبحانہ علیٰ ہذہ العطیۃ العظمیٰ و علیٰ سائر نعمائہ بدانند کہ فنا کمالیست نخستین از کمالات ولایت و شرط کمالات دیگر است گفتہ اند بیت تو مباش اصلا کمال این ست و بس ٭ رو در وگم شو وصال این ست و بس ٭ و مشایخ را در بیان فنا و بقا اقوال ست از انجا این معانی را فراگرفتن دشوار ست تنقیح و توضیحے کہ حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ این معاملہ را بیان نمودہ اند و بذروہ علیا رسانیدہ امر دیگر ست و حقیقت دیگر دارد گویا حقیقت فنا درین موطن ست من لم یذق لم یدر ٭ لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی ٭ و آنچہ بعد از ان دیدہ اید کہ فقیر بصورت مصافحہ ہر دو دست شما را بدو دست خود گرفتہ ام بعد از آگاہی ازین واقعہ آثار بقا در خود مییابد و این معنی روز بروز در تزاید ست واضح گردید کہ ما فنا و بقا ہر دو رکن ولایت اند الحمد للہ کہ از ہر کدام شربے یافتہ اید و ایمائے حاصل نمودہ اید و آنچہ در واقعہ گفتہ کہ بقا باللہ نشو میتواند کہ باین اعتبار باشد کہ ہنوز ہنگام آن نرسیدہ است و میتواند کہ باین اعتبار باشد کہ بقا موہبت صرف ست کہ مقدمہ آن کہ فناست نیز موہبت ست پس معنی

چنان باشد که در حصولِ بقا تعب بکش که بے سعی تو بعد از فنائے اتم از راہ فضل و موہبت بآن مشرف خواہند ساخت بخلافِ فنا که ہر چند موہبت ست لیکن مقدماتِ آن کسبی[1] ست چه فنا که انتفاست نتیجه نفی ست و نفی کسبی ست چه نفی طریقت ست و انتفا حقیقت و طریقت بظاہر بکسب وابسته است و حقیقت موہبت ست پس فنا فی الله شو یعنی در تحصیل مقدماتِ او کوشش کن و نفی را بکمال رسان تا انتفا بر وجه کمال آید دیگر آنچه مقصود از سیر و سلوک ست زوال گرفتاری ست از ما دونِ حق جلّ وعلا و خلاصی ست از شرارت نفس و رعونت و انانیت او که در فنا حاصل ست و معامله بقا از مزالِّ[2] اقدامِ سالکان ست و محلِ توهم آنست که بنده مگر حق شود تعالیٰ عن ذٰلک ہر چند توهم مدفوع ست بآنکه حقیقتِ بقا تخلق ست باخلاقِ حسنه بعد از انخلاع از اخلاقِ سیئه که بفنا مربوط ست لہذا گفته فنا شو یعنی طالبِ فنا شو و بقا مشو یعنی کوشش حصولِ آن مکن اگر از خود عطا میفرمایند نعمتے است عظمیٰ وامید ست که از زلّت محفوظ دارند دیگر قبض و بسط احوال اند که سالک را روئے میدہد از ورودِ قبض از جا نروند و بطاعات و عبادات بیشتر رغبت نمایند و آنچه در واقعات خود را محلّے بحلل ذہب مکلّل بلآلی و یواقیت مے بینند بسیار خوبست مبشّر بقاست از درد طلب و شوقِ مطلوب و تعطش و بے آرامی خود اظہار نموده بودند نیک و مبارک ست اللّٰهم زِد درین نشاۀ فانیه ہمین درد و شوقِ مطلوب ست و تعطش و بے آرامی مرغوب یافت بر وجهِ کمال موعود بنشاۀ باقیه است مَنْ کَانَ یَرْجُوا لِقَاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ[3] مزیتِ انسان بر سائرِ مخلوقات بہمین درد و بے آرامی ست که کارِ انسان را فوق برده است بیتِ

قدسیان را عشق ہست و درد نیست + درد را جز آدمی درخورد نیست

وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی +

---

[1] که بسعی و تعب محتاج ست ۱۲ [2] لغزشگاه پاہاے راه روندگان ۱۲ [3] بدانکه این کریمه در سورۀ عنکبوت از پارۀ امن خلق واقع ست ۱۲ [4] مزین بلباسہائے زر ۱۲

مکتوب (۳۹) سی و نہم

بصوفی سعد اللہ کابلی در شرح اذواق و احوال او کہ نوشتہ بود و در بیان آنکہ آنچہ مقرر قوم آنست کہ یافت مطلوب منحصر در انفس ست و نزد حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ حقیقت یافت بیرون انفس ست بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی کتابتے کہ برادر دینی ملا سعد اللہ فرستادہ بود رسید خوشوقت ساخت آنچہ در واقعہ دیدہ اند کہ مکتوبے بشما رسیدہ است کہ نوشتہ اند کہ ترا مناسبتے بقرآن مجید حاصل شدہ است و نیز از کمالات قرآنی حظے گرفتہ حافظ محسن گوید کہ مرا ہرگز فلانے ازین کمالات چیزے نگفتہ است بدانند کہ قرآن کلام حق تعالیٰ ست و صفت حقیقی او عز شانہ کمالات او لا تعد و لا تحصی ست تا کدام صاحب دولت باشد کہ درین دریائے بیکران شناوری یا غرفے ازان بدست آرد تا در حرفے ازان بدست آرد این واقعہ شما امیدوار ساختہ است حق تعالیٰ شمارا و حافظ مذکور را ازین سرچشمہ قطرہ بکام جان رساند انہ المیسر لکل عسیر از حصول جمعیت و حضوری و کیفیت خاص در نماز فرض و نفل و ورود تجلیات و محویت و تلاشی نیز دران و در بیرون آن و فرحیت کیفیات نماز بر غیر آن کہ نوشتہ بودند بوضوح انجامید نیک و مبارک ست حالت نماز چرا مزیت نداشتہ باشد کہ نماز معراج مومن ست و کمال معراج فوق سائر کمالات ست حدیث ارحنی یا بلال و حدیث قرۃ عینی فی الصلوۃ مؤید این معنی ست نوشتہ بودند کہ روزے در گوشہ خزیدہ بتضرع و زاری ملتجی بودم و اشک از چشمہا جاری بود و درین میان گویا تو حاضری و بمن میگوئی کہ فلانی تو سیر آفاقی و سیر انفسی را بانجام رسانیدہ چرا غم میخوری و چہ میخواہی امیدوارم کہ اطلاع یابم

۵۱ غیر معدود و غیر محصور ست ۱۲ ۵۲ غرفہ بالضم بقدر یک مشت از آب و بالفتح یکبار آب برداشتن بدست و بالکسر نوعے از آب برداشتن بدست ۱۲ ۵۳ قولہ خزیدہ از خزیدن بجائے ورنائے معجمتین یعنی داخل شدن و مخفی گشتن ۱۲

کہ دائرۂ سیر آفاقی و انفسی بکجا منتہی میشود و طالب درین زمان بکدام مقام مشرف میگردد بدانند
کہ سلوک سیر آفاقی ست و جذبہ سیر انفسی میگویند کہ سیر آفاقی بعد در بعد ست و سیر انفسی
قرب در قرب سیر آفاقی مطلوب را بیرون از خود جستن ست و سیر انفسی در خود آمدن و گرد دل
خود گردیدن و این ہر دو رکن ولایت اند تا ہر دو حاصل نشوند ولایت صورت نہ بندد و مقرر
قوم ست کہ نہایت ولایت بنہایت سیر انفسی ست ورائے این کمالے نیست کہ در ولایت
معتبر بود کمال کمال شہود انفسی گفتہ اند بیرون از خود شہود و یافت نیست ؎

چون جلوۂ آن جمال بیرون ز تو نیست * پا در دامان و سر بجیب اندر کش

و نزد حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ یافت مطلوب بیرون آفاق و انفس
است چہ مطلوب بیرون آفاق و انفس ست ہر چہ در مرآت آفاق و انفس ظاہر ست ہمہ
بظلال وابستہ است دائرۂ ظل بسیر انفسی منتہی میشود و معاملۂ اصل با ورائے سیر آفاقی و سیر
انفسی ست و ورائے جذبہ و سلوک ست از انفس در رنگ آفاق باید گذشت تا آنچہ مطلوب
بمشام جان برسد ؎ لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی * پس سالک چون سیر آفاقی
و انفسی را بانجام برساند بنہایت ولایت صغری برسد والسلام علی من اتبع الہدی

مکتوب (۴۰) چہلم

بملا ابو محمد لاہوری در تحقیق عدمیت ذاتیۂ انسان بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و
سلام علی عبادہ الذین اصطفی خصوصاً علی سید الوری صاحب قاب قوسین او
ادنی و علی آلہ و اصحابہ نجوم الہدی نامہ نامی صحیفۂ گرامی کہ بنام این مسکین نمودہ
بودند ورود آن مشرف گردید اللہ تعالی در مدارج قرب ترقیات دہاد و بجذبات و عنایات
خویش مکرم و ممتاز کناد مکرما وجود و سائر کمالات کہ تابع وجود اند خاصۂ حضرت رب معبود
ازین کمالات ہر چہ در ممکن نمودار ست مستفاد و مستعار ست ازان حضرت آنچہ ذاتی ممکن ست

عدم ست کہ بواسطۂ انعکاس کمالات وجود نما گشتہ و باین کمال عاریتی و ہستی انعکاسی خود را کامل
و خیر تصور نمودہ است و دعوی شرکت و ہمسری بموجود حقیقی پیدا کردہ و بنیاد دراز بر بیخ بنیاد
نہادہ و ازین رہگذر انانیت و سرکشی و رعونت بہم رساندہ و چون سابقۂ عنایت در حق او در رسد
حقیقت خود را کماہی دریابد و بر عدمیت ذاتیہ خود مطلع گردد و داند کہ این کمالات در وی عاریتی
است و این خیریت انعکاسی ست نہ ذاتی این زمان سر رشتہ سعادت بدست آید و رائحہ
از مطلوب بمشام جان او برسد بیت چون بدانستی کہ ظل کیستی ❊ فارغی گر مردی و گر
زیستی ❊ و چون این دید عاریت غالب آید درست کمالات را از وجود و سائر صفات باصل سپارد
و خود را کہ مرآت کمالات بود خالی محض یابد و بوی از خیریت نہ بیند بلکہ عدم محض یابد و اثری از
وجود و صفات در خود نہ بیند این زمان بفنای حقیقی مستسعد گردد و آنچہ مقصود از آفرینش او
بود بجا آرد چہ مطلوب درین نشاۂ فانیہ ازین کس انتفا و نیستی ست ؎ تو مباش اصلا
کمال اینست و بس ❊ کمال در حق او انتفاء کمال ست و خیریت در سلب خیریت بیچارہ کہ
نصیب او از مطلوب استہلاک و نیستی ست و کمال او سلب کمال از کمال مطلوب چہ دریابد
بحسن و جمال و چگونہ پی برد اِلَّا اَنْ یُوجَدَ بَعْدَ الْعَدَمِ وَ یُولَدَ بِالْوِلَادَۃِ الثَّانِیَۃِ فَحِیْنَئِذٍ
یَکُوْنُ ھُوَ الْعَارِفَ وَالْمَعْرُوْفَ فَھُوَ الذَّاکِرُ وَالْمَذْکُوْرُ ارادۂ قدوم باین دیار اظہار نمودہ
بودند ؎ کرم نما و فرود آ کہ خانہ خانۂ تست ❊ دریوزہ کہ ازین دور از کار نمودہ اند از راہ
حسن ظن ست و الا این فقیر خود را ہیچ وجہ قابل ہیچ نداند ایصال بمنازل قرب امر عظیم است
آری بمقتضای اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِیْ بِیْ[1] ممکن ست کہ بر وفق ظن شما بشما معاملہ فرمایند
بیت میتواند کہ دہد اشک مرا حسن قبول ❊ آنکہ در ساختہ است قطرۂ بارانی را ❊ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا
وَّ آخِرًا ❊

مکتوب چہل و یکم (۴۱)

[1] یقول اللہ انا عند ظن عبدی بی و انا معہ اذا ذکرنی فان ذکرنی فی نفسہ ذکرتہ فی نفسی و ان ذکرنی فی ملأ ذکرتہ فی ملأ خیر منہ الخ رواہ البخاری و مسلم ۱۲ الحصن الحصین

بسلطان عبدالرحمن در ترغیب بر کسب مراضی حق جل وعلا۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی اللہ تعالیٰ ہموارہ بعنایات وجذبات سنیہ مکرم وممتاز دارد صحیفۂ گرامی کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند مشرف ساخت اظہار شوق ملاقات نمودہ بودند حق سبحانہ آتش شوق را مشتعل گرداند و نائرہ محبت را سر بلند سازد تا از ما سوی بتمام برہاند و در سایہ سراپردۂ قرب برساند حیات چند روزہ بسے مغتنم ست باید کہ در کسب مراضی مولائے حقیقی جل شانہ مصروف گردد و بذکر و فکر بسر شود و تنعمات دنیائے دنی کہ فانی و در معرض ہلاک ست کرائے آن نیست کہ بآخرت عوض نمودہ آید و در تحصیل آن از ملک ابدی و تنعمات سرمدی و رضامندی حضرت صمدی باز ماندہ شود والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب (۴۲) چہل و دوم

بصوفی سعد اللہ کابلی در جواب وقائع روشن او و آنکہ نسبت از ہر جا برسد از پیر خود باید دانست

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی کتابتے کہ برادر عزیز ما سعد اللہ فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت حمداً للہ سبحانہ کہ جمعیت اندوز روز بروز بیدا شدہ آنکہ در واقعہ پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم و حضرت جبرئیل را علیہ السلام دیدہ اید و با یکدیگر مکالمہ نمودہ اید و نسبت و کیفیت خاص کہ برین واقعہ مترتب گشتہ و روز دیگر کہ نسبت محبوبیت و تلاشی و شوق و شورش کہ در سر افتادہ و در نماز عصر کہ کیفیت عظیم دست دادہ ہمہ بوضوح پیوست و سبب خوشدلی گردید و حضرت ایشان ما را و حضرت خواجہ بزرگ و غوث الثقلین را کہ دیدہ اید و میگویند کہ این اعزہ برائے تربیت شما آمدہ اند و نسبتہا از ہر کدام رسیدہ و خلعتہا عنایت فرمودہ نیک مبارک ست لیکن اینقدر باید دانست کہ از ہر جا فیض و نسبت کہ مشاہدہ کردہ شود آنرا راجع بہ پیر خود باید ساخت کہ بصورت عزیزے متمثل شدہ افاضہ

نسبت فرمودہ است والسلام اولاً و آخراً

مکتوب چہل و سیوم (۴۳)

بخواجہ محمد حنیف کابلی در ارجاع حوادث بارادہ او تعالیٰ و عدم تلوّن آن بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات باخوی ارشدی میرساند احوال و اوضاع فقرا این حدود مستوجب حمد است المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم واستقامتکم ظاہراً و باطناً احوال نویسان باشند و روز بروز مِن استوی یوماہ فہو مغبون از جہۃ دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند از تقلبات زمانہ و انقلاب اہل زمانہ دلتنگ نشوند و از خفض و رفع آن متلوّن نگردند بلکہ عبرت گیرند و بر خود ترسان و لرزان باشند قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمٰن یقلبہا کیف یشاء ؂ چو بید بر سر ایمان خویش مے لرزم ٭ از مکر خداوندی جل شانہ باید اندیشید و از استدراج باید ترسید علیکم انفسکم لا یضرکم من ضل اذا اھتدیتم ہمہ را از حق سبحانہ باید دانست و ہمہ را باو تعالیٰ باید سپرد

بیت از خدا دان خلاف دشمن و دوست ٭ کہ دل ہر دو در تصرف اوست ٭ ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ھدیتنا وھب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب

مکتوب چہل و چہارم (۴۴)

بخواجہ عبد الرشید کولابی در شرح کمالات فنا و بقا و در آنکہ مدار کار بر فضل است لیکن از اعمال ناگزیر است بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ بنام درویش مسکین انمودہ بودند بورود آن بہجت و مسرت روئے نمود مندرج بود کہ در نماز عصر جائے طلوع نمودہ دید کہ انوار لطیفہ کہ ذات اینکس بود و بند باصل خود عود کردند و ہیچ نامے و نشانے

ط ۵ رواہ ابن ماجۃ والترمذی ولفظہ ان القلوب بین اصبعین من اصابع اللہ الخ ۱۲ ؂ یا ایہا الذین آمنوا علیکم انفسکم الآیۃ واقع است در سورۂ مائدہ از پارۂ واذا سمعوا ۱۲ ؂ واقع است در آل عمران ۱۲

از انها نماند و بتمام مضمحل و متلاشی در اصل خود گشتند و اکثر محویت آنقدر روئے میدہد کہ شعورے بر خود و بر غیر خود نمیماند مخدوما این محویت و این عود کمالات باصل درجه کامله ہست در فنا و اطمینان نفس و اسلام حقیقی برین نوع فنا مترتب ست و آنچه وارد شده موتوا قبل ان تموتوا مراد از موت همین فناست که نفس درین فنا بطلوع قهرمان محبت و نزول صاعقه احدیت از دید و دانش ماسوی رسته است و از انانیت گذشته بلکه از خود نامے و نشانے نگذاشته و به تیغ هوائے غیب هویت مقتول گشته اینچنین مقتول و گم شده را نوید و من کان میتا فاحییناه الآیة و بشارت من قتلته فانا دیته سر باوج برده و معامله او را از همه پیش ساخته این حیاتے که بعد ازین موت ست بکرم الله تعالی زوال پذیر نیست و چون موهبت صرف ست موت آن را نتواند بر داشت صورت موت ست حقیقت موت نیست تا مضادت بحیات حقیقی داشته باشد و اجتماع محال بود الا ان اولیاء الله لا یموتون و لکن ینقلون من دار الی دار شنوده باشند و کریمه و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احیاء عند ربهم ف۵ هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق ❊ و باعتبار صورت موت فرموده افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم ❊ فلا منافاة نوشته بودند از عمال پاس متصور نمیشود چنان مینماید که این اعمال که این مقصر دارد درین درگاه هیچ نیست و لا شے محض ست حیران ست که چگونه عمل کند که شایسته این درگاه باشد مخدوما آنچه نوشته اند راست و درست ست مدار کار بر فضل ست لیکن از عمل ناگزیر ست و در عمل کوشش بلیغ باید کرد و اعتماد بر فضل و رحمت داشته باشد و این عمل را لائق درگاه نباید دانست بزرگان گفته اند اعمل و استغفر از ابعه پرسیدند تم ترجین ما ترجین قالت بیاسی من جل عملی در حدیث آمده است که هیچکس بعمل خود نجات نخواهد یافت گفتند و لا انت یا رسول الله فرمودند و لا انا الا ان یتغمدنی الله منه برحمة آنچه در واقعه دیده اند در مجلس رسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله وسلم

ف۱ درسورهٔ انعام از پارهٔ ولو اننا (۸) واقع ست ۱۲ ف۲ بدانکه این کریمه واقع ست درسورهٔ آل عمران و پاره لن تنالوا ۱۲ ف۳ واقع ست درسورهٔ آل عمران از پاره لن تنالوا ۱۲ ف۴ رواه البیهقی فی الدعوات الکبیر ۱۲ مشکوٰة باب قیام شهر رمضان

نعمتہاست و بتو امر ست کہ آنرا قسمت نمائی و تو ہر جا میرسانی و فقیر را با جمعے دیگر بردہ بملازمت و پابوس آنسرور علیہ و علی آلہ الصلوات و التحیات مشرف گردانیدہ نیک مبارک ست و بار دیگر دیدہ آید کہ تو در پہلوے آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و سلم نشستہ و ساعتے نگذشتہ بود کہ صورت تو غائب شدہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و سلم بجائے تو ظاہر شدند باز صورت مبارک آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و سلم غائب گردید و تو بجائے ایشان نمودار شدی تا سہ مرتبہ ایچنین مشاہدہا افتاد حمد اللہ سبحانہ علی ذلک و علی جمیع نعمائہ

مکتوب چہل و پنجم (۴۵)

بسید نور الدہر بارہہ در موعظت مرقوم شد بسم اللہ الرحمن الرحیم مکتوب مرغوب سیادت پناہ میر سید نور الدہر رسیدہ مسرت بخش گردید باید کہ ہمہ بین منوال از احوال ظاہر و باطن خود قلمی مینمودہ باشند کہ باعث توجہ غائبانہ است اوقات را بیاد حق جل و علا معمور دارند و در تحصیل مرضیات او عز برہانہ بجان کوشند و توشۂ آخرت را مہیا سازند در دنیا برائے خوردن و خفتن نیاوردہ اند و بجہت عیش و تنعم نیافریدہ اند محل عیش و تنعم در پیش ست اللہم ان العیش عیش الآخرۃ بلکہ برائے طاعت و بندگی آفریدہ اند و برائے معرفت خویش آوردہ اند در اداے وظائف بندگی جد و جہد مرعی باید داشت و در حصول معرفت و طلب آن خود را قرار و آرام نباید داد و از ہر جا بوے ازان بمشام جان برسد از پے آن باید شد خوش گفت بیت بچہ مشغول کنم دیدہ و دل را کہ مدام دل ترا میطلبد دیدہ ترا میخواہد ٭ و السلام اولا و آخرا

مکتوب چہل و ششم (۴۶)

بجان محمد بیگ کولابی در بیان آنکہ صحبت حقیقی جذب و اسم نسبتی نتوان نمود بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوۃ و ارسال التحیات میرساند احوال ہمہ جا مستوجب

حمد ست المسئول من اللہ تعالی عافیتکم واستقامتکم ظاہرًا و باطنًا چند کتابت
از شما پے در پے رسید چون متضمن سلامتی و ظہور نیستی و دید قصور بود سبب مسرت گردید حق
سبحانہ وتعالی این دید را زیادہ کند و ہستی حقیقی خود آگاہی بدہد تا بدام نیستی صید ہستی
نماید قتیل عشق را بشارت من قتلتہ فانا دیتہ کافی ست و کشتہ تیغ محبت را نوید
فاحییناہ وجعلنا لہ نورا سراپا فرح بردہ **بیت** گر بر سر کوئے عشق ما کشتہ شوی شکرانہ
بدہ کہ خونبہائے تو منم * والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ
المصطفی علیہ وعلی الہ الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات العلی *

مکتوب (۴۷) چہل و ہفتم

بمیرزا محمد صادق پسر نصیر خان در بیان حقائق و خصائص طریقہ حضرات خواجگان و اینکہ
بانچہ حضرت ایشان ما بآن ممتاز اند و بیان کیفیت طریقہ نفی و اثبات * بسم اللہ
الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوۃ وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ درینولا
بدست کس خود نامزد این مسکین نمودہ بودند بورود آن مبتہج و خوشوقت گردید حق سبحانہ و
تعالی بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم و مستدیم داشتہ باطن را بہ نسبت حضرات
خواجہا معمور داراد کہ این طریق از بسیار طرق دیگر بہتر و مرغوب تر ست این طریق اقرب
طرق ست و البتہ موصل ست طالب صادق اگر در صحبت پیر کامل افتد امید ست کہ در راہ نماند
و اگر در صحبت ناقص افتد گناہ طریق نیست کہ او خود واصل نیست دیگرے در صحبت او چگونہ
واصل گردد و درین طریق اندراج نہایت در بدایت ست مبتدی رشید این طریق از چاشنی
نہایت بے بہرہ نیست لیکن مدار طریقۂ ما بر صحبت ست و بر توجہ پیر ترقی و البتہ بآن نسبت
مرید مستعد ہر چند در غیبت پیر از باطن او بقدر محبت و عقیدت بہرہ مند ست و اخذ فیوض و
برکات مینماید لیکن از صحبت تا غیبت صد چند تفاوت ست و نازکیہائے کہ حضرت ایشان ما

قَدْ سَنَّا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِسِرِّہٖ درین طریقہ نمودہ اند وتحقیقات وتدقیقاتِ طریق کہ بکار بردہ
ومعاملہ را از حضیض باوج رسانیدہ ونسبت وطریق کہ آنحضرت بآن ممتاز اند وآن نسبت بعد از
ہزار سال بر منصۂ ظہور آمدہ واز سرِ نو تازہ گشتہ وتا درین مدت مختفی ماندہ وپردہ از روئے
کار نکشودہ چنانچہ از رسائل ومکاتیب آنحضرت شطرے ازان واضح ولائح ست تا کجا بیان نماید
طریقۂ نفی واثبات طلب نمودہ بودند می نویسد موافق آن بعمل آرند وامیدوار برکات آن باشند
ہرچند ترقی واضح وتاثیر کامل منوط بصحبت وتوجہ ست امّا مَا لَا یُدْرَکُ کُلُّہٗ لَا یُتْرَکُ
کُلُّہٗ طریقۂ نفی واثبات این ست زبان را بکام بچسپانند ولبہا را بر بندند ودم را زیر
ناف حبس کنند ولفظ لَا را بخیال از ناف بکشند وبفرق سر رسانند ولفظ اِلٰہ را از فرق
سر بکتف راست بیارند ولفظ اِلَّا اللّٰہُ را از کتف راست بر دل بزنند ودم در حبس باشد
ومعنی این کلمہ را نیز با این کلمہ در خیال آرند باین روش نیست ہیچ مقصودے جز ذاتِ پاک
ہمراہِ لا نیست تصور کنند وبا اِلٰہ ہیچ مقصودے وبا اِلَّا اللّٰہُ جز ذاتِ پاک تعقل نمایند در
ہر نفس طاق بگویند یکبار یا سہ بار یا پنج بار یا ہفت بار وہمین طور بتدریج زیادہ کنند تا نفس
وفا کند وہمین سبب این ذکر را وقوفِ عددی گویند یعنی بر عددِ ذکر واقف باشند تا در
دمے طاق گویند نہ جفت وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی

مکتوب چہل وہشتم (۴۸)

بشیخ عبد الرحمٰن برادر شیخ عرب بخاری در برکات زمین ہند وتحریص بر دوام حفظِ نسبت

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب
کہ از راہِ محبت ارسال داشتہ بودند خوشوقت گردانید نوشتہ بودند کہ از کشمیر ارادہ ولایت
نمودہ بودم کہ بروم در پشاور خدمتِ حاجی جیو نگذاشتند اَلْخَیْرُ فِیْمَا صَنَعَ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ

۱؎ فرق بالفتح جدا کردن وکشادن راہ میان موئے سر ومیان سر وبمعنی سر وبمعنی کشادگی میان موئے سر ۱۲ غیاث

ظاہراً خیریت درین باشد تجدد وما در ہندوستان ہم ولایت میسر ست چرا ہمین جا بسیرِ معنوی ازو ولایت نکنند وطالبِ این دولت نباشند وسفر در وطن ننمایند وبہ سیرِ انفسی از سیرِ آفاقی مستغنی باشند امروز در ہندوستان آن میسر ست کہ در اکثر جاہا میسر نیست از کثرتِ فیوض و وارداتِ رشکِ بقاع وبلاد ست واز مزجِ صباحت وملاحت شباہت تمام بتربتِ یثرب وبطحا در حسن ولطافت وارد از انوار وبرکاتِ آن بیش از بیش امیدوار ست سخن بجائے دیگر رفت باید کہ بر طریقۂ ماخوذہ مداوم باشند ودر نگہداشتِ نسبتِ باطن ساعی بوند آنقدر بر محافظتِ نسبت کوشند کہ نسبتِ حضور ملکۂ دل شود وانقطاعِ تام از ماسوائے مذکور حاصل آید

شعر
این کار دولت ست کنون تا کرا دہند ٭ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَّظَاہِرًا وَّبَاطِنًا

مکتوب چہل ونہم (۴۹)

بمحمد میرک بیگ بدخشی در بیانِ آنکہ چون مطلوبِ حقیقی وراے آفاق وانفس ست طالبِ او را باید کہ از آفاق وانفس بگذرد ووراے آن جولان نماید ٭ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَارْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ از سفرِ طویل بعافیت مراجعت واقع شد الحال بسیرِ انفسی میپردازند واز سیرِ مستطیل بسیرِ مستدیر برآیند واز بعد بقرب گرایند نہایتِ کار نزدِ قوم سیرِ انفسی ست سیرِ آفاقی را دور از کار میدانند ویافتِ مطلوب را منحصر در انفس میگویند میفرمایند

شعر
چون جلوۂ آن جمال بیرون نہ تو نیست ٭ پا در دامان وسر بجیب اندر کش ٭ نزدِ حضرتِ ایشانِ ما قَدَّسَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِسِرِّہِ الْعَزِیْزِ سیرِ انفسی در رنگِ سیرِ آفاقی از یافتِ مطلوب تہی ست او تعالیٰ چنانچہ وراے آفاق ست وراے انفس ست نیز ہرچہ در مرایاے آفاق وانفس جلوہ گر ست ہمہ آیات وظلال ست وتسلی بشبہ ومثال ست پس مطلوب را ماوراے آفاق وانفس باید جست ووراے سلوک وجذبہ باید پیوست ووراے خروج ودخول باید طلبید عقلِ عقیل ستر این معما را نتواند کشود وراے خروج ودخول وبیرون آفاق

والنفس نتواند تصور نمود عرفت ربی بجمع الاضداد و السلام اولاً و آخراً +

مکتوب پنجاہم (۵۰)

بحاجی مصطفیٰ بنگالی در نصیحت و تفقد احوال و بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع اینجہ و مستوجب حمد است المسئول من اللہ سبحانہ عافیتکم و استقامتکم ظاہراً و باطنا فانہما ملاک الامر و مدار النجاۃ مدتیست کہ از احوال و اوضاع شما اطلاع ندارد خاطر نگرانست معلوم نیست کہ بچہ وضع میباشید و بکدام مردم صحبت میدارید بیشتر بعزلت راغب اید یا بعشرت طریقہ بمردم میگوئید یا نہ و اگر میگوئید چہ قسم تاثیرے بخشد بسر حد فنا کسے میرسد یا نہ بعلم ظاہر بیشتر اشتغال ست یا بذکر و مراقبہ راہ ترقی مفتوح ست یا نہ من استوی یوماہ فہو مغبون **بیت** خواہم بشد از دیدہ درین فکر جگر سوز + کاغوش کہ شد منزل و آسایش خوابت + باجملہ حالات را نویسان باشند و اوقات را معمور دارند و بعزلت بیشتر راغب بوند و از اشتغال بعلم ظاہر ہم فارغ نباشند و اگر طالبے بیاید باحوال و بپردازند و توشہ آخرت را آمادہ سازند و شبہائے تاریک را بگریہ و استغفار روشن دارند و دوستان را بدعائے خیر یاد دارند والسلام اولاً و آخراً +

مکتوب پنجاہ و یکم (۵۱)

بمرزا محمد ہادی در بیان آنکہ طالب وحدت را ترک کثرت ناگزیر ست و تحریص بر اتباع سنت و اجتناب از بدعت بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی قل اللہ ثم ذرہم مجتمعا وحدت و کثرت ضد یکدیگر اند طالب وحدت را ترک کثرت ناگزیر ست ہر قدر جہات کثرت با خود دارد ہمان قدر از وحدت حقیقی دور و مہجور ست وحدانی باید بود ہم از روئے طلب و محبت و ہم از روئے علم و ارادت تا مناسبت پیدا آید و مرآت

وحدت گردد و بتوحید حقیقی رسد اَلتَّوْحِیْدُ اِسْقَاطُ الْاِضَافَاتِ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در تنویر باطن کوشند کہ محل نظر مولیٰ ست و تنویر باطن منوط بدوام ذکر و مراقبہ است و مربوط باداے وظائف بندگی و اداے فرائض و سنن و واجبات و اجتناب از بدعت و محرمات و مکروہات ہر قدر کہ در اتباع شریعت و سنت و اجتناب از بدعت کوشیدہ آید نور باطن بعز اوراے بجناب قدس بکشاید اتباع سنت البتہ منجی ست و نتیجہ بخش و رافع درجات احتمال تخلف ندارد و ماوراے آن خطر در خطر ست و راہ شیطان فَالْحَذَرُ کُلَّ الْحَذَرِ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلَالُ دین قویم را کہ بوحی قطعی ثابت شدہ ست بترہات و اوہام و خیالات نسیتوان برداشت مَا عَلَی الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی

مکتوب پنجاہ و دوم (۵۲)

برفعت بیگ در تحریض بر اعراض از خود و اقبال باصل و حصول استہلاک و نیستی تا بقائے اتم بران مترتب شود بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست امید کہ آن برادر عزیز نیز بعافیت باشند و جمعیت صوری و معنوی متحقق بود و از لفظ بمعنی آید و از ظل باصل گراید و از ظل باصل شاہ راہ ست و مانع از وصول باصل توجہ ظل ست بخود و اعراض او از اصل و چون بسیر و سلوک بلکہ بمحض عنایت ازلی توجہ بخود رو بزوال آرد و بجاے اعراض اقبال باصل پیدا آید سررشتہ سعادت بدست افتد و متمسک بعروۂ وثقی گردد بیت چون بدانستی کہ ظل کیستی ٭ فارغی گر مردی و گر زیستی ٭ بعد از وصول ظل باصل و لحوق بآن سالک را استہلاک و اضمحلال ست و فنا و نیستی و این معنی کمال ست در حق او و کمال او در سلب کمال ست خیریت او در انتفاے خیریت معرفت

ؕ ترہات بضم اول وراے مہملہ مشددہ سخنہاے باطل لہو آمیز جمع ترہت کہ بمعنی باطل ست ۱۲ غیاث
ؕ چنگ زنندہ برشتہ محکم ۱۲

والبستہ باین فناست و قرب منوط باین انتفا اِذَا تَجَلَّی اللّٰہُ بِشَیْءٍ خَضَعَ لَہٗ[1] و بعد از ان مستعد آن میشود کہ او را از نزد خود حیوۃ دہند و باخلاق خود متخلق سازند مَنْ قَتَلْتُہٗ فَاَنَا دِیَتُہٗ و تکمیل ناقصان بازش گردانند کریمہ اَوَمَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنٰہُ وَجَعَلْنَا لَہٗ نُوْرًا یَّمْشِیْ بِہٖ فِی النَّاسِ[2] نشان حال اوست آن زمان نعمت در حق او تمام شود و معنی خلافت بظہور آید ؎ این کار دولت ست کنون تا کرا دہند آزار تحال فرزند میان لشکری مرقوم نمودہ بودند و انواع تألم از فرقت او ظاہر ساختہ اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ بتقدیر و ارادہ او تعالیٰ رضا منگی ناگزیرست مصائب صوریہ وسائل طراوت و نضارت معنویہ است و سبب ترقیات اُخرویہ حق سبحانہ اجر جزیل دہد و راہ ترقی بکشاید و نعم البدل کرامت فرماید اِنَّہٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ

مکتوب (۵۳) پنجاہ و سیوم

بشیخ عبد اللطیف ہمشیرہ زادہ حضرت ایشان سلمہ اللّٰہ تعالیٰ در شرح قول لَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ و بیان آنکہ تحقق بکلام مجید از آثار این دیدست بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بعد الحمد والصلوٰۃ بفرزند سعادت آثار میرساند رقیمہ کہ فرستادہ بودند مطالعہ آن فرحت فراوان بخشید و توفیق ساخت شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ[3] نوشتہ بودند شبے در نماز تہجد حین قرأۃ قرآن مجید خود را قاری و میان نمی یافت و قرأۃ باین طرف منسوب نمی دید بلکہ محض قدرت او تعالیٰ کلام او گویا اینجا ظہور فرمودہ و زبان خود را مانند شجرہ موسویہ مییافت قول لَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مصداق این حال میدید و گاہے ہنگام تلاوت بقائے و تحققے بآن مییابد و این بیت موافق این مذاق میشود بیت اندر سخن دوست نہان خواہم گشت ✦ تا بر لب او بوسہ زنم چونش بخواند ✦

---

[1] یعنی ہرگاہ حق جل و علا جلوہ فرماید بچیزے پست شود آن چیز پیش وے عز و جل ۱۲ [2] این کریمہ در سورۂ انعام از پارۂ ولو اننا واقع ست ۱۲ [3] در سورۂ ابراہیم از پارۂ وما ابرئ (۱۳) واقع ست ۱۲

سعادت اطوارا آنچہ اول نوشتہ اند درجہ علیاست در فنا تا اثرے از آثار سالک باقی ست لا یذکر اللہ الا اللہ درست نمے آید و ذکر او عائد باو از ینجا تواند بود آنچہ از عزیزے منقول ست کہ در ورطۂ مہلکہ افتادہ بود نذر کرد کہ اگر ازین ورطۂ نجات یابم ہرگز حق تعالی را یاد نکنم ازین رہگذر باشد کہ یاد خود را باین پستی و دنارت ہیچگونہ شایان آنجناب مقدس ندیدہ و عائد بخود یافتہ و گناہ یافتہ و گناہ بزرگ تصور نمودہ و آنچہ اہل وحدت وجود لا یذکر اللہ الا اللہ میگویند آنرا باین مساسے نیست ایشان بر تعین امکانی کہ آنرا العنوان حقانی دانستہ اند اطلاق میابد چہ این جماعہ ہمہ اوست میگویند و مقیدات را عین مطلق مے انگارند و در ما نحن فیہ از تعین امکانی اینجا اثرے نماندہ ست شتان ما بینہما حقیقت لا یذکر اللہ الا اللہ درین موطن ست نہ در آنجا کہ وجود ذاکر در میانست غایۃ الامر اختلاف عنوان ست بلکہ نفی و اثبات نفی عنوان غیریت نمودہ اثبات الوہیت خود مینمایند ہمان قصہ ست ع بخواب اندر مگر موشے شتر شد ✦ بر سر اصل سخن رویم کہ عارف را ہر چند در فنا قدم راسخ بود در کمالات فوق و فوق الفوق راسخ تر باشد و باطن بطون نفوذ نماید و آنچہ تانیا از تحقق فنا و بقا بکلام مجید نوشتہ اند نتیجہ دید اولی ست و ثمرۂ آن فناست نیک تامل باید نمود قربے و منزلتے کہ کلام را با متکلم ست دیگرے را نیست پس عارف قربے کہ از راہ کلام حاصل خواہد نمود بہمین قیاس خواہد بود و در سخن نہان شدہ با بطن بطون خواہد رسید والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی ✦ ✦

مکتوب پنجاہ و چہارم (۵۴)

بشیخ مظفر برہان پوری در بیان آنکہ تا معاملہ سالک بصفات و اعتبارات ست علم و تمیز را گنجایش ست چون معاملہ بغیب ذات افتد جہل و بے تمیزی افزاید و در ذکر بعضے از نصائح

بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند صحیفۂ گرامی
رسیده سبب مسرت گردید چون متضمن عافیت وسلامتی احبه بود ومنبئ بر استقامت ظاہر
وباطن شان مسرت بر مسرت افزود نوشته بودند که اکثر اوقات در نماز فرض ونفل انواع
انواع انوار وفیوض گوناگون رومیدہد بحدیکه در ہر رکنے که میرسد درمیماند وجمیع صفات و
حرکات وسکنات در صلوٰۃ وغیرہا بحق راجع رجوع نیست ولفظ انا ہیچگاه خطور نمیکند محذوفا
اینهمه احوال سنجیده واذواق پسندیده اند الله تعالی ابواب ترقیات را ہمواره مفتوح دارد
وآنچه بعد ازین نوشته اند که بعضے واردات که رو میدہد بتقریر وتحریر در نمے گنجد الخ مانا که این
واردات ناشی از مرتبۂ مقدسۂ غیب ذات اند که نصیب ازان مرتبه جهالت ونکارت ست تا ہر جا
علم وتمیز را گفتگو ست ناشی از صفات وشیون واعتبارات ست وچون معامله بغیب الغیب
افتد وتمیز اصول وشیون نماند جهل وحیرت افزاید من عرف الله کلّ لسانه لسان حال
این موطن ست از گرمی مجلس وتاثیر توجهات ووصول طلاب بفناے قلب وبعضے بفناے
نفس که نوشته بودند خوشوقت ساخت اللهم زد شکر خداوندی جل شانه بجا آرند
لئن شکرتم لازیدنکم واز مکر خداوندی جل شانه ہراسان باشند وترسان ولرزان
بوند واستغفار را از مظان مضار این امر خطیر لازم گیرند وتوجهات را از طلبه دریغ ندارند
وترقیات شانرا خواہان بوند وسائر اوقات را در گوشۂ نامرادی بسر برند واز تذکر تقصیرات
وتفکر در آلاء وواردات خالی نباشند وتوشۂ آخرت را آماده سازند ودر کسب مرضیات
مولاے حقیقی جلت عظمته سعی بلیغ نمایند واحبه دور افتاده را بدعاے خیر یاد آرند
وسلامتی خاتمۂ او خواہند وآنچه درباب خواجه امان الله وخواجه محمد مومن نوشته اند که احوال
وکیفیات نیک دارند وبهره و فنا مشرف گشته در مقام حیرت اند واضح گردید خوشوقت
گشت طلب تعیین عدد طالبان در حق ایشان نموده بودند این امر مفوض به راے شما
است بعد استخاره ہر عدد که تعیین کنند وہر گاه خواہند بران اضافه نمایند یا اجازت مطلق

فرمایند امید ست کہ مبارک باشد لیکن ہرگاہ بکسے اجازت کنند باید کہ مشروط باتباع شریعت و التزامِ سنّت و رسوخ بر محبت شیوخ سازند والسّلام علیکم وعلیٰ سائرِ منِ اتّبع الھدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ اٰلہ الصلوات والبرکات والتسلیمات العُلیٰ

مکتوب (۵۵) پنجاہ و پنجم

بمشیخت پناہ شیخ درویش محمد برکی جالندھری در احکام موالات بالکفار و احکام تقیہ و فضیلت حب و بغض فی اللہ تعالیٰ و رد معتقدات جماعہ کہ میگویند کہ فقیری بدنا بودنست بکسے

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ العلیّ الاعلیٰ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ خصوصاً علیٰ سید الوریٰ صاحب قاب قوسین او ادنیٰ وعلیٰ اٰلہ نجوم الھدیٰ وصحبہ البررۃ التقی اما بعد سلام و تحیہ ازین مسکین مطالعہ فرمایند صحیفہ گرامی مشرف ساخت استفسارے از کریمہ لَا یَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُوْنَ الْکٰفِرِیْنَ اَوْلِیَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَمَنْ یَّفْعَلْ ذٰلِکَ فَلَیْسَ مِنَ اللّٰہِ فِیْ شَیْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً [1] نمودہ بودند و استکشافے از تفصیل موالات و عدم موالات بالکفار و تقیہ و عدم تقیہ فرمودہ مگر ما صاحب تفسیر کبیر درین باب تفصیل سخن کردہ آنرا بجنس ایراد مینماید قال فیہ نزلت ہذہ الاٰیۃ فی تحریم موالاۃ الکافرین اعلم انہ انزلت اٰیات اخر کثیرۃ فی ہذا المعنی منہا قولہ تعالیٰ لَا تَتَّخِذُوْا بِطَانَةً مِّنْ دُوْنِكُمْ [2] وقولہ سبحانہ لَا تَجِدُ قَوْمًا یُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰہِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ یُوَآدُّوْنَ مَنْ حَآدَّ اللّٰہَ وَرَسُوْلَہٗ وقولہ تعالیٰ لَا تَتَّخِذُوا الْیَهُوْدَ وَالنَّصٰرٰٓى اَوْلِیَآءَ وقولہ عز وجل یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّیْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِیَآءَ

---

[1] قولہ لا یتخذ الخ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ آل عمران از پارہ تلک الرسل (۳) ۱۲ [2] قولہ لا تتخذوا بطانۃ الخ واقع ست در سورۂ آل عمران و پارۂ لن تنالوا و قولہ لا تجد قوما یؤمنون الخ واقع ست در سورۂ مجادلہ و پارۂ قد سمع اللہ و قولہ لا تتخذوا الیہود والنصاریٰ الخ واقع ست در سورۂ مائدہ و پارۂ لا یحب اللہ و قولہ لا تتخذوا عدوی الخ واقع ست در آغاز سورۂ ممتحنۃ از پارۂ قد سمع اللہ ۱۲

وقال عزّ من قائلٍ والمؤمنون والمؤمنٰت بعضهم اولياءُ بعضٍ[۱] واعلم انّ كون المؤمن موالیا للكافر يحتمل ثلثة اوجهٍ احدها ان يكون راضيا بكفره ويتولّاه لاجله وهذا ممنوعٌ منه لانّ كلّ من فعل ذلك كان مصوّبا له في ذلك الدين وتصويب الكفر كفرٌ والرضاء بالكفر كفرٌ فيستحيل ان يبقى مؤمنا مع كونه بهذه الصفة وثانيها المعاشرة الجميلة في الدنيا بحسب الظاهر وذلك غير ممنوعٍ منه والقسم الثالث وهو كالمتوسط بين القسمين الاوّلين هو انّ موالاة الكفار بمعنى الركون اليهم والمعونة والمظاهرة والنصرة امّا بسبب القرابة او بسبب المحبّة مع اعتقاد انّ دينه باطلٌ فهذا لا يوجب الكفر الّا انّه منهيٌّ عنه لانّ الموالاة بهذا المعنى قد تجرّه الى استحسان طريقه والرضاء بدينه وذلك يخرجه عن الاسلام فلاجرم هدّده تعالى فيه فقال تعالى ومن يفعل ذلك فليس من الله في شيءٍ فان قيل لم لا يجوز ان يكون المراد من الاية النهي عن اتخاذ الكافرين اولياء بمعنى ان يتولّوهم دون المؤمنين فامّا اذا تولّوهم وتولّوا المؤمنين معهم فذلك ليس بمنهيٍّ عنه وايضا فقوله لا يتّخذ المؤمنون الكٰفرين اولياء فيه زيادة مزيّة لانّ الرجل قد يوالي غيره ولا يتّخذه موالیا فالنهي عن اتخاذه موالیا لا يوجب النهي عن اصل موالاته قلنا هذان الاحتمالان وان قاما في هذه الاية الّا انّ سائر الايات الدالّة على انّه لا تجوز موالاتهم دلّت على سقوط هذين الاحتمالين قال الحسن اخذ مسيلمة الكذّاب رجلين من اصحاب رسول الله صلّى الله عليه واله وسلّم فقال لاحدهما اتشهد انّ محمّدا رسول الله قال نعم نعم نعم فقال افتشهد انّي رسول الله قال نعم وكان مسيلمة يزعم انّه رسول بني حنيفة ومحمّد رسول قريش

[۱] واقع ست در سورهٔ توبہ از پارہ واعلموا (۱۰) ۱۲

مجملہٗ (حاشیہ)

فترکه و دعا الآخر فقال اتشهد ان محمدا رسول الله قال نعم قال افتشهد انی رسول الله فقال انی اصم ثلثا فقدمه فقتله فبلغ ذلك رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فقال اما هذا المقتول فمضی علی یقینه وصدقه فهنیئا له واما الآخر فقبل رخصة الله فلا تبعة علیه واعلم ان نظیر هذه الایة قوله تعالی الا من اکره وقلبه مطمئن بالایمان[۱] اعلم ان للتقیة احکاما کثیرة ونحن نذکر بعضها الحکم الاول ان التقیة انما تکون اذا کان الرجل فی قوم کفار ویخاف منهم علی نفسه وماله فیداریهم باللسان وذلك بان لا یظهر العداوة باللسان بل یجوز ایضا ان یظهر الکلام الموهم للمحبة والموالاة ولکن بشرط ان یضمر خلافه وان یعرض فی کل ما یقول فان التقیة تاثیرها فی الظاهر لا فی احوال القلوب الحکم الثانی للتقیة هو انه لو افصح بالایمان والحق حیث یجوز له التقیة کان ذلك افضل ودلیله ما ذکرناه من قصة مسیلمة الحکم الثالث للتقیة انها انما تجوز فیما یتعلق باظهار الموالاة والمعاداة وقد تجوز ایضا فیما یتعلق باظهار الدین فاما ما یرجع ضرره الی الغیر کالقتل و الزنا وغصب الاموال والشهادة بالزور وقذف المحصنات واطلاع الکفار علی عورات المسلمین فذلك غیر جائز البتة الحکم الرابع ظاهر الایة یدل علی ان التقیة انما تحل مع الکفار الغالبین الا ان مذهب الشافعی رضی الله عنه ان الحالة بین المسلمین اذا شاکلت الحالة بین المسلمین والمشرکین حلت التقیة محاماة علی النفس الحکم الخامس التقیة جائزة لصون النفس وهل هی جائزة لصون المال یحتمل ان یحکم فیها بالجواز لقوله صلی الله علیه وآله وسلم حرمة مال المسلم کحرمة دمه ولقوله صلی الله علیه وآله وسلم من قتل دون ماله فهو شهید

---

[۱] یعنی من کفر بالله من بعد ایمانه الا من اکره الخ واقع ست درسورۂ نحل از پارۂ ربما (۱۴) ۱۲

وَلِاَنَّ الْحَاجَۃَ اِلَی الْمَالِ شَدِیْدَۃٌ وَالْمَاءُ اِذَا بِیْعَ بِالْغَبْنِ سَقَطَ فَرْضُ الْوُضُوْءِ وَجَازَ الْاِقْتِصَارُ عَلَی التَّیَمُّمِ دَفْعًا لِذٰلِکَ الْقَدْرِ مِنْ نُقْصَانِ الْمَالِ فَکَیْفَ لَا یَجُوْزُ ھٰھُنَا اَلْحُکْمُ السَّادِسُ قَالَ مُجَاھِدُ ھٰذَا الْحُکْمُ کَانَ ثَابِتًا فِیْ اَوَّلِ الْاِسْلَامِ لِاَجْلِ ضُعْفِ الْمُؤْمِنِیْنَ فَاَمَّا بَعْدَ قُوَّۃِ دَوْلَۃِ الْاِسْلَامِ فَلَا وَرَوٰی عَوْفٌ عَنِ الْحَسَنِ اَنَّہٗ قَالَ التَّقِیَّۃُ جَائِزَۃٌ لِلْمُؤْمِنِیْنَ اِلٰی یَوْمِ الْقِیٰمَۃِ وَھٰذَا الْقَوْلُ اَوْلٰی لِاَنَّ دَفْعَ الضَّرَرِ عَنِ النَّفْسِ وَاجِبٌ بِقَدْرِ الْاِمْکَانِ شفقت آثارا اکثر صوفیہ خام و ملاحدہ این وقت از موالاۃ کفار باک ندارند ومیگویند کہ راہ فقیری بدنا بودنست بہیچکس سبحان اللہ سرور انبیاء و رئیس فقراء و اولیاء را کہ الفقر فخری فرمودہ علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام حکم میشود یٰاَیُّھَا النَّبِیُّ جَاھِدِ الْکُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِیْنَ وَاغْلُظْ عَلَیْھِمْ وطریقہ مرضیہ او نیز غلظت و قتال با کفار بودہ عجب فقراند کہ راہ پیغمبر خدا و پیشوائے خود را گذاشتہ راہ دیگر اختیار کردہ اند و خلاف طریقہ مرضیہ او گزیدہ غیر از ضلالت و گمراہی نخواہد افزود فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ کفار بیشک اعداء اللہ اند کہ بنصوص قطعیہ ثابت شدہ است عجب دعوے دوستی ست کہ بدشمنان او دوستی دارند و تبری نے نمایند اگر کفار و فساق مبغوض و اعداء حق نباشند بُغض فی اللہ از واجبات دین نبود و از افضل مقربات و مکمل ایمان نگشتے و سبب حصول ولایت و رضا و قرب حق سبحانہ نشدے عَنْ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوْحِ اَنَّہٗ سَمِعَ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ لَا یَحِقُّ الْعَبْدُ حَقَّ صَرِیْحِ الْاِیْمَانِ حَتّٰی یُحِبَّ لِلّٰہِ تَعَالٰی وَیُبْغِضَ لِلّٰہِ فَاِذَا اَحَبَّ لِلّٰہِ تَبَارَکَ وَاَبْغَضَ لِلّٰہِ تَبَارَکَ فَقَدِ اسْتَحَقَّ الْوَلَاءَ مِنَ اللّٰہِ رَوَاہُ اَحْمَدُ وَعَنْ اَبِیْ اُمَامَۃَ رض قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ مَنْ اَحَبَّ لِلّٰہِ وَاَبْغَضَ لِلّٰہِ وَاَعْطٰی لِلّٰہِ وَمَنَعَ لِلّٰہِ فَقَدِ اسْتَکْمَلَ الْاِیْمَانَ رَوَاہُ اَبُوْ دَاؤدَ و ہم در حدیث آمدہ ست تَقَرَّبُوْا اِلَی اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ بِبُغْضِ اَھْلِ الْمَعَاصِیْ وَالْقَوْھُمْ بِوُجُوْہٍ مُکْفَھِرَّۃٍ

صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم

لے یعنی فلا ثبوت لہ لعدم الحاجۃ الیہ ۱۲ مقابل لقول مجاہد ۱۲ نہیں ۱۲ درستی ۱۲

ے واقع ست در سورۂ تحریم وآخر پارہ قد سمع اللہ (۲۸) و نیز در سورۂ توبہ از پارہ واعلموا (۱۰) ۱۲

والتمسوا رضاء اللہ تعالیٰ بسخطہم وتقربوا الی اللہ عز وجل بالتباعد منہم رواہ ابن شاہین والدیلمی وہم در حدیث آمدہ است اوحی اللہ تعالیٰ الی نبی من الانبیاء ان قل لفلان العابد اما زہدک فی الدنیا فتعجلت راحۃ نفسک واما انقطاعک الی فتعززت بی فماذا عملت فیما لی علیک قال یا رب وماذا علی قال ہل عادیت فی عدوا وہل والیت لی ولیا حل حظ عن ابن مسعود والحق کہ محبت دوستان محبوب وعداوت دشمنان او از لوازم محبت است محب صادق درین دو عمل محتاج بکسب وتعمل نیست چنانچہ در اعمال دیگر محتاج ست دوستان دوست چہ بلا زیبا بنظر مے در آیند ودشمنان او چہ قسم زشت این معنی در مجاز ظاہر ست ہر کہ[۱] دعوی دوستی نماید تا تبری[۲] از دشمنان او نکند مقبول نیست از منافق بیش نمید انند شیخ الاسلام[۳] گفتہ کہ من با بو الحسن سمعون نیکم کہ استاد من خضرے را بے رنجانید وہر کہ پیر را رنجہ دارد و تو از وے رنجہ نباشی سگ بہ از تو بود قال اللہ تعالیٰ قد کان لکم اسوۃ حسنۃ فی ابرہیم والذین معہ اذ قالوا لقومہم انا برآء منکم ومما تعبدون من دون اللہ کفرنا بکم وبدا بیننا وبینکم العداوۃ والبغضاء ابدا حتی تؤمنوا باللہ وحدہ بعد از ان فرمودہ لقد کان لکم فیہم اسوۃ حسنۃ لمن کان یرجوا اللہ والیوم الاخر[۴] ازینجا معلوم میشود کہ طالب حق را جل وعلا این تبری لابد وناگزیر ست لا کما زعموا حق تعالیٰ میفرماید ومن یفعل ذلک فلیس من اللہ فی شیئ یعنی ہر کہ موالاۃ ودوستی با کافران کند پس نیست آنکس از دوستی وولایت حق بر چیزے یعنی منسلخ ست از ولایت حق تعالیٰ بتمام چہ دوستی دو متضاد یعنی دو دشمن جمع نشود چنانچہ بعضے مفسران گفتہ اند شاعر میگوید ؎ تود عدوی ثم تزعم اننی ٭ صدیقک لیس النوک عنک بعازب ٭ فلیس اخی من ودنی رأی عینہ ٭ ولکن اخی من

---

[۱] یعنی این کس ہر کہ دعوی نماید ۱۲ [۲] یعنی ہر کہ تبری از دشمنان دوست نماید آنکس مقبول دوست نیست بلکہ مردم او را منافق میدانند واز منافق بیش نمیدانند ۱۲ [۳] یعنی خواجہ ابو اسمٰعیل عبد اللہ ابن ابی منصور محمد انصاری از اولاد حضرت ابو ایوب انصاری رضی اللہ تعالیٰ عنہ ۱۲ [۴] بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۃ ممتحنہ از پارہ قد سمع (۲۸) ۱۲

وَدَّنِیْ فِی الْمَغَائِبِ پس ہر کہ دعویٰ محبت حق کند و تبری از اعدائے او ننماید در دعوے کاذب است و بعضے مفسران گفتہ اند پس نیست آنکس از دینِ خدا بر چیزے یعنی از دین ہیچ ندارد و ہر کہ از دین بے نصیب است از قرب و معرفت چہ نصیب دارد وَیُحَذِّرُکُمُ اللّٰہُ نَفْسَہٗ یعنی مے ترساند شمارا حق سبحانہ و تعالیٰ بسبب موالاۃ کفار از عذابے کہ صادر ست از ذات گفتہ اند کہ این تہدید عظیم ست دلالت دارد بر نہایت قبح منہی عنہ فِی التَّفْسِیْرِ الْکَبِیْرِ رُوِیَ اَنَّہٗ قِیْلَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ اِنَّ ھٰھُنَا رَجُلًا مِّنْ اَھْلِ الْحِیْرَۃِ یَعْنِیْ نَصْرَانِیًّا لَا یُعْرَفُ اَقْوٰی حِفْظًا وَّلَا اَحْسَنَ خَطًّا مِّنْہُ فَاِنْ رَاَیْتَ اَنْ تَتَّخِذَ کَاتِبًا فَامْتَنَعَ عُمَرُ مِنْ ذٰلِکَ وَقَالَ اِذًا اتَّخَذْتُ بِطَانَۃً مِّنْ غَیْرِ الْمُؤْمِنِیْنَ فَقَدْ جَعَلَ عُمَرُ رض ھٰذِہِ الْاٰیَۃَ دَلِیْلًا عَلَی النَّھْیِ عَنِ اتِّخَاذِ النَّصْرَانِیِّ بِطَانَۃً وَرُوِیَ عَنْ اَبِیْ مُوْسَی الْاَشْعَرِیِّ اَنَّہٗ قَالَ قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ اِنَّ لِیْ کَاتِبًا نَصْرَانِیًّا فَقَالَ مَالَکَ قَاتَلَکَ اللّٰہُ اَلَا اتَّخَذْتَ حَنِیْفًا اَمَا سَمِعْتَ قَوْلَہٗ تَعَالٰی یٰاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْیَھُوْدَ وَالنَّصٰرٰی اَوْلِیَآءَ قُلْتُ لَہٗ دِیْنُہٗ وَلِیْ کِتَابَتُہٗ فَقَالَ لَا اُکْرِمُھُمْ اِذْ اَھَانَھُمُ اللّٰہُ وَلَا اُعِزُّھُمْ اِذْ اَذَلَّھُمُ اللّٰہُ تَعَالٰی وَلَا اُدْنِیْھِمْ اِذْ اَبْعَدَھُمُ اللّٰہُ تَعَالٰی قُلْتُ لَا یَتِمُّ اَمْرُ الْبَصْرَۃِ اِلَّا بِہٖ فَقَالَ اِنْ مَاتَ النَّصْرَانِیُّ فَمَا تَصْنَعُ بَعْدَہٗ فَمَا تَعْمَلُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِہٖ فَاعْمَلْہُ الْاٰنَ وَاسْتَغْنِ عَنْہُ بِغَیْرِہٖ حضرت ایشانِ ما رضی اللہ تعالیٰ عنہ در مکتوبات قدسی آیات خود مے نویسند کہ حضرت ابراہیم خلیل اللہ علیٰ نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام این ہمہ بزرگی کہ یافت و شجرۂ انبیا گشت بواسطہ تبری از دشمنان او تعالیٰ بودہ قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی قَدْ کَانَتْ لَکُمْ اُسْوَۃٌ حَسَنَۃٌ فِیْ اِبْرٰھِیْمَ الْاٰیَۃَ و ہیچ عمل در نظر فقیر از برائے حصول رضائے حق جل و علا برابر این تبری نیست مے باید کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را با کفر و کافری عداوت ذاتی ست و آلہہ آفاقی مثل لات و عزیٰ و تحیدۂ ایشان بالذات دشمنانِ حق اند جل سلطانہ و خلود نار جزاء این عمل شنیع ست و آلہہ ہوائی نفسانی و سائر اعمال سیئہ این نسبت ندارند زیرا کہ عداوت و غضب نسبت

فہٰہنا رجلا من اہل الحیرۃ نصرانیا

خلیل الرحمٰن

بایشان ذاتی نیست اگر غضب ست بصفات منسوب ست و اگر عقاب و عتاب ست بافعال راجع لهذا خلود نار جزاء این سیئات نگشته بلکه مغفرت ایشان را منوط بمشیت خود داشته ولیکن هٰذَا اٰخِرُ الْمَكْتُوْبِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا وَّعَلٰى اٰلِهِ الْكِرَامِ وَصَحْبِهِ الْعِظَامِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامِ +

مکتوب (۵۶) پنجاه و ششم

ذالک لمن یشاء ویغفر مادون ۱۲ ازمودہ

بمرزا ابو المعالی در جواب کتابت او که اظهار طلب شوق و صحبت نموده بود با ذکر بعضے از احوال شیخ عبد الخالق که از یار النست و ختم مکتوب بحدیث جلیل القدر بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اللّٰه تعالیٰ و تقدس ساحت سینه را از نقوش ماسوے مصفا و از دنس هوا مزکی ساخته بظهور اشعات جمال لایزالی که مبرا از حیز وهم و خیال ست و مرتب و مزین گرداناد التفات نامه گرامی که بنام این مسکین نموده بودند مشرف ساخت چون مخبر از سلامتی ذات بابرکات بود مسرت افزود آنچه در باب برادر دینی شیخ عبد الخالق مرقوم فرموده بودند بوضوح انجامید چون استخاره راه نمیدید موقوف باشد که بر تقدیر ملاقات آنچه مقدر ست و نصیب طرفین ست بظهور خواهد پیوست مکرر با شیخ عبد الخالق یکچندے در صحبت گذرانیده ست و اخذ فوائد ضروریه این راه نموده ست و از تلوین بتمکین پیوسته و از فنا که رکن اعظم این راه ست آگاهی یافته او را خالی از حال چگونه توان گفت مگر باعتبار آنکه از حال گذشته بمحول حال پیوسته ست چه حال از تلوین خبر میدهد صاحب تمکین حال را پس پشت داده ست بلے اذواق و مواجید امور یست که بباطن تعلق دارد و اطلاع بر آن بے امداد ربانی و بے تخلق باخلاق الٰهی جل شانه متعسر ست اَوْلِيَائِيْ تَحْتَ قَبَائِيْ لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِيْ بسیارے از اولیاء هستند که بر ولایت خود هم اطلاع ندارند و ظاهر شان از باطن شان بیخبر ست دیگران بولایت شان بے اعلام سبحانی مشکل که پے برند ؎ کس چه داند که درین گرد سوارے باشد ** و بر تقدیریکه مشار الیه خالی و بے بهره باشد او را درین امر خطیر نباید دید و مرسل را در مرات

من ارسل باید ملاحظه نمود شعر ایشان نیسند این همه الحان ز مطرب * مع ذلک چون
اقبال قلب ایشان باین عزیز نیست موقوف وارند و مترصد باشند تا از پرده غیب چه ظهور میکند
بیت سعادتها ست اندر پرده غیب * نگه کن تا کرا ریزند در جیب * این حقیر در دعا و توجه
و آنچه لوازم خیر خواهی ست بتقصیر راضی نیست و کمال آن ملاذرا از دل و جان میخواهد انه قریب
مجیب * ولنختم المكتوب بخاتمة حسنة عن معاذ بن جبل قال احتبس عنا رسول
الله صلى الله عليه واله وسلم ذات غداة عن صلوة الصبح حتى كدنا نتراى عين
الشمس فخرج سريعا فثوب بالصلوة فصلى رسول الله صلى الله عليه واله وسلم
وتجوز في الصلوة فلما سلم دعا بصوته فقال لنا على مصافكم كما انتم ثم انفتل
الينا ثم قال اما اني ساحدثكم ما حبسني عنكم الغداة اني قمت من الليل فتوضأت
وصليت ما قدر لي فنعست في صلوتي حتى استثقلت فاذا انا بربي تبارك و
تعالى في احسن صورة فقال يا محمد فقلت لبيك رب قال فيما يختصم الملاء
الاعلى قلت لا ادري قالها ثلثا قال فرايته وضع كفه بين كتفي فوجدت برد انامله
بين ثديي فتجلى لي كل شيء وعرفت فقال يا محمد قلت لبيك رب قال فيم يختصم
الملاء الاعلى قلت في الكفارات قال ما هن قلت مشي الاقدام الى الجماعات والجلوس
في المساجد بعد الصلوات واسباغ الوضوء عند الكريهات قال ثم فيم قلت في
الدرجات قال وما هن قلت اطعام الطعام ولين الكلام والصلوة بالليل والناس
نيام قال سل قلت اللهم اني اسألك فعل الخيرات وترك المنكرات وحب المساكين و
ان تغفرلي وترحمني واذا اردت فتنة في قوم فتوفني غير مفتون واسألك
حبك وحب من يحبك وحب عمل يقربني الى حبك فقال رسول الله صلى الله
تعالى عليه واله وسلم انها حق فادرسوها ثم تعلموها رواه احمد والترمذي
وقال هذا الحديث صحيح وسألت محمد بن اسمعيل عن هذا الحديث فقال هذا

حدیث صحیح

مکتوب پنجاہ و ہفتم (۵۷)

بحاجی حبیب اللہ حصاری در تعبیر وقایع او که دیده و نوشته بود. بسم اللہ الرحمٰن الرحیم
الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی برادر دینی حاجی حبیب اللہ وفقہ اللہ تعالیٰ
لمرضاتہ نوشته بود که روزے در حلقۂ بامداد نشسته بودم که گویا مرا از من ربودند و ہیچ اثرے
از من نماند بعد ازان نورے در خود دیدم که آن نور سر بفلک ساٸیده و ازانجا تمام عالم را فرو گرفته
محذوم و مار بودن شما را از شما و ہیچ از شما اثرے نماندن اشاره بفنائے اتم ست و مشاہدۂ نور در
خود از آثار بقاست و کریمہ اومن کان میتا فاحییناه وجعلنا له نورا یمشی به فی الناس
بران گواه ست و آنکه آن نور سر بفلک کشیده ست و تمام عالم را فرو گرفته ست اشاره بجامعیت
استعداد شماست و جامعیت اسمے که مربی و مبدأ تعین شماست و احاطۂ او بسایر مبادی تعینات
و واقعه که در آن پیغمبر را صلی اللہ علیه وآله وسلم دیده اید و قدحے که بشما پر کرده داده و شما
آنرا بتمام درکشیده اید ولذت آن شما را فرو گرفته بعد ازان فرمودند که ترا از اصل نصیبت مبارک باشد
(مبتدا ۱۲ / کاسہ بزرگ ۱۲)
میتواند که آن قدح نسبت خاص او بود علیه الصلوٰة والسلام که جرعه ازان بکام شما رسیده است (خبر ۱۲)
و بشارت نصیب اصل مؤید آنست چه اصل ہمه اصول رب اوست علیه الصلوٰة والسلام و
قرینه بران که آن عزیز پیغمبر ست علیه الصلوٰة والسلام استغراق او در نور سبز و سبز بودن آن
مقام و سبز بودن حوض چه ولایت او علیه الصلوٰة والسلام ولایت اخفیٰ است و اخفیٰ نور
سبز دارد و در واقعۂ دیگر که بالائے آسمان چند سریر دیدند و خود را بسریرے که بالاتر از ہمه سریر ہاست
یافتند مؤید عطائے نسبت خاص ست و واقعۂ دیگر نیز مؤید ہمین ست که دیده اید که دائره بس عالی
بنظر درآمد که تمام عالم را احاطه کرده ست و چند دائره دیگر در تحت آن ظاہر میشود و من خود را مرکز
دائرۂ بزرگ میبافتم در انوقت معلوم میشود که دائرہاے تحتانی و مرکزہاے آنہا از مرکز آن دائره

سلہ واقع ست در سورۂ انعام از پارۂ ولو اننا ۱۲

که خود را مرکزِ آن دائره مییابم ناشی شده است بدانند که مرکز دائره بزرگ میتواند که کنایت از حقیقتِ محمدی باشد علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام بدلیل آنکه این حقیقت همه وقت مرکزِ آنست و آنرا بر سائرِ حقائق تفوّق ست وهمه حقائق ومبادیِ تعیّنات گویا ناشی ازان حقیقت اند و ازانکه خودرا مرکزِ آن دائره یافته اید وجهِ تائید هویدا میشود وبالجمله این واقعه وهمچنین وقائعِ دیگر بسیار روشن وعالی ست وآنچه اول دیده اید از احاطهٔ نورِ خود تمام عالم را نیز تائید این معنی مینماید چه جامعیت واحاطه مناسبِ ربِّ اوست عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اینقدر هست که اکثرِ وقائع ومنامات مبشّرات اند ومخبر از استعداد وبعضے ازان منبی از قوتِ قریبه بفعل وبعضے ازان دلالت بر حصول دارند مطلقا دلیل حصول نیستند بهرحال امیدوار باشند

بیت میتوانی که دهی اشکِ مرا حسنِ قبول ✣ اے که دُر ساخته قطرهٔ بارانی را ✣

وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی ✣

مکتوب (۵۸) پنجاه وهشتم

بملا قاسم روپڑی در بیانِ آنکه فنا وبقا بعلاقهٔ ظلّیت واصالت ست چون معامله بغیبِ ذات افتد تعالیٰ واین علاقه نماند کارخانهٔ فنا وبقا انقطاع پذیرد ودر بیانِ آنکه وجه را بوجه است نه بذات تعالیٰ ودر بیانِ بعضے از کمالاتِ صلوتیه بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوبِ مرغوب رسیده مسرت بخش گردید چون متضمنِ احوالِ پسندیده واذواقِ سنیّه بود مسرّت بر مسرّت افزود نوشته بودند که اکثر از خود اثرے ونشانے نمے فهمد وجود وتوابعِ آنرا عاریتِ محض میدانند واین دید بدیهی اوّلی گشته وبقاے خود را گاهے بذات او سبحانه تعالیٰ مے فهمد واکثر اوقات بصفات اما درین وقت هم پرتوے از ذات ملحوظ میشود حَمْدًا لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ بدرجهٔ کمال از فنا وبقا رسیده اند وزوالِ عین بحصول پیوسته

وآنچه از دید عاریت نوشته اند البته عاریت و امانت باہل آن عائد گشته و ظل باصل پیوسته باشد و
عدم نیز که مرآت بوده بعدم مطلق ملحق شده که معامله بزوال عین و اثر کشیده و آنچه نوشته اند
که بقا گاہے بذات مے فہمد ذات درین موطن البته ماخوذ بشانے و اعتبارے خواہد بود نه ذات
بحت معرا که آن مرتبه را غنائے ذاتی ست از عالم فنا و بقا بعلاقه اصالت و ظلیت ست
تا ہر جا اطلاق اصل ست از صفات زائده و شیون و اعتبارات ذاتیه غیر زائده آن بقا را گنجایش
است و چون معامله بغیب ذات افتد و اصل در رنگ ظل در راه ماند فنا و بقا آنجا متصور نبود
آرے اگر از ذات مصطلح قوم خواہند که مرتبه وحدت اطلاق ذات میکنند و تجلی آن را تجلی ذات
میگویند گنجایش دارد و اطلاق فنا و بقا دران مرتبه مے شاید و آنچه حضرت ایشان ما قدسنا
الله سبحانه بسره بقاء ذات نوشته اند سر لیست غامض در رنگ متشابهات دست ادراک
امثال ما بوالہوسان از دامان آن کوتاه ست ما مردم را اگر ایمائے باین معانی حاصل شود مغتنم ست
بیت ما تماشا کنان و کوته دست * تو درخت بلند و بالائی * بشنو عالم ظلال اسما و صفات
ست و از ظل باصل شاہراه ست کمال در حق ظل آنست که واصل باصل شود پس وصول افراد عالم
باسما و صفات ست و اگر نہایت ترقی شود باصول اسما و صفات و اصول اصول آن الی آن
تنتہی الی حضرت الذات تعالیٰ و تقدس تا ہر جا که علاقه اصالت و ظلیت ست ترقی
ممکن ست و چون این علاقه انقطاع پذیرد ترقی و عروج متصور نبود پس نصیب از مرتبه ذات
بحت اینان را ہیچ نبود که از ذات در ممکن ہیچ تعبیه نکرده اند تا از ذات نصیب بود تمام وجود
شان وجوه و اعتبارات ست وجوه را بوجه راه ست نه بذات که ازان مرتبه علیا وجوه را انقطاع
است و عادة الله جاری شده ست که بعد از قرون متطاوله عارفے را بعد از فنائے اتم ذاتے
از نزد خود عطا میفرمایند که ازان ذات بذات اقدس راه ست پس این عارف بعلاقه ذات
از ذات مقدس نصیبے فرا گیرد و افراد عالم که در رنگ اعراض اند و ذاتے نیست که با و قائم بوند
قیام آنها بذات عارف ست و ذات همه آنها همین ذات عارف ست و عارف بحکم نیابت و

خلافت قیوم آنہاست پس عارف را با افرادِ عالم غیر از مشارکتِ اسمی و مماثلتِ صوری کدام مشارکة
و چه مماثلة چه جوہر را با اعراض چه مشارکة حضرتِ ایشان ما قدّسنا اللہ بسرّہ برنگاشته اند
که این قسم بزرگ در یک عصر متعدد نمے باشد ہرگاه بعد از قرونِ متطاوله این قسم گوہر بظہور مے آید
تعدد او در یک عصر چه صورت دارد نوشته بودند که در نماز گاہے در غیر آن کیفیتے و واردے روئے
مید ہد خود را در آنوقت متلاشی و مستہلک محض مییابد و عنایت و لطفِ خاص در حقِ خود مے فہمد چنانچه
کسے را بمہربانی در آغوش کشند و گویا کشید کشید میبرند و خود را از جمیع علائق مُصفّا و مطہر مییابد
و تعلق امور گاہے در پہلوئے راست مے فہمد و گاہے پس پشت چنانچه خانه را رُوفته خس و
خاشاک در یک کناره جمع سازند مخدوما نماز معراجِ مومن ست حالتے که در ادائے آن روئے
مید ہد مناسبت بحالتِ معراجیه خواہد داشت و از سائرِ حالات ممتاز خواہد بود و سائرِ احوال
را نسبت بحالتِ صلوتیه نسبتِ صورت ست بحقیقت مثلاً صورتے که در آئینه منعکس ست
آنرا چه نسبت و کدام مساوات با اصلِ خود غیر از مماثلتِ صوری و مشارکتِ اسمی نیست خوش
گفت بیت گر مصوّر صورتِ آن دلستان خواہد کشید حیرتے دارم که نازش را چسان خواہد
کشید ہر قدر که در تکمیلِ نماز میکوشند و در رعایتِ سنن و آدابِ آن جہد مینمایند و در تطویلِ قرأت و
رکوع و سجود بر وفقِ سنّت سعی میکنند فیوض و برکاتِ آن بیشتر رو مینماید و حسن و جمال و کمال
آن زیاده تر ظہور میفرماید و ترقیات روئے مید ہد و عنایت و لطفِ خاص متجلّی تر میشود و از
علائق مصفّا تر میشود که از پہلو و پشت ہم دور تر گردند مامول از دوستان دعاست والسّلام
عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی

مکتوب پنجاه و نہم (۵۹)

بصوفی سعد اللہ کابلی در تعبیرِ وقائع و تحسینِ احوالِ او و در بعضے از مزایائے حضرت صدیق اکبر
رضی اللہ تعالٰی عنه و عن متابعیه بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلٰوة

به برادر دینی ملا سعد الله میرسانند کتابتے که فرستاده بودند رسید خوشوقت ساخت آنچه از بودگی
و فنا و نیستی و بقا و بشارات که در وقائع و در منامات روئے داده نوشته بودند بوضوح پیوست
زَادَكَ اللّٰهُ تَعَالٰى شَوْقًا وَّ ذَوْقًا وَّ مَعْرِفَةً وَّ عُمْرًا وَّ جَاهًا نوشته بودند که بعد از نماز تهجد نشسته بودم
که دو عزیز ظاهر شدند یکے میگوید که صوفی سعد الله در ولایت ملأ اعلیٰ ست و دیگرے میگوید
که از ولایت ملأ اعلیٰ هم بالا رفته است و این هر دو نسبت را جدا جدا در خود ملاحظه کردم چون
بهوش آمدم هم از نسبتین مذکورتین در خود اثرے مشاهده کردم مخدوما این واقعه بزرگ بشارة
است حق سبحانه و تعالیٰ آثار آن بر وجه کمال بظهور آرد و درجه علیا در ولایت ولایت ملأ اعلیٰ
ست از ولایت کبریٰ هم بلندتر ست فوق آن ولایت نیست مگر کمالات نبوت و فضل انبیاء
عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مربوط باین کمالات ست ملأ اعلیٰ از معصیت معصوم اند هر که بولایت شان
مشرف شود باید که نصیبے از عصمت داشته باشد و از ذنوب محفوظ اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنَا بِتَرْكِ[۱]
الْمَعَاصِي أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنَا مناسب این واقعه ست آنچه بعد ازین نوشته اند که روز دیگر نسبتے
رو داده و مرا از من ربودند میگویند که این مقام ملائکه مقربین ست و مقام رضاست درین حال
علم و ادراک نماند که مشاهده آن توانم کرد و دانسته که مناسبت مقام رضا بمقام ملأ اعلیٰ آن تواند بود که مقام
رضا منتهائے مقامات سلوک ست و ولایت ملأ اعلیٰ منتهائے ولایات ست نوشته بودند که بعد از نماز فجر مراقب
بودم نسبتے روئے داد که علم و درک همه از من زائل شد و از من مرا ربودند و درک نسبت مسلوب شد نتوانستم نمود دران
وقت میگویند که این نسبت و این مقام اصحاب کرام ست عَلَيْهِمُ الرِّضْوَانُ در آنمقام شگرف
چرا علم و درک زائل نشود که افضل اصحاب و اکرم احباب (یعنی الصدیق الاکبر رضی) فرموده است اَلْعَجْزُ عَنْ دَرْكِ الْإِدْرَاكِ
إِدْرَاكٌ گفته اند ادراک دیگرست و درک ادراک دیگر آنچه منفی ست درک ادراک ست نه درک بسیط
زیرا که ادراک بسیط ست که عارف را بجهل و حیرت درآورده ست و چرا درین نسبت شریفه
در او حسے نرباید که در شان صحابی مذکور وارد شده است مَنْ أَرَادَ أَنْ يَّنْظُرَ إِلٰى مَيِّتٍ يَّمْشِي

---

[۱] یعنی این دعائے ماثور مناسب این واقعه است ۱۲

عَلٰی وَجْہِ الْاَرْضِ فَلْیَنْظُرْ اِلَی ابْنِ اَبِیْ قُحَافَۃَ[۵۱] این موت ست کہ سبب معیتِ خاص او گشتہ اصحابِ دیگر را بہ فضائلِ دیگر یاد فرمودہ و اور المعیّت آنجا کہ فرمود وَالَّذِیْنَ مَعَہٗ و نیز در حقِ او آمدہ اِنَّ اللّٰہَ مَعَنَا و نیز آمدہ مَاظَنُّکَ بِاثْنَیْنِ اللّٰہُ ثَالِثُہُمَا وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی

مکتوب (۶۰) شصتم

بمحمد میرک بیگ بدخشی در بیانِ آنکہ فرع ہرچہ دارد مستفاد از اصل ست۔ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللہ تعالیٰ از رقّیتِ ماسوا محرّر ساختہ در مدارجِ قرب ترقیات دہاد صحیفہ گرامی کہ بنام این مسکین نمودہ بودند رسید خوشوقت ساخت حدیثِ شوق و آیۂ اخلاص کہ املا نمودہ بودند واضح گردید ازین جانب نیز آن حدیث خوانند و ہمین آیۃ مطالعہ فرمایند اَشَدِّ شوق با صل منسوب گشتہ است و محبّت آن طرف سبقت فرمودہ یُحِبُّہُمْ وَیُحِبُّوْنَہٗ[۵۲] ہمان محبّت ست کہ گنجِ مکنون را بر منصّۂ ظہور آوردہ و عروس پردہ نشین را بجلوہ گاہِ بروز برآوردہ سبب وجود ایجاد گشتہ و عاشق را از معشوق و انمودہ باز بقلاّبِ محبّتِ خود آن محبِ والہ را بخود کشیدہ و مرآتِ جمال و کمالِ خود گردانیدہ بالجملہ ہرچہ فرع دارد ماخوذ از اصل ست اگر محبّت دارد جرعہ ایست از محبتِ او و اگر شوق دارد شرارہ ایست از ان شوق فرع در ہیچ چیز بخود استقلال ندارد خوش گفت بیت ادائے حقِ محبت عنایتے ست زدوست۔ وگرنہ عاشقِ مسکین ہیچ خورسند ست۔ و آنچہ در خواب دیدہ اند کہ آن لعلِ بدخشان رسالت و فصِ خاتم نبوّت عَلَیْہِ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَاَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ بنماز مستعد شدہ میفرمایند کہ ہر کہ تابعِ ملّتِ ابو حنیفہ کوفی ست ہمراہِ ابوحنیفہ کوفی درین صف داخل شود بندہ ہمراہِ تو دران صف داخل شدہ و عقیبِ آن مفخر موجودات نماز بجماعت خواند بوضوح انجامید بشارتیست[۵۳] شگرف شمارا و ہم ما را حق سبحانہ و تعالیٰ از برکات

---

۵۱ کنیت والد الصدیق الاکبر رض ۱۲ ۵۲ قال اللہ تبارک و تعالیٰ یا ایہا الذین اٰمنوا من یرتد منکم عن دینہ فسوف یاتی اللہ بقوم یحبہم و یحبونہ الخ واقع ست در سورۂ مائدہ از پارہ لایحب اللہ در آغاز ربع چہارم

۵۳ یعنی این منام بشارتے ست الخ ۱۲

او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بہرہ ور گرداند واز کمالات نماز او علیہ السلام کہ معراج اوست نصیبے دہاد والسلام اولاً و آخراً +

مکتوب شصت و یکم (۶۱)

بصوفی زاہد برق انداز در تعبیر واقعہ کہ دیدہ بود بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالی بر جادۂ شریعت علیہ وسنت سنیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام والتحیۃ مستقیم و مستدیم داراد کتابتے کہ درین ولا فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت اظہار آزردگی کہ از کم نادادن جامہ تبرکی در وقت وداع نمودہ بودند بوضوح انجامید سببش ہمانست کہ در ازدحام عیدگاہ شما رخصت شدید در انجا جامہ نبود تا دادہ شود مع ذلک گفتیم کہ متعاقب میر سیم الحال بدہست دارندہ کتابت مغل بیگ پیراہن فرستادہ شد خواہند پوشید ولباس آزردگی بدر خواہند کرد واقعہ کہ دیدہ بودید کہ وقت نماز رسیدہ وشما تنہا اید میخواہید نماز را ادا کنید اول ارادہ کردید کہ نیت امامت کنم باز بخاطر آوردید کہ مقتدی نیست چہ احتیاج امامت ست درین اثنا الہام غیبی بگوش رسید کہ جمعے از ملائکہ داخل جماعت شوند چنانچہ ملائکہ آمدن گرفتند ہمہ بلباس سفید با من استادہ نماز کردند چون وقت سلام رسید بموافقت من ہمہ سلام گفتند نظر بدست راست کردم قریب بچہار صد و پانصد کس در نظر در آمدند وطرف چپ ہم بدین دستور بعد ازان چون باز ملاحظہ نمودم ہیچکس گویا نبود وحدہ وا چون شما بعد از سلام امام رسیدید و بجماعت نرسیدید چنانچہ نوشتہ بودید واین باعث شکست خاطر شما گشت جہت تسلیہ شما این کرامت بشما کردند شکر خداوندی جل شانہ بجا آرید کہ باین کرامت وباین الہام وباین دید ممتاز کردند در حدیث آمدہ است من اذن واقام فی فضاء من الارض وصلی وحدہ صلت الملائکۃ خلفہ صفوفا وہم در حدیث ست اذا کان الرجل فی ارض فاقام الصلوۃ صلی خلفہ ملکان فان اذن واقام صلی من الملائکۃ مالا یری طرفاہ یرکعون برکوعہ ویسجدون بسجودہ ویؤمنون

عَلٰی دُعَائِہٖ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی + +

مکتوب (۶۲) شصت و دوم

بخواجہ میرزائے گل بہاری در جواب حلِ شبہہ کہ بر کلامِ حضرتِ ایشان ما قَدَّسَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ بِسِرِّہٖ[1] نمودہ بود در جوابِ استدلالِ معتزلہ کہ در نفیِ رویت آوردہ اند و نیز در جوابِ اعتراضے کہ بر عبارتِ لمعات کردہ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالصَّلٰوۃُ وَ السَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَاٰلِہٖ اَجْمَعِیْنَ پرسیدہ بودند کہ معتزلہ نفیِ رویتِ اُخروی میکنند بدلیلِ آنکہ رویت تقاضائے مقابلہ و محاذاتِ مرئی میکند پس اگر حق سبحانہٗ مرئی باشد جہۃ و نہایت اورا ثابت بود تعالیٰ و حضرتِ مجددِ الفِ ثانی این شبہہ را دو جواب فرمودہ اند یکے آنکہ لَا نُسَلِّمُ کہ در رویتِ بصری مقابلہ و محاذات شرط باشد زیرا کہ مقابلہ نسبت ست کہ بمتقابلین قائم ست پس چنانچہ از جانبِ مرئی شرط ست باید کہ از جانبِ رائی نیز شرط بود کہ مقابلِ مرئی باشد و حال آنکہ حق تعالیٰ جمیعِ اشیاء را مے بیند و ہیچ محاذات نیست دیگر نوشتہ بودند کہ بخاطرِ این نادان میرسد کہ معتزلہ گفتہ اند رویۃ بصری تقاضائے مقابلہ و محاذات میکند مرادِ شان[2] از بصر قطعہ عصبیہ است و این قطعہ دران حضرت منفی ست گفتہ اند حق تعالیٰ بینا ست بے چشم و شنوا ست بے گوش در جواب[3] گویم اولاً آنکہ این شبہہ کلام ست بر سندِ اخص[4] کہ غیر مسموع ست علمائے مناظرہ گفتہ اند وَلَا یُدْفَعُ السَّنَدُ اِلَّا اِذَا کَانَ مُسَاوِیًا لِلْمَنْعِ ثانیاً آنکہ نوشتہ اید کہ مرادِ معتزلہ از بصر قطعہ عصبیہ است تصحیحِ نقل باید کرد کہ مرادِ شان این ست ثالثاً آنکہ معتزلہ کہ در صحتِ رویت محاذات و غیرہا اشتراط مینمایند امرے نیست کہ بداہۃً عقل بآن حاکم باشد بلکہ[5] استبعادیست

---

[1] یعنی رویت بچشم سر ۱۲ [2] قولہ مراد شان این شبہہ ست از طرف میرزا گل بر کلام حضرت مجدد قدس سرہ ۱۲ [3] یعنی در جواب اعتراض میرزا گل کہ بر کلام حضرت مجدد قدس سرہ وارد نمودہ ۱۲ [4] قولہ سند اخص یعنی قول او قدس سرہ زیرا کہ مقابلہ نسبت ست الخ ۱۲ [5] یعنی بلکہ این اشتراط از جہت بعید دانستن ست مر رویت را بدون تحقق این شرائط فافہم ۱۲

کہ از قیاسِ غائب بر شاہد ناشی شدہ است یعنی در شاہد رؤیت بے این شروط واقع نیست و چون عقل باین حکم اُنس و اُلفت گرفتہ است در غائب نیز اجرائے این حکم قیاساً علی الشاہد میناید و حاصلِ جوابِ حضرتِ ایشان آنست کہ این قیاسے ست مع الفارق زیراکہ در شاہد حصولِ رؤیت بطریقِ خاص ست کہ بے دو چیز صورت نمے بندد یکے آنکہ رائی قطعہ عصبیہ ست دوم آنکہ مرئی محدود و ذی جہۃ ست و مکانی چہ درین نشأہ غیر محدود مرئی نیست پس اگر در غائب یکے ازین دو چیز مفقود شود حکم قیاس فاسد باشد چہ قیاس مماثلت[1] مے طلبد لہذا این حکم در رؤیت حق تعالیٰ مارا جاری نشد کہ یکے ازین دو شرط مفقود ست زیراکہ مرئی ہرچند محدود ست اما رائی قطعہ عصبیہ نیست و در رؤیتِ مومنان او سبحانہ را نیز یکے ازین دو شرط مفقود ست چہ رائی ہرچند قطعہ عصبیہ ست اما مرئی محدود و ذی جہۃ نیست پس قیاس فاسد باشد و اگر با وجودِ فقدانِ یکے ازین دو شرط این حکم قیاسی درست باشد لازم آید کہ حق تعالیٰ مارا نہ بیند چہ رائی ہرچند قطعہ عصبیہ نیست اما مرئی محدود و مکانی ست پس محاذات وغیرہا را مستلزم باشد پس ہرگاہ در رؤیۃ اللہ تعالیٰ مارا محاذات وغیرہا لازم نیامد با وجودِ آنکہ مرئی محدود ست در رؤیتِ مومنان او را سبحانہ نیز محاذات وغیرہا لازم نباشد چہ رائی ہرچند قطعہ عصبیہ ست اما مرئی مکانی نیست یعنی چنانچہ بقطعہ عصبیہ مرئی را دیدن بے اشتراطِ محاذات نزدِ عقل مستبعد ست ہمچنان مرئی محدود و مکانی را بے محاذات دیدن مستبعد ست و در استبعادِ عقلی ہر دو برابرند پس یکے را تجویز نمودن و از دیگرے فرار کردن از عدمِ تدبر ست و بہذا التقریر اندفع اعتراضُ العلّامۃ التفتازانی سنذکرہ آنفاً انشاء اللہ تعالیٰ بدون ارتکابِ تمحل کما لایخفیٰ رابعاً آنکہ اعتراضے کہ شما کردہ اید علما نیز مثلِ این اعتراض کردہ اند و دیگران جواب ازان دادہ اند شارحِ عقائد نسفی گفتہ و قد یستدل علی عدم الاشتراط برؤیۃ اللہ تعالیٰ ایانا وفیہ نظر لان الکلام فی الرؤیۃ بحاسۃ البصر ملا کمال محشی بر استدلالِ مذکور حاشیہ نوشتہ است وحاصلہ انہ قیاس الشاہد علی الغائب وھو فاسد

---

[1] یعنی میان مقیس و مقیس علیہ و اینجا این مماثلت مفقود ست ۱۲

أَيْضًا وَلَوْ جُعِلَ هٰذَا الْاِسْتِدْلَالُ فِي مُقَابَلَةِ مُنْكِرِي الرُّؤْيَةِ اِلْزَامًا بِهِمْ لَا تَحْقِيقًا لَمْ يَرِدِ النَّظْرُ الْمَذْكُوْرُ فِي الشَّرْحِ تَأَمَّلْ یعنی اگر استدلال شارح را استدلال بر اثباتِ مدّعی کہ وقوعِ رؤیت باشد بکنیم و قیاس رؤیت بندہ بر رؤیتِ حق جلّ و علا نمائیم درست نمے آید و بحثِ شارح کہ فیہ نظر گفتہ وارد میشود چہ قیاس شاہد بر غائب باوجودِ فارق کہ حاسہ بصر باشد در شاہد نہ در غائب فاسد ست و اگر این استدلال را دلیلِ الزامی بر معتزلہ بکنیم بر عدمِ اشتراطِ جہت و غیرہ در رؤیت درست میشود و نظرِ شارح وارد نمیشود از تقریرِ این محشی معلوم میشود کہ معتزلہ اشتراطِ محاذات را مقیّد بقطعہ عصبیہ نمیکنند و الّا این الزام باینہا درست نمیشود وَقَدْ صَرَّحَ بَعْضُ الْاَفَاضِلِ بِهٰذَا الْمَعْنٰى حَيْثُ قَالَ التَّحْقِيْقُ اَنَّا نُثْبِتُ الْاِنْكِشَافَ التَّامَّ الْحِسِّيَّ وَهُمْ يُنْكِرُوْنَهٗ بَلْ يُثْبِتُوْنَ الْاِنْكِشَافَ التَّامَّ الْعِلْمِيَّ اِنْتَهٰى يُسْتَفَادُ مِنْهُ اَنَّهُمْ يُنْكِرُوْنَ مُطْلَقَ الرُّؤْيَةِ لَا الْقِسْمَ الْمُتَعَارَفَ مِنْهُ خَاصَّةً خامساً آنکہ غرض از سندِ منع آنست کہ محاذات و جز آن در مفہومِ رؤیت معتبر نیست و ممکن ست کہ رؤیت بے این امور واقع شود چنانچہ در رؤیتِ حق تعالیٰ بندگان را پس چرا ادلّہ سمعی را بر ظاہر حمل نکنیم چہ حق تعالیٰ قادرست کہ در ابصار ما قوتے ابداع نماید کہ مشروط باین چیزہا نباشد وَيُؤَيِّدُهٗ مَا قَالَ بَعْضُ الْمُحَقِّقِيْنَ اِنَّ كَوْنَ مَحَلِّ الرُّؤْيَةِ اَمْرًا جِسْمَانِيًّا وَهُوَ الْحَدَقَةُ لَا يُنَافِيْ اَنْ يَكُوْنَ مُتَعَلَّقُ الرُّؤْيَةِ غَيْرَ جِسْمَانِيٍّ وَهُوَ الْبَارِئُ تَعَالٰى كَمَا اَنَّ كَوْنَ مَحَلِّ الْعِلْمِ الضَّرُوْرِيِّ اَمْرًا جِسْمَانِيًّا وَهُوَ الْقَلْبُ عِنْدَنَا وَعِنْدَ الْمُعْتَزِلَةِ اَيْضًا لَا يُنَافِيْ اَنْ يَكُوْنَ مُتَعَلَّقُ الْعِلْمِ الضَّرُوْرِيِّ غَيْرَ جِسْمَانِيٍّ وَهُوَ الْبَارِئُ تَعَالٰى نوشتہ بودند کہ شیخ عراقی[1] در لمعات فرمودہ است اگر محبّ مکاشف بود چنانچہ در ہر صورتے روئے دوست عیان بیند

---

[1] قولہ شیخ عراقی الخ یعنی شیخ فخر الدین ابراہیم بن شہریار العراقی دران وقت کہ شیخ کامل فخر الدین العراقی بصحبت اسوۃ المحققین صدر الدین محمد القونوی رسیدہ است و از وے حقائق فصوص الحکم شنیدہ مختصرے فراہم آوردہ و آنرا بسبب اشتمال بر لمعہ چند از بوارق آن حقائق لمعات نام کردہ آثار علم و عرفان ازان پیدا الی آخر ما فی کشف الظنون ۱۲

باید کہ در صورتِ نامرضی رضا نبود اگرچہ وجہ حبیب بیند چہ وجہ او در نامرضی آنست کہ رضی نیست
سوال بندہ آنکہ ظہور وجہ حبیب در صورتے کہ راضی نباشد چیست چرا در صورتے ظاہر شدہ
کہ موافق رضائے او نیست باید کہ جمیع مظاہر و مصادر مرضیات باشند جواب آنچہ شیخ گفتہ کہ در
صورت نامرضی نہ بآن معنی ست کہ ظہور دران صورت نامرضی ست تا سوال وارد شود بلکہ بآن
معنی ست کہ کسب آن مظاہر نامرضی ست چنانچہ گفتہ اند کہ خلق کفر قبیح نیست و کسب کفر بندہ را
و کافر شدن او قبیح ست ؎ خَالِقُ الْخَیْرِ وَالشَّرِّ الْقَبِیْحِ • وَلٰکِنْ لَیْسَ یَرْضٰی بِالْمُحَالِ
پس معلوم شد کہ ہمہ مظاہر باعتبار ظہور در وے و خلق وے مراضی اند قبیح و غیر مرضی کسب آنست
و بطور صوفیہ موحدہ خلق عبارت از ظہور اوست باین کسوت و تحقق اوست بآثار و احکام
این اہل وحدت وجود میگویند کہ در ہیچ چیز قبح و شرارت ذاتی نیست اگر ہست نسبی و اضافی
است ؎ پس بدی مطلق نباشد در جہان • بد بہ نسبت باشد آنرا ہم بدان • و حضرت
ایشان ما را درین مقام تحقیقات و مقالات مفردہ است چنانچہ از رسائل و مکتوبات آن حضرت
لائح و واضح ست وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی •

مکتوب (۶۳) شصت و سوم

بمحمد یار خادم حضرت خواجہ محمد نقشبند در جواب کتابت او کہ مشعر از فنا و بقائے اتم بود •

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند کتابتے کہ
متضمن احوال و اذواق سنیہ بودہ ارسال داشتہ بودند رسیدہ مسرت بخش گردید اللہ تعالیٰ ابواب
ترقیات را مفتوح دارد و بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ استقامت دہاد کہ مدار کار برین
استقامت ست و بدونہ خرط القتاد نوشتہ بودند درین ایام بیقین کامل مکشوف میگردد
کہ وجود و کمالات تابعہ وجود کہ در مرآت عدم منعکس بودہ درست باصل خود ملحق شدہ و ہمچنانکہ
صفات باصل خود رجوع نمودہ ذات کہ عدم مقید ست نیز باصل خود راجع گشت و ہیچ چیز نماز

وجود و فنا از عدم باین طرف منسوب نماند معلوم نمایند کہ این حالت کہ نوشتہ اند درجۂ کمال ست در فنائے نفس کہ منزلِ عین واثر ست درین موطن نفس باسلام حقیقی مشرف میگردد و با طمینان میرسد و راضی و مرضی میشود و نیز نوشتہ بودند کہ از ہر سر موئے نورے ظاہر میشود و بنوعے وسعت و بساطت پیدا میکند کہ تمام آفاق را از عرش تا فرش احاطہ مینماید و در ہر ذرہ از ذرات عالم سرایت دارد سعادت آثارا این دید از آثار بقاست کہ مترتب بر فنائے اتم است چنانچہ کریمۂ اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِيْ بِهٖ فِي النَّاسِ اشعار بیست بآن و وسعت احاطۂ نور دلالت بر جامعیت شانے کہ بآن بقا حاصل شدہ است دارد و نوشتہ بودند کہ این دید اصلے دارد یا مجرد وہم و خیال ست امید ست کہ تحت خیال نباشد چہ گفتہ اند علامت صحت حال حصولِ یقین ست بر وجہ کمال چون یقین بر وجہ کمال ست بیرون از تراش وہم و خیال ست وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِحَقِيْقَةِ الْحَالِ وَاِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَآبُ وَالسَّلَامُ

مکتوب شصت و چہارم (۶۴)

بخواجہ محمد صادق بخاری مدنی در اظہار افتقار بروضۂ مقدسۂ رسالت پناہ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّمَ و در بیانِ اذکار و اعمالے کہ مناسبت بہر کدام از ولایات ثلثہ و کمالات نبوت و فوقِ آن دارد و اشارت بمقامات کہ ترقی در انجا مربوط باعمال نیست بلکہ منوط بفضل محض یا محبت صرف ست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقرا اینجا دو مستوجب حمد ست المسئول من اللّٰہ عز و جل عافیتکم و استقامتکم علٰی جادۃ الشریعۃ العلیۃ والسنۃ السنیۃ المصطفویۃ علٰی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ مخدوما فقرا دور افتادہ دوراز کار امیدوار اند کہ مجاوران روضۂ مقدسہ و جاروب کشان آن سدۂ سنیہ و معتکفان آن دیار

---

۵ این کریمہ واقع ست در سورۂ انعام از پارہ ولو اننا ۱۲

پرانوار و زائران اذ هما فی الغار این شکسته دل افگار را دران بارگاه سراسر اسرار یاد دهند
و از راه عجز و افتقار سلام فقیرانه او را معروض دارند و گاه گاهے دریوزه نگاهے باین واله مشتاق
نمایند که کفایت تمامی کار این فرومانده موقوف به نیم نگاه ست خوش گفت شعر از درد
سر و خمار هستی رستن ❊ موقوف بیک نگاه مستانهٔ تست ❊ کتابتهائے متعدد از شما رسیده
مسرت ها بخشید لیکن در ارسال جواب ازینجانب کوتاهی رفته است بعد مسافت عذر میخواهد
الحال هیچکدام ازان رقائم حاضر نیست تا بر طبق آن چیزے نوشته آید بالجمله در ضبط اوقات
کوشند و موافق وقت و حال باعمال و طاعات بپردازند و طالب ترقی بوند و روز به باشند
من استوی یوماه فهو مغبون در کمالات ولایات سه گانه غالباً ترقی وابسته باذکار ست
سوائے قرآن مجید غایة ما فی الباب در ولایت ظلی که ولایت صغرے ست مراقبات و اذکار
قلبیه بیشتر ملائمت دارد و در دو ولایت دیگر که هر کدام باصل متعلق ست و از ظل وارسته ذکر
لسانی و تکرار کلمهٔ طیبه بیشتر ترقی بخش ست و چون معامله ازین ولایات بالا رود و شروع
در کمالات نبوت واقع شود دران موطن تلاوت قرآن مجید و نماز خصوصاً صلوات فرائض
سودمند و نافع ست و چون معامله ازین هم بالا رود و مقامے پیش مے آید که عمل و اعتقاد را
درانجا اثر نیست ترقی درانجا مربوط بمحض فضل و احسان ست آن مقام مخصوص بانبیاء مرسل
علیهم الصلوات والبرکات و بطفیل ایشان هر کرا از امتان بنوازند و چون ازین مقام
هم ترقی واقع شود معامله از تفضل بمحبت گرائید افاضهٔ کمالات و ترقی درین موطن منوط بصرف محبت
بود و در محبت نیز دو کمال ست محبیت و محبوبیت ظهور کمالات محبیت مخصوص بحضرت کلیم
علیه السلام و کمالات محبوبیت ذاتیه اولاً مخصوص بحبیب رب العالمین ست علیه افضل
الصلوات و اکمل التحیات و بطفیل این هر دو اکابر دیگران هم ازین هر دو کمال امیدوارند

والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدیٰ

له والمعنی سرگشته و شیفته و بیخود ۱۲ منتخب

مکتوب شصت و پنجم (۶۵)

بفضائل مآب شیخ بدرالدین سلطانپوری در اظہار اشتیاق ملاقات و ایمائے بفیوض و برکات روضۂ منورہ حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ عنہ۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقراء اینجد و دستوجب حمد ست المسئول من اللہ عز وجل سلامتکم وعافیتکم واستقامتکم ظاہراً و باطناً مخدوما ایام مفارقت بامتداد کشیدہ وحدیث شوق از بیان بیرون دوستان ہر سال ہنگام رجوع حجاج انتظار قدوم شریف میبرند چون معلوم میشود کہ نیامدند چشم بر سال دیگر میدوزند اگر ارادہ توطن آنجا ہست اعلام فرمایند تا مشتاقان را احدی الراحتین حاصل آید الحق افسوس ست کہ کسے ازان دیار علیا باین دیار سفلی آید وازان اماکن متبرکہ کہ منبع فیوض و انوار ست باین اماکن ظلمانی کہ معدن کفر و بدعت ست گراید از آمدن خود چندان نفرین وحسرت دارد کہ چہ نویسد آرے اگر بنیت زیارت روضۂ مطہرہ حضرت پیر دستگیر وملاقات مجاوران آن مرقد منیر بیایند واز برکات این موطن نیز بہرہ مند شوند گنجایش دارد کہ فیوض وانوار اینجائے ماخوذ و مستفاد از انوار آن موطن ست اما سہل الحصول ست زمین ہند ہر چند پر ظلمت و کدورت ست لیکن چشمۂ حیات در ظلمات ست ؎ بتاریکی درون آب حیاتست ✦ از انوار خلّت در اینجا آثار ست واز اسرار محبت متولہان اینجائے امید وار بالجملہ اگر استخارہ مساعدت کند و سیر این اماکن نمایند و مشتاقان را مسرور سازند مناسب ست توقع کہ این مسکین را دران اماکن شریفہ و در خلوات بدعائے خیر یاد آرند و سلامتی خاتمہ او خواہند و در مواجہہ روضۂ منورہ سلام فقیرانہ این درویش عرض نمایند ؎ گر قبول افتد زہے عز و شرف ✦ والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلی آلہ وصحبہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب (۶۸) شصت و ششم

بہ برادرِ بزرگ گرامی خود قدوۃ الکاملین امام العارفین زبدۃ العلماء الراسخین مظہر اسرار رب حمید حضرت شیخ محمد سعید در بیانِ شوق و اظہارِ الم دوری بسم اللہ الرحمن الرحیم

بچہ مشغول کنم دیدہ و دل را کہ مدام ✤ دل ترا میطلبد دیدہ ترا میخواہد ✤ احقر مخلصان بعرض میرساند کہ المِ دوری و دردِ مہجوری را چسان وانماید و شوقِ دریافت حضورِ موفور السرور را تا کجا شرح دہد بیت این خطِ سرمہر بجانان کہ میدہد ✤ وین دردِ سرمہر بدزبان کہ مے برد ✤ خاطرِ فاتر منتظرِ اخبارِ فرخندہ آثار ست امیدوار ست کہ باعلام آن مشرف و مسرور گشتہ باشد چند روز ست کہ این مسکین را دردِ علاج تخفیف ست چنانچہ در مجلس عرس پیر دستگیر در ڈولی نشستہ چند ساعت حاضر شدہ بود و در وقت گرم نیز در ڈولی نشستہ بنماز جماعت حاضر میشود الحمد للہ سبحانہ علی جمیع نعمائہ والصلوٰۃ والسلام علیٰ افضل انبیائہ وعلیٰ آلہٖ و سائر اصحابہ و احبائہ

مکتوب (۶۷) شصت و ہفتم

بخواجہ ضیائی مودودی در تحریض بر رفع مرادات کہ منوط ست بزوالِ صفت ارادت و در تعبیر وقائع کہ دیدہ و اہتمام در حصولِ کمالِ فنا و زوالِ اخلاق ردیہ معلق بسم اللہ الرحمن الرحیم

اللہ تعالیٰ بحصولِ مرادات ملتہم کناد بلکہ از جمیع مرادات و وصفِ ارادت نیز تہی گرداناد در اطوارِ ولایت بندگی وصفِ ارادت را برنتابد مرادِ خود خواستن نفی مرادِ حق کردن ست تعالیٰ و تقدس باید کہ ساحت سینہ از ہمہ مرادات و آرزوہا خالی بود و ہیچ ہوسے و بایستے غیر از حق سبحانہ نماند شعر در تو یک آرزو ابلیس نست ✤ اہل اللہ برائے دفع مرادات اہتمام در زوال صفت ارادت مینمایند و علاج بر اصل میفرمایند کہ تا صفت ارادت در بندہ ست ورودِ مرادات متصور ست چون صفت ارادت منتفی شود خطورِ مرادات متصور نباشد نوشتہ بودند کہ نفی و اثبات

تا صد و پنجاه و یک میرسد و فنا و نیستی معلوم میشود قبل ازین در ضمن فنا و نیستی وجودِ خود را فانی
مییافت و سرِ خود را میدید که هست والحال سر را نیز در رنگ وجود فانی مییابد فاما زبان بحال
هست که گویا با و فنا نرسیده مخدوما هر عضوے را که بفنا نرسیده بیند دلالت بر نقصانِ فنا
دارد که بکمال نرسیده است خصوصاً سر را که رئیسِ اعضاست و ماوائے نفس و محلِ انانیت و ترفع
که منافیِ بندگی ست و مقامِ خیالاتِ فاسده که فنائے آن از اہمِ مہام ست الحال چون سر را
فانی مییابند نعمتے ست و بشارتے لیکن نقصانِ زبان هنوز هست زبان هم رئیسِ اعضاست
و در رنگِ سر منشاءِ ذمائم و اخلاقِ سیئه وارد شده ست که چون صباح میشود همه اعضا پیش زبان
مے آیند میگویند اگر تو سلامت ماندی ما همه سالم میمانیم اگر تو در لغزش رفتی ما همه بلغزشِ تو گرفتار
میشویم[1] اصلاح آن از ضروریات ست که متضمنِ اصلاحِ دین و دنیاست بدانند که فنا فی الحقیقة
تخلص ست از اخلاقِ ذمیمه و بقا تحقق باخلاقِ حمیده پس هر عضوے را که محلِ اخلاقِ ردیه ست
بجائے خود بیند که فنا بآن راه نیافته است دلیل بر عدمِ زوالِ آن اخلاق کند و آن دلیلِ نقصانِ
فناست که اگر فنا درست شود این اخلاقِ ردیه که از شرارتِ عدم ناشی ست نماند و آنچه نوشته اید
که قبل ازین خود را در خانه میدید که دروازه نداشت و هر چند قصدِ برآمدن میکرد میسر نمیشد و الحال همانجا
خود را دید که بهر طرف که روئے میکرد دیوار شق میشد و راه میداد همچنین بسقف هم نظر میکرد هم شق
میشد و راه میداد اما نه برآمده است نیز مؤید آنست که هنوز از تنگنائے تقید و تعین نرسته اید و
بفضائے اطلاق نه پیوسته و آن از نقصانِ فناست و آنچه دیده اید که خلال دندان میکنید و از آنجا
گوشت مشت مشت مے برآید آنرا پیشِ مرغان و سگان مے اندازید و شکر میگوئید الخ بسیار
خوب ست که پاک و مصفا میشوید و اخلاقِ سیئه مے برآید و آنچه بالائے سر نورِ سفید روشن ظاهر میشود
مانا که نورِ سرِ شماست که از سینه بر سر آمده است و تربیتِ ساکنانِ سر مینماید بالجمله در ضبطِ اوقات

[1] قال صلی الله علیه وسلم اذا اصبح ابن آدم فان الاعضاء کلها تکفر اللسان فتقول اتق الله فینا فانما نحن بک فان استقمت استقمنا وان اعوججت اعوججنا رواه الترمذی ۱۲ مشکوة باب حفظ اللسان بدانکه تکفیر اینجا بمعنی انحنا و خضوع ست ۱۲

کوشند و طالبِ ترقی باشند و آمادگی گور و قیامت کنند و احبہ را بدعا یاد دارند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب شصت و ہشتم (۶۸)

بخواجہ احمد بخاری در بیانِ آنکہ جمعیتِ صوری در طاعات اثرِ نسبتِ معنوی ست و تحریض تبری از عجب و پندار[1] بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسالِ التحیات میرساند مکتوبِ شریف کہ بمصحوبِ حاجی یوسف فرستادہ بودند رسیدہ خوشوقت ساخت از ضبطِ اوقات و قلتِ اختلاط و ملاقات و احاطۂ آنات باذکار و طاعات و ترکِ طعام و سائرِ مشتہیات کہ نوشتہ بودند واضح گردید و مسرت بر مسرت بخشید زادک اللہ توفیقاً وجعل اتباع الرسول و محبتہ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام لک رفیقاً مخدوما جمعیتِ صوری و ضبطِ اوقات اثرِ نسبتِ معنوی ست کہ بر باطن تافتہ است و آنرا در دامِ خود آوردہ و در تفقدِ مطلوبِ حقیقی از ماسوا بالکل رہانیدہ و در شہودِ آثارِ او مستغرق و مستہلک ساختہ و نامے و نشانے از وے نگذاشتہ و عین و اثر بر داشتہ باطنِ عارف در رک و فکتِ حضورِ محبوبش ست ظاہرِ او کہ بمراحل ازان دور ست بوظائفِ اذکار و طاعات مسرور و مانوس ست بالجملہ شکرِ حق جل و علا برین توفیق صوری بجا آرند و مترصدِ نتائج و ثمراتِ آن باشند و چشم بر ترقیاتِ معنویہ دوزند و از تصورِ عجب و مانندِ آن ترسان و لرزان باشند و استغفار را لازم گیرند و جنابِ قدس را ازان برتر دانند کہ اعمالِ معیوبِ ما شایانِ آن بارگاہِ مقدس بود با وجودِ این از عمل فرو نشینند و در ازدیادِ آن کوشند و استغفار ازان نمایند کہ بزرگان گفتہ اند اعمل واستغفر مامول از دوستان ہمائے سلامتی خاتمہ است از آزارِ بدنی و فوتِ فرزندِ جگر گوشہ نوشتہ بودند معلوم گردید چون بتقدیر و ارادۂ حق سبحانہ راضی و شاکر باید بود بلکہ از فعلِ محبوب لذت باید گرفت آلامِ صوریہ وسیلۂ ترقیاتِ معنویہ است مخدوما گفتہ مردم از جا نروند نسبتے کہ میان ما و شما ست ممتاز ست محتاج بہ بیان نیست

---

[1] یعنی و بر انگیختن بر بیزاری از خود بینی و خود پنداری ۱۲

قلت یا کثرتِ مراسلات دران تفاوت نے آرد والسّلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۶۹) شصت و نہم

بخواجہ محمد شریف بخاری در نصائح او بسم اللہ الرحمٰن الرحیم اللہ تعالیٰ باعلیٰ مرتبۂ کمال والکمال رساناد مراسلۂ شریفہ کہ بدستِ حاجی یوسف فرستادہ بودند رسیدہ مسرت بخش گردید از رجوعِ طالبان وگرمی ہنگامۂ شان وظہور آثارِ توجہات نوشتہ بودند بوضوح انجامید شکرِ خداوندی جلّ شانہٗ بجا آرند و احوالِ طالبان را مرآتِ احوالِ خود دانند معانی مکنونۂ شمامت کہ در آنہا ظہور میکند از رجوعِ شان ترسان باشند و از عجب پندار بر حذر بوند بعد از استخارہ شغل گویند و توجہات را دربارۂ آنہا (طالبان بطرف شما) مبذول دارند و سائر اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و در تعمیر آخرت کوشند و گور و قیامت را ہموارہ در نظر دارند جاءت الراجفۃ تتبعہا الرادفۃ فقد جاء الموت بما فیہ این مسکین را بدعائے ظہر الغیب یاد آرند و سلامتی خاتمہ او خواہند جہت کار خیر سعادت آثار خواجہ عبد اللہ نوشتہ بودند مبارک ست استخارہ بکنند و شروع درین امر خیر نمایند والسّلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوات والبرکات العلیٰ ✣

مکتوب (۷۰) ہفتادم

بہ مخدوم زادہ عالی مرتبہ شیخ محمد صدیق در ذکر بعضے احوال حقائق آگاہ میرزا امان اللہ برہانپوری وشرح استفادہائے او از برکاتِ حضرت ایشان سلّمہ اللہ سبحانہٗ مرقوم گردید لحکمۃ و مصلحۃ تعلّقت بہ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ حقائق آگاہ میرزا امان بیگ در سنہ ہزار و پنجاہ و ہفت (۱۰۵۷) از بلدہ برہانپور ببلدہ سرہند بجہت زیارت مرقد مطہرہ حضرت پیر دستگیر قدّسنا اللہ سبحانہٗ بسرّہ العزیز

وملاقات مجاوران آن روضہ مطہرہ بکمال شوق و نیاز رسید میگفت کہ ازان باز کہ این حقیر احرام اینجا بستہ آناً فاناً خود را چیزے دیگر یافت وحیران این معاملہ غریبہ وعجیبہ شدہ کہ این چیست کہ میگذرد و بہر زمان حقیقتے ظہور میکند کہ بیان او بوہم وفہم در نمے آید شبے در سرائے مغل بودم پیغمبر خدا را صلے اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم در خواب دیدم ومے بینم کہ بارِ تمام عالم بر سر مبارک آن سرور ست وآن سرور علیہ وعلے الہ الصلوٰۃ والسلام آن بار را بر فرق مبارک حضرت ایشان قدس سرہ گذاشتند وحضرت ایشان بر سر تو دادند بفقیر خطاب کردہ گفت کہ تو بر سر من آن بار را دادی وچون داخل بلدہ سرہند شد میگفت ہر نسبتے کہ در حرمین شریفین مییافتم بعینہ در اینجا یافتم ونیز میگفت کہ روز دو شنبہ دہم صفر ست در روضہ منورہ حضرت ایشان بودم نسبت خاص الخاص آنجا بظہور پیوست کہ این کمترین در تحریر و تقریر آن عاجز ست وبہیچ وجہ بشرح وبیان در نمے آید ودرک وادراک را دران راہ نیست ووہم وفہم را دران گنجایش نہ الخ ونیز میگفت کہ روزے مے بینم کہ بارگاہ عظیم برپا کردہ اند وطنابہائے آن تا دور دور رفتہ است میگویند کہ این بارگاہ فلانے ست نام فقیر را بردہ وتمام اہل عالم در زیر آن بارگاہ اند لیکن تفرقہ در میان عوام وخواص آنست کہ عوام در زیر طنابہا اند وخواص در عین بارگاہ درین میان خداوند بارگاہ دست مرا گرفتہ از زیر طناب کشیدہ در بارگاہ داخل ساخت ونزدیک خود نشانید اہل آن مجلس بمن مصافحہ میکنند وتہنیہ دخول بآن محفل عالی میدہند وہمچنین بارہا آن عزیز اظہار کرد کہ امروز یا فردا در حلقہ یا غیر آن فلان نسبت وہمچنین فیض از تو بمن رسیدہ روزے میگفت کہ مرا بشارت دادند کہ بہر جنازہ کہ نماز کنی آن میت را بخشم ونیز میگفت کہ روزے از تذکر تقصیرات وزلات ذنوب ومعاصی کہ سر برزدہ ومیزند در زاری بودم ونادم ومعتذر ملہم گشتم کہ سیئات تو بحسنات مبدل شد روزے میگفت کہ در روضہ مطہرہ نشستہ بودم مے بینم کہ رسول خدا صلے اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم حاضر اند واز کمال کرم مرا میفرمایند کہ من از برائے خدا جل وعلا

---

[1] یعنی بار دوم سفر سرہند از برہانپور بیرون آمدہ

ترا دوست میدارم و هر که ترا دوست دارد مرا دوست دارد یا من او را دوست دارم یکے ازین دو
لفظ فرمودند بعد ازان فرمودند که من بر غریبی و نامرادی او دوست میدارم روزے بفقیر نوشته فرستاد
که این ذره بمقدار را قوت و استعداد تحریر و تقریر نیست که از ورود فیوض و برکات و واردات در
حیز تحریر و تقریر تواند آورد و هر چه هست این ست از حضرت پوشیده و پنهان نیست و چون
لازم ست که بعرض برساند ناچار از حد ادب قدم بیرون نهاده عرض میدارد که درین حلقه که بعد از
نماز ظهر که حافظ قرآن مجید خواند نسبت وارد شد که از تحریر و تقریر بیرون ست بمقامے رسید که
بآن مقام نرسد الا روح و در جثه اثرے از حس و حرکت نیست این فقیر میخواهد برسد از خود اثرے
نمے بیند اما این حالت را که بعرض میدارد در نمیباید معلوم شد که این مقام قاب قوسین ست این
جثه که بود اینجا ماند و سیر فوق آن افتاد که مقام او ادنی ست احوال آنجا را هیچ وجه بیان نمیتوانم
کرد این قدر عرض میدارم که دران حالت باز حالتے دست داد که ازو تفوق داشت اما آنه آنقدر
که در عالم سیر واقع شود حالتے و کیفیتے بود که در درک وهم و فهم در نمے آید حضرت ایشان بزرگ
قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس و حضرت ایشان که حضرت اند میفرمایند که اینمقام مقام
محمود ست اما هیچ محسوس و معلوم نمیشود که این کیفیت اطلاع بخشیدن از حضرت بچه کیفیت ست و
استماع این حقیر تمام تقصیر که سامع ست بچه کیفیت و آنچه عرض میکند چیست سعی دارد که باز فوق آن
ظاهر شود و بآن برسد و جد بسیار نمود و هیچ ظاهر نشد دران حال کرم دستگیری نمود و صورت نصف
دائره معلوم شد و فوق آن متصور نبود و اثرے از تصور کننده و تصور نبود تم کلامه میگفت دران
هنگام که بارادهٔ حج با اهل و عیال از خانه برآمدم و بکشتی سوار شدم روزے طغیان باد شد و مردم کشتی را
یاس خاص روئے داد و من در تاسف و تالم فوت حج بودم که درین اثنا ملهم شدم که حج اهل عرفات
درین سال بحج تو قبول خواهد شد خوش گشتم که هم امید نجات از ورطهٔ هلکه حاصل شد و هم نوید ادائے
حج و عنایت دیگر نمود [illegible] شد میگفت در حضرت که اراده زیارت قبر میر منصور کردم پرسیدم مقبره
بزرگ نشان دادند چون بآن جا رسیدم قبور بسیار دیدم حیران شدم بفرق سر قبر میر را رسیدم

بعد ازان معلوم شد کہ قبر میر ہمین ست بکمال ندامت و تأسف و تحزن میر ظاہر شد گویا میگوید کہ این ندامت و افسوس الحال فائدہ ندارد من سبب آنرا مے پرسم میگوید ہمین کہ ازین مجلس یعنی مجلس حضرت ایشان مجدد الف ثانی جدا شدم و بآن مجلس دیگر یعنی مجلس شیخ آدم پیوستم چون بر قبر شیخ تاج نزدیک رسیدم نیز بندامت و افسوس ظاہر شد و میگفت کہ حقیقت واقعی الحال بظہور پیوست اما چہ فائدہ والسلام اولاً و اٰخراً

مکتوب (۷۱) ہفتاد و یکم

بسید علی یار بہ دربیان کمالات محبت و دقائق آن بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالیٰ در مدارج قرب ترقیات کرامت فرماید ملاطفہ گرامی رسید چون متضمن سلامتی دوستان بود باعث بہجت و مسرت گردید دریوزہ (گدائی ۱۲) توجہ نمودہ بودند مخدوما ہر جا نشئہ محبت ست جذب معانی مکنونہ میکنند و اخذ فیوض باندازہ محبت از باطن مفیض (فیض رسانندہ) مینماید و جائے توجہ نگاہ میدارد اگر توجہ نیز با این محبت جمع شود نور علی نور بود و عمدہ درین معاملہ محبت ست توجہ بے این کارگر نیست و این بے توجہ کار میکند المرء مع من احب حدیث نبوی ست (متفق علیہ) علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام حب ست کہ سلسلہ وجود و ایجاد جنبانیدہ ست و گنج پنہان را در عرصہ ظہور آوردہ و حسن پوشیدہ را بے پردہ ساختہ آرے حسن بے پردگی میخواہد و جمال سر مستوری (پوشیدگی) ندارد ع پری رو تاب مستوری ندارد این محبت ظہور صفت معشوق ست کہ حسن نظارگی میخواہد و معشوق را عاشقے میباید تا صفت معشوقی او ہویدا گردد خوش گفت بیت منم کاستاد را استاد کردم غلام خواجہ را آزاد کردم محبتے کہ صفت عاشق ست پر توے ہمان محبت ست کہ بمعشوق قائم است کہ عاشق ہر چہ دارد از صفات کمال ہمہ ظلال کمالات اوست پس ظہور ہمان محبت ست کہ درین مرآت باین کسوت نمودار شدہ ست ع یک نشہ دو جا ظہور کردہ عاشق ہر چند دقائق حسن بیشتر درک کند و در معرفت جمال و کمال معشوق چشم دوربین داشتہ باشد صفت عشق در وے زیادہ تر

بود و مشغوف و شیفته تر گردد بیت آنرا که بحسن دیده تیز ست ٭ این عشق بلائے خانه خیز ست٭ (ذلیخه ۱۲)

وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

مکتوب (۷۲) هفتاد و دوم

بمیان معقول در ترغیب و تشویق بزیارت حرمین شریفین بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَارْسَالِ التَّحِيَّاتِ میرساند احوال فقرا این حدود مستوجب حمد ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ سَلَامَتُكُمْ وَاسْتِقَامَتُكُمْ عَلٰى جَادَّةِ الشَّرِيْعَةِ الْعَلِيَّةِ وَالسُّنَّةِ السَّنِيَّةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ مراسله شریفه که بمصحوب اخوی محمد عارف وصوفی پاینده فرستاده بودند رسیده مسرت بخش گردید اظهار اشتیاق نموده بودند فقیر را نیز مشتاق دانند و حدیث اَنَا اِلَيْهِمْ لَاَشَدُّ شَوْقًا برخوانند الله تعالی نائرۀ شوق را مشتعل سازد و نار محبت را سربلند گرداند تا از ماسوی بتمام برآید و بمطلب اعلی برساند اِنَّهٗ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ مخدوما از شوق زیارت بیت الله اظهار نموده بودند مطالعه آن ذوقین ساخت و شوق انگیخت بلی مسلمانی اگر اراده سفر کند گو اینچنین سفر باشد واگر شوقی دامنگیر او شود گو این شوق بود که بهترین بقاع ست و نشانی از مطلوب بے نشان دارد بیت گفت معشوقی بعاشق کای فتا ٭ تو بغربت (جوان ۱۲) دیده (جاہا ۱۲) گشته بس شهرها ٭ پس کدامین شهر زانها خوشتر ست ٭ گفت آن شهری که در وی دلبر ست ٭ (بمسافت ۱۲)

پیغمبر خدا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فرموده ست لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ اِلَّا اِلٰى ثَلٰثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِيْ هٰذَا وَالْمَسْجِدِ الْاَقْصٰى (رواه الشیخان ۱۲) نوشته بودند درباره این سفر که اگر اشارة رود باعتبار مصلحت ظاهری و توجه باطنی درین باب سعی نمایند مخدوما مصلحت ظاهری را شما بهتر میدانید و مزاج سلاطین و بیگمان زانینک می فهمید والا که باعتبار آنکه امر خیر ست عین مصلحت ست و توجه باطنی و استخاره که نموده میشود بر گرم نمی آید و منع هم مفهوم نمیشود بالجمله اگر فرض شده است و علما قطعا حکم بفرضیت آن درباره خاص میکنند پس جای پرسیدن نیست واگر درین باب

توقف ست و عمل حکم قطعی بفرضیت آن لیکن سند پس مختار اند مصلحت کنند و استخارها نمایند والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۷۳) هفتاد و سوم

بسید ابوالخیر شاه آبادی در بیانِ فنائے لطائفِ عالمِ امر و بقائے آن و فرق میانِ فنا و فنائے فنا و معنیِ وحدتِ وجود و در بیانِ آنکه توحیدِ شهودی و وجودی نفیِ وجودِ سالک هست یا نه و بیانِ تجلّیِ ذات و صفات و آنکه تجلّیِ نوری تجلّیِ ذات نیست تعالی بلکه تجلّیِ صوری ست که ادونِ تجلّیات ست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی اللّٰه تعالی ابوابِ ترقیات را مفتوح دارد صحیفهٔ گرامی رسید مسرّت بخش گردید از شوقِ ملاقات نوشته بودند بوضوح انجامید امید که نائرهٔ این شوق مشتعل گردد و جنونِ طلب پیدا آرد و از قیدِ آفاق و انفس وارهاند و بمطلبِ اعلیٰ رساند نوشته بودند که قبل ازین نسبتِ محویت که روئے میداد بے اختیارے افتادم الحال محویت که از شغلِ نفی و اثبات روئے میدهد با تمکین ست مثلِ سابق نیست مخدوما محویت بهر روش که روئے دهد نعمتے ست و یکساعت هم از قیدِ هستی رستن غنیمت ست لیکن محویتِ ثانیه به از محویتِ اولیٰ ست آن از جذبهٔ صرف بود و این جذبه ایست سلوک آمیز از حقیقتِ لطائفِ عالمِ امر پرسیده بودند و نوشته بودند که فنائے قلب زوالِ خطرهٔ ماسویٰ ست حقیقتِ چهار دیگر هم واضح گردد معامله عالمِ امر بسے نازک ست حقیقتِ آن را علّام الغیوب تعالیٰ بهتر میداند وَمَا اُوْتِیْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِیْلًا آنچه از آثار و علامات آن معلوم ست مینویسد بدانند که لطائفِ خمسهٔ عالمِ امر (یعنی قلب و روح و سر و خفی و اخفی) را که اجزائے انسان ست اصول ست در عالمِ کبیر در رنگِ عناصرِ اربعه که اجزائے انسان ست اصول دارد در عالمِ کبیر که کرهٔ ارضی و کرهٔ مائی و کرهٔ هوائی و کرهٔ ناری ست و ظهورِ اصولِ لطائفِ خمسه فوق العرش ست که بلامکانیت موصوف ست لهٰذا عالمِ امر را لامکانی گویند و لامکانیتِ شان نسبت با فلاک و ارضین ست و نسبت بمرتبهٔ وجوب این لامکانیت عینِ مکانیت ست پس عالمِ امر

گویا برزخ ست میان مکانی و لامکانی از هر دو جهت بهره دارد و کمال هر یکے ازین پنجگانه و فنا و
بقائے او منوط ست بوصول او ببعض کمالات الٰہی و فنا دران کمال فنائے قلب مربوط بتجلی
افعال ست و فنائے اوست دران و بقاست بآن بعد از حصول این فنا دل را نسیان ماسوائے
حق سبحانه بنوعے میشود که اگر سالها یاد ماسوی نماید هرگز مخطور نگردد و کمال روح وابسته بتجلی
صفات ست و فنا و بقا بآن و سر را مناسبت بشیون ست که اصول صفات اند و خفی را مناسبت
بمرتبهٔ تنزیهات و تقدیسات ست و اخفی را بمرتبه که فوق تنزیهات ست و پایان تر از مرتبه
ذات تعالی و تقدس و کمال هر کدام ازین لطائف سه گانه بوصول ست بکمالات ذاتیه مناسبه
هر کدام و فنا و بقاست بآنها از فناء الفنا و وحدت وجود پرسیده بودند بدانند که فنا عبارت
از استیلائے هستی حق ست سبحانه بر باطن بحدیکه ادراک ماسوی بتمام برباید و نسیان آن نماید
اگر سالک را علم بفنائے خود هست آنرا فنا میگویند و اگر این علم هم زوال بپذیرد و نماند فنائے فنا
بود گفته اند که فنائے فنا داخل فناست چه علم بفنا داخل علم ماسوی ست پس بر تقدیر بقائے
این علم نسیان ماسوی بالکل نشود و فنا بحصول نه پیوندد و وحدت وجود بطور صوفیه علیه آنست
که وجود ممکن را با وجود واجب تعالی متحد بینند و فرق باطلاق و تقیید نهند بیت چیزیکه مقید
بود از روے جهان * والله که همان ز روے اطلاق حق ست * پس برین تقدیر اتحاد ذاتی میان ممکن
و واجب تعالی باشد اگر تغایر هست اعتباری ست و بطور ما وحدت وجود باین معنی ست که وجود و
کمالات تابعهٔ وجود خاصهٔ حضرت رب معبود ست تعالی و ذات ممکن عدم ست که بواسطهٔ انعکاس
کمالات وجودی در مرآت آن موجود نما شده است پس اتحاد میان ممکن و واجب جل و علا
ثابت نشد تفصیل این مقام از مکتوبات و رسائل حضرت ایشان واضح و لائح ست نوشته بودند که توحید
بعد از حصول فنائے فناست یا قبل از حصول بدانند که توحید بدو معنی ست توحید شهودی و توحید
وجودی توحید شهودی آنست که مشهود سالک غیر حق سبحانه هیچ چیز نبود و استیلائے شهود وحدت

---

۱۵ یعنی اخفی را مناسبت بآن مرتبه هست که فوق الخ ۱۲ ۵۲ وچون فنا بکمال متحقق شود فناء الفنا نیز متحقق گردد ۱۲

به نهجی شود که در دیدهٔ باطن از کثرت نامی و نشانی نبود و این معنی مؤدای فناست تقدّم آن
بر فنا صورت ندارد و توحید وجودی که همه موجودات را حق بینند تعالی و تقدّس و تنزّه همه اوست
میسّر شود این مشاهده اگر در کسوت صورت است آنرا تجلی صوری گویند و این تجلی مُفنی نیست بیش از
حصول فنا دست میدهد و اگر این مشاهده در پردهٔ معنی بود یا ورای صورت و معنی بود و این مشاهده
مُفنی وجود سالک ست پس حصول آن با فنا باشد فرق میان تجلی ذات و تجلی صفات پرسیده
بودند مخدوما تجلی صفات آنست که صفات خود را ظلال و عکوس صفات واجبی یابد
و کمال این تجلی آنست که این ظلال و عکوس ملحق باصول خود گردند و خود را که مرآت این کمالاتست
بعدم صرف ملحق یابد این زمان نفس از انانیت و سرکشی و امارگی برآید و بفنا مشرف شود ؏
این کار دولت ست کنون تا کرا دهند از تجلی ذات چه نویسد که ذوقی و وجدانی ست به بیان
راست نیاید شیخ محی الدین ابن العربی قدس سره میفرماید التجلّی من الذات لا یکون الا
بصورة المتجلّی له فالمتجلّی له ما رأی سوی صورته فی مرآة الحق و ما رأی الحق و لا یمکن
ان یراه و حضرت ایشان ما قدّس الله سبحانه بسرّه نوشته اند که آن تجلی[1] دهلیز تجلی ذاتست
و تجلی ذات ورای آنست که این تجلی شانی ست از شیونات ذات و این مرآت که صورت خود را
دران دیده شانیست از شیون نه ذات تعالی نوشته بودند که تجلی ذاتی در پردهٔ نور واقع میشود یا نه
بدانند تجلی که در پردهٔ نور بود تجلی ذات نیست و بعضی آن تجلی را نوری گویند و چون نور مخلوقست
در رنگ سایر مخلوقات باید که تجلی آن تجلی صوری بود که ادون تجلیات ست بذات کجا رسد تعالی
و تقدّس ؏ کسی در صحن[2] کاجی قلیه جوید ** اضاع العمر فی طلب المحال ** والسلام علیکم و علی سایر من اتبع الهدی

مکتوب هفتاد و چهارم (۷۴)

بمحمد سعید سارنگپوری در تعبیر واقعهٔ او و در بیان آنکه یافت مطلوب ورای آفاق و انفس ست

۱؎ یعنی این تجلی که شیخ ابن عربی قدس سره آنرا تجلی ذات گفته دهلیز تجلی ذات ست نه تجلی ذات چه تجلی ذات ورای آنست ۱۲
۲؎ صحن بالفتح طبق بزرگ و طشت فراخ و صحن خانه و زمین هموار ۱۲ غیاث قوله کاجی نوعی از حلواست ۱۲

بسم اللہ الرحمن الرحیم حامداً للہ العظیم ومصلیاً علی رسولہ الکریم اللہ تعالی
در مراتب قرب ترقیات بی اندازہ کرامت فرماید مکاتیب شریفہ وطومارہای اذواق ومواجید
ووقائع رسیدہ مسرت بخش گردید فرصت مطالعہ آن نمیشود وپارہ ازان مطالعہ نمودہ است
اگر توفیق یافت بقیہ راہم مطالعہ مینماید طومارہا بکرات رسید یک کرۃ درآب ترشدہ آمدکہ پارہ
از انتفاع ساقط بود وآنکہ درایام عاشورا حضرت امام حسین رض را در خواب دیدند ومطلبی پرسیدند
جواب شافی نیافتند باز پیغمبر را صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم درواقعہ دیدند وہمان سوال
نمودند وجواب شافی نشنیدند وآنچہ القا نمودند واضح نشد از فقیر ایضاح آن خواستہ بودند
مخدوما دیدن سرور کائنات ومفخر موجودات کہ رحمت عالمیان ست وہادی گمراہان علیہ
افضل الصلوات واکمل التحیات ودیدن جگر گوشہ او کہ سرچشمہ ولایت ومنبع فیض وہدایت
است مبارک وبشارت ست وجواب مسائل وحل مشکلات وکشایش کارہای دینی ودنیاوی
راہمان دیدن کافی ست وجای ہمہ را نگاہ میدارد وراہی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ تعالی علیہ و
آلہ وسلم بآن راہ رفتہ اندراہ اجتبا ست کہ ناشی از محبوبیت ذاتیہ است وسلوک او راہ شریعت
است پس ہرکہ خواہد کہ براہ او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام سلوک نماید راہ شریعت را محکم
گیرد وبر اتباع سنت واجتناب از بدعت راسخ بود ودرمیان دو شمع کتاب وسنت راہ گزیند
تا در ظلمات بدعت وسبل شیاطین نیفتد مخدوما شہودیکہ سالکان را دست میدہد یا در مرآت آفاق
است یا در مرآت انفس شہود آفاقی نزد اہل اللہ از حیز اعتبار ساقط ست وسیر آنرا بعد در بعد
گفتہ اند آنچہ معتبرست نزد ایشان شہود انفسی ست ویافت مطلوب منحصر در انفس دانستہ اند واین سیر
را قرب در قرب فرمودہ میگویند بیت ذرہ گر نیک ور بد بود * گرچہ عمرے تگ زند در خود بود
ونزد حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ یافت مطلوب بیرون آفاق وانفس ست
او تعالی را چنانچہ در مرایای آفاق گنجایش نیست در مرآت انفس نیز گنجای نہ مصرع درکدام آئینہ
درآید او * اورا ورای آفاق وانفس باید جست وورای دخول وخروج باید طلبید این ورائیت

باعتبار اقربیت ست چنانچہ ورائیت آفاق در جانب بعدست کہ جولانگاہ وہم ست بلکہ شہود انفسی نیز جولانگاہ وہم ست مشہود درین ہر دو مرآت از تحت وہم وخیال بری نیست ازین قرب وبعد باید برآمد وبا قربیت باید آمد ہر چند عقل در تصور آن حیران ست وعقلا در تصور آن عاجز وسراسیمہ اینمعاملہ وشہود از تحت خیال بیرون ست واز جولانگاہ وہم برتر وہم وخیال اینجا در راہ ماندہ است وپر وبال شکستہ از خود نزدیکترے را نمیتوان دریافت ونزدیک ست کہ آنرا محال دانند وحال آنکہ ونحن اقرب الیہ نص قرآنی ست معاملہ کہ باصل تعلق دارد ماوراے آفاق وانفس ست وباقربیت وابستہ دائرہ ظلال بانفس منتہی میشود وآنچہ از محویت وفنا ونیستی واستہلاک کہ روے میدہد نیک ومبارک ست ہر قدر کہ از کوہ بشریت منہدم شود واز وجود بشریت کاستہ گردد نعمتے ست عظمے حق سبحانہ این کوہ را از بن براندازد واین وجود موہوم را از میان بردارد خوش گفت بیت

مطمورہ تن بعلم آراستہ بہ + معمورہ دل بنکتہ پیراستہ بہ + از ہستی خود ہرچہ بود کاستہ بہ + ہر چیز بہر کہ ہست ناخواستہ بہ + والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی +

مکتوب (۷۵) ہفتاد وپنجم

بخواجہ محمد صدیق پشاوری در بیان کریمہ وذروا ظاہر الاثم وباطنہ + بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوۃ وارسال التحیات میرساند احوال واوضاع فقراء اینجا ودو مستوجب حمد ست المسئول من اللہ عزوجل عافیتکم واستقامتکم ظاہرا وباطنا قال اللہ تعالی وذروا ظاہر الاثم وباطنہ نعم حق سبحانہ شامل ظاہر وباطن ست پس ظاہر اثم کہ تعلق بظاہر دارد وباطن اثم کہ متعلق بباطن ست باید گذاشت تا شکر ہر کدام ادا یابد وتجمل ظاہر باحکام شرعیہ وتزئین باطن بانوار معرفت بحصول پیوندد ونعمت در حق او تمام شود ونفس ولایت

ف۱ قولہ مطمورہ بمعنی پنہان کردہ شدہ از طمر بالفتح کہ بمعنی در زیر خاک کردن وپوشیدن ست ومطمورہ کنایہ از نہانخانہ وتہ خانہ غیاث ف۲ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورہ انعام در رکوع اول از پارہ ولو اننا ۱۲

حاصل گردد ثم عُوملَ معنا ما عُوملَ ما مول از دوستان دعاے سلامتی خاتمہ است ابواب ترقیات
ہموارہ مفتوح باد بالنبیِّ والہٖ الامجادِ علیہِ وعلی الہٖ الصلوٰاتُ والتسلیماتُ والتحیّاتُ والبرکاتُ

مکتوب (۷۶) ہفتاد و ششم

برفعت بیگ در تحسین احوال و فوائد کلمہ لا الٰہ الا اللہ ۔ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم اللہ
تعالیٰ در مراتب کمال ترقیات دہاد مراسلہ گرامی رسید خوشوقت ساخت چون متضمن سلامتی
دوستان بود مسرت بر مسرت افزود وآنچہ از احوال باطن نگاشتہ بودند از اعراض از ظل بالکل
رو بزوال و نیستی آوردن آن ظل با صل گردیدن و نیز نوشتہ بودند کہ اکثر اوقات از سرور آن
کیفیت عجیبہ روح میخواہد کہ از قالب پرواز نماید دران وقت عجب حالت بیخودی و نیستی دست
میدہد کہ شرح آن از بیان خارج ست مطالعہ آن محظوظ و متلذذ ساخت احوال درست و نجیدہ
است و مبشر حصول حقیقت فناست ہر درجہ کہ ازین دولت میسر آید مبارک ست در نگاہداشت
این نسبت سعی فرمایند و در ازدیاد کیفیت آن بجان کوشند تکرار کلمہ طیبہ لا الٰہ الا اللہ
بسیار کنند کہ در تنویر باطن اثر عظیم دارد و در حصول این نسبت و ازدیاد کیفیت آن دخل تمام
جزو اوّل آن نفی ماسوی حق جل و علا مینماید و کوہ کوہ وجود بشریت از بن برمیکند و جزو
ثانی آن اثبات معبود بحق مینماید کہ حاصل سیر و سلوک ست و محصل فنا و بقا آرزوئے برابر این
نیست کہ کسے در گوشہ خزیدہ باشد و تکرار این کلمہ مبارک رطب اللسان بود و از بحار آثار آن
سیراب و شاداب باشد در یچہ از مطلوب کشادہ است و راہے بمقصود پدید آمدہ امیدوار باشند
والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۷۷) ہفتاد و ہفتم

بخواجہ محمد حنیف کابلی در اظہار تاسف بر عمر گذشتہ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد
الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقرائے این حدود مستوجب حمد ست

المسئول من اللّٰہ تعالیٰ سلامتکم واستقامتکم ظاہراً و باطناً مخدوما اشرف عمر در ہوا و ہوس گذشت و در لایعنی صرف گشت و در ارذل عمر از دست چہ خواہد آمد و چہ اعتبار خواہد داشت کہ ہنگام ضعف غنیمت ست در وقت غلبہ غنیم اندک سعی و تردد ہم اعتبار بسیار دارد و زمان سستی غنیم بسیار ہم چندان اعتبار ندارد افسوس کہ عمر باخر آمد و در ارذل عمر ہم در رنگ اشرف چیزے از دست نیامد و بغفلت و بطالت رفت لاجرم از دوستان در یوزہ توجہ دارد و ملتمس دعائے حسن خاتمہ است مدتے ست کہ از اذواق و کیفیات خود و یاران خود چیزے ننوشتہ اید این نوشتن سبب توجہ غائبانہ میشود و در گفتگوے میکشاید ابواب ترقیات ہموارہ مفتوح باد

مکتوب (۷۸) ہفتاد و ہشتم

بخان محمد بیگ کولابی در بیان آنکہ نصیب از ان مرتبۂ علیا عجز و نایافت ست بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم اللّٰہ تعالیٰ بکسب مرضیات خویش مکرم دارا د مکتوب مرغوب رسیدہ مسرت بخش گردید نوشتہ بودند نگران امرے میباشد و نمیدانند کہ آن چہ چیزیست و معلوم آن نمیتوانند ساخت و ہر چند تکاپو میکنند بدست ہیچ نے آید مخدوما سرمایۂ سعادت ہمین نگرانی ست کہ چون غالب مے آید از ماسوی بتمام میرہاند و بسرحد فنا میرساند آنچہ از دست این کس مے آید ہمین ست کہ خود را محو سازد و از خود نامے و نشانے نگذارد کنہ او را کہ دریافتہ است ہمہ والہ و حیران اند بیت

دور بینان بارگاہ الست * بیش ازین پے نبردہ اند کہ ہست *

شما تکاپوے میکنید کہ از و چیزے بدست آید مشکل کارست ع عنقا شکار کس نشود دام باز چین * کاینجا ہمیشہ باد بدست ست دام را * غیر از عجز و یاس از ان ذروۂ علیا حاصل نیست و جز سوز و گداز امرے نہ بیت

عاشقان را نصیب از معشوق * جز خرابی و جان گدازی نیست *

بہر حال در کار خود سرگرم باشند و از عجز و نایافت از طلب باز نہ نشینند از ما و شما درین نشاۂ ہمین طلب ملوث و ما خلقت الجن

[Margin notes: بخان — ہر چند تکاپو (؟)… چون غالب مے آید — بیت — ع — باید]

ع این کریمہ در سورہ الذاریات و پارہ قال فما خطبکم واقع ست ۱۲

وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ یافت موعود بفرداست مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ لَاٰتٍ مامول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۷۹) ہفتاد و نہم

بملا فیض محمد فتح آبادی در تعبیر وقائع او و تحقیق مقام شرح صدر و قبض و بسط بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ نَحْمَدُ اللّٰہَ عَلٰی اَفْضَالِہٖ وَنُصَلِّیْ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ مکتوب مرغوب منبی از اظہار آلام دوری و مشعر از درد و سوز مہجوری بود رسید خوشوقت ساخت دنیا محل فراق است موطن لقا در پیش است مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ لَاٰتٍ لقائے دوستان فی اللہ فرع لقاء اوست تعالی مصرع طفیل دوست باشد ہر چہ باشد نوشتہ بودند روزے در حلقۂ فجر در مراقبہ مے بیند کہ سینہ مثل دروازہ شدہ است انشراح و نورانیت عجب ظاہر گردید گویا شخصے مے گوید کہ شرح صدر ہمین ست و بدین بشارت مستبشر ساختہ غائب شد مخدوما شرح صدر منزلے ست بزرگ و رتبہ ایست عالی بشارت حصول آن مبارک باشد لیکن این معنی را علامتے ست در خود آن علامت نیک تامل باید نمود رسول خدا صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فرمودہ است اَلنُّوْرُ اِذَا دَخَلَ الصَّدْرَ انْفَسَحَ فَقِیْلَ ھَلْ لِذٰلِکَ عَلَمٌ فَقَالَ التَّجَافِیْ عَنْ دَارِ الْغُرُوْرِ وَالتَّاَھُّبُ لِدَارِ الْقَرَارِ این شرح صدر مترتب بر حصول کمالات ولایت کبری ست نفس مطمئنہ درین ہنگام از مقام خود عروج نمودہ بر تخت صدر ارتقا میسر باید و آنجا تمکین سلطنت پیدا میکند و استیلا بر ممالک قرب مینماید و آنچہ روز دیگر در حلقۂ بامداد بعد چشم بستن در بیداری دیدہ کہ دو مائدہ طعام یکے سفید رنگ و دیگر سبز رنگ در میان مجلس باز این قسم دیدہ بعد ازان معلوم کردید کہ این دو عطیہ ایست کہ از سرور انبیاء عَلَیْہِ وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوٰتُ وَ

۱؎ قولہ من کان الخ بدانکہ این آیت واقع است در اول سورۂ عنکبوت از پارہ امن خلق ۱۲ ۲؎ عن ابن مسعود قال تلا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فمن یرد اللہ ان یشرح صدرہ للاسلام فقال ان النور اذا دخل الصدر انفسح فقیل یا رسول اللہ ھل لتلک من علم یعرف بہ قال نعم التجافی من دار الغرور والانابۃ الی دار الخلود والاستعداد للموت قبل نزولہ رواہ البیہقی ۱۲ مشکوٰۃ

التسلیمات بتو رسیده است و تا حال دیگرے باین قسم عنایت امتیاز نیافته نصیبے عالی ست امیدوار باشند ظاهر از کمالات مخصوصه او و علیه و علی آله الصلوٰة والسلام بهره ور گردند و از دولت خاصه اولش او یابند که دیگر از اقران شما نیافته است و در واقعهٔ سیوم که از دیوار بلندے باضطراب بجهت دریافتن جماعت ممحنت فرود آمده اید و باستعداد نماز مشغول شده میتواند که از عروج رو بنزول آورده باشند و از سکر و استهلاک بصحو و بندگی آمده و از وحدت بکثرت فرود آمده و از دعوت نصیبے یافته نوشته بودید که پیش ازین گاہے قبض میشد و گاہے بسط و الحال قبض بالکل رفته است و متصل بسط است نمیدانند که حالت سابقه که مشتمل بر قبض و بسط بود بهتر بوده یا این حالت که بسط خالص ست مخدوما قبض را که میخواهد مردم آرزومند بسط اند لیکن قبض ترقی بخش ست اما این قبض و بسط دیگر ست که مصطلح قوم ست اهل ابتدا را که ارباب قلوب اند دست میدهد و از تلوینات قلب کسے که از تلوین گذشته بتمکین پیوسته است از قبض و بسط رسته است آنچه او را روے میدهد صورت قبض و بسط است و مشارکت اسمی کائن مناسب حال او خوف و رجاست والایمان بین الخوف والرجاء والسلام علی من اتبع الهدیٰ ۔

مکتوب (۸۰) هشتادم

بملا فاضل کابلی در تحسین احوال و تحریض بر علو همت بسم الله الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب که متضمن اشواق و اذواق بود رسید مسرت بخش گردید مطالعهٔ آن لذات معنویه بخشید چیزهاے نیک و بلند ست آنچه در یقظه روے داده ست از ان شماست و نعمتے ست عظمیٰ شکر آن بجا آرند لئن شکرتم لازیدنکم و آنچه از قسم وقائع و منامات است هم نیک ست که بشارت ست سالکان را بمرور شهور و دهور این قسم امور و احوال رو میدهد لیکن در ابتدا اینهمه واردات و هر روز روزی نو از نوادرات ست بیت هر دم ازین باغ برے میرسد ۔ تازه تر از تازه ترے میرسد ۔ در کار خود سرگرم باشند و همت را بلند سازند و طالب

احدیتِ ذات بوند و از صفت بذات گرایند و از ذروۂ بلندی بحضیض پستی[1] نغزایند و در ادائے اعمالِ صوریہ سرگرم باشند کہ سبب ترقیاتِ معنویہ اند و موجب رفع درجاتِ اخرویہ درین فرصتِ قلیلہ توشۂ سفرِ بعید را مہیا سازند و سرانجام برزخِ صغریٰ و کبریٰ را آمادہ کنند وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ دوستان از دعائے سلامتی ایمان یاد آرند والسلام علیکم و علٰی سائرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب (۸۱) ہشتاد و یکم

بشیخ امان اللہ پسر شیخ حمید بنگالی در احوالِ بعضے یاران و مناقب و فضائل روضہ منورہ حضرت پیر دستگیر قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا لِلّٰہِ الْعَظِیْمِ وَ مُصَلِّیًا عَلٰی رَسُوْلِہِ الْکَرِیْمِ اللہ تعالی بدرجاتِ کمال و اکمال رساناد صحیفۂ گرامی کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند رسید مسرت بخش گردید باید کہ ہمبرین منوال از احوالِ ظاہر و باطن مے نگاشتہ باشند کہ سبب توجہ غائبانہ است اظہارِ شوقِ ملاقات نمودہ بودند ازین جانب دوستان را نیز مشتاق دانند بلکہ حدیث نفیس وَ اَنَا اِلَیْہِمْ لَاَشَدُّ شَوْقًا برخوانند فضائل پناہ میر محمد عارف و شیخ عبد المقتدر و یاران دیگر چندروز اینجا تشریف داشتند و منازلِ فقرا منور ساختند و از فیوض و برکاتِ روضہ منورہ حضرتِ پیر دستگیر قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ العزیز مستفیض و بہرہ مند گردیدند و ایمانے بکمالاتِ این مکانِ رفیع الشان حاصل نمودند بلے امروز چشمِ امیدِ طالبانِ حق جل و علا باین مزارِ پرانوار دوختہ است و افاضۂ علوم و اسرار درین دیار باین سرزمین آویختہ و بقعۂ سرہند ہرچند بصورت از ہندست لیکن روضۂ جنت ست و در حریمِ ولایت بلکہ رشکِ ولایت ست از ولایتِ سہ گانہ در انجا نشانہ است و کمالاتِ نبوت و وراثت دران موطن جلوہ گرست اسرارِ خلت و محبت درین مقام ہویدا است و انوارِ کعبۂ حسنا درین زمین پیدا خمیر طینت او از خاکِ مدینہ است تا کجا لطائفِ این بقعہ را بیان نماید و نفائس آنرا

[1] در سورۂ حشر از پارۂ قد سمع اللہ واقع ست ۱۲

ہویدا سازد کہ بر طالبان اولی بصائر مختفی نیست و بر چشم دوربین پوشیدہ نہ آنجا آن گوہر بدست مے آید کہ جاہائے دیگر کمیاب ست و فوائد بسیار آن در جہان ممتاز بیت گر شنود قصہ این بوستان ٭ مکہ بشود طائف ہندوستان ٭ ہرجا نور و برکت و رشد و ہدایت ست ہمہ ماخوذ و مستفاد از انوار یثرب و بطحا است ادھما اللہ سبحانہ عزًا و شرفًا و افاض علینا من اسرارہما کرمًا و لطفًا دوستانرا بدعائے خیر یاد آرند و این درویش و ریش را از توجہ غائبانہ فارغ ندانند والسلام اوّلاً و آخرًا ٭

مکتوب (۸۲) ہشتاد و دوم

بتیمور بیگ کولابی در بیان سلطان ذکر و حصول عدمیت و معاملہ کہ فوق آنست و ترغیب بر نفی مرادات بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابے کہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت آنچہ از احوال خود نوشتہ بودند نیک ست ہنگام ذکر کہ تمام اعضا در جنبش آیند از سلطان ذکر ست و در حلقہ سکوت کہ از خود اثرے نمے بینند و خود را عدم محض مے یابند خبر از فنا ست یا مقدمہ فنا ست عزیزے گفتہ است اشتہی عدمًا لا اعود ابدًا عدمے میخواہم کہ ہرگز بوجود عود نکنم در کار خود سرگرم باشند و طالب ترقی بودہ از ذکر بمذکور آیند و از عدم بفنائے حقیقی گرایند تا بمعرفت راہ یابند و از ظل باصل پیوندند چندان تکرار کلمہ نفی و اثبات کنند کہ بتمام از مرادات خود بر آیند و بمراد حق جل و علا قائم باشند ؎

اگر مراد تو اے دوست نامرادی ماست ٭ مراد خویش دگر بار من نخواہم خواست ٭ دیگر عددے کہ اخوی حاجی محمد عاشور بشما نوشتہ اند بر طبق آن عمل نمایند و از جانب ما بطریق سفارت آنہا طریقہ بگویند بشرط استقامت بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ و رسوخ بر محبت شیوخ والسلام اوّلاً و آخرًا

---

۵۱ یعنی کہ کہ اشرف بقاع ست طواف ہندوستان کند ۱۲ ۵۲ طواف کنندہ و گرد اگرد گردندہ ۱۲

مکتوب (۸۳) ہشتاد و سوم

بخواجہ پادشاہ بلخی در بیوفائی اہل دنیا و ترغیب بر تعمیر اوقات بسم اللہ الرحمٰن الرحیم
بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند صحیفہ شریفہ کہ نامزد این مسکین نمودہ
بودند رسید مسرت بخش گردید حمداً للہ سبحانہ کہ بعافیت اند و از یاد فقرا فارغ نہ گلہ مندی
از یاران اظہار نمودہ بودند مخدوما اہل دنیا بہ بیوفائی معروف اند بر آشنائی شان اعتمادے نیست
ہمہ را از حق جل و علا باید دانست و ظہور تقدیر و ارادہ او تعالیٰ تصور باید نمود ہر چہ بدست آمدہ
است شکر آن بجا آرند و امید وار زیادتی بوند لئن شکرتم لازیدنکم[۱] شفقت آثار آدمی
را برائے عیش و تنعم دنیا فریدہ اند و جمع مال از وے نخواستہ اند مقصود از آفرینش او ادائے وظائف
بندگی ست کمر ہمت را در خدمت مولائے حقیقی چست بر بندند و اوقات را بذکر و فکر معمور
دارند تا دریچہ از معرفت در باطن بکشاید و سعادت ابدی و ملک سرمدی بدست آید و
بدونہ خرط القتاد دولت صوری و معنوی محصل باد

مکتوب (۸۴) ہشتاد و چہارم

بسید محمد بیگ بلخی در ترغیب طاعت و تحصیل نسبتی بسم اللہ الرحمٰن الرحیم اللہ تعالیٰ
بر جادہ شریعت غرا و سنت مصطفیٰ علیہ و علیٰ آلہ الصلوات و البرکات العلیٰ استقامت
کرامت فرماید مکتوب مرغوب رسید مسرت بخش گردید حمداً للہ سبحانہ کہ از مطالبہ پادشاہی
نجات حاصل گردید امید وار باشند کہ از قرض ہم مخلصی شود اللّٰہم اکفنی بحلالک عن حرامک
و اغننی بفضلک عمن سواک[۲] این دعا را جہت خلاصی از قرض اکثر اوقات بتضرع میخواندہ
باشند خلاصہ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و بطاعات و عبادات راغب بوند و بیداری اخیر شب را

---

[۱] واقع ست در سورۂ ابراہیم از پارۂ وما ابری (۱۳) ۱۲　[۲] رواہ الترمذی و الحاکم عن علی رض ۱۲ حرز

از عزائم امور فہمند وبتکرار کلمہ طیبہ نفی مرادات ومقاصد خود کنند تا در ساحت سینہ ہیچ مرادی ومقصودی غیر از حق جل وعلا نماند ودر نفی وجود بشریت کوشند وسلب منتسبات از خود نمایند تا بعدم صرف ملحق گردند وبفنائے اتم متحقق شوند مصراع این کار دولت ست کنون تا کرا دہند والسلام

مکتوب (۸۵) ہشتاد وپنجم

بمیرزا محمد زمان پسر عنایت خان در آنکہ تفرقات صوریہ موجب ترقیات معنویہ ست بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالی از رقیبت ماسوائے خویش محرر گرداند صحیفہ شریفہ کہ بدست برادر گرامی شیخ نور محمد فرستادہ بودند رسید مسرت بخش خاطر گردید مخدوما حوادث وتفرقات دنیوی سبب ترقیات وعروجات اخروی ست تنزل ظاہر ترقی بخش باطن ست وپژمردگی صورت وسیلہ طراوت معنوی ست آن اہل معنی باشند واز قشر بلب آیند واز لفظ بمعنی گرایند خوش گفتہ شعر قومے ز وجود خویش فانی * رفتہ ز حروف در معانی * چون سعادت آدمی در یاد حق ست جل وعلا وبے سعادتی در غفلت بذکر وفکر راغب بوند وکمر ہمت را در خدمت مولائے حقیقی جلت عظمتہ چست بربندند وشبہائے تار را بگریہ واستغفار روشن دارند و چندان مداومت بذکر نمایند کہ ذکر وحضور ملکہ دل شود وانقطاع تام از ماسوی حاصل آید وتعلق علمی وحبی او از ماعدا گسستہ شود

مکتوب (۸۶) ہشتاد وششم

بمیرزا محمد رضا پسر عنایت خان در ترغیب بہ محبت شیخ واشارت بمعنی یاد کرد ویاد داشت * بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی بیت
ہر چہ جز ذکر خدائے احسن ست * گر شکر خوردن بود جان کندن ست * مخدوما گرفتاری ما دون حق جل وعلا از اشد امراض قلبیہ ست فکر ازالہ آن از اہم مہام ست مصرع در خانہ اگر کس ست

یک حرف لبس ست و ازالۂ این مرض شدید درین مہلت یسیر وابستہ بذکر کثیر ست و رسوخ تام بر محبت پیر درین راہ نیز ناگزیر ست گفتہ اند فنا فی الشیخ مقدمۂ فنا فی اللہ ست بیت

ازان روئے کہ چشم تست احول ۝ معبود تو پیر تست اول ۝ بذکر کثیر پردازند و بدوام حضور بوصف نیستی موصوف بوند از جانب حق سبحانہ فیض دائمی ست برین کس کہ اگر یک ساعت آن فیض منقطع شود اثرے ازوے نماند پس برین کس ہم ناگزیر ست کہ از ہمہ رو تافتہ بدوام ذکر ستوجہ آن جناب قدس گردد این معنی در ابتدا بتکلف ست و آنرا یاد کرد گویند و بمرور دہور ذکر و حضور ملکہ و صفت لازمۂ دل میگردد چنانکہ سمع صفت سامعہ کہ بنفی ہم منتفی نشود و این حالت را یادداشت گویند

والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۸۷) ہشتاد و ہفتم

برعایت خان در رضا بقضا و ارجاع حوادث بارادۂ ازلی او سبحانہ بفعل فعال بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقراے اینجد و مستوجب حمد ست المسئول من اللہ تعالی سلامتکم و عافیتکم و استقامتکم علی جادۃ الشریعۃ العلیۃ و السنۃ السنیۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ و السلام و التحیۃ و ترقی درجاتکم الصوریۃ و المعنویۃ صحیفۂ گرامی مشرف ساخت آنچہ از درد و محن و آلام کہ بزبانی برادر دینی شیخ نور محمد حوالہ فرمودہ بودید ہمہ واضح گردید و سبب تالم اگرچہ گشت اشفاق پناہا ہرچہ بر بندہ میرسد ہمہ بتقدیر و ارادۂ ازلی ست کریمۂ ما اصاب من مصیبۃ فی الارض و لا فی انفسکم الا فی کتاب من قبل ان نبراھا دال برین معنی ست غیر از رضا و تسلیم چارہ و گزیر نیست بلکہ چون فعل محبوب ست محب را میباید کہ ازان لذت گیرد و کشادہ پیشانی پیش آید و درین ضمن مترصد الطاف و عنایات او بود تعالی فقیر را از دعا و توجہ فارغ ندانند و آنچہ لوازم دوستی ست بیکار تصور نفرمایند منتظر کشائش کار باشند و از رحمت رحیم کارساز امیدوار

ف بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورہ حدید از پارہ قال فما خطبکم (۲۷) ۱۲

بوند و اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و توشۂ گور و قیامت را آماده سازند و ہر ساعت که میگذرد عمرے در کمی مے آید و اجل مسمّٰی نزدیک میشود درین فرصت یسیر بذکر کثیر باید پرداخت و مولائے حقیقی را جلّت عظمتہٗ باید راضی ساخت و معرفتِ او باید حاصل نمود که مطلوب درین نشاه فانیه است در رقیمۂ شریفه مندرج بود از رفتارِ فلک و از گون ناہنجار شفقت آثارا خالقِ خیر و شر بیواسطه حق تعالیٰ ست و ہمه حوادث بقضا و قدرِ اوست سبحانہٗ فلک و غیرِ فلک را درینجا مدخل نیست مذہبِ حکما ست که حوادثِ یومی را بعقلِ فعّال که آنرا عقلِ فلکِ تاسع میگویند منسوب میسازند و اہلِ اسلام بعقلِ فعّال قائل نیستند و تضلیلِ قائلانِ آن میکنند فلک که بکارِ خود حیران و سرگردان ست چه بود که حوادث باو و بعقلِ او و حرکاتِ او منسوب بوند والسّلام اوّلاً و آخراً

مکتوب ہشتاد و ہشتم (۸۸)

بملا عطاء الله سورتی در بیانِ بعضے درجاتِ سلوک و آنکه کسبِ حلال بنیتِ صالحه داخلِ ذکر ست

بسم الله الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند کتابہائے شما بتعاقبِ یکدیگر رسید مسرت بخش گردیدہ بعافیت باشند و بر جادۂ شریعتِ علیه و سنّتِ سنیه مستقیم بوند از کثرت بوحدت آیند و از فرق بجمع و از جمع بجمع الجمع گرایند و از ظل باصل شتابند و از صفت بموصوف روند طالبان از ظل باصل میرسند و مشتاقان از کلام بمتکلم پے میبرند؎ اندر سخنِ دوست نہان خواہم گشتن * تا بر لبِ او بوسه زنم چونش بخواند * افسوس ست که با وجودِ این ہمه طرقِ موصله و راہہائے کشاده این کس محجوب بود و مہجور باشد و از دولتِ قرب و معرفت دور و در نفور بود؎ در جهان شاہدے و ما فارغ در قدح جرعه و ما ہوشیار * نوشته بودند که بجہت بے استقلالی عیال بکتابتِ قرآن مجید اشتغال دارد و داعیه آنست که دست از ہمه تعلقات افشاند و این انفاسِ معدوده را بذکر صرف نماید منتظرِ حکم ست مخدوما نفقۂ عیال از واجبات ست فکرِ آن ہم ناگزیر ست کسبِ حلال ہم کنند و

باقی اوقات بذکر و فکر پردازند بلکه این کسب هم بآن نیّتِ صالحه داخلِ ذکر میشود و قاضی جعفر و
دو یارِ دیگر که طلبِ طریقه مینمایند طریقه باین هر سه عزیز بگویند و توجّه دهند و نصیحت کنند اگر شیخ
نور محمد باین هر سه عزیز طریقه بگوید بر تقدیرے که آنجا برسد گنجایش دارد و اختیار بدست شماست
یا خود طریقه بگویند یا بشیخ مذکور رجوع کنانند شجرہائے که نوشته میفرستند میرسند
و بکار میروند والسّلام علیکم وعلٰی سائرِ مَن اتّبع الهُدٰے

مکتوب (۸۹) هشتاد و نهم

بیکے از نساءِ صالحات که از اہلِ حقوق ست در نصائح و تعبیرِ واقعه او بسم اللّٰه الرّحمٰن الرّحیم
خدمتِ عفّت پناه عصمت دستگاه مشفقه محترمه بیگم جیو سلّمها اللّٰه تعالٰی ازین مسکین
سلامِ عافیت انجام خوانند احوال بهمه حال مستوجبِ حمدِ ذی الجلال ست امید که آن عفیفه
مشفقه نیز بسلامت و جمعیّت باشند و بر جادهٔ شریعتِ علیه و سنّتِ سنیّه مستقیم بوده از
صورت بحقیقت آیند و از لفظ بمعنے گرایند خوش گفت ست ۵ قومے ز وجودِ خویش فانی
رفته ز حروف در معانی + التفات نامه گرامی که بمصحوب برادرِ دینی شیخ نور محمد ارسال داشته
بودند مشرّف ساخت و مسرّت بخش گردید حمدًا للّٰه سبحانه که بعافیت اند و از یادِ فقرا و
دور افتاده فارغ نیند امید که این دور از کار را همیشه بنوال بحاشیهٔ ضمیرِ مهر تنویر راه میداده
باشند و بدعائے سلامتی خاتمه یاد میفرموده باشند اوقات را بذکر و فکر معمور دارند بجدیکه دل را
انقطاعِ تمام از ماسوی بحصول انجامد و تعلّقِ علمی و حبّی او از آن گسسته شود و بتکرارِ کلمه طیّبه
نفیِ وجودِ بشریّت نمایند و سلبِ منتسبات از خود فرمایند تا بعدمِ صرف ملحق گردند و بفنائے
حقیقی رسند بیت از تست حجابِ تو یقین ست + شرطِ همه رهروان همین ست +
از حادثهٔ سهوائے نگارش رفته بود وضوح پیوست حمدًا للّٰه سبحانه که ایشان با متعلّقان
ازین واقعه بسلامت ماندند و هیچکس را گزندے نرسید و آنچه در واقعه دیده اید که حضرت خواجه

بزرگ با جمعے از درویشان رسیدند و شما بجهت آنکه در قلعهٔ فرنگیان افتاده اند و دروازهٔ قلعه را
بر شما بسته اند گریه و زاری میکنند حضرت خواجه فرمودند چرا گریه میکنی من آمده ام تا شما را ازین فرنگیان
خلاص کنم دروازه را کشادند و گفتند هر جا که خواهید بروید بشارت ست بخلاصی از شر اعدائے
آفاقی و انفسی چنانچه از برکت قدوم آنحضرت از شر مفسدان محفوظ ماندید امیدست که
بیمن انفاس نفیس شان از اعدائے انفسی نیز خلاصی یابید و بے مزاحمت آنها ترقیات نمایید
و بمراتب قرب و وصل گروید نوشته بودند که الحمد لله که از غفلتهائے پیش اندکے روئے
بحضور آمده و دو حصه غفلت رفته و یک حصه مانده هر قدر غفلت که زائل شده ست و حضوری
روئے داده نعمتے ست سعی نمایند که غفلت بتمام از باطن برود و حضور تام که در قفائے آن غیبت
نبود روئے دهد همین حضور چون غالب مے آید نفس حاضر از میان بر میخیزد و حضور حق سبحانه خود بخود
بروئے کار مے آید چه توان کرد مدار طریقهٔ ما بر صحبت ست و ترقی بظاهر وابسته بآن دوری
ضروری درمیان حائل ست اگر در حضور باشید ان شاء الله تعالی در لوازم خدمت و ادائے
حقوق تقصیر نرود والخیر فیما صنع الله تعالی سبحانه والسلام اولاً و آخراً

مکتوب نودم (۹۰)

بشیخ ابو المظفر برهانپوری در فواید صحبت و برکات روضهٔ منوره حضرت ایشان قدسنا
الله سبحانه بسره العزیز الاقدس بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله العلی الاعلی
والصلوة والسلام علی رسوله خیر الوری وعلی آله وصحبه البررة التقی اما بعد
صحیفهٔ گرامی که بمصحوب برادر دینی شیخ نور محمد فرستاده بودید رسیده مسرت بخش گردید آرزوئے
دریافت صحبت نموده بودید و اظهار شوق زیارت روضهٔ منوره نیز موقوف بر وقت ست لکل
اجل کتاب بلے مدار بر صحبت ست در غیبت هم هرچند باندازهٔ محبت و فنا فی الشیخ اخذ
فیوض مینماید لیکن بگیر و صحبت که با رعایت حقوق آن باشد نمیرسد محبت صرف جذب معانی

سینما ید اما چون صحبت مصاحب شود کبریت احمر بود و نور علیٰ نور باشد و برکات روضۂ منورہ را چہ تواند بیان نمود کہ از دریافت و ادراک ما قاصر فہمان دور دورست ہر کس بقدر استعداد او از برکات آن بہرہ مندست لیکن بکنہ و حقیقت آن کہ میرسد خوش گفت ؎

ہر کسے از ظن خود شد یار من ✦ از درون من نجست اسرار من ✦ کتابتے کہ بدست شاہ محمد فرستادہ بودند نیز رسید اندراج یافتہ بود کہ در دل بلکہ در ہمہ اعضا و موہا حلیۂ[1] تو با عشق بے قصد مے آید و بسیار حلاوت و ذوق مے افزاید بعد ازان حلیۂ من حلیۂ تو بہ تو میشود خصوصاً در وقت توجہ کردن الخ مخدوما تحقق باین کیفیت از کمال مناسبت مخبرست ما نا کہ اتحاد یک حقیقت و لحوق آن بحقیقت دیگر بحصول پیوستہ است کہ باتحاد صوری جلوہ گر گشتہ است ؎ در عشق چنین بو العجبیہا باشد ✦ کمون و بروز کہ مشایخ فرمودہ اند گویا ازین قبیل ست مخدوما این بیان موافق حال شما مرقوم گشتہ است اہل ابتدا را کہ این کیفیت روے دہد از قسم دیگر است آنچہ از احوال و اطوار برادران دینی خواجہ امان اللہ و خواجہ محمد مومن نوشتہ بودند بسیار خوشوقت ساخت زادہما اللہ توفیقاً و عروجاً و ترقیاً باین ہر دو عزیز کتابتہاے جدا مینویسیم انشاء اللہ تعالیٰ والسلام علیکم و علیٰ سائر من اتبع الہدیٰ ✦

مکتوب (۹۱) نود و یکم

بحقائق و معارف آگاہ خواجہ محمد صدیق بدخشی ملقب بہدایہ در اظہار فراق حضرت مجدد الف ثانی و شمہ از کمالات آنحضرت این مکتوب دراز بود بعضے اوراق او گم شدہ بقیہ کہ ازان اوراق ماندہ بود آنرا نقل گرفتہ شد بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ و سلام علیٰ عبادہ الذین اصطفیٰ خدام حقائق آگاہ معارف انتباہ دعا و نیاز ازین عاصی مہجور در معرض قبول آرند سطرے چند از سوزش سینہ و غم دیرینہ بروے سفینہ[2] نگاشتہ بود مضمون آنرا آن عزیز الوجود بطریق ہدیہ

[1] حلیہ بالکسر یعنی خلقت و صورت و خلقت و آرائش و صفت چیزے ۱۲ [2] سفینہ بیاض اشعار و کشتی دریا اینجا اول مراد ست ۱۲

ارسال نمود مخدوما فراق حضرت قطب الاقطاب زبدة المحققین وارث المرسلین امام وغوث انام بمرور شهور وایام قوی تر میگردد وهر چند کهنه میشود تازه تر میگردد وعلی الخصوص درین ایام برین واله مشتاق از عمر فراق آن یگانه آفاق آوارگی عجیب روئے داده است واز تذکر آن مجلس بهشت آئین جگر کباب ودیده پر آب میشود اگر بگرد عالم بگردید آن اجتماع لله فی الله را کجا بیند وآن فیوض وبرکات صحبت را کجا یابد وآن معارف وحقائق ونازکیها که در ذات وصفات تعالت وتقدست بیان میشد وبسمع هر کس میرسید از که گوش زد شود وآن اسرار که بمحرمان خاص بود از کجا ظهور نماید وآن معاملات مخصوصه که از محرمان زیاده از یک یا دوئے را در استماع آن گنجائش نبود از که مسموع شود واسرار ومعاملات که هیچ فردے درانجا محرم نبود وسر بمهر مدفون شد خود جدا بود هر چند از عمر استماع آن معاملات دل در اضطراب وسینه در التهاب وحواس در تعطش وعقل در تحیر بود لیکن بمجرد دیدن آن حضرت بصفت مذکوره که جائے استماع بلکه تحقق بآن معاملات داشت دل را حضورے وسینه را نورے پدید مے آمد که جوش اضطراب ونار التهاب را فرو مے نشاند وعقل وحواس از هیبت دیدار آن قبله کبار از هوش میرفت واز تعطش وتحیر خالی میگشت لهذا بسیار شده است که درویشے در ملازمت آن عالی حضرت بنیت بعضے استفسارها یا عرض احوال باطنی آمده است بمجرد حضور استفسارها از ساحت سینه اش رفته است واز احوال ومواجید هیچ نمانده وچنانچه طلوع آفتاب ظلمات شب را میبرباید همین طور بمجرد حضور جمیع امور مذکوره را ربوده است درین اثنا بعضے اوقات آنحضرت پرسیده اند که هان فلان کس چه حال داری ویا اگر استفسارے داری درمیان آر آن بیچاره خود در بار حضور از خویشتن رفته است وزبانش فرو بسته واز ادراک ودانش گذشته نشست خوش گفت بیت حرد از دیدنش تسبیح خوانان ✢ گریزد همچو فرتوت از جوانان ✢ بنعم یا لا نمے توانسته است تکلم نمود وبنفی یا اثبات حال واستفسارے نتوانسته است لب کشود بخود فرو رفته با کمال خجالت برگشته است والجد ✢

مکتوب (۹۲) نود و دوم

بشیخ امام الدین پنجابی در نصیحت و ترغیب بر تحصیل معرفت با شمہ از احوال حاجی محمد شریف خادم

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات میرساند احوال و اوضاع فقراء این حدود مستوجب حمد ست مکتوب مرغوب که بعد از سنین متطاوله یاد آوری این دور افتاده نموده بودند و آن ہم بتقریب سفارش حاجتمندان رسیده است مسرت بخش گردید و عذر ہائے عدم ملاقات و نا آمدن نوشته بودند بوضوح پیوست مخدوما بواعث نا آمدن و ترک ملاقات نمودن اہم نیک ملاحظہ فرمایند و بآن عذر ہا در تقابل اندازند که کدام پله غالب ست حق الله بر ہمه حقوق غالب ست و معرفة الله عز و جل از اہم مہام [۵۱] ایمان حقیقی منوط بمعرفت ست که عبارت از فناء فی المعروف ہست این ایمان امید ست که از خلل محفوظ بود و از زوال مصئون و ایمانے که پیش از این معرفت حاصل ست ایمان مجازی ست که از زوال محفوظ نیست و آنچه در آیت قرآنی آمده ست يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ و در ادعیه ماثوره وارد شده اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيمَانًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ گویا اشارت باین ایمان حقیقی ست بالجمله طالب این معرفت باید بود و از ہر جا بوئے ازین دولت بمشام جان برسد از پے آن باید شد و خانمان را باید گذاشت و خویش و فرزندان را وداع باید کرد که او تعالی از ہمه محبوب و مرغوب تر ست و حق او بر ہمه حقوق چرب و راجح تر آیه کریمه [۵۲] قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا الآية دال برین معنی ست مخدوما مقدمات عذر آمیز تا ہنگامیست که آتش شوق و جنون طلب در دل مشتعل نشده ست و چون این آتش افروخته شود و جنون طلب شعله زند مقدمات ہمه در راه ماند و زبان عذر بسته شود و جذب الٰہی جل شانه موئے کشان کشان

۵۱ واقع ست در سورهٔ نساء و آخر پارهٔ والمحصنات ۱۲ ۵۲ بدانکه این کریمه واقع ست در سورهٔ توبه از پارهٔ واعلموا ۱۲

بسوئے معشوق بردو بکوئے محبوب رساند بلے در راہ عشق قدرے از جنون در کارست واند کے رہائی از قید عقل ناگزیر بیت دل اندر زلف لیلی بند و کار از عقل مجنون کن + کہ عاشق را زیان دارد مقالات خردمندی + آرے پیری و ضعف بدنی و ضعف بصری عذریست صحیح دیگر از احوال باطن خود و از شکر و شکایت آن ہیچ ننوشتہ اید چون محبت و رابطہ معنوی برجا ست امید ست کہ فتورے دران نسبت نرفتہ باشد بلکہ معاملہ در ترقی بود اگر تمادی ایام مفارقت (درازی) تاثیر نکردہ باشد کہ مدار طریقہ ما بر صحبت ست بہر حال ہر جا کہ باشند بجمعیت بوند و در ذکر و فکر مستغرق باشند و کل ہمت را در خدمت و رضا مندی مولائے حقیقی جل شانہ چست بربندند و در ترقی باطن کوشند من استوی یوماہ فہو مغبون و دوستان را بدعاء سلامتی ایمان یاد آرند مخدوما برادر دینی حاجی محمد شریف قرار دادہ است کہ در صحبت فقراء باشد و فوائد کثیرہ اخذ کردہ است و ترقیات بسیار نمودہ والدہ و ہمشیرہ او در انجاست متوقع کہ از انہا خبر دار باشند و از نیک و بد انہا پرسند والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی

مکتوب (۹۳) نود و سیوم

بخواجہ امان اللہ قاضی زادہ برہان پور در شرح حال او و کمالات نماز بسم اللہ الرحمن الرحیم

بعد الحمد و الصلوۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتے کہ متضمن اشواق و اذواق بودہ رسید خوشوقت ساخت نوشتہ بودند کہ در بعضے نماز ہا چنان حالت روئے میدہد کہ گویا فقیر با حضرت صمدیت جل جلالہ تکلم میکند کہ ہیچ حجابے و پردہ درمیان نمیماند و مست و بیہوش میشود کہ نماز را فراموش میکند و بنظر حیرت خود را و غیر خود را بغیر از نور نمے بیند درین اثنا خود را جمع کردہ بشعور مے آرد ناگاہ رقت و عجز مستولی (غالب) میشود و ہمچنین در تلاوت قرآن و عبادتہائے دیگر حالت روئے میدہد سعادت آثارا این وارد کہ روئے دادہ است وارد یست بلند و حالیست ارجمند چرا نباشد کہ نماز معراج مومن ست کیفیت و ذوق کہ ناشی از نماز ست از سائر اذواق

وکیفیات ممتاز ست وچون نماز متضمن تلاوت قرآن مجید ست وبمقتضائے حدیث نفیس مَنْ أَرَادَ أَنْ يُحَدِّثَ رَبَّهُ فَلْيَقْرَأِ الْقُرْآنَ تلاوت قرآن سخن کردن ست بہ پروردگار خود خصوصاً تلاوتے کہ در نماز واقع شود درجۂ دیگر دارد ونتیجہ بہترے آرد ودر حدیث آمدہ است قُرْآنٌ فِي صَلٰوةٍ خَيْرٌ مِنْ قُرْآنٍ فِي غَيْرِ صَلٰوةٍ الحديث پس اگر این معنی در نماز کہ در شان آن آمدہ است أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ الرَّبِّ فِي الصَّلٰوةِ جلوہ گر گردد ومعنی تکلم ہویدا شود گنجایش دارد ونیز مصلی اگر رفع حجاب فہمد مے سزد ودر حدیث وارد شدہ است کہ در نماز حجابے کہ در میان بندہ وپروردگار اوست برداشتہ میشود نماز معشوقے ست دلربا در باطن مصلی چون پرتو جمال باکمال او جلوہ فرماید وحسن وخوبی او ظہور نماید نزدیک ست کہ او را است وبے شعور سازد واو را از وے برباید وچون بانوار او متحقق شود وبحلیۂ او متحلی گردد خود را نور یابد وبحکم جامعیت انسان غیر خود را نیز نور بیند وبوصف خود موصوف گویا در ہمہ اشیا عارف جلوہ گر ست چنانچہ در ابتدا خود را وہمہ اشیا را ذاکر مییابد آنجا ہم ذاکر اوست کہ در اشیا مشاہدہ مینماید مے آرند کہ امام اجل حضرت امام جعفر صادق در نماز بود بیہوش شدہ افتاد وچون بہوش آمد از وے پرسیدند فرمود تکرار آیت قرآنی میکردم تا بحدے کہ آن آیت را از متکلم آن شنودم نوشتہ بودند کہ در ماہ رمضان معتکف بودم شب بست وہفتم چیزہائے گوناگون معاینہ کردم حاصل آنکہ آن شب روشن ومنور وپر نور بود ناگاہ بر فقیر حالتے وذوقے روے داد چنین معلوم گردید کہ این شب شب قدر ست مخدوما این فقیر ویاران دیگر ہم انوار وبرکات بسیار دریان شب مشاہدہ کردند وشب قدر گمان بردند والغیب عِنْدَ اللّٰهِ تَعَالٰى ووقائع دیگر کہ دیدہ ونوشتہ اند وجامہ کہ از آن سرور عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ در واقعہ عطا شدہ ہمہ نیک وعالی ست اللہ تعالی بمراتب کمال واکمال ترقی دہاد۔

مکتوب (۹۴) نود وچہارم

ے قولہ قرآن الخ رواہ البیہقی بلفظ قراءۃ القرآن فی الصلوۃ افضل من قراءۃ القرآن فی غیر الصلوۃ الخ ۱۲ مشکوۃ

ے قولہ اقرب رواہ مسلم بلفظ اقرب ما یکون العبد من ربہ وھو ساجد فاکثروا الدعاء ۱۲ مشکوۃ ے حلیہ بالضم وبالکسر زیور

بخواجہ مکی جعفر خان در ردید قصور و تحریص بر تحصیل معرفت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
شَرَحَ اللّٰهُ تَعَالٰى صَدْرَكُمْ وَرَفَعَ قَدْرَكُمْ وَيَسَّرَ اَمْرَكُمْ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْبَشَرِ الْمُطَهَّرِ
عَنْ زَيْغِ الْبَصَرِ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَاَكْمَلُ التَّحِيَّاتِ التفات نامہ گرامی کہ نامزد
این مسکین نمودہ بودند مشرف ساخت سلامت و بعافیت باشند و بر جادہ سنت سنیہ مستقیم
بوند آنچہ از راہ حسن ظن دربارہ این درویش دلریش نگارش یافتہ بود این فقیر ہیچگونہ قابل این
معنی نیست و از راہ نقص و قصور نسبتے باہل کمال ندارد و بخاک پائے اہل اللہ نمیرسد؎ من ہیچم و
کم ز ہیچ بسیارے ❊ این قدر ہست کہ آنچہ بزرگان باین دور از کار رسانیدہ اند چون امانت دار
با وجود ناقابلی باہل آن میرساند و اگر اثرے در یکے پیدا میشود از انفاس نفیسہ این اکابرست
خود را درمیان نمے بیند؎ ما خود نہ ایم این ہمہ الحان مطرب ست ❊ مشفقا مکرما مطلوب از ما
و شما درین نشأہ فانیہ عبادت و بندگی ست و تحصیل معرفت خداوندی جل و علا و معرفت بطور
این طائفہ علیہ بے فنائی المعروف صورت پذیر نیست؎ تو مباش اصلا کمال این ست و بس
رو در و گم شو وصال این ست و بس ❊ پس بر عقلا و ہوشمندان لابد و ناگزیرست کہ در حاصل کار و
نقد روزگار خود تأمل نمایند ہر کرا معرفت مسطورہ حاصل ست فطوبی لہ وبشری لہ آنچہ
مقصود از آفرینش او بود بجا آورد و بکمال انسانی رسید ہر کرا این معرفت حاصل نیست از طلب آن
باید کہ فارغ نباشد و از ہر جا بوئے ازین دولت بمشام جان او برسد از پے آن شود افسوس ست
آنچہ درین نشأہ فانیہ از وے طلب داشتہ اند بجا نیاورد و بامور دیگر پردازد و تعمیر چیزے کہ
تخریب آن خواستہ اند نماید فردا بکدام رو در حضرت صمد پیش در آید و بکدام حیلہ زبان عذر بکشاید بیت
ترسم کہ یار با ما نا آشنا بماند ❊ تا دامن قیامت این غم بما بماند ❊ دریوزہ شفاء بیمار فرمودہ بودند
اخوی شیخ محمد علیم درین ولا و پیشتر ہم این ماجرا را بتفصیل نوشتہ بود آنچہ وظیفہ فقراست از
دعا و توجہ پیش از پیش نمودہ آمد و آثار اجابت ہم معلوم شد و ختم حضرات خواجہائے عالیشان نیز

ملہ قال تعالی کلا لما یقض ما امرہ ۱۲

باجماعۂ درویشان بکرات کردہ شدہ ختمہا روشن ظاہر گشت انشاء اللہ تعالیٰ صحت ست امیدواریم کہ بیش از رسیدن این مرقوم رو بصحت آمدہ باشند مصرع باکریمان کارہا دشوار نیست مخدوما مکرما گرفتاری بما دون حق جل وعلا از اشد امراض قلبیہ است فکر ازالہ آن از اہم مہام ست ع درخانہ اگر کس ست یک حرف بس ست دولت صوری و معنوی در ترقی باد

مکتوب نود و پنجم (۹۵)

بشیخ علیم جلال آبادی در ترغیب بر شکر نعم ظاہرہ و باطنہ بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی اللہ تعالیٰ باعلی مرتبہ کمال و اکمال رساند صحیفہ شریفہ رسید مسرت بخش گردید وحقائق آن بوضوح پیوست از گرمی حلقۂ ذکر و ترقی یاران نوشتہ بودند اللّٰہم زد از نعم خداوندی جل سلطانہ چہ توان نوشت کہ ظاہر و باطن را احاطہ کردہ ست واسبغ علیکم نعمہ ظاہرۃ وباطنۃ[۱] پس منعم علیہ را باید کہ بظاہر و باطن بشکر او عز وجل پردازد و بصورت و معنی حاضر بود و بغیر او بے اذن او نپردازد لہذا فرمودہ وذروا ظاہر الاثم وباطنہ[۲] تا بترک ظاہر اثم شکر نعم ظاہرہ ادا یابد و بترک باطن اثم کہ گرفتاری والتفات بماسوی از جملہ آنست شکر نعم باطنہ بحصول انجامد گفتہ اند کہ شکر عبارت از صرف عبد ست جمیع ما انعم اللہ علیہ من الجوارح والقوی الظاہرۃ والباطنۃ الی ما خلق واعطاہ لاجلہ مع ذلک از مکر خداوندی جل وعلا امین نبود و ترسان ولرزان باشد فلا یامن مکر اللہ الا القوم الخسرون[۳]

مکتوب نود و ششم (۹۶)

بنبدر بیگ سمرقندی در تبیان اذواق و شرح احوال و بسم اللہ الرحمن الرحیم

---

[۱] واقع ست در سورۂ لقمان از پارہ اتل ما اوحی (۲۱) ۱۲ [۲] واقع ست در سورۂ انعام واینجا پارہ ولو اننا [۳] واقع ست در سورۂ اعراف و پارۂ قال الملاء الذین ۱۲

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی برادر دینی محمد بدر بیگ ازین دور افتادہ سلام عافیت انجام خوانند مکتوب مرغوب کہ از راہ محبت فرستادہ بودند چون مشعر بر سلامتی دوستان بود و محتوی بر احوال پسندیدہ مطالعہ آن فرحت فراوان بخشید از رفع خطرۂ قلبی نوشتہ بودند کہ ہیچ کہ اگر ہزار سال بگذرد غیر بر دل خطور نکند الخ مخدوما رفع خطرہ از دل بالکل فنائے قلب ست و درجۂ اولی ست از ولایت گفتہ اند تا نیابی نرہی قلب را کہ انقطاع تام از ما سوے حاصل شود و رہائی از علائق و عوائق بہم رسد بے یافت و معرفت نیست نوشتہ بودند شبے در بیداری مے بینم کہ نورے بصورت نقطہ ظاہر شد تمام وجودم را احاطہ کرد معلوم شد کہ لطیفۂ قلب و روح و خفی و اخفی ہمہ فنا شدند گویا پارچۂ استخوانے باقی ماند بشارت نیست بفنائے سائر لطائف در رنگ قلب لیکن عجبست کہ سر را ننوشتہ اند تا چہ سر باشد و علامات فنائے سائر لطائف عالم امر و خواص ہر کدام را این فقیر در مکتوبے نوشتہ است آن معانی را در خود ملاحظہ نمایند نوشتہ بودند کہ وقت تہجد حالتے خوش داشت ہنگام التحیات خواندن خود را چنان نیست یافت کہ خود از خود سائل و خود بخود مجیب ست در شب معراج کہ میان سرور عالمیان علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام و حضرت رب العزت در خواندن التحیات واقع شدہ بود ہمان بعینہ روے نمود کہ گویا میان این کمترین و میان رب العزت ست تعالی و تقدس مخدوما خود را نیست یافتن و سوال و جواب ہمہ از حق تعالی دیدن حالتیست شگرف گویا زبان شما در آنوقت حکم شجرۂ موسوی گرفتہ بود و این یافت منبی از فنا و بقاست و آنچہ بعد ازین نوشتہ اند کہ میان این کمترین و میان حضرت رب العزت ست با سبق بظاہر مطابقت ندارد چہ آنجا سوال و جواب ہر دو منسوب بحق سبحانہ ساختہ اید و نفی خود کردہ اید و اینجا اثبات خود کردہ اید آن مناسب مقام ولایت ست و این ملائم مقام نبوت نوشتہ بودند مراقب بود نورے ظاہر شد بغایت لطیف این کمترین را احاطہ کرد کہ جسد فقیر از نظر غائب شد از خود بعلے تعبیر میکردم کہ مشاہدہ آن نور بود بعد ازان از لطیفۂ روحی نورے بغایت لطیف بے کیف مثل فوارہ بالا صعود میکرد مخدوما یافتا این نور نور عین ثابتہ شما

بود کہ ہنگام ظہور آن وجود بشریت شما مستور گشتہ و آن نور خود بخود جلوہ فرمودہ بیت مرا دیگر بجائے خود نہ بینی * چو جان آئی بجان من نشینی * والسلام اوّلاً و آخراً *

مکتوب (۹۷) نود و ہفتم

بشیخ فقیر اللہ بنگالی در اندرز بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند احوال و اوضاع اینجا و دستوجب حمد ست امید ست کہ آن برادر نیز بجمعیت باشد و بر جادہ شریعت علیہ و سنت سنیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ و السلام و التحیۃ مستقیم بود کتابتے کہ از راہ محبت از جہان آباد فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت و کتابتے کہ از پٹنہ مرسول داشتہ بودند نیز رسید اوقات را در طاعات و عبادات و ذکر و فکر صرف نمایند و زاد سفر طویل را مہیا سازند کریمہ[1] ولتنظر نفس ما قدمت لغد را نیک تامل کنند و گوشہ نامرادی و زاویہ مسجد را از دست ندہند و با مساکین و اہل جمعیت صحبت دارند و از اہل تفرقہ و اغنیا دور بوند بے ضرورت با آنہا ننشینند کریمہ[2] واصبر نفسک مع الذین یدعون ربہم بالغداوۃ والعشی یریدون وجہہ را برخوانند و طالبان حق را جل و علا خدمت کنند و دلجوئی نمایند و توجہات را از آنہا دریغ ندارند و دوستان دور افتادہ را بدعائے خیر و سلامتی ایمان یاد آرند والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۹۸) نود و ہشتم

بخواجہ مکی در ترغیب بر تحصیل نیستی و تعمیر وقت بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ میرساند مکتوبیکہ درین ولا فرستادہ بودند رسید مسرت بخش گردید نسبت باطن را عزیز دانند و پاس آنرا نیک نگہدارند شاید گلے از گلہائے معرفت در بہشت شما بشگفد و نوید

[1] در سورہ حشر از پارہ قد سمع اللہ واقع ست ۱۲ [2] این کریمہ واقع ست در سورہ کہف و پارہ سبحان الذی (۱۵) ۱۲

قرب و بوئے وصال آرد و مدہوش سازد و ہستی موہوم را از میان بردارد و عدمیت ذاتی روے نماید و حضور خود بخود جلوہ فرماید بالجملہ سعی فرمایند کہ وقت بطالت نرود و باطل حق نما فریفتہ خود نسازد و قہرمان قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا بر ممالک بشریت استیلا یابد و در تصرف خود آرد و خزائن و دفائن این ممالک را در مہور عرائس این نسبت علیہ ادا کند و تا باشد ہم آغوش این عروسہ بر عریش انس و شوق باشد و ہموارہ مدہوش بادۂ وصال بود والسلام اولاً و آخراً

مکتوب نود و نہم (۹۹)

بشیخ حسین منصور جالندھری در شرح احوال او باشارہ عالی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى صحیفہ گرامی رسید مسرت بخش گردید حمداً للّٰہ سبحانہ کہ فقیر را درین روزہا فرصت کلی ست ہر چند پیادہ نمیتوانم راہ رفت لیکن در ڈولی نشستہ در مسجد بچہار نماز میروم و بدوستان کتابت ہم مینویسم نوشتہ بودند کہ بحکم اعلام و الہام اگر بجناب قدس و تعالی متوجہ گشتہ استکشاف بعضے عوارض نماید مکشوف میگردد شکر این نعمت بجا آرند اللہ تعالی از خطا و غلط محفوظ دارد کہ در کشف احتمال وقوع آن ثابت ست در کشف امور کونیہ اگر خطا شود معاملہ سہل ست و در کشف اسرار الہیہ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهَا مِنَ الْاِعْتِقَادَاتِ وَالْعِبَادَاتِ محک شریعت حقہ است آنچہ بر طبق قوانین شرعیہ است و چنگے بآن ندارد اعتماد را شایان ست و آنچہ نہ چنین ست قابل اعتماد نیست نوشتہ بودند کہ تحقق بحقیقت کعبہ را در مییابم تو نیز درین باب توجہ غائبانہ کردہ چیزے بنویس تحقق و یا معاملہ نازک ست بتوجہ غائبانہ نمیتوان اکتفا نمود اگر ملاقات مقدر ست در حضور این معاملہ را تشخیص نمودہ خواہد شد ان شاء اللہ تعالی مع ذلک توجہ را دریغ نمیدارد اگر تفتیح یافت خواہد نوشت ہمشیرہ سبحانہ بعد از نوشتن کتابت چون درین باب تأمل نمود نصیبے ازین مقام

ف این کریمہ واقع ست در سورہ بنی اسرائیل از پارہ سبحان الذی ۱۲ ف حوادث یومیہ دنیویہ ۱۲ ف سنگ امتحان زر کہ سیاہ باشد ۱۲

شکر گزار شما را یافت وَالْغَیْبُ عِنْدَ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب صدم (۱۰۰)

بملا محمد باقر لاہوری در جواب کتابتہائے او کہ متضمن احوال بلند و وقائع ارجمند او و یاران او بودہ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند کہ مکتوب مرغوب بتعاقب یکدیگر از شما رسید چون فقیر ضعف داشت بجواب نتوانست پرداخت الحال کہ فرصت روئے دادہ و بکرم اللہ تعالیٰ طاقت نوشتن ہم رسید ہر سہ کتابت بعد تفحص پیدا شدند کتابت اول کہ از بر ہانہ نوشتہ بودند اکثر جاہائے آن راموش خوردہ بیشتر متن را خوردہ و حاشیہ آن اکثر درست ماندہ و دو کتابت دیگر درست ست مجملے در جواب ہر کدام مینویسد در کتابت اول مندرج بود کہ در نماز ظہر چند بار چیزے کہ شبیہ بضحک[۱] باشد از انطرف در باطن خود بیافت در نماز فرض خصوص در حالت امامت لذتے و فنائے روئے مید ہد کہ چہ عرض نماید سعادت آثار ا ظہور ضحک مشعر از کمال رضامندی ست علی الخصوص کہ در نماز روئے دہد کہ اصالت دارد و در لذت و فنا چہ سخن ست کہ نماز معراج مومن ست و محل کمال قرب موطن رفع حجاب و اعظم حجاب نفس این کس ست و خودرا کہ محلی بتحلی نسا[۲] و آمارد[۳] و گاہ در صورت زنے کہ تحلی امار د فریب باشد بیابید زینت ایمان و اعمال صالحہ ست و از آثار قبولیت و نشان محبت دارد و خودرا کہ بتمام علم یا قدرت و بتمام قلب یا روح و بتمام خاک یا نار مثلاً مے فہمید از آثار بقا باللہ است گفتہ اند ذَاتُ اللّٰہِ کُلُّہٗ عِلْمٌ وَکُلُّہٗ قُدْرَۃٌ و لفظ علم کہ بر پیشانی خود بین الحاجبین نوشتہ مے بینید میتواند کہ ازان رو باشد کہ مبدأ التعین شما صفت علم بود و صانع عالم را کہ نہ داخل عالم و نہ خارج از عالم و نہ متصل بآن و نہ منفصل ازان مے بینند بسیار اصیل ست و مطابق نفس امر نوشتہ بودند امروز معنی لَا یُذْکَرُ اللّٰہُ اِلَّا اللّٰہُ بوضوح پیوستہ اند اخت سالک بیچارہ

---

۱ یعنی مشابہ خندہ ۱۲ ۲ یعنی مزین بزیورہائے زنان ۱۲ ۳ جمع امرد بے ریش ۱۲

از ابتدا تا انتہا باین کلمہ گویاست و از تجلی صوری تا الی ماشاء اللہ تعالیٰ خود را المضمون این کلام متحقق مے فہمد اما کسے کہ بحقیقت آن رسید باشد و از دقائق شرک بتمام رستہ و بکنہ توحید پیوستہ بود حکم عنقاء مغرب دارد و ہر قدر کہ ازین معنی نصیب وقت شود و از دقائق شرک تخلص حاصل آید مغتنم ست در کتابت ثانی کہ از اذواق خود نوشتہ بودید کہ گاہے حقیقت کعبہ معظمہ و گاہ حقیقت قرآن مجید و گاہ اخلاص بمثابہ کہ باصل ایمان ہم مناسبت نداشتہ باشد و گاہ ایمان بغیب و معاملہ اقربیت و گاہ در بعض افعال مشارکت عالمے با خود مے فہمد چنانچہ امروز در نماز ظہر در حالت امامت گویا عالمے در قیام و رکوع و سجود و قراءۃ و تسبیح با فقیر انباز بود مطالعہ آن خوشوقت ساخت احوال عالی و سنجیدہ است و شرکت افراد عالم در بعض اعمال از جامعیت استعداد و جامعیت اسم کہ مبدأ تعین ست مخبرست گویا دیگران اجزاے اویند و در فعل کل اجزا اشریک میباید و آنچہ نوشتہ اند کہ حقیقت قرآنی باید کہ در مرتبہ صفات بود و در ولایت کبریٰ مکشوف شود انکشاف آن حقیقت بعد افراد ذات از اسما و صفات چہ وجہ داشتہ باشد جواب این شبہ تعلق بحضور دارد و آنچہ از احوال یاران خود نوشتہ بودید از قطع دائرہ ظلال و بہرہ یافتن دیگرے از ولایت کبریٰ و انہدام دائرہ ظلال بعد از یافتن آن دائرہ در خود و دیدن صور خلائق دران و بعد از انعدام آن دائرہ شہود نور لطیف در ابطن بطون و امثال آن ہمہ درست و سنجیدہ ست حق سبحانہ ہموارہ ترقیات ارزانی فرماید در کتاب سیوم مندرج بود کہ در مراقبہ نشستہ بود خلعت زرین بنفاست تمام در خود یافت و در بعضے اوقات چنان میباید کہ گویا طنابہا در باطن این مسکین انداختہ اند و میکشند یکمرتبہ چنان ظاہر شد کہ ذنوب این عاصی را عفو کردند چیزہائے عالی ست و نعمتہاے جلیلہ شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند و طالب زیادتہا بوند شکر عبارت از صرف عبدست جمیع ما انعم اللہ علیہ من الجوارح والقوی الظاہرۃ والباطنۃ الی ما خلق واعطاہ لاجلہ و این قسم اہل شکر اقل قلیل اند و قلیل

ف۱ یعنی تحصیل امتیاز میان ذات و اسما و صفات الخ ۱۲ ف۲ یعنی آنچہ در کتاب سوم شما مندرج بود چیزہائے عالی الخ ۱۲

من عبادی الشکور نعمت و عنایت ست که این قسم خلعت پوشانیده ست و بعفو ذنوب بشر
بیسازد و عنایت ست که بقلاب محبت و طناب جذب کشان کشان میبرند و بمطلب میرسانند
مصرع گر نباید بجوئی موی کشانش آرند * سعی این کس چه بود که باین طور مطالب رساند چیزهائے
که مینویسند از طوق بشر بیرون ست تا عنایت دستگیری نفرماید و جاذبۀ معشوق رهبری نکند
خوش گفت شعر مرا اگر توسن دل نیست در راه * کمند زلف او هم نیست کوتاه * والسلام اولاً واخیراً

مکتوب صد و یکم (۱۰۱)

نیز بملا محمد باقر لاهوری در شرح احوال که نوشته بودند

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد الحمد والصلوٰة وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب رسید از یافتن خلعت عالی در بر خود و مشاهدۀ
انوار بے کیفے نیز در خود و ظهور نور در سینه که مثل آن پیش ازین مرئی نشده بود و آنرا نور تفضل تصور
کردن باز مستور گردیدن آن و ظهور حقیقت قرآنی که نوشته بودید بوضوح انجامید و مستلذ گردانید
مانا که پرتوے ازین حقیقت بر باطن شما تافته است که شمارا درین تصور انداخته است حق سبحانه و
تعالی نصیب کامل ازین مقام شگرف عطا فرماید و نورے که در سینه دیده بودید و آنرا نور تفضل
دانسته امیدواریم که همان تفضل باشد که افاضۀ کمالات دران موطن بمحض تفضل ست علم و عمل
را در انجا اثر و نتیجه نیست ترقی دران مقام منوط بفضل و احسان ست و این مقام بالاصالت
مخصوص بانبیاء اولوا العزم ست علیهم الصلوات والتسلیمات و از امتان تا کرا باین
دولت بنوازند مصرع با کریمان کارها دشوار نیست * والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب صد و دوم (۱۰۲)

بملا محمد امین حافظ آبادی در جواب کتابت او بابشارت

بسم الله الرحمن الرحیم

الله تعالی
بر طریقۀ مرضیه مستقیم داشته همواره بترقیات داراد کتابتے که متضمن اظهار شوق و محبت بود

رسیدہ خوشوقت ساخت حق سبحانہٗ وتعالیٰ نائرہ شوق را مشتعل سازد و نار محبت را سربلند گرداند تا بمطلب اعلیٰ برساند و از ظل باصل بگذراند نوشتہ بودند کہ گاہ گاہ شروع سیر در اسم الباطن متخیل میگردد امید ست کہ این متخیل متحقق شود و نفس امری گردد اینقدر معلوم میشود کہ نصیبے ولو فی الجملۃ ازینمقام شمارا حاصل ست و قطرہ ازین بحر بے پایان در کام جان شما چکاندہ اند والعلم عند اللہ سبحانہٗ

والسلام

مکتوب (۱۰۳) صد و سوم

بمحمد صدیق ولد شیخ محمد صالح تھانیسری در تعبیر خواب و بعد الحمد والصلوٰۃ نمودہ مے آید واقعہ کہ نوشتہ بودند و تعبیر آنرا طلب داشتہ بودند بوضوح پیوست سعادت آثار این خواب اگر از رویائے صالحہ ست و از قبیل اضغاث احلام نیست پس تعبیر آن بدو طریق میتوان کرد اول آنکہ این خواب محمول بر ظاہر بود حق تعالیٰ قادر ست کہ این معنی بدہد و قبولیتے عطا فرماید کہ روساء و امرایان اہل بدعت و سلاطین بر دست شما توبہ کنند و انابت آرند و اخذ طریقہ نمایند و اثر ہا درانہا پیدا آید و با ہم بحرمین شریفین بروید الخ دوم آنکہ آدمی نسخہ ایست جامع ہر چہ در عالم کبیر است از علویات و سفلیات در انسان ست در وے عالم خلق عیان ست و از عالم امر ہم نشانہا ست صفات ذمیمہ ابلیسی درو کائن ست و صفات حمیدہ ملکی ہم ثابت توبہ کردن اہل بدعت و اخذ طریقہ گویا کنایہ از تبدل صفات ذمیمہ ست بصفات حمیدہ و فیض مند شدن ست از برکات طریقہ لطیفہ را کہ این صفات باو قیام دارند و دو پادشاہ گویا کنایہ از دو لطیفہ است کہ سرآمد لطائف اند سرآمد پنجگانہ عالم امر کہ قلب ست و سرآمد پنجگانہ عالم خلق کہ نفس ست نفس مناسبت بپادشاہ اہل بدعت دارد و آنکہ از عالم امر ست ملایمت بپادشاہ اہل سنت دارد و توبہ کردن و توجہ گرفتن این دو پادشاہ و رفتن ہمراہ شما بحرمین شریفین و دیدن یکے رسول خدا تعالیٰ را در خواب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم گویا کنایت از تزکیہ این دو لطیفہ است و

ل خوابہائے نیکو و صحیح ۱۲ ط یعنی خوابہائے پریشان چہ اضغاث بالفتح جمع ضغث بالکسر دستہائے گیاہ خشک و تر و احلام بالفتح جمع حلم بالضم بمعنے خواب ۱۲

رسیدن بشان بکمال و بہرہ گرفتن ازین طریقهٔ علیه و رفتن بحرمین شریفین مماثلت بعروج وارد و بشارت این فقیر باز بوطن آمدن مشابهت بنزول وارد باید دانست که خواب و واقعه بر تقدیر صحت بشارت بیش نیست مبشر قوت و استعداد است غالباً دلالت بر حصول ندارد و جا نفی باید کند که معامله از قوة بفعل آید و از گوش باغوش رسد وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی[1]

مکتوب صد و چهارم (۱۰۴)

بشیخ محمد الله رکها سرهندی در نصیحت او بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَ الصَّلٰوةِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابتے که از راه شوق و محبت فرستاده بودند رسید مسرت بخش گردید امید که آتش شوق مشتعل گردد و نائرهٔ محبت سرفراز شود تا از ما سوی تمام بر آید و بمنازل قرب برساند اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و توشهٔ گور و قیامت را آماده سازند سنت پیغمبر را علیه و علی آله الصلٰوة والسلام محکم گیرند و از بدعت و اهل بدعت یکسو باشند اَهْلُ الْبِدْعَةِ کِلَابُ اَهْلِ النَّارِ گوش زد شده باشد سعادت آثار میان محمد باقر در آنجا غنیمت ست بایشان صحبت دارند و توجه بگیرند و سلام فقیر را برسانند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب صد و پنجم (۱۰۵)

بمیر شرف الدین حسین اندجانی در معامله که ورای ظلال وصول ست بتاویل کریمه یُسْقَوْنَ[1] مِنْ رَّحِیْقٍ الابتر بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَ اِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند احوال فقرای اینجا و مستوجب حمد ست امید که آن عزیز نیز بعافیت و جمعیت باشد و بر طریقهٔ مرضیه مستقیم بود از ظل باصل آید بلکه اصل را در رنگ ظل واگذارد کمالے که نزد ما معتبر ست ورای ظلال وصول اصل در رنگ ظل ازان دولت سراد راه ست وَفِیْ ذٰلِکَ فَلْیَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُوْنَ از گذشت

[1] اشارت ست بکریمه که واقع ست در سورهٔ تطفیف از پارهٔ عم ۱۲ ۵۲ اولش یسقون من رحیق مختوم ختامه مسک

اُصول معاملہ باذات ست تعالیٰ ذاتِ تعالیٰ یا مأخوذ ست باعتبارے از اعتبارات کہ تعبیر ازان برحیق مختوم رفتہ است یعنی شراب خالص خوشبو ختامہ مسک برأوانی آن مُہر مسکست شرابِ خالص خوشبو گویا اشارت بآنست کہ خالص ست از تعلق و مناسبت باکوان چہ دائرہ ظل چونکہ اصل و مبدأ عالمِ امکان ست تعلقے او را بعالمِ امکان کائن ست و دائرہ اصلی اصل دائرہ ظل ست آنرا نیز مناسبت گونہ بآن عالم ثابت ست و رحیق مختوم ازین تعلق و مناسبت برتر و آزاد ست و اوانی این شراب باطنِ ابرار ست و ختامِ مسک مُہر محبتِ ذاتی ست کہ شرکت سوز ست کہ مانعِ وصولِ اغیار ست کہ باین محبت نرسیدہ اند و محبوس عالمِ سفلی اند و در قیدِ ظلال و احاطہ اصول اند و چون ذات درین موطن مأخوذ باعتبار ست مثلاً اعتبارِ معبودیت یا جز آن تعبیر ازان بہ و مزاجہ من تسنیم برفت و با ذاتِ معرا از نسب و اعتبارات کہ از انجا نصیب مقربان رست عیناً یشرب بہا المقربون این نوع محبتِ ذاتی کہ بے مزج اعتبار است روزی مقربان ست

والسلام

مکتوب صد و ششم (۱۰۶)

بمرزا محمد نقی در علو ہمت و عدم التفات بما سوائے محبوب حقیقی جلت عظمتہ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی مشرف ساخت سلامت و بعافیت باشند و بر جادہ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم بوند و از صورت بحقیقت آیند و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفت بیت ۵ قومے ز وجودِ خویش فانی + رفتہ ز حروف در معانی علو ہمت و سمو فطرت مطلبے را میخواہد کہ بدوام و استمرار موصوف بود و گرد فنا و زوال بدامان پاکش نرسیدہ و آنچہ در معرض ہلاک ست قابل التفات نیست تعلق و گرفتاری آن موجب بُعد و حرمان ست حق سبحانہ بآن بزرگی و کبریائی بندہا را از کمال بندہ نوازی بجناب قدس خویش بر زبان انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات دعوت فرمودہ و راہ وصول را بیان روشن ساخت

ف۱ یعنی ذات تعالیٰ یا ذات خالی و مجرد از نسب و اعتبارات ست ۱۲ ف۲ شاہد حال شان ست ۱۲

افسوس ست که ازین قسم دعوت چشم پوشیده واعراض نموده در دعوت نفس و شیطان در آید واز دولت قرب و لذّت وصال محروم گشته بعذاب و حرمان گراید آن لذّت زیاده از لذّات جنّات نعیم ست واین عذاب بدتر از عذاب جحیم فَفِرُّوا اِلَى اللّٰهِ اِنِّیْ لَکُمْ مِّنْهُ نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ[۱] مکرّما شفقت آثارا آنچه بزبانی ملا معلوم حواله نموده بودند رسانید معلوم رائے شریف باشد که فقیر درین امر دعا و توجّه را دریغ نمیدارد و ختم حضرات خواجها با جماعت میکنانند امیدوار ست که آثار اجابت بظهور آید و تیر بهدف رسد اِنَّهٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب صد و هفتم (۱۰۷)

بسیادت مآب سیّد اسرائیل در علوّ مطلب و عجز طالب بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصّلوٰة وارسال التحیّات میرساند احوال و اوضاع فقرائے اینحدود مستوجب حمد ست امید که آنجناب نیز بعافیت و جمعیّت باشند و بر جادّهٔ شریعت علیه و سنّت سنیّه مستقیم بوند و اَحقر را از دعائے خیر فلبی نسازند از استماع آزار شما خاطر دوستان متألّم گردید حمدًا للّٰهِ سبحانه که شنوده شد که الحال رو بصحت ست مکرّما چه گوید و چه نویسد که لطائف مطلوب برتر از تحریر ست و نفائس محبوب بیرون از تقریر تا او جلوه نفرموده ست طالب بیچاره در جستجوئے اوست و بنغمات روح پرور و حکایت روح افزائے او مانوس و مالوف ست و چون او جلوه گر شود سالک در و مندرو بصحرائے عدم آرد و کلّ لسانه را مأمور گردد و بعد از ان گوید که شود که دریابد و چه دریابد ؎ گیرم که بچشم خانهٔ یار خرامد + کو حوصله و طاقت دیدار که وارد + فهو الذی اثنی علٰی نفسه وحمد ذاته بذاته فهو الحامد والمحمود وما سواه قاصر عن الحمد المقصود والسّلام اوّلًا و آخرًا

مکتوب صد و هشتم (۱۰۸)

[۱] این آیه واقع ست در سورهٔ الذاریات از پارهٔ قال فما خطبکم (۲۷) ۱۲

بشیخ بایزید سہارنپوری درحقیقت لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ و آنچہ تعلق بمقام نفی و اثبات وارد

بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب رسیدہ مسرت بخش گردید اللہ تعالیٰ بعافیت و جمعیت دارد و بر طریقۂ مرضیہ استقامت بخشد استقامت امر عظیم ست گفتہ اند الاستقامۃ فوق الکرامۃ + شَیَّبَتْنِی سُوْرَۃُ ھُوْدٍ شنودہ باشند عذرہائے نا آمدن نگاشتہ بودند بلے الامورات کلہا مرھونۃ باوقاتہا لکل اجل کتاب نوشتہ بودند کہ در واقعہ مے بینم کہ درون حرم متصل بدروازۂ کعبہ معتکفم و متعلقان من درون کعبہ اند چنان معلوم میشود کہ کعبہ را بمن عنایت کردہ اند و مرا شان خاص بکعبہ حاصل شدہ است بشارتیست شگرف اللہ تعالیٰ از انوار و برکات آن بہرۂ کامل عطا فرماید و بکعبۂ مقصود رساند و الحاقے و اتحادے بحقیقت این خانہ روزی گرداند فقیر درین باب بقدر طاقت متوجہ خواہد گشت انشاء اللہ تعالیٰ و آنکہ کلمۂ طیبہ بے قصد بر زبان جاری میشود و گاہ گاہ بطرز خاص بے آنکہ زبان متحرک شود معاینہ میشود نیک ست و مُنبی از مناسبت معنویہ بحقیقت این کلمۂ طیبہ امید کہ معاملۂ نفی بقدر طاقت بانجام رسد و حقیقت لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ جلوہ فرماید تا سر موئے از آنچہ قابل نفی ست و آفل ست باقی ست حجاب مطلوب ست و شرک

من گبر نے درون دیدہ اگر نیم موست بسیار ست + ہر چہ در معرض افول ست تحت لا باید آورد و بہ تیغ لا اُحِبُّ الْاٰفِلِیْنَ از وباید برید و بمرحلۂ اِنِّیْ وَجَّھْتُ وَجْھِیَ روباحدیت مجردہ باید آورد و ہر قدر کہ از وجود بشریت باقی ست ورد نہانی ست و ہیچ شرک متمکن نمیگذارد کہ اِلَّا اللّٰہُ بآن جناب مقدس عائد گردد و بتکرار کلمۂ نفی و اثبات اثبات الوہیت خود مینماید فالحذر کل الحذر تا کدام شاہباز بود کہ از دام شرک بتمام برآید و از دقائق آن بکلیہ برہد و بقدر حوصلہ صید اثبات ولو فی الجملہ نماید از صعوبت این معاملہ است کہ عزیزے از صوفیائے کرام در ورطۂ مہلکہ افتادہ بود نذر کرد کہ اگر ازین مہلکہ نجات یابم ہرگز حق را جل و علا یاد نکنم چہ یاد خود را عائد بخود مییدید و یاد او بآن

ـــــــــــــــــــــــــــ

۱ قول پیغمبر خداست در جواب آنکس کہ گفتہ شبت یا رسول اللہ ۱۲ ۲ افول بالضم فرو رفتن ستارہ و ناپدید شدن ۱۲ غیاث

جنابِ قدس نمی رسد و ہم ازین بگذرست کہ محمد معشوق طوسی کہ از مجانین عقلا بود و خود را قابلِ قراءتِ اِیَّاكَ نَعْبُدُ ندید و چون باین کلمہ تکلم نمود از ہر بنِ موئے او خون چکید باز گفت من حکمِ زنِ حائض دارم کہ نماز را نشاید شہسوارانِ یکہ تازِ میدانِ نفی و اثبات حضرتِ خلیل و حضرتِ حبیب اند علیہما الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ جزءِ اول این کلمہ را کہ متعلق بنفی ست بالاصالت حضرتِ خلیل تمام کرد و ہیچ دراز درہائے شرک نگذاشت کہ مسدود نساخت وَلَا اُحِبُّ الْاٰفِلِیْنَ گویان از دقائق شرک برست فَتَبَرَّأَ عَنْهُ رَأْسًا وَتَخَلَّصَ مُفْرَدًا لاجرم مدحہ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فِیْ مَوَاضِعَ مِنْ کِتَابِهٖ بِنَفْیِ الشِّرْكِ عَنْهُ و جزءِ ثانی این کلمہ مرتبہ اثبات ست کہ نتیجہ نفی ست و علتِ غائی آن و تعلق باثبات دارد بالاصالت حضرتِ حبیب علیہ وعلی اٰلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ بقدرِ طاقتِ بشری تمام کرد لاجرم سکہ اختتام بنامِ او زدند و قرعہ محبوبیتِ ذاتیہ کہ منتہائے کمالات ست بنامِ نامیِ او برآمد فَکَانَ اِمَامَ النَّبِیِّیْنَ وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ وَسَیِّدَ الْاَوَّلِیْنَ وَالْاٰخِرِیْنَ بِهٖ ظَهَرَ الرُّبُوْبِیَّةُ وَصَارَ اَهْلًا لِلْمَحْبُوْبِیَّةِ وَتَمَّ بِهٖ مَقَامُ الْعُبُوْدِیَّةِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَائِرِ النَّبِیِّیْنَ مِنَ الصَّلَوٰاتِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّحِیَّاتِ اَکْمَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَشْمَلُهَا ۔

مکتوب (۱۰۹) صد و نہم

بخواجہ احمد بخاری در ترجیح ایمان غیب بر ایمان شہودی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد و الصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ بمصحوب حاجی بیگ فرستادہ بودند رسید مسرت بخش گردید بعافیت و جمعیت باشند و بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم و مستدیم بوند و ہموارہ در ترقی باشند و از ظل باصل گرایند بلکہ اصل را نیز در رنگ ظل واگذارند و از شہود بغیب گرایند حق سبحانہ متقیان را بایمان بغیب مے ستاید و میفرماید اُولٰٓئِكَ عَلٰی هُدًی مِّنْ رَّبِّهِمْ و ہدایت راہنمونی ست بطریق موصلِ مطلوب ست پس ایمان بغیب موصلِ مطلوب بود و اگر شہود

موصل مطلوب می بود میبایستے کہ بآن دلالت میفرمود ولیس فلیس اگر گویند کہ شہود بے پردگی میخواہد وغیب در پردہ است پس شہود حق سبحانہ افضل بود ومطلوب برساند وغیب در راہ ماند واز حجاب نماند گوئیم کہ موطن رویت وشہود در آخرت ست در دنیا واقع نیست نصیب این نشاۂ ایقان ست کہ بغیب اقرب ست وآنچہ بعضے طالبان از شہود ومشاہدہ روئے میدہد آن شہود ذات تعالے نیست بلکہ شہود صفتے از صفات وظلے از ظلال ست کہ آنرا ذات تخیل کردہ است وذات ورا وراء الوراست خدا داند سبحانہ کہ چندین حجب ہنوز درمیانست ہ گر ز معشوق خیالے در سرست نیست معشوق آن خیال دیگرست پس نسبت بذات عز وجل غیبت وشہود در وہم وریبت مے آرند کہ شیخ ابواسحاق گازرونی پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم را در خواب دید پرسید یا رسول اللہ ما التوحید آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودند کل ما ھجس ببالک او خطر فی خیالک فاللہ سبحانہ وراء ذلک والسلام اولا واخرا

مکتوب (۱۱۰) صد ودہم

بخواجہ محمد صادق البخاری ثم المدنی در حقیقت لایذکر اللہ الا اللہ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلی والصلوٰۃ والسلام علے رسولہ محمد المصطفی وعلی آلہ وصحبہ البررۃ التقی اما بعد فجاری الامور مشکورۃ المسئول من اللہ سبحانہ عافیتکم واستقامتکم علی جادۃ الشریعۃ العلیۃ والسنۃ السنیۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ کتابہائے متکثرہ از شمار رسیدہ است ومطالعہ در آمدہ خوش وقت ساختہ است چون فقیر در نوشتن کتابت بسیار کاہلم ونیز گاہے صحیح ست وگاہے مریض در نوشتن جواب بتقصیر رفتہ است معذور خواہند داشت اوقات را بوظائف اذکار وطاعات معمور دارند ودر کسب مرضیات مولائے حقیقی جل شانہ بجان کوشند وتوشۂ گور وقیامت را

ف یعنی باوجود شہود صفتے از صفات وظلے از ظلال خدا داند کہ میان طالب شاہد ومیان ذات حقہ چہ قدر حجب وستار موجودست کہ رفع آنہا تا ہنوز متحقق نشدہ ۱۲

آماده سازند نوعے عبادت نمایند که وجود عابد درمیان نبود و لَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ جلوه فرماید
تا اثرے از وجود بشریت درمیان ست ذکر و عبادت معیوب ست و شایان آنجناب مقدس معلّی نیست
لَا یَذْکُرُ اللّٰہَ اِلَّا اللّٰہُ را صاحب تجلی صوری که مبتدی ست و صاحب تجلی معنوی که متوسط ست
و صاحب انتہا که از صورت و معنی گذشته است همه میگویند اما کسے که بحقیقت آن رسیده باشد عنقائے
مُغرب ست که از دقائق شرک وارسته است و معامله نفی را بنقطه آخر رسانیده حق سبحانه قطره
ازین شربت خوشگوار بکام جان امثال ما تشنه لبان چکاند و سیراب گرداند انه قریب مجیب
واقعه که دیده و نوشته بودند که چیزے از آسمان مے آید و خلق الله همه دست برداشته اند تا آن
چیز بدست آنها بیاید من هم دران میان دست برداشته ام آن چیز بدست من افتاد خلق متعجب و
متحیر شدند که آن چیز چه شد چون تحیر آنها را ملاحظه کردم گفتم بدست من آمده است آن خلق
همه رو بمن آورده آمدند که از من بگیرند نتوانستند گرفت پس بیدار شده میدانی که این چیست امر نسبت
حکیم عنقا وار تا حال بکسے عطا نشده است آن از حضرت علی کرم الله تعالی وجهه الکریم
مانده بود و بتو عطا شد مخدوما بسیار واقعه روشن ست حق تعالی آثار آن بظهور آرد امیدوار
باشند والسلام اولا و آخرا باعزه که داخل طریقه اند سلام رسانند ۔

مکتوب (۱۱۱) صد و یازدهم

بخواجه مکی جعفر خان در اسرار محبت و فضائل احسان با خلق الله بسم الله الرحمن الرحیم
حامدا و مصلیا الله تعالی ذات بابرکات را مشمول الطاف و عنایات خویش داشته بجذبات
قویه معنویه مکرم و ممتاز دارد عنایت نامه نامی و صحیفه گرامی مشرف ساخت محبت درویشان
و توجه و اخلاص با ایشان از اجل نعم و اعظم دول ست و همچنین از درویشان یافت که بزرگان گفته
بوده اند امریست بزرگ و مقدمه یافت ست گفته اند که اگر بخواسته داد نداوے خواست قدر و قیمت
انسان بمحبت ست و بزرگی و امتیاز او از سائر موجودات باین قدر ست و قدسیان از عشق بے نصیب

درد نیست ۔ درد را جز آدمی درخور نیست ۔ لیکن در محبت و درد مراتب و درجات ست ہر کس باندازہ آن از برکات و انوار آن امیدوار ست حق تعالیٰ نائرہ این محبت را سر بلند گرداند و نار شوق و درد را مشتعل سازد تا از ماسوی بتمام برہاند و بحریم قدس برساند از برکات محبت و کمالات آن چہ تواند نوشت محبت ست کہ سلسلۂ وجود و ایجاد را جنبانیدہ است و گنج پنہان را بمنصۂ ظہور و اسرار غیب را بجلوہ گاہ شہادت آوردہ محبت ست کہ محب صادق را بقلاب خود بدرجات قرب میرساند و والہ مشتاق را از وے رہائی دادہ وصل محبوب میگرداند محبت ست کہ بوسیلہ آن مرید صادق کمالات پیر را جذب مینماید و برنگ وے برآید مگر کار رجوع خلق اللہ و کارگذاری شان کہ در عالم اسباب بآن عالیجناب مفوض ست امریست بس خطیر بجمع ہمت و تصحیح نیت باین کار بزرگ پردازند و احسان کارسازی عبید و اماء صاحب خود را از عزائم امور تصور فرمایند رسول خدا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم فرمودہ ست اَلْخَلْقُ عِيَالُ اللّٰهِ فَاَحَبُّ الْخَلْقِ اِلَى اللّٰهِ مَنْ اَحْسَنَ اِلٰى عِيَالِهٖ و آنچہ نگارش فرمودہ اند کہ فاعل حقیقی و کارساز مطلق را در نظر داشتہ خود را مطلقاً درمیان نہ بینند الخ کلامیست نازنین و خلاصۂ تصوف ست و مغز معرفت مطالعۂ آن لذات معنویہ بخشید و رائحۂ مطلوب بکام جان مشتاقان رسانید فللّٰہ در قائلہ در باب شفا یافتن عصمت پناہ تاج المخدرات کہ قلمی فرمودہ بودند دوستان را سبب خوشدلی و خورمی گردید الحمد للّٰہ سبحانہ علیٰ ذٰلک وعلیٰ جمیع نعمائہ امیدواریم کہ بقیۂ ضعف کہ ماندہ است آن ہم برود و صحت کلی پدید آید فقیر در دعا و توجہ کہ وظیفۂ فقر است بتقصیر راضی نیست و در اوقات مرجوہ باین امر خطیر اشتغال دارد چشم دارم کہ دہد اشک مرا حسن قبول

آنکہ در ساختہ ست قطرۂ بارانی را ۔ دولت صوری و معنوی در ترقی باد ۔

مکتوب (۱۱۲) صد و دوازدہم

بشیخ عبد العلیم جلال آبادی در جواب عریضۂ او کہ در شرح احوال خود نوشتہ بود بسم اللّٰہ

ظہور آوردہ

خود برآید

عزائم

لہ رواہ البیہقی عن انس رضی اللہ عنہ ۱۲

الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی رسیدہ
مسرت بخش گردید اذواق بلند و مواجید ارجمند نوشتہ بودند مطالعہ آن لذات معنویہ بخشید اللّٰہم
زد این قسم معاملات از اسرار ست ہر چند کہ بصرفہ ادا یابد و در قید کتابت نیاید بہتر بود کہ باعث
شغب و فتنہ ہست و نیز از کجا معلوم شود کہ این نوع امور از اسرار متشابہات ست اسرار متشابہا
(شور و خروش ۱۲)
آنست کہ حضرت ایشان ما رضی اللہ تعالیٰ عنہ باین ہمہ وفور علم و معرفت بکسے اظہار
آن نفرمودند حتی کہ بفرزندان کہ محرم راز آنحضرت بودند و از خطا و غلط محفوظ نیز آن اسرار
را درمیان نیاوردند و بشیخ تمام در استتار آن کوشیدند و آن اسرار سر بمہر رفت بالجملہ آنچہ نوشتہ اند
عالی و خیلے بلند ست حق سبحانہ و تعالیٰ بحقیقت بندگی برساند کہ نہایت مقامات عروج ست و
آنچہ از احوال خواجہ عبدالرحیم نوشتہ بودند نیک و پسندیدہ است مطالعہ آن خوشوقت ساخت
اللّٰہم وفقہ لمرضاتک اسامی یارانے کہ نو داخل طریقہ شدہ اند نوشتہ بودند بوضوح انجامید
اللّٰہم اکثر اخواننا فی الدین والسلام

مکتوب (۱۱۳) صد و سیزدہم

بسید علی بارہہ در ترجیح ایمان غیب بر ایمان شہود بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و
والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی رسید مسرت بخش گردید چون این دار (دنیا)
دار عمل ست در عمل باید کوشید و در ازدیاد کمیت و کیفیت آن جد تمام باید مرعی داشت تا از یار بعید
تر بود و با خاص نزدیکتر باشد و بشرف قبول رسد موطن لقا بر وجہ کمال در پیش ست من کان
یرجوا لقاء اللہ فان اجل اللہ لآت ازینہم دریافت دربار نبودند و از ذروہ غیب بحضیض (پستی)
شہود نفرایند و آرزوے آن نکنند موطن شہود آخرت ست مشہود اینجاے معاول ست و بعلہ (دنیا بہار بلندی ۱۲)
نحت[1] موسوم بغیب درین موطن اصالۃ وارد و باصل اصول متعلق شہود بظلال و البتہ ست لیکن

[1] نحت بفتح نون و حائے مہملہ بمعنی تراشیدن ۱۲

در غیبِ عوام و غیبِ اخصِ خواص فرقِ بعید ست غیبِ عوام از راہِ حجب ست کہ حجب درمیان مسدول ست ہم حجبِ ظلمانی و ہم حجبِ نورانی و خواص از حجبِ ظلمانی رستہ بحجبِ نورانی پیوستہ اند تا آن حجب راحین ذی حجاب فہمیدہ آن در ماندہ اند و بشہود آن متلذذ گشتہ و اخصِ خواص از ہر دو حجب برآمدہ اند و از شہود و مشاہدہ برتر رفتہ والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۱۱۴) صد و چہاردہم

بسحان محمد بیگ کولابی در بیان آنکہ بر جمیع وقائع اعتبار نباید نہاد بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الحمد للّٰہ و سلامٌ علیٰ عبادہِ الّذین اصطفیٰ کتابے کہ سعادت آثار اخوی خان محمد بیگ فرستادہ بودند رسید واقعہ چند کہ نوشتہ بودند نیک ست بکارِ خود سرگرم باشند و بذکر و فکر اوقات را معمور دارند و آنکہ گلہ بے خود را کم بیابند بسیار خوب ست عزیزے گفتہ است اشتہی عدما لا اعود ابداً و آنچہ نوشتہ بودند کہ حضرت امیر سید علی ہمدانی ظاہر شدند بارہ بہ بندہ کدورت نگاہ کردند مخدوما این نوع وقائع شایانِ اعتماد نیست شیطان دشمنے ست قوی در کمین میخواہد کہ بہر کیف آدمی را از راہِ حق و صراطِ مستقیم بگرداند کسیکہ طالبِ حق باشد و راہِ وصول او راجویان حضرت امیر چون از وے کدورت مند بودند اعتقاد و محبت کہ پیش ازین بایشان داشتند بران مستقیم باشند و بکاریکہ در پیش دارند محکم گیرند و باین نوع خواب و خیال از جا نروند و بزرگان گفتہ اند کہ مرید یک پیر اگر رشدِ خود را در جائے دیگر بیشتر فہمد جائز ست کہ بے انکارِ پیرِ اوّل در جائے دیگر ارادت آرد چہ مقصود حق ست جلّ و علا فی الحقیقت پیر ہمان ست کہ در صحبت او رشد بیند والسلام

مکتوب (۱۱۵) صد و پانزدہم

بملا حسن علی پشاوری در فضیلت سیادت بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند احوالِ انجیدو مستوجب حمد ست اللہ تعالیٰ و سبحان

را جمعیت دارد و باستقامت ظاہر و باطن نگہدارد و مدار کار بر استقامت ست الاستقامة
فوق الكرامة. شيبتني سورة هود[1] حدیث معروفست ہرگاہ سید انبیا سرور اتقیا علیه
وعلى آله الصلوة والسلام چنین فرماید و امر استقامت[2] آنحضرت را پیر سازد امثال ما بوالہوسان
کہ ہوس استقامت کنیم و دم از استقامت زنیم ہوس و خیال ست بہرحال دست و پائے باید زد و سعی
باید کرد کہ غرفے ازان بحر بیکران بدست آید و بکام جان برسد فما لا یدرک کله لا یترک
کله قصہ استقامت شما کہ شنودہ میشود خاطر بسے خوشحال میشود اللهم زد مترصد نتائج باشند
کتابہائے آن برادر بتعاقب رسید مسرت بخش گردید ازین طرف در جواب کوتاہی رفتہ معذور
خواہند داشت فقیر در نوشتن کاہلم و فرصت ہم ندارم مامول از دوستان دعاست والسلام

مکتوب صد و شانزدہم (۱۱۶)

بفضیلت مآب سید اسرائیل در حقیقت فنائے اتم و تخلص تام از دقائق شرک خفی بسم الله
الرحمن الرحيم الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى صحیفہ شریفہ سیادت و شرافت
پناہ رسیدہ مسرت بخش گردید از صحت مزاج نگاشتہ بودند مسرت بر مسرت بخشید حمداً لله
سبحانه على ذلك وعلى جميع نعمائه تعالى از جدا شدن عدم از خود و لحوق آن بعدم صرف
نوشتہ بودند نیک مبارک ست و مشعر ست از فنائے مطلق و مخبر از زوال عین و اثر بعد ازان
ذکر و توجہ و حضور و معرفت ہمہ منسوب بآنجناب مقدس ست تا ہر چہ از وجود بشریت باقی
معانی مسطورہ معلول ست و عاید باین بکار نفی و اثبات اثبات الوہیت خود میکند لائق آنجناب
نیست عارفے گفتہ است میتواند کہ ضمیر بحمدہ در کریمہ وان من شيء الا يسبح بحمده[3] عائد
بشئ بود یعنی ہر کس کہ تحمید و تسبیح میکند تسبیح و تحمید خود میکند و عاید باوست و با آنحضرت نمیرسد

---

[1] عن ابن عباس قال ابو بکر یا رسول الله قد شبت قال شیبتنی سورة هود والواقعة والمرسلات و عم يتساءلون واذا الشمس كورت رواه الترمذي ۱۲ مشکوة باب البکاء
[2] قال تعالى فاستقم كما امرت ۱۲
[3] این کریمہ در سورہ بنی اسرائیل واقع است ۱۲

تا جمیع مراتب نفی را سطے نکند واز دقائق شرکِ خفی نرہد نجات ازین مرض امکان ندارد این مرض
ناسوریست قوی کہ بہر دوا علاج پذیر نیست تا تخلیل وار خس و خاشاک راہ را کہ مقوی این ناسورست
بجاروب لا احب الآفلین نروبد وبسر منزل وجہت وجہی عبور ننماید بہیچ ناسور بتمام
قطع نشود کسے کہ بحقیقت این تخلص پیوستہ است واز دقائق شرک وارستہ است حکم عنقاء
مغرب دارد امثال ما بوالہوسان را گفت و شنود این سخنان ہم مغتنم ست واقعہ کہ دیدہ بودند از
مفارقت باطن از ظاہر و مشاہدہ ہمین حال در یاران نیک و مبارک ست حق سبحانہ ہمہ یاران را بدرجہ
کمال رساند

مکتوب (۱۱۷) صد و ہفدہم

بمخدومزادہ عالی مرتبہ جامع علوم ظاہرہ و باطنہ صاحب کمالات اصلیہ مخدوم و مخدومزادہ عالیجاہ
خواجہ محمد عبید اللہ در گرمی صحبت و افاضہ فیوض و برکات طالبان بسم اللہ الرحمن الرحیم
بعد الحمد والصلوۃ وتبلیغ الدعوات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد است درین روزہا
بعد از رفتن شما شیخ عبد الاحد با قصبہ نشست و برخاست میکند و بسیار سرگرم ست شب و روز در خدمت
حاضر ست حجرہ در خانقاہ گرفتہ میگذراند نشاءہ عجیب دارد ترقی بسیار کردہ است و شیخ بدیع الدین
میر محمد باقر المشار الیہ موافقت نمودہ اوہم طلبگاری حسب الوسع بجا مے آرند بالجملہ معاملہ این ہر سہ
عزیز روز بروز در ترقی ست و یاران دیگر ہم در ترقی اند و طالبان قطع علائق و اسباب نمودہ اطراف
و اکناف میرسند و سرگرم کار خود اند و فیض میشوند و تخلص و آزادی در اول قدم حاصل مینمایند
سردی و گرفتاری نصیب این بیحاصل آمدہ است و قرعہ ہجر و دوری بنام او برآمدہ است شرم مے آید
کہ با این گرفتاری با مردم آزادہ صحبت دارد و ہیچگونہ خود را قابل مجلس این مردم نمے بیند و این بیت
موافق حال خود و حال اینہا مییابد بیت ما گرفتاریم بر ما ناوک بیداد ریز سنبل و گل در کنار
مردم آزادہ ریز قدرت حق را حق و عملا مطالعہ باید نمود با وجود این سردی و افسردگی با جماعت
کہ نشست و برخاست مینماید شعلہ شوق در اینہا پیدا میشود و آتش محبت شان مے افزاید کہ بوسیلہ

آن از ماسوی رہائی پیدا میکنند و ترقیات میفرمایند اَلَّذِیْ جَعَلَ لَکُمْ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ
نَاراً[۱] ہمان قصہ حجر و شجر حضرت موسیٰ ست علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام کہ از درخت
سبز آتش خالص بدید و دید بعد ازان شنید آنچہ شنید و از سنگ خارا[۲] چندین چشمہ آب شد کہ
سبب انتفاع جمع کثیر گردید باید دانست کہ مربی حقیقی و مرشد علی الاطلاق اوست تعالیٰ
از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند • خوش گفتہ شعر • ایشان نبیند این ہمہ الحان ز مطربیست •
بیت از تست طلسم این خزانہ • من ہیچ نہ ام درین میانہ • والسلام •

مکتوب صد و ہژدہم (۱۱۸)

نیز بمخدوم زادہ بلند درجہ صاحب کمالات اصلیہ واقف اسرار لِیْ مَعَ اللّٰہِ حضرت خواجہ محمد عبید اللہ
در شرح دید قصور و اشارت بر کمالات کہ فوق کمالات ولایت و نبوت ست و شمہ از کمالات
صفت علم بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی
مکتوب مرغوب فرزند عزیز رسیدہ سبب مسرت گردید چون متضمن دید قصور و اتہام آمال و مجتوی
بر احوال علیہ و اذواق سنیہ بود مسرت بر مسرت افزودے ہرچہ باین جانب منسوب ست خیریت
و قبول ازان مسلوب ست ہرگاہ ذات این کس شر و نقص بود منتسبات نیز بران قیاس باید کرد
اَلشَّجَرَۃُ تُنْبِئُ عَنِ الثَّمَرَۃِ ہرچند جلوہ خیر و کمال بیشتر بود دید نقص و شریت بیشتر بود بیت
معشوق اگر بگیشت بمخانہ ما • ویرانہ تر از اول ست ویرانہ ما • از نقد وقت خود نوشتہ بودند
کہ نسبت بیکیفی کہ اختصاص آن بہیچ لطیفہ از لطائف عالم امر و خلق نمے فہمد کلیت را فرو
میگیرد ما نا کہ این معاملہ ورای کمالات ولایت و کمالات مرتبہ نبوت ست چہ این ہر دو کمالات
اختصاص باین لطائف شایدہ گانہ دارد حقیقت نماز ست کہ ازین خصوصیت برتر ست و کلیت

---

[۱] در آخر سورہ یٰسین واقع ست ۱۲ [۲] قال تعالیٰ فلما قضیٰ موسی الاجل وسار باھلہ انس من جانب
الطور نارا الخ سورۃ قصص ۱۲ [۳] قال تعالیٰ فقلنا اضرب بعصاک الحجر فانفجرت منہ اثنتا
عشرۃ عینا ۱۲

را ازان بہرہ سجدالک سوادی وخیالی نشان آنست وحقیقت کعبہ حقیقت قرآنی وآنچہ
فوق این حقائق ست ازین قبیل ست چہ قرآن کعبہ را خصوصیت خاص ست بہ نماز وآنرا فوق
چہ گوید کہ کلیت در رنگ اختصاص ازان بارگاہ دور راہ ست من لم یذق لم یدر وآنچہ از
انکشاف وتجلی صفت علم وحسن وجمال وغنج ودلال آنکہ این کس را از ہوش میبرد وقرب ومنزلت آن
بجناب قدس او سبحانہ وتعالی نوشتہ بودند بوضوح پیوست از کمال حسن وجمال این صفت
است کہ محبوب ترین صفات نزد حق تعالی این صفت ست وکرشمہ ودلال لازمہ محبوب ست از کمال
وجمال اوست کہ با موصوف متحد میگردد چہ مقتضاے کمال محبت رفع اثنینیت ست فافہم لیکن
این حسن معنوی ست وجمال جمال بے کیفی مقیدان چون وکیف از ین حسن چہ دریابند حسن نزد
شان حسن صورت ست وجمال جمال کیف وچون آمیز آنکہ نشئہ بیکیفی وبیچونی ندا شتہ باشد
این حسن را نتواند دریافت وحسن معنی را از حسن صورت نتواند جدا ساخت وحسنیکہ ورائے صورت
معنی ست غو وامر جدا ست باید دانست کہ بموجب این بیان اگر در حضرت خلیل وحضرت نوح علی
نبینا وعلیہما الصلوٰۃ والسلام معنی محبوبیت اثبات نمودہ آید مستبعد نبود چہ مبدء تعین این
ہر دو بزرگ نیز صفت علم ست لیکن فرق ست کہ آنجا شان علم ست کہ اصلا زیادتی ندارد بر ذات
تعالی وتقدس واینجا صفت ست کہ زیادتی وارد نوشتہ بودند بعضے اسرار کہ بحقیقت محمدیہ
علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ مناسبت وارند ظہور میفرمایند آنرا داخل مرکز صباحت
کہ ملاحت ست سازند یانہ ظہور این اسرار مبارک ست واگر بطفیل اکابر از ین مرکز بہرہ رسانند

از کرم دور نبود نور علی نور ست

مکتوب (۱۱۹) صد ونوزدہم

بحافظ ابو اسحاق در نصائح وتعبیر وقائع بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ
وتبلیغ الدعوات میرساند صحیفہ گرامی کہ بنام این مسکین نمودہ بودند رسید مسرت بخش گردید

ف۱ یعنی آنچہ نوشتہ بودند بعضے اسرار کہ الخ مبارک ست الخ ۱۲

جناب حضرت رسالت پناه صلّی اللّٰه علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلّم را که در واقعه دیده اید و شیخ
عبد القادر را قدّس سرّهٗ نیز دیده و عنایت ها از ایشان مشاهده نموده و در واقعهٔ دیگر عزیزے
بشما عطا ها کرده و دران وقت دل چنان در حرکت آمده که قریب ترقیدن[1] بوده و در واقعهٔ ثالثه
حضرت جبریل را علیٰ نبیّنا وعلیه الصّلوٰة والسّلام دیده اید که حامل وحی و واسطهٔ رسالت
همه نیک[2] و مبارک ست و بشارت ست بر بشارت بکار خود نیک مقیّد باشند و مهما امکن بذکر و
فکر پردازند و درین فرصت قلیل توشهٔ آخرت را آماده سازند و در رضامندی مولائے حقیقی
جلّ شانهٗ بجان کوشند و احبهٔ دور افتاده را بدعاء سلامتی خاتمه یاد دارند نوشته بودند که از خواندن
رسالهٔ یاقوتیه چنان شوق در دل غالب آمده که ترک نوکری و خانمان نموده در صحبت برسد الخ مکرّما
این شوق نعمتے ست عظمیٰ مدار کار بر شوق و محبت ست و معامله ترقی و قرب البته بآن مربوط
دیدهٔ حسن بین چشم ادراک کمال و جمال روشن و تیز تر بود شوق و عشق بیفزاید و از ماسوائے معشوق
منقطع و بیگانه سازد و دریچهٔ معرفت در باطن او بکشاید بیت آنرا که بحسن دیده تیز ست
این عشق بلائے خانه خیز ست مخدوما چون جمع کثیر بشما وابسته اند و قرض بر ذمه دارید در
استعجال ترک توقّف و تأمّل در کارست و تا حصول ترک حقیقی بترک حکمی قرار دهند و از ترک
صوری بترک معنوی کفایت بکنند الصُّوفی کائنٌ بائنٌ شنوده باشید اے کائنٌ مع الخلق
صورةً بائنٌ منهم حقیقةً و معنیً والسّلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۱۲۰) صد و بستم

بمولنا محمد صدّیق پشاوری در بیان کمال فنا و نیستی و حصول کمال این معنی در صدّیق اکبر و رجحان
ایمان او بدین سبب بر ایمان این امّت و انبیاء بمعاملات فوق بسم اللّٰه الرّحمٰن الرّحیم
اللّٰه تعالیٰ باعلیٰ مرتبهٔ کمال و اکمال رساناد مکتوب مرغوب رسیده مسرّت بخش گردیده نوشته بودند

[1] ترقیدن یعنی شگافته شدن ۱۲ [2] یعنی آنچه در هر سه واقعات دیده اید همه نیک و مبارک ست الخ ۱۲

که همواره میخواهد که حقیقتِ حال خود را بنویسد امّا از انجا که خود را و احوالِ خود را لائق آن نمیداند که بعرض
رساند معطّل و حیران میماند مخدوما احوال را بنویسند و زود اورا در قلم آرند و بعضے نفس را در انجا کالنفرا بیند
که باعثِ توجهِ غائبانه میشود و راهِ گفتگو میکشاید[1] نوشته بودند که الحال غیر از نیستی و گمنامی و سلبِ
کلّی در خود نمے بیند و تَخَلَّقُوْا بِاَخْلَاقِ اللّٰهِ الحال جلوه گر گشت ولکنه قولِ بزرگے که فرموده است
مصرع این جمله شدی ولے مسلمان نشدی * بالفعل هویدا گردید یکے مدارِ کار برین نیستی و سلبِ
کلّی ست و حقیقتِ تخلّق باخلاق الله نتیجهٔ این نیستی که صیدِ هستی بے دامِ نیستی صورت پذیر نیست
و اسلامِ حقیقی وابسته باین نیستی و تخلّق ست تا رائحه از آثارِ سالک در میان ست در حقیقتِ اسلام
نقصان ست و از گردابِ شرکِ خفی نرسته است و بسرِ لَا یَذْکُرُ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ نه پیوسته شهسوارِ
یکه تازِ میدانِ فنا و نیستی درین امت که خیر الامم ست صدیقِ اکبر ست که در شانِ او آمده است
مَنْ اَرَادَ اَنْ یَّنْظُرَ اِلٰی مَیِّتٍ یَّمْشِیْ عَلٰی وَجْهِ الْاَرْضِ فَلْیَنْظُرْ اِلَی ابْنِ اَبِیْ قُحَافَةَ چه تخصیص
ذکرِ ایشان باین کمال با وجودِ حصولِ آن در صحابهٔ کرام نیز مُشعر بامتیازِ تمامِ ایشان ست درین
کمال لاجرم ایمانِ آنحضرت بر ایمانِ تمامِ امّت راجح آمد کما ورد چه کمالِ آن متفرّع بر کمالِ
فنا و نیستی ست کما مرّ و لهذا اتحادے و نسبتے بآن سرور صلّی اللّٰه علیه و آله وسلّم پیدا کرد که
هیچکس را میسر نشد مَا صَبَّ اللّٰهُ شَیْئًا فِیْ صَدْرِیْ اِلَّا صَبَبْتُهٗ فِیْ صَدْرِ اَبِیْ بَکْرٍ مَا
ظَنُّکَ بِاثْنَیْنِ اللّٰهُ ثَالِثُهُمَا مخدوما معامله وراثت و اسرارے که بسابقین درمیان ست
ورائے این گفتگو ست و ثمرهٔ این نیستی ست و نتیجهٔ اسلامِ حقیقی ست بلکه بعضے از ان قبیل ست
که منوط بمحضِ فضل ست و مربوط بصرفِ محبّت و هیچ عمل منتجِ این کمال و مثمرِ این نوالِ بے زوال
نمیتواند شد اعمال در راه میباشد عارف درین وقت خود را از صورت و حقیقتِ شریعت بیرون می‌یابد
نه بآن معنی که از اتیانِ احکامِ شرعیه مستغنی میشود و محکومِ امر و نهی نمیماند که آن کفر و الحاد ست بلکه
امریست که تا بآن نرسی نه دریابی مَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ وَفِیْ ذٰلِکَ فَلْیَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُوْنَ *

والسّلام اوّلاً و آخراً

[1] یعنی نوشتنِ احوال باعثِ احوال الخ ۱۲

مکتوب صد و بیست و یکم (۱۲۱)

بشیخ عبدالعلیم جلال آبادی در علامت محبت ذاتیه و شرح قبض و بسط و بستگی در کار سالک و بی‌رونقی
باطن او و معالجهٔ آن و منافع صحبت پیر و محبت مرید و بیان اقربیت این طریق از طرق دیگر
و نیز بیان آنکه این طریق البته موصل ست و در مداحی این طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه بسم الله
الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوة و ارسال التحیات میرساند اخوان بهمه حال مستوجب
حمد ست المسئول من الله تعالی عافیتکم و استقامتکم ظاهرا و باطنا مکاتیب شریفه
بتعاقب یکدیگر رسید مسرت بخش گردید چون فقیر را از مدتی دردے که دارد آزار غالب بوده و طاقت
قلم گرفتن و نوشتن نبود بنابران در نوشتن جواب توقف افتاد درین ماه مبارک از حضور مسجد و
تراویح و ختم قرآن محروم ماند الحمد لله که در ماه شوال نسبت بماه سابق در تخفیف بود الحال که ششم
ماه ذی القعده است چند روز ست که در ڈولی نشسته در جماعتخانه مے برآید و چند گھڑی با درویشان
صحبت میدارد و بمسجد نرفته است که پاره مسافت دارد و قدرت نشستن دو زانو و چهار زانو
نشده است و لنعم ما قال بیت لیتک تحلو و الحیوة مریرة * و لیتک ترضی
و الانام غضاب * و بزرگان گفته اند که علامت محبت ذاتیه استوای انعام و ایلام محبوب است یعنی
محب از ایلام محبوب متلذذ شود در رنگ انعام او حضرت ایشان ما قدسنا الله سبحانه
بسره نوشته اند که ایلام محبوب زیاده لذت بخش ست نسبت بانعام او زیرا که در انعام مراد
محبوب منسوب ست بمراد نفس و در ایلام خالص مراد محبوب ست و خلاف مراد نفس شتان ما بینهما
و این از جملهٔ غرائب ست بیت اگر مراد تو اے دوست نامرادی ماست * مراد خویش
دگر بار من نخواهم خواست * آنچه از کیفیت مشغولی بندگان حضرت سلمه الله تعالی علی رؤس
العالمین نوشته بودند که بدولت فرمودند که محظوظ ایم و روز بروز در باطن خود جمعیت بیشتر
میابیم و گاه گاه رفتگی و غیبتے روے میدهد و گاه گاه عنایت حق تعالی را در باره خود بسیار میبابیم

از مطالعهٔ آن بسیار خوشحالی رو نمود الله تعالی این معامله را هر روزه به سازد انه قریب مجیب
و گاهے اگر قبض روے نماید ازان دلتنگ نباید شد که سالکان را در اثنائے سلوک روے مید هد
سبب ترقی شان میشود و قبض و بسط هر دو داخل احوال اند گویا ارکان این راه اند قابض و باسط
هر کدام از اسمای الٰهی اند تعالی سالک گاهے مورد یک اسم ست و گاهے مظهر اسم دیگر لیکن معامله قبض
و بسط تا زمانے ست که سالک در تلوینات احوال ست و چون معامله از تلوین به تمکین آید قلب و سائر
لطائف عالم امر از تلوین احوال وا رهد و از تقلب قبض و بسط آزاد گردد و این زمان نسبت باطن
از زوال و خلل محفوظ گشته بدوام وقت و استمرار حال متصف شود و درین هنگام اگر قبض ست بر
ظاهر و صورت ست و بباطن و لطائف امر سرایت نمیکند باید دانست که بستگی در کار سالک و ظهور
بیرونقی باطن او گاه باشد که بواسطهٔ قبض بود که از احوال ست کما مر تفصیله و گاهے بجهت
ارتکاب زلت و غلبهٔ صفات بشریت ظلمتے بر باطن طاری میشود و بیرونق سازد و انوار ذکر را
مستور گرداند درین وقت توبه و استغفار در کار ست و انابت و تضرع ناگزیر تا کدورت بشریت
و ظلمت زلت از میان رخت بربندد و انوار ذکر و طاعات روشن شود و چون تفرقه میان قبض
و کدورتے که از راه زلت یا ظهور صفات بشریت بود متعسر ست استغفار و انابت بهر حال نافع ست
و سودمند انبیاء کرام علیهم الصلوات والبرکات وعلی آلهم هرچند که از گناهان معصوم اند
لیکن بواسطهٔ لوازم بشریت گاهے غین و پرده بر باطن شان می آید و محتاج باستغفار میشوند فی
الحدیث[1] انه لیغان علی قلبی وانی لاستغفر الله فی الیوم سبعین مرة و گاه
بود که این بستگی بجهت ضعف نسبت باطن باشد و چون نسبت قوت پیدا نکرده ست گاهے
ظهور میکند و گاهے مستور میشود و در حالت بعد صوری و غیبت از مرشد پیش از ملکه نشدن نسبت
این ضعف روے مید هد و علاج آن صحبت راهبر ست و توجه او تا نسبت قوت پذیرد و ملکه شود و
بسر حد فنا رسد توجه مرشد در صورت ثانیه که بواسطهٔ زلت ظلمتے طاری شده باشد نیز نافع ست

[1] رواه مسلم و ابوداود والنسائی ۱۲ حصن حصین

توجّهِ پیرِ کامل کوه کوه ظلمات کدورات را از هر راه که پیدا شده باشد از مُریدِ صادق بر میدارد و
تطهیرِ باطنِ او میفرماید و در قبض نیز این توجّه سودمند ست بزودی در بسط مے آرد و راهِ ترقی را
برو مے میکشاید بالجمله مدارِ کار بر صحبت و توجّه ست که با محبّت و سپرد جمع شود از یک جانب محبت
و سپرد و از جانبِ دیگر توجّه محبّت تنها بے توجّهِ راهبر میتواند که نافع شود و ترقی بخشد اما توجّهِ محض
بے محبّت قلیل النّفع ست محبّت ست که معانیِ خفیّهٔ پیر را جذب مینماید و کمالاتِ مخصوصهٔ او را
بخود میکشد و فنا فی الشیخ بلکه فنا فی الله پیدا مے آرد و چون از طرفین صفاتِ مذکوره پدید آید
امید ست که راهِ ترقی کشاده شود و بزودی بمنزلِ مقصود برسد و در راه نماند حضرت خواجه نقشبند
قَدَّسَنَا اللّٰهُ تَعَالٰی بِسِرِّهِ الْاَقْدَسِ فرموده اند که طریقِ ما اقربِ طُرق ست و نیز فرموده اند که
از حق سبحانه وتعالی طریقے خواسته ام که البتّه مُوصِل باشد اقربیتِ این طریق از طُرقِ دیگر بواسطهٔ
آن ست که ابتدائے این طریق از جذبه است که متضمّنِ سُلوک ست و سُلوک در ضمنِ آن قطع مینماید
و جذبه که بے سُلوک بود چنانچه بعضے از مجذوبانِ ابتر را میباشد نزدِ این اکابر از حیّزِ اعتبار
ساقط ست و مُثمرِ ولایت نیست و چون جذبه محبّت بخش ست سالک بقلّابِ جذبه و محبّت
در آویخته بمنازلِ قرب اصل میگردد و بسهولت قطعِ منازلِ سُلوک مینماید لاجرم راه اقرب میشود
و در طُرقِ دیگر چون ابتدا از سُلوک ست بریاضات و مُجاهدات قطعِ منازلِ سُلوک مینمایند و عمرے
دران صرف میکنند بعد ازان مُعامله بجذبه میرسد و راه دراز میشود و درین طریق سُلوک در ضمنِ جذبه
بحصول مے پیوندد و راه اقرب میگردد سُلوک از جانبِ طالب ست پس راه رفتن باشد و جذبه
از جانبِ مطلوب ست پس راه بُردن بود و از رفتن تا بُردن فرق ست بسیار جَذْبَةٌ مِّنْ
جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِیْ عَمَلَ الثَّقَلَیْنِ و آنچه فرموده که این طریق البتّه موصِل ست بیانش آنست
که مواقعِ توقّفات و موانعِ وصولِ سالک یا جذبِ ابتر ست که بسلوک جمع نشده است یا سُلوکِ ابتر
است یعنی سُلوک باشد بے جذب و درین طریق نه سلوکِ خالص ست و نه جذبِ ابتر جذبه ایست متضمّنِ
سُلوک پس باعثِ توقّفِ سالک و سدِّ راهِ او درین طریق هیچ نشد بغیر از سُستیِ طالب طالبِ صادق

که در صحبتِ کامل افتد و منتظر اند طلب که اکابر قرار داده اند بجا آرد امید ست که البته واصل گردد آنچه
گفتیم که در صحبتِ کامل افتد زیرا که از ناقص کامل نیاید ناقص خود واصل نیست دیگرے را چگونه واصل
سازد پس اختیارِ این طریق طالب را اولی و انسب باشد و ایضا این سلسلهٔ علیه بصدیق اکبر رض
میرسد بخلافِ سائر سلاسل و وسیلهٔ ایشان بجنابِ حضرتِ سرورِ انبیا عَلَیهِ وَعَلیٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ
وَالسَّلَام حضرتِ صدیقِ اکبر ست هر چند وسیله قوی تر بود راهِ وصول اقرب بود و قطعِ منازل
زودتر نموده آید و آنچه در عبارتِ اکابرِ این سلسلهٔ علیه واقع میشود که نسبتِ ما فوقِ همه نسبتهاست
درست ست چه نسبتِ شان نسبتِ حضرتِ ابوبکر صدیق ست که افضلِ بشر ست بعد از انبیاءِ
کرام عَلَیهِمُ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَام و ایضا مدارِ این طریقِ عالی بر التزامِ سنت ست و اجتناب از
بدعت اکابرِ این طریق عمل بعزیمت را مهما امکن از دست نمیدهند و برخصت نمیگرایند اذواق
و معارف را خادمِ علومِ دینیه دانسته جواهرِ نفیسهٔ شرعیه را در رنگِ طفلان بجوز و مویزِ وجد و حال
عوض نمیکنند و بترهاتِ صوفیه مغرور نمیشوند از نص بفص نمیگرایند و از فتوحاتِ مدنیه بفتوحاتِ
مکیه التفات نمیفرمایند از ینجاست که وقتِ ایشان بر دوام ست و حالِ ایشان بر استمرار نقوشِ ماسوی
از باطنِ شان بر نهجے متلاشی میشود که اگر هزار سال تکلف در اخطارِ ماسوی نمایند میسر نشود و آن تجلی ذاتی
که دیگران را کالبرق ست این بزرگان را دائمی ست حضورے که غیبت در قفائے آن باشد نزدِ این
عزیزان از حیزِ اعتبار ساقط است رِجَالٌ لَّا تُلْهِیهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللّٰهِ صفتِ ایشانست
حضرتِ خواجه احرار قَدَّسَ اللّٰهُ سِرَّهٗ فرموده اند که خواجگانِ این سلسلهٔ علیه قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالیٰ
اَسْرَارَهُمْ بهر زراقے و رقاصے نسبت ندارند کارخانهٔ ایشان بلند ست ؎ حیف باشد شرحِ
او اندر بیان ⁂ چه رازِ عشق باید در نهان ⁂ لیک گفتم وصفِ او تا ره برند ⁂ پیش از ان کز فوتِ آن حسرت خورند ⁂

مکتوب (۱۲۲) صد و بیست و دوم

بسلطانِ وقت مُدَّظِلُّهٗ در فضائلِ سجده و ترغیب بر ترقی از ذکر بمذکور و بیانِ تنزیه و تقدیسِ او تعالیٰ

وبیان آنکه او را سبحانه ورای تجلیات و مشاهدات و اسما و صفات باید جست بسم الله الرحمن
الرحیم الحمد لله العلی الاعلی والصلوٰة والسلام علی رسوله محمد ن المصطفی
خیر الوری صاحب قاب قوسین او ادنی وعلی اٰله البررة التقی واصحابه اصحاب
المقامات والدرجات العلی قال رسول الله صلی الله علیه واٰله وسلم ما من حالة
یکون علیها العبد احب الی الله تعالی من ان یراه ساجدا یعفر[1] وجهه فی التراب
وایضا فی الحدیث الساجد یسجد علی قدمی الله تعالی فلیسجد ولیرغب ولیسال
وایضا فی الحدیث اذا سجد العبد طهر سجوده ما تحت جبهته الی سبع ارضین و
ایضا فی الحدیث طوبی لمن تواضع فی غیر منقصة وذل فی نفسه من غیر مسئلة و
انفق مالا جمعه فی غیر معصیة ورحم اهل الذل والمسکنة وخالط اهل الفقه و
الحکمة وطوبی لمن عمل بعلمه وانفق الفضل من ماله وامسک الفضل من قوله رواه
الطبرانی کمترین دعاگویان بعرض خادمان عتبهٔ علیه و عاکفان سدهٔ سنیه حضرت ناصر الملة
والدین مرجع الاسلام ومؤید المسلمین خلیفة الله تعالی فی الارضین میرساند که این مسکین با وجود
کم بضاعتی و دور از کاری از دعای سلامتی جان و ایمان آنحضرت فارغ نیست و از طلب ترقی
درجات و استقامت صوری و معنوی غافل نه مصرع این دعا از من و از خلق جهان آمین باد
حضرت سلامت برادر دینی شیخ عبد العلیم کتابتی باین فقیر نوشته بودند و از جمعیت باطنی آنحضرت
و اشتغال و تقید باین امر جلیل القدر مندرج ساخته شکر خداوندی جل سلطانه بجا آورده که با
این همه اشتغال صوریه دل حقیقت بین را تعلقیست خاص بمطلوب حقیقی و شوقیست مخصوص بمقصود
تحقیقی امید ست که این تعلق روز بروز زیاده شود و نائرهٔ اشتیاق قوت پذیرد تا از ذکر بمذکور رساند
و از دال بمدلول برد و از لفظ بمعنی کشد خوش گفت شعر قومی ز وجود خویش فانی + رفته
ز حروف بمعانی + اطلاق اسم و معنی و غیر آن در آنحضرت جل و علا از تنگی میدان عبارت ست و الا

[1] من العفر والتعفیر خاک آلود کردن ١٢

آنجا ہمہ آنست کہ برتر زبیان ست آورا سبحانہ وراء لفظ و معنی باید طلبید وراء آفاق و انفس وراء تجلیات و ظہورات و وراء توحید و اتحاد و وراء مشاہدات و مکاشفات باید جست بیت
تو از خوبی نمے گنجی بعالم ✦ مرا ہر گز کجا گنجی درآغوش مقصود از سیر و سلوک رفع حجب ست حجب وجوبی بود یا امکانی نہ آنکہ مطلوب را در دام آرند و عنقا را شکار نمایند بیت عنقا شکار کس نشود دام باز چین ✦ کاینجا ہمیشہ باد بدست ست دام را ✦ این کمال مقتبس از مشکات نبوت ست و این دید نتیجۂ ولایت انبیا ست علیہم الصلوات والتسلیمات آحادی را از اُمتیان بکمال ایشان علیہم البرکات بہ تبعیت و وراثت رسیده اند و از شراب صحو ایشان جرعه چشیده سیر گشته اند ازین کمال نصیب اہل سکر از ارباب ولایت کمال را در شہود و مشاہده دانسته اند و بہ تجلیات خورسند و ملتذ اند و بتوحید و اتحاد رفته این جماعه ہر چند از حجب امکانی و ظلمانی بر آمده اند لیکن در حجب نورانی و وجوبی مانده اند و از آن ہا نیافته و شہود آنرا شہود حق و تجلی او دانسته میگویند تجلی ذات برقی ست یعنی کالبرق الخاطف ست باز در پرده می آید و این اکابر که بکمالات وراثت متحقق گشته اند و توحید و اتحاد را در راه گذاشته اند و از تجلیات و ظہورات بالا رفته و از شہود و مشاہده در گذشته و از حجب بتمام بر آمده و بیقین دانسته اند که این شہود نه شہود اوست سبحانه و این متجلی نه ذات مقدس اوست تعالی بلکه ظہور صفتے ست از صفات و کمالے از کمالات او ست که حجاب ذات انست و طالب ذات اقدس بشہود صفات و کمالات او خورسند نشود و آرام نگیرد لاجرم خلیل وار لا اُحِبُّ الْاٰفِلِیْنَ گویان وَاِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ خوانان ماوراء آن شتافته اند و از اسم و صفت جز ذات نخواسته تعالی و تبارک و تقدس بیت بوصلش تا رسیم صد بار از پا افگنده شوقم ✦ که نو پروازم و شاخ بلند آشیان دارم ✦ رَزَقَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ اِیَّانَا بِهٰذِهِ الْمَعَانِیْ وَسَقَانَا مِنْ هٰذَا الْمَشْرَبِ انوار آفتاب جہانداری و سلطنت و آثار برکات و استقامت و ترویج ملت روز افزون باد اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا

وَعَلٰی اٰلِهِ الْکِرَامِ وَصَحْبِهِ الْعِظَامِ ✦

نسخہ: وراء و وراء
نسخہ: وجوبی
نسخہ: صید
نسخہ: مقتبس است از مشکات نبوت
نسخہ: شہود و تجلی حق و دانسته تعالی

مکتوب (۱۲۳) صد و بیست و سیوم

بخواجہ الملکی جعفر خان در سر سیر معشوق در عاشق وجامعیت قلب عارف بسم اللہ الرحمن الرحیم حقیقت جامعہ قلبیہ مرآت جمال لا یزال باد فی الحدیث القدسی لا یسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن قلب انسانی از راہِ تصفیہ چون بکمال خود برسد قابلیت آن پیدا میکند کہ اسرارِ وجوب وانوارِ قدم در مرآت او جلوہ فرمایند وسیر معشوق در عاشق پدید آید اشارت باین سیر کردہ است ہر کہ گفتہ بیت آئنہ صورت از سفر دور ست ۔ کان پذیرائے صورت از نور ست ۔ درین ہنگام دل را آنقدر وسعت ست کہ طبقاتِ سموات و زمین را در جنب آن مقدارے نمے بیند شیخ بایزید بسطامی قدس سرہٗ درین مقام گفتہ اند اگر عرش وما فیہ را در زاویہ قلب عارف بنہند عارف را از فراخی قلب ہیچ احساس بآن نشود شیخ جنید در شرح و تائید آن میگوید کہ حادث چون بقدیم مقترن گردد آنرا اثر نماند یعنی عرش وما فیہ کہ حادث ست در جنب قلب عارف کہ محل ظہورِ انوار قدم ست نسبت محو و تلاشی دارد محسوس کجا شود باید دانست کہ از لفظ یسعنی قلب عبدی واز سیر معشوق در عاشق کسے معنی حلول و اتحاد نفہمد کہ او تعالیٰ ازان منزہ ومبرا است امریست بے کیف[1] کہ بر ارباب آن واضح وہویدا است من لم یذق لم یدر ہر آنچہ ازان در تعقل و تخیل ما در آید حق سبحانہ ازان پاک وبرتر ست بیت اتصالے بے تکیف بے قیاس ۔ ہست رب الناس را با جان ناس ۔ حق سبحانہ وتعالیٰ امثال ما را ایمانے باین معانی دہاد و شربے ازین مشرب روزی کناد ۔

مکتوب (۱۲۴) صد و بیست و چہارم

بخواجہ احمد بخاری در شرح حال یار او و تعبیر واقعہ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و

[1] یعنی گنجائے او تعالیٰ در قلب مومن و سیر معشوق در عاشق امریست بے کیف الخ ۱۲

الصَّلٰوۃِ وَازْسَلِ التَّحِیَّاتِ میرساند مکتوب شریف رسید خوشوقت ساخت اللہ تعالیٰ ہموارہ در ترقی دارد وبر جادۂ شریعت وسُنّت استقامت دہد فقیر بعد آمدن سرہند از آزار وضعف بسیار کشید اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَالْمِنَّۃُ کہ درین ایام فرصت ست وروز بروز ضعف کم شدہ مے آید ویک دو وقت در ڈولی نشستہ بیرون ہم مے براید وبیاران صحبت میدارد بیت من از تو روئے نہ پیچم گرم بیازاری ✦ کہ خوش بود ز عزیزان تحمل خواری ✦ نوشتہ بودند کہ سیادت پناہ سید محمد وفا در قلب مراتب از سی زیادہ میگوید وآنچہ اول چشم پوشیدہ میدید الحال در چشم وا مے بیند ہے سید مذکور خیلے مستعد ست وقابل اما صحبت او قلیل ست وَالْاَمْرُ بِمَشِیَّتِ اللّٰہِ تعالیٰ سُبْحَانَہٗ ترقی بسیار کند از مطالعہ این حال بسیار محظوظ شدیم وآنچہ یکے از منتسبان شما دیدہ است کہ در پیش شما نعمت ست کہ مردم ہفت اقلیم ووحوش وطیور از آن بہرہ میگیرند ونشان خاطر شان میشود بشارتے ہست بزرگ لیکن چون معاملہ خوا بست تا چہ تعبیر باشد بہر حال از استعداد او مشعر ست از قوۃ بفعل آمدن امر دیگر ست بساست کہ اعوان وانصار صاحب معاملہ این قسم چیزے مے بینند وَالْاَمْرُ عِنْدَ اللّٰہِ تَعَالٰی وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَاٰخِرًا ✦

مکتوب صد وبست وپنجم (۱۲۵)

بشیخ ابو المظفر برہانپوری در بعضے از اسرار خاصہ صلوٰۃ وتعبیر وقائع بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی وَالسَّلَامُ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی خُصُوْصًا عَلٰی سَیِّدِ الْوَرٰی مُحَمَّدِنِ الْمُصْطَفٰی صَاحِبِ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی وَعَلٰی اٰلِہٖ وَصَحْبِہِ الْبَرَرَۃِ التُّقٰی اما بعد مکتوب مرغوب کہ متضمن اذواق واشواق بود رسید است مسرت بخش گردید حق سُبْحَانَہٗ ابواب ترقیات را مفتوح دارد وباعلیٰ مرتبہ کمال برساند وحلاوت ورقت در ذکر وتلاوت ونماز زیادہ گرداند واز حقیقت قرآنی وحقیقت صلوٰۃ بہرہ کامل ارزانی فرماید نماز مقصود برین صورت نیست در عالم غیب حقیقتے دارد کہ فوق سائر حقائق ست ودر حدیث قُمْ یا محمد

فَاِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰی یُصَلِّیْ گویا ایمائے بآن حقیقت ست تا کدام صاحب دولت بود کہ ازان
حقیقت اطلاع یابد و گلے از گلشنہائے آن بچیند و صلوٰۃ او بآن حقیقت شرف اقتدا یابد
و شرکت تحریمہ پیدا کند و از راہ اتحادِ قراءتِ امام و ماموم قربِ خاص حاصل نماید و با قراءتِ
امام کہ فی الحقیقت قراءتِ اوست متلبس گشتہ در رنگ کلام نفسی ہم آغوشِ مطلوب گردد
خوش گفت بیت اندر سخنِ دوست نہان خواہم گشتن + تا بر لبِ او بوسہ زنم چونش بخوانند
از حضرت ایشان ما قَدَّسَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِسِرِّهِ الْعَزِیْزِ شنودہ ایم کہ کلام را در رنگِ
علم اتحادے ست با متکلم کہ صفتِ دیگر را نیست پس ازین راہ قرب و منزلت را دریاب فہم من
فہم تا کجا اسرارِ نماز را بیان نماید مصرع قلم اینجا رسید و سر بشکست + دو واقعہ کہ در بارہ
این دور از کار دیدہ اند یکے آنکہ شخصے اشارت بجانب این مسکین کردہ بزبان عربی میگوید کہ
فلانے ازین قسم ولی اللہ ست کہ حق تعالٰی او را اختیار کردہ است و فوق او ولی اللہ نیست
واقعہ دیگر آنکہ بزرگے اشارت باین درویش کردہ میگوید کہ ہر کہ او را بہ بیند یا با و مساس کند او
بہشتی ست واضح گردید فقیر ہر چند قابلِ این خطاب نیست لیکن چون امثالِ شما عزیزان
این طور چیزے بہ بینند البتہ محلے خواہد داشت یا موافق حسن ظن خود دیدہ اند در نفس الامر
ہر چہ باشد بیت چشم دارم کہ دہد اشک مرا حسنِ قبول + آنکہ در ساختہ است قطرۂ بارانی را +
دو واقعہ دیگر کہ برخوردار شیخ محمد دیدہ است ہر دو نیک و روشن ست حق تعالٰی سبحانہ بمراتب کمال
رساند و معانی مکنونہ را از قوت بفعل آرد اِنَّهٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ +

مکتوب صد و بست و ششم (۱۲۶)

بخواجہ امان اللہ قاضی زادہ برہانپوری در تعبیر واقعہ و شرح حدیث معراج یا محمد اَنَا وَ اَنْتَ
الحدیث بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوب
شریف رسید و سبب مسرت گردید اظہار شوق نمودہ بودند حق سبحانہ آتش شوق را مشتعل سازد

تا از ماسوی بتمام برہانند و بسرادقات قرب برسانند و آنچہ در واقعہ دیدہ اید کہ جناب حضرت رسول خدا صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم در مجلسے نشستہ اند و مردم در جیب راست[3] نشستہ اند و شما ہم ازان مجلس نشستہ ذکر نفی و اثبات بحبس نفس میکنید و معنائے آنرا بہ لا موجود الا اللہ تصور مینمائید[4] شخصے ازان مجلس بشما میگوید کہ تو مگر وجود پیغمبر را ہم نفی میکنی و ایشان را نیست میسازی من میگویم کہ آن سرور را صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم نیست نمیسازم درین ولا ہوشیار شدید مجدد و ما صوفیہ کرام کہ نفی وجود از ماسوی مینمایند نفی وجود اصالتاً مینمایند و باستقلال موجود نمیدانند چہ وجود نزد ایشان از اخص اوصاف اوست تعالی و دیگرے را دران شرکت نمیدانند اگر در ممکن وجودست پرتو وجود اوست تعالی و سبحانہ و مستفاد و مستعار ازان حضرت این وجود ظلی در جنب وجود واجب تعالی ہالک و لاشے مینماید و قابل نفی ست و نزدیک ست کہ از موہومات و متخیلات شمردہ آید کل شیء ہالک الا وجہہ[1] نص قرآنی ست یلے المحدث اذا قورن بالقدیم لم یبق لہ اثر پس وجود بالاصالۃ و الاستقلال از ممکن ہمہ وقت منتفی ست و وجود ظلی ثابت عوام و خواص انبیا علیہم الصلوات و البرکات و غیر انبیا ہمہ درین معنی برابراند و وجود ہمہ مستعار و مستفاد ست و وجود مستقل و اصیل خاصہ حضرت ذو الجلال ست پیغامبر صلی اللہ تعالی علیہ و علی آلہ وسلم شب معراج خود را نفی کردہ در جنب واجب الوجود تعالی و تقدس خود را نیست تصور نمود آنجا کہ فرمود اللہم انت و ما انا و ما سواک ترکت لاجلک اگر گویند در حدیث معراج کہ نقل میکنند یا محمد انا و انت و ما سواک خلقت لاجلک حق تعالی اثبات حبیب خود کرد پس آن سرور صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم چرا نفی خود نمود کہ در جواب فرمود اللہم انت و ما انا و ما سواک ترکت لاجلک گویم کہ میتواند کہ اثبات باعتبار وجود موہوب کہ بولادت ثانیہ مربوط است باشد و نفی باعتبار عدمیت اصلی و فقر جبلی کہ نصیبہ ممکن ست بود یعنی حق سبحانہ چون حبیب خود را باظہار نعمت عظمی بنواخت کہ وجود موہوب و بقاء ذات کہ ترا اعطا شدہ ست ہیچکس را میسر نشدہ

---

[1] این کریمہ واقع ست در آخر سورہ قصص و پارہ امن خلق (بیس) ۱۲

است وہمہ را طفیلی تو کردہ ام آنسرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام ازراہِ تواضع وہضم نفس نظر بر عبدیتِ ذاتی وفقرِ جبلی نمودہ نفی خود کردند ونعمت را بآنحضرت حوالہ ساختہ اثباتِ او کردند چنانچہ پادشاہے بریکے از نوکرانِ خود بر سرِ عنایت شدہ تعدادِ نعمتہائے خود برو نماید واو را سربلند سازد واو ازراہِ حسنِ نشاء کہ دارد ازروئے تواضع نفیِ خود نماید وفقر واحتیاجِ قدیمی یاد کند وبگوید کہ من ہیچ نیستم واین ہمہ نعمتہائے از تست بیت از تست طلسم این خزانہ ☆ من ہیچ نیم درین میانہ ☆ من ذرۂ خاکِ آستانم ☆ تو سلطانی بر آسمانم ☆ ہم گنج توئی وہم تو گنجور ☆ من دست تہی فشاندم از دور ☆ وقایع دیگر ہم نیک روشن ست اللہ تعالیٰ بمراتبِ کمال ترقی دہاد والسلام اولاً وآخراً

مکتوب (۱۲۷) صد وبیست وہفتم

بخواجہ مومن قاضی زادہ برہانپور در خصائصِ نماز ورفعِ آثارِ بشریت واسرارِ محبت ودر شرحِ احوالِ او کہ نوشتہ بود کہ در تلاوتِ قرآن الفاظے کہ اززبان مے برآید بعینہ از تمام اعضاے برآید گویا ہر موئے زبانے ست ولذتِ بسیار پیدا میشود وحرکات وسکنات اکثر اوقات رجوع بآن جنابِ اقدس میشود بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وارسالِ التحیات مبلغ مکتوبِ شریف رسید مسرت بخش گردید چون متضمن احوال واذواقِ سنیہ بود مسرت بر مسرت افزود اللہ تعالیٰ ہموارہ در ترقیات دارد واز عجب وپندار دور گرداند نوشتہ بودند کہ در نماز حالتے روئے مید ہد کہ حجاب ازمیان برمیخیزد وہر رکنے کہ ادا مینماید بازعود کردن بر رکنِ دیگر ذوق نمیشود وخطرۂ غیر اصلاً نمیگذرد وخوفِ بسیار دران وقت پیدا میشود وخود را مانندِ خس وخاشاک ہم نمے یابد بدانند کہ در حدیث شریف آمدہ ست در نماز حجابے کہ درمیانِ مصلی وپروردگار است برداشتہ میشود وحضرتِ ایشان با قدس اللہ تعالیٰ سبحانہ سرہ نگاشتہ اند کہ این رفعِ حجاب مخصوص بنماز منتہی ست شکرِ خداے عز وجل برین نعمتِ عظمیٰ بجا آرند ودرازدیادِ کیفیتِ او کوشند ونماز را باداب وشرائط وطولِ قنوت بجا آرند قربے کہ در حینِ اداے اوست بیرونِ آن نیست

قیام قرأت ۱۲

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا[1] پارۂ از اسرار نماز در کتابت اخوی اعزی شیخ
ابو المظفر بقلم آمده است اگر آن را مطالعه نمایند ظاهر احظ کنند نوشته بودند که در دیدن اشیا ها
مانند آب روان و صحرا و درخت و جز آن رقتے پیدا میشود و اسرارے معلوم میگردد که هرگز در بیان
نیاید و در مشغولی حالتے رو میدهد که هستی از میان برمیخیزد و مقام حیرت پیدا میشود همه احوال پسندیده
و پسندیده است حق سبحانه بکمال نفی و حقیقت انتفا رساند تا آثار بشریت بتمام از میان رخت
بربندد و لَا يَذْكُرُ اللّٰهَ تَعَالٰى إِلَّا اللّٰهُ جلوه فرماید نوشته بودند که هرگاه که متوجه میشوم
مقامے پیدا میگردد و نشئه محبت ازان طرف وارد میشود که چه نویسد مخدوما این همه اذواق ازان
نشئه پیدا است و این دید ازین محبت هویدا مدار کار بر محبت است که سبب ظهور و اظهار گشته
است محبت است که سر مکنون و گنج پنهان را بجلوه گاه بروز آورده محبت است که خرق حجب
مینماید و بوصل عریان میسر ساند نوشته بودند در تلاوت قرآن الفاظے که از زبان بر می آید بعینه از
تمام اعضا مے بر آید گویا هر موئے را زبانے هست و لذت بسیار پیدا میشود و حرکات و سکنات اکثر
اوقات رجوع بآنجناب اقدس میشود مخدوما هنگام استیلائے ذکر هر عضو بذکرے در آید خصوصیت
بدل و سائر لطائف نمیماند اگر در تلاوت هم این معنی روئے نماید و همه اعضا در تلاوت آیند گنجایش
دارد و نیز بنده چون باستماع کلام ربانی مستمع میگردد و بکلیت خود استماع مینماید خصوصیت بحاسه سمع
ندارد اگر تلاوت هم بکلیت خود نماید چه عجب دانا که سر این معامله آنست که هر حکمے که بآنجناب اقدس
منسوب بکلیت است که تنقص و تجزی آنجا محال است اگر تکلم است بکلیت است و اگر استماع است
هم بکلیت است گفته اند ذَاتُ اللّٰهِ كُلُّهُ عِلْمٌ وَكُلُّهُ قُدْرَةٌ وَكُلُّهُ إِرَادَةٌ عَلٰى هٰذَا الْقِيَاس
و عارف متخلق بخلق تحقق نیز بکلیت خود متکلم میشود و بکلیت مستمع علی هذا القیاس آن معنی در تکلم بکلام
الهی بیشتر متجلی است چه این همان کلام است که حق سبحانه بکلیت بآن متکلم است والسلام اولا و اخرا

---

[1] بدانکه این کریمه واقع است در آخر سورۂ طٰهٰ از پاره قال الم اقل ۱۲ [2] که نوشته اند ۱۲ [3] حق سبحانه و تعالی ۱۲

مکتوب صد و بست و هشتم (۱۲۸)

بہ محمد باقر لاہوری در شرح احوال او و ابشار او بحصول مقامات عالیه و اسرار سنیه و بیان آنکه عروج لطائف عالم امر تا کجاست و نصیب عناصر اربعه از کجا و حل شبهه بر تفوق حقیقت قرآنی بر کمالات نبوت نموده و بیان آنکه نصیبے از ذات غیر صاحب قیومیت را لحوق بحقیقة الحقائق غیر محمدی المشرب را از راه ضمنیت الشیخ ممکن ست بلکه واقع و در شرح احوال یاران او و ترغیب بر خدمت طالبان حق جل و علا بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰة و ارسال التحیات میرساند مکاتیب شریفه متعاقب یکدیگر رسید سبب مسرت گردید چون متضمن اذواق سنیه و احوال علیه بود مسرت بر مسرت افزود فقیر درین ایام بیماری بسیار کشید چنانچه قدرت نوشتن و نشستن بطور خود نداشت بحمد اللہ سبحانه که الحال فرصت کلی ست و بدوستان کتابت هم مینویسیم هر چند قدرت ایستاده شدن یا دو زانو نشستن تا حال نشده است پنج شش کتابت از شما بالفعل موجود ست مجملے بجواب هر کدام مے پردازد نوشته بودند نسبتهائے که درین مرتبه در حضور بحصول شان مستبشر گردیده درک مینماید و تفصیل آن نگاشته بودند همه بوضوح پیوست حق سبحانه هم برین منوال همواره ترقیات وارد بعد ازان نوشته بودند که روزے مکتوب هفتاد (۷۷) و هفتم از مکتوبات جلد ثالث مطالعه میکرد درمیان اثنا پرتوے از حقیقت صلوٰة بکمال علو و بے کیفی مشتمل بر غرائب انوار قدم بر باطن این فقیر یافت (از مکاتیب حضرت مجدد قدس سره) و فوق حقیقت قرآنی ظاهر شد و بغایت مغلوب خود ساخت و تا مدت مغلوب این نسبت بود و بے ریب مییافت که پرتوے همان حقیقت ست در نماز فرض نیز گاہے ظهور میکند و در کتابهائے دیگر هم از حصول این معنی اظهار کرده اید و از واقعه تعبیر آن بحقیقة صلوٰة و معامله که فوق این حقیقت ست معلوم کرده اید و در یوزه توجه ازین فقیر در دریافت صحت و سقم این معامله نموده اید بحدو ما فقیر درین معامله متوجه گشت ظاهر شد که شمارا نصیبے ازین نسبت شگرف حاصل شد بلکه اقتدا بصلوٰة بصلوٰة نیز بفهم در آمد و العلم عند اللہ تعالیٰ

و بشارت حصول

نصیب

نوشته بودند که عروج بسیار معلوم میشود و ظاهر میگردد که لطائف از اصول خود ها هم که فوق محدد اند
بالاتر ارتقا نموده اند یکے ارتقاء لطائف از اصول خود شرط ولایت ست در ولایت صغری عروج
لطائف تا ظلال اسما و صفات ست و در ولایت کبری تا اصول اسما و صفات نهایت عروج
لطائف عالم امر تا ولایت کبری ست بلکه تا دائره اولی از ولایت کبری بیشتر معامله با عالم خلق
است و بقیه دوائر ولایت کبری نصیب ازان مر نفس راست و نصیب عناصر اربعه از ولایت علیا
و کمالات نبوة ست نوشته بودند گاهے که مناسبت بحقیقة الحقائق هویدا میگردد و رو بنزول
متخیل میشود بلے بعد از کمال عروج معامله بنزول ست و این نزول اتم ست ثمرات و نتائج آن
بیش از بیش ست و از ظهور نزول ملائکه و تعطل کاتب شمال که نوشته اند نعمتے ست عظمے لئن
شکرتم لازیدنکم و از ازدیاد لذت ایلام بر انعام که اظهار نموده اند آرے همچنین میباید دیگران
علامت محبت ذاتیه استواء انعام و ایلام محبوب گفته اند و نزد حضرت ایشان ما ایلام بیشتر لذت
بخش ست نسبت بانعام این از دیوانگیهاے محبت ست من لم یذق لم یدر نوشته بودند
که بهره از حقیقت صلوة و خلت و محبت بهر دو معنی میباید و خلعت برنگ خلت بالکلیه نفس ظاهر
میشود و این معانی اکثر در صلوات خصوصا در مکتوبات و گاهے در غیر آن میباید و گاهے مناسبت
بحقیقة الحقائق و گاهے فناے خاص مفهوم میشود دیگر حقیقت معبودیت صرف که فوق
حقیقت صلوة مینمود و مضمون مصرع * من بجاے میروم کانجا قدم نامحرم ست * نشان آن موطن
بے نشان ست بر تو انداز گردید حقیقت قرآن مجید بل ذات و صفات واجبی تعالی شانه دران
مقام شگوفت نمودار بود الحمد و ما چیزهاے که شما مینویسید امثال ما دور از کار انرا تصور و خطور
این امور هم مستبعد ست و ابا نے باین معانی بسند و منیر لیکن چون محبت و رابطه با اهل این
نسبت درست دارید از برکات و نسبت خاص ایشان امیدوارید المرء مع من احب
معیت هیچ دقیقه را نمیگذارد که نصیب محب صادق نگردد چه اگر در یک مقام از محبوب کوتهی کنند

٥١ بالضم پشم نرم و نبه ۱۲ ٥٢ یعنی گو این امور بغایت مستبعد ست و غیر متوقع اما چون محبت الخ ۱۲

معیت درست نیاید لیکن بتفاوت محبت در معیت هم تفاوت راه مییابد با وجود در بعضے ازین
مواطن مشهود هم میگردد لیکن نمودار گشتن حقیقت قرآنی دران موطن که معبودیت صرف ست
محل تامل ست کما لایخفی و ایضاً حقیقت قرآنی بطور حضرت ایشان ما مبدأ وسعت بیچون حضرت
ذات ست تعالی و این معنی زائد ست بر ذات مجرد پس شایان معبودیت صرف نبود و ازان درجهٔ
علیا متنزل باشد ازین بیان ساقط شد شبهه که ایراد کرده اند که حقیقت قرآن ناشی از صفت
کلام یا شأن کلام ست پس داخل ولایت کبری بود و تفوق آن از کمالات نبوت چه صورت دارد
زیرا که این معنی که مبدأ وسعت بیچون حضرت ذات ست تعالی برتر از ولایت سه گانه و کمالات
نبوت و حقیقت کعبه است فافهم نوشته بودند که یک مرتبه پرتو از ذات موهوب برین کمینه تافت
در انوقت چنانچه افعال و صفات از انطرف مییاید جسم و جثه نیز ازین طرف نمییافت بلکه جسم هم
از نظر بصیرت برخاسته بود و سوائے نورانیت امرے دیگر مدرک و مشهود نمیگشت مخدوما مراد
از ذات موهوب اگر وجود موهوب حقانی ست که بولادت ثانیه مربوط ست فبها و اگر مراد این
معنی ست که صاحب نسبت قیومیت را عطا میشود و خصوصیت باو دارد و تعدد این صاحب دولت
در یک عصر وقوع ندارد پس جائے تامل ست مگر آنکه از راه فنا فی الشیخ که صاحب این نسبت ست
بذات موهوب نسبتے پیدا کند و از انوار و برکات آن بهره ور گردد چنانچه لفظ پرتو از ذات
موهوب تافت اشعارے باین معنی دارد و این نوع نسبت بذات موهوب ممکن ست بلکه واقع
و همچنین ست وصول بحقیقة الحقائق اگر محمدی ست پس راه وصول حاصل دارد و غیر محمدی از راه
فنا فی الشیخ اگر واصل گردد گنجایش دارد نوشته بودند که بعضے از اهل هند ورزش معنی نفی و اثبات
بزبان فارسی برآنها دشوارست به هندی گفتن مجوز ست یا نه مخدوما تا حال از بزرگان معلوم نیست
که بهندی کسے تعلیم کرده باشد ما هم این قسم مردم را که تعلیم میکنیم بفارسی باندک مشقت یاد میگیرند
اگر بر کسے بسیار دشوار باشد بهندی بگویند باهل عرب میگوئیم بزبان عربی میگوئیم و بالمقصود الا
الله دلالت مینمائیم محمد عارف مناسبتے بولایت علیا پیدا کرده بود و تصفیه عناصر که مییافت

ازین رہگذر بود لیکن مسکن در ولایت کبری داشت الحال درین دو سہ روز دران ولایت بتوجہ معلوم
شد کہ رسید حقیقت تصفیہ عناصر در انجاست پیشتر صورت تصفیہ عناصر در اینجا بود عبدالواحد
ہم ترقی بسیار کردہ است نزدیک ست کہ از احاطہ ظلال برآید و آنچہ از احوال یاران دیگر نوشتہ
اند ہمہ نیک و پسندیدہ است باحوال آنہا خوب پردازند و خدمت آنہا را منت بکنند حدیث
یَا دَاوُدُ اِذَا رَاَیْتَ لِیْ طَالِبًا فَکُنْ لَہٗ خَادِمًا شنودہ باشند و نیز حدیث نقل میکنند اِنَّ اَحَبَّ
عِبَادِ اللّٰہِ اِلَی اللّٰہِ مَنْ حَبَّبَ عِبَادَ اللّٰہِ اِلَی اللّٰہِ وَحَبَّبَ اللّٰہَ اِلٰی عِبَادِہٖ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ اَوَّلًا
وَّاٰخِرًا وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا وَّعَلٰی اٰلِہِ الْکِرَامِ وَصَحْبِہِ الْعِظَامِ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامِ

مکتوب صد و بیست و نہم (۱۲۹)

بخواجہ محمد ماہ پسر خواجہ عبدالرحمٰن النقشبندی در عزا و نصیحت و ترغیب بر شریعت علیہ و سنت سنیہ
و بر دوام ذکر + بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند از شنودن واقعہ ہائلہ و خبر
وحشت اثر چہ نویسد کہ دوستان را چہ قسم مصیبت رسیدہ و درد و غم روئے داد اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ
رَاجِعُوْنَ لیکن چون تقدیر و ارادہ مولائے حقیقی ست جل شانہ غیر از صبر و رضا چارہ نیست
بیت من از تو روئے نہ پیچم گرم بیازاری ÷ کہ خوش بود ز عزیزان تحمل خواری + باید کہ بر جادہ
شریعت و طریقت مستقیم باشند تا بحقیقت راہ یابند و راہ و روش بزرگان خود را از دست ندہند تا
از فیوض و برکات ایشان بہرہ مند گردند حیات دنیاوی بغایت قلیل ست و معاملہ آخرت دائمی
و سرمدی کارے باید کرد کہ نجات اخروی حاصل شود و سرخروئی از صاحب حقیقی بحصول انجامد حق
سبحانہ آدمی را مہمل نیافریدہ است و بطور او نگذاشتہ تا ہر چہ داند بکند و ہر طور خواہد زندگانی نماید
با وامر و نواہی او را مبتلا ساختہ است اینکس چارہ ندارد بغیر از آنکہ بمقتضائے اوامر و نواہی او
زندگانی نماید بآنچہ ماموراست بجائے آرد و از آنچہ ممنوع ست یکسو بود اگر چنین نکند بندہ متمرد
باشند و مستحق انواع عقوبات بود بذکر و فکر مشغول بوند و اگر در ذکر گفتن دل را خفگی پیدا شود و از

ذکر گفتن باز دارد بمجرد وقوفِ قلبی یا توجہ بے کیفی پردازند و آنچہ نوشتہ اند کہ آرام و جمعیت در آنست
کہ حرکتِ دل بہر روش کہ باشد باشد و در دل ہیچ خیالے نگذرد حتّٰے کہ خیالِ تلفّظِ اسمِ ذات ہم
زمانیکہ این صفت روئے میدہد باز میدارد از ہمہ چیز درین حال آرام و جمعیت زیادہ از زیادہ مشاہدہ
میکنند مخدوما این حال نیک ست و ہر قدر کہ انقطاعِ دل از ما سوٰی حاصل شود نعمت ست لیکن
بشرطیکہ در فرائض و واجبات خلل نرود و الا خطر در خطرست چنانچہ خود نوشتہ اید لیکن صفت
مذکورہ را از دست ندہید و ترسان و لرزان باشید و سنت پیغمبر صلّی اللہ تعالٰی علیہ و الہٖ وسلّم
را بدندان محکم بگیرید این ست راہِ نجات و بدونہ خرطُ القتادِ فاتحہ از برائے استقامت
شما خواندہ شد ثبّتنا اللہ سبحانہٗ و ایاکم علٰی جادۃِ الشریعۃِ العلیّۃ

مکتوب (۱۳۰) صد و سی ام

بشیخ حسین منصور جالندھری در تحسین احوالِ سنیۂ او و بعض بشاراتِ عالیہ و در آنکہ غیر قطب
کہ از اعوانِ قطب باشد اگر خود را واسطۂ فیض و بیابد گنجایش دارد و حلِ شبہہ کہ نوشتہ بود
کہ حقیقتِ قرآنی در مرتبۂ صفات ست تفوّقِ آن بر کمالاتِ نبوّت کہ مرتبۂ ذات ست چگونہ بود

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ ربّ العٰلمین و الصلوٰۃ و السلام علٰی خیر خلقہٖ
محمّدٍ و آلہٖ اجمعین مرکاتیبِ شریفہ کہ پیش ازین فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت
و مسرّت افزا گردید در انوقت فقیر مریض بود طاقتِ جواب نوشتن نداشت الحال کہ از شدّتِ
مرض فرصت ست بجواب ہر دو کتابت کہ متضمّنِ احوال و اذواقِ سنیۂ ست مے پردازد از شمولِ
عنایاتِ خداوندی جلّ شانہٗ کہ از چند و چون بیرون ست کہ مشاہدہ مینمائید و رفعِ کدورات
عفو زلات کہ احساس میکنید و در بعضے اوقات خود را واسطۂ فیض و رحمت و مغفرت مییابید
فیوض و برکات کہ از جنابِ سروری علیہ و الہٖ افضل الصلوات و اکمل التحیّات علی الدوام
بر خود میبابید کہ گویا نہرے ازان بحرِ محیط باینجانب کندہ اند و علی الدوام فائض ست و گویا از

نظر مبارک خود ہرگز مستور نمیسازند و آنرا[1] از مہربانی خود دور نمیگردانند و درین امور مرقومہ شک و ریب نمیباید بل کرؤیۃ الشمس فی الظہیرۃ ست[2] نعمتے ست بزرگ مطالعہ آن خوشوقت ساخت و لذات معنویہ بخشید اللّٰہم زِد و خود را کہ واسطہ فیض میباشید مخدوما این معاملہ وابستہ بقطب ست لیکن غیر قطب کہ از اعوان و انصار قطب ست اگر این معنی در خود احساس نماید گنجایش دارد و چنانچہ در عالم مجاز وزیر واسطہ انعام بادشاہی ست بخلائق اگر اعوان وزیر کہ مرجع خلائق اند نیز خود را واسطہ انعامات فہمند چہ مستبعد در باب حقیقت قرآنی استفسار نمودہ بودند ظاہر میشود کہ ترقی بسیار دران حقیقت واقع شدہ است ظاہرا این معاملہ بانجام رسیدہ باشد و نصیبے وپرتوے از صباحت کہ رسیدہ بودند نیز مدرک مے در آید الغیب عند اللہ سبحانہ نوشتہ بودند کہ چون معاملہ کمالات نبوت بذات بحت تعلق داشتہ باشد تفوق حقیقۃ کعبہ و حقیقۃ قرآنی بران چہ صورت دارد مخدوما از کجا معلوم میشود کہ کمالات نبوت بذات بحت تعلق دارد از فقیر کہ نقل کردہ فقیر ہرگز نگفتہ است و در کلام حضرت ایشان ہم معلوم نیست آرے وصول باین کمالات بعد از حصول ولایات سہ گانہ است و پس از عبور از اسما و صفات و شیون و اعتبارات و تنزیہات و تقدیسات است و بعد از ترقی از اسم الظاہر و اسم الباطن ست کہ در مکتوب[3] بیان طریق بتفصیل مذکور ست لیکن در ذات بحت بودن آن محل سخن ست شعر کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَہَا ✽ قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَہُنَّ حُیُوْفٌ ✽ چگونہ این معاملہ بذات صرف متعلق باشد و حال آنکہ حضرت ایشان در ہمان مکتوب حقیقت کعبہ را کہ عبارت از سرادقات عظمت و کبریائی ست فوق کمالات نبوت نوشتہ اند و نصیبے از کمالات نبوت جزء ارضی را ثابت کردہ اند و نصیب از حقیقۃ کعبہ ہیئت وحدانی را کہ از مجموع عالم خلق و عالم امر بہم رسیدہ نوشتہ و ایضا در ہمان مکتوب مرتبہ ذات را فوق این کمالات ثابت کردہ اند آنجا کہ نگارش فرمودہ اند کہ ذات اللہ ورائے این وجود و عدم ست و نیز نوشتہ اند کہ این ورائیت نہ باعتبار وجود حجب ست چہ حجب بتمام مرتفع

[1] یعنی ایک لحظہ ۱۲ [2] یعنی بلکہ درنگ آفتاب نصف النہار ۱۲ [3] این مشاہد و یافت ہمہ ۱۲ [4] یعنی از مکاتیب مجدد رضی ۱۲

گشتہ اند بلکہ باعتبارِ ثبوتِ عظمت و کبریائی ست کہ مانعِ درک ست وحقیقتِ قرآنی فوق حقیقتِ کعبۂ ربانی ست وآن بطورِ حضرتِ ایشانِ ما عبارت از مبدأ وسعتِ بیچون حضرتِ ذات ست تعالیٰ چنانچہ در جلدِ ثالث بتفصیلِ بیان فرمودہ اند فاذ تفع الاشکالُ وزال الاشتباہُ اگر کلامِ حضرتِ ایشان را تتبع میکرد دیدظاہرا ازین اشکال میپرسید عجب تر آنکہ حقیقتِ قرآنی را بے اطلاع از تحقیقِ آنحضرت در یک کتابت شانِ کلام نوشتہ اید و در کتابتِ دیگر تخطئہ خود کردہ اید کہ در کتابتِ سابق از راہِ خطا نوشتہ ایم حقیقتِ قرآنی صفتِ زائدہ ست چہ جائے تخطئہ ست کلام اللہ تعالیٰ چنانچہ صفتِ زائدہ ست شانِ غیر زائد ہم ہست وہر دو بطریقِ حقیقت ست مجاز درمیان نیست پس کلام را بیکے خاص کردن و نفیِ دیگر نمودن بیچہ معنی بود و بر تقدیرِ تسلیم کہ کلام خاص بصفۃ بود اگر حقیقتِ آن شان باشد چہ نقصان دارد وتحقیق آنست کہ حضرتِ ایشان افادہ فرمودہ اند ونیز پرسیدہ بودند کہ چون سالک بولایاتِ ثلٰثہ وکمالاتِ نبوت مشرف میشود وسیر او در حقائق مے افتد آیا ہر کدام از ولایات وکمالات عروج ونزول علیحدہ دارد ویا بیک عروج بولایات وکمالات مشرف میگردد وبیک نزول نازل میشود مخدوما بعضے اشخاص باشند کہ بیک عروج این مقامات را طے کردہ نزول فرمایند وبعضے دیگر را عروج ونزول متعدد میشود وبعضے را در بعضے مقامات عروج بود ونزول نبود این معاملہ بحسبِ استعداداتِ طلاب متفاوت ست وگاہ بود کہ این تفاوت باندازۂ تفاوتِ تربیتِ راہبر باشد ارادۂ سفرِ کوہستان نمودہ اید بہتر ست بعد استخارہ متوجہ شوند از جانبِ فقیر ہم اذن ست دیگر فقیر طریقۂ چشتیہ را بکسے نمیگوید وخرقہ ہم نمیدہد تا واضح باشد سُبحانَكَ لا عِلمَ لَنا اِلّا ما عَلَّمتَنا اِنَّكَ اَنتَ العَليمُ الحَكيم

مکتوب (۱۳۱) صد سی ویکم

بشیخ انور نورسرای در تحسینِ احوال وشرحِ وقائعِ او ودر آنکہ تجلیِ ذات را دوام نا گزیر ست بسم اللہ

---

[۱] یعنی ہیچ جائے تخطئہ نیست پس چرا تخطئہ خود کردہ اند حال آنکہ کلام چنانچہ الخ ۱۲

الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی کتابتیکه از راه محبت فرستاده
بودند رسید مسرت بخش گردید آنچه از اذواق و احوال خود را نوشته بودند همه پسندیده و اعلی ست
مطالعهٔ آن خوشوقت ساخت ترقیم یافته بود که حقیقت صلوة چنان مکشوف شد که درختیست
از نور و شاخ آن درخت مقابل قبله افتاده و فقیر این درخت را بپهلوی راست خود می بیند مانا
که مناسبت این حقیقت بدرخت آنست که درخت از وسعت و تفصیل خبر میدهد چه شجره تفصیل
نواة است و نماز نیز مرتبهٔ وسعت بیچون حضرت ذات ست تعالی و تقدس و چون توجه آن
بکعبهٔ مقصود ست که مرتبهٔ معبودیت صرف ست توجه آن درخت بسمت قبله متمثل گشت و آن
درخت را که بپهلوی راست می بیند اشعاری بآن میدارد که شما را بآن درخت راه ست
امید ست که بمطلب برسانند و نصیبی از آن حقیقه بحصول انجامد بیت ما تماشا کنان کوته دست
تو درخت بلند بالائی * نوشته بودند که روزی در نمازی خود را فوق آسمان دید و نوری دید که الفاظ
صلوة دران نور متصور میشد و در حین ادای نماز در رکوع و سجود حظ و التذاذی میشود که از
تقریر و تحریر بیرونست چرا چنین نبود که نماز معراج مومن ست و موطن کمال قرب هنگام رفع
حجاب نوشته بودند که در غیبت می بینم نوریست بیجهت و بیکیف آنجا خود را چنان معلوم کردم
که بندهٔ مقبولم و پسندیدهٔ صاحبم و از زبان کمترین بر آمد که خوب بنده ام مخدوما چون درین دید و
علم شما درمیان نیست و از غیب این کلمه بر زبان شما جاری شده ست نیک و مبارک ست شکر خداوندی
جل شانه بجای آرند و از رحمت او بیش از بیش امیدوار باشند و از کردار و اعمال خود مایوس گردند
و امید از رحمت صرف داشته باشند قبول او بکردار ما وابسته نیست نوشته بودند در مراقبه ظاهر شد
گویا تجلی ذات ست تعالی بیجهت و بیرنگ و حسن و خوبی آن در وهم و خیال در نیاید مخدوما علامت
تجلی ذات دوام ست که استتار در قفای آن نبود و آنچه استتار پذیرد نه تجلی ذاتست سبحانه
بلکه تجلی شانی ست از شیونات لهذا تجلی ذاتی برقی که مشایخ قرار داده اند نزد حضرت ایشان ما
تجلی ذات نیست تعالی بلکه تجلی شانی ست از شیونات که سریع الاستتار ست مخدوما آنچه در کتابت

فرزندی نوشتہ بودند از انکشافِ حقیقتِ قرآنی و در وقتِ ادائے صلوٰۃ خود را محو مطلق دیدن و مشاہدہ لذتِ عظیم دران وقت نمودن و ظہورِ تاثیرِ توجہ در طلبہ و گرمیِ مجلس ہمہ نیک عالی ست مطالعہ آن خوشوقت ساخت اللّٰہم زِدْ باحوالِ طالبان خوب پردازند و توجہات را از آنہا دریغ ندارد لیکن ترسان و لرزان باشند و متضرع و ملتجی بوند مبادا ازین راہ خرابی اینکس خواستہ باشند در کنج نامرادی اوقات را بذکر و فکر بسر برند و گنج اسرار بدست آرند + + + +

مکتوب صد و سی و دوم (۱۳۲)

بخواجہ احمد بخاری در بیان آنکہ ہرچہ از محبوبِ حقیقی میرسد مرغوب و محبوبست و قبض و بسطِ رزق فعلِ خاص اوست تعالیٰ و شرحِ احوالِ یارانِ او + ھُوَ اللّٰہ تعالیٰ بر جادۂ شریعتِ غرا و سنتِ مصطفےٰ صلی اللّٰہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مستقیم و مستدیم داشتہ بترقیاتِ صوریہ و معنویہ مکرم و ممتاز داراد صحیفۂ گرامی رسید مسرت بخش گردید از آزارِ فقیر نوشتہ بودند حمداً للّٰہِ سبحانہ کہ دریں ایام فرصت ست لیکن قوتِ استادن تا حال نشدہ ست مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِیْبَۃٍ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِیْٓ اَنْفُسِکُمْ اِلَّا فِیْ کِتَابٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَھَا ہرچہ از ان جانب میرسد مرغوب و محبوب ست کشادہ پیشانی بے گرہ جبین و ابرو بآن پیش باید آمد راہِ بندگی این ست بعضے یاران اظہارِ گلہ مندی از مضائقِ روزگار و قرضداریہا مینمایند جائے گلہ نیست و در رزقِ مقدر احتمالِ کمی و زیادتی نیست تنگ کردن رزق و زیادتی آن فعلِ خاصِ اوست تعالیٰ ہیچکس را در آن دخل نیست اَللّٰہُ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَّشَآءُ وَیَقْدِرُ طریقہ مرضیہ آنست کہ بندہ روئے دل را از ہمہ جہات مصروف ساختہ در ذکر و عبادتِ او یکجہت و یکرو بود و بکلیت در تعمیرِ آخرت کوشد و مطمح ہمتش جز مرضیاتِ مولائے حقیقی جل سلطانہ نبود وَاذْکُرِ اسْمَ رَبِّکَ وَتَبَتَّلْ اِلَیْہِ تَبْتِیْلًا[۱] و امورِ معاش را باو سپارد و کشایش کار را از و داند و از و طلبد رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

---

[۱] در سورۂ مزمل واقع ست از پارۂ تبارک ۱۲

لَا اِلٰہَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَکِیْلًا در حدیث شریف آمده است تَبًّا لِّلذَّهَبِ وَالْفِضَّۃِ قِیْلَ فَمَا نَتَّخِذُ قَالَ لِسَانًا ذَاکِرًا وَّقَلْبًا شَاکِرًا وَّزَوْجَۃً تُعِیْنُ عَلَی الْاٰخِرَۃِ[1] ونیز در حدیث شریف ست مَنْ جَعَلَ الْهُمُوْمَ هَمًّا وَّاحِدًا کَفَاهُ اللّٰهُ تَعَالٰی سَائِرَ هُمُوْمِهٖ وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُوْمُ مِنْ اَحْوَالِ الدُّنْیَا لَمْ یُبَالِ اللّٰهُ تَعَالٰی فِیْ اَیِّ اَوْدِیَتِهَا هَلَکَ[2] وآنچه از احوالِ سید محمد و برادر کلانِ او نوشته بودند بوضوح پیوست در احوالِ برادرِ خود نوشته اند که آنچه اوّل چشم بسته میدید الحال کشاده مے بیند مخدوما این دلالت بر ترقی باطن ندارد وکمال بآن وابسته نیست

مصرع تو مباش اصلا کمال این ست و بس

و مراتبِ قلب را که مشاہده میکنند نیک و بلندست حق سبحانه از کمالِ ہر قلب بهره ورسازد و از قلب بسیط نصیبے ارزانی فرماید در احوالِ محمد زاہد چیزہائے بزرگ و عالی نوشته اند از کرمِ او تعالیٰ نزدیک ست لیکن آنچه نوشته اند که ولایت کبری را تفصیل وار سیر کرده در نیم دائرہ پنجم مقام قبولیت تعیّن مینماید و ہمچنین در جوارِ ولایت علیا نقطه تعیّن مینماید که آن نیز مقامِ قبولیت ست معلوم نشد که این مقامِ قبولیت عبارت از چیست و چه قسم قبولیت ست و نیم دائرہ پنجم بچه معنی ست اگر مراد قوسے ست که حضرت ایشان آنرا منتہائے ولایت کبری قرار داده اند پس نیم دائرہ چہارم باید گفت زیرا که آن قوس در دائرہ چہارم ست سه دائرہ ست و بالائے آن قوس ست نوشته بودند که یاران طریق را که بشما منتسبند ہر جا عقیده و مانعے پیش مے آید و توقّف واقع میشود باین خاک نشین متوجه میشوند صورتِ فقیر بآنها ظاہر میشود و از انجا میگذرانند و فقیر ہیچ نمے بیند و خبر ندارد مخدوما تکمیل و ارشاد کارخانه خداوندی ست جلّ شانهٗ و مربّیِ حقیقی او ست سبحانه لیکن باعتبارِ ظاہر این معامله به پیر و مرشد وابسته ساخته اند بتوسّطِ او کارِ مسترشد را بکمال میرسانند گاہ بود که مرشد را ازین توسّط اطلاع بود و گاه نبود و مرشد را نمائشے[3] بہانه بر ساخته اند ٭ علی الخصوص که مرشد از اربابِ جہل بود اطلاع از احوالِ مسترشد و از توسّطِ خود کمتر خواہد بود و مع ذٰلک در صحبتِ او مردم بمرتبه کمال و اکمال میرسند و صاحبِ احوال

---

[1] رواه ابن ماجه والبیہقی ۱۲ من المشکوٰة [2] والذی فی المشکوٰة همّ دنیاه ۱۲

وصاحبِ علم میشوند وازین جہل ہیچ نقصانے درکمال وتکمیلِ او نیست احوال وکمالاتِ اوست که درمرایائے مسترشدان ظاہر میشود والسلام اوّلاً وآخراً

مکتوب (۱۳۳) صد وسی وسوم

بشیخ شرف الدین سلطانپوری در ترغیب بپرداختِ احوالِ مسترشدان وتاکید بر تصحیحِ نیت

هُوَ۔ بعد الحمد والصلوٰۃ وارسالِ التحیات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست المسئولُ من اللہِ تعالیٰ عافیتُکم واستقامتُکم علی الطریقۃِ المرضیۃِ ظاہراً وباطناً صحیفۂ گرامی که درین ولا ارسال داشته بودند رسیده بهجت افزا گردید از تقیید بحلقۂ صبح وپیشین وطریقۂ توجہ بیاران بعد مغرب وگرمی مجلس وتاثیر توجہات وظہور آثار وترقیات عظیمہ بران که نوشته بودند مسرت برمسرت افزود اللّٰھم اکثر اخواننا فی الدین باید که درین امر جلیل القدر بیش از بیش تقیید ورزند در حدیث آمده است ان احب عباد اللہ الی اللہ من حبب عباد اللہ الی اللہ وحبب اللہ الی عبادہ ودر تصحیح نیت بجان کوشند وہموارہ ملتجی ومتضرع بوند از تحقق بحقیقت قرآنی وعبور بمافوق که نوشته بودند بوضوح انجامید تفصیل آن تعلق بحضور دارد که معامله نازک ست وآنچه مییابند نعمتے ست عظمے امید ست که از دو چیز خالی نباشد آنچه مے یابند یا بالفعل حاصل ست یا قریب الحصول ست بہرحال شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند وہمت بران گمارند که ازین بحر عمان گوہرے بدست آرند تا سبب سعادت ہفت پشت باشد وہشت بهشت روئے نماید مامول از دوستان دعاست والسلام اوّلاً وآخراً

مکتوب (۱۳۴) صد وسی وچہارم

بسید نعمت اللہ بنگالی در شرحِ احوال وتعبیر واقعہ۔ هُوَ۔ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی کتابے که سیادت مآب سید نعمت اللہ در احوال خود از راه محبت فرستاده بودند

رسیدہ خوشوقت ساخت از ظہور نور کہ معبر بحقیقت کعبہ است بعد ازان عطا شدن خلعت مکلف ومزین بالفاظ قرآنی کہ نوشتہ بودند بوضوح پیوست امیدوار باشند کہ از فیوض و برکات قرآنی بہرہ ور شوند و عنقریب از حقیقت آن نصیبے یابند در رنگ نصیب از حقیقت کعبہ نوشتہ بودند کہ در واقعہ برین تجلی شد خود را دران عدم محض یافتہ بعد ازان بقا بآن ذات یافت درین اثنا القا فرمودند کہ این حال حضرت خلیل ست علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام حاصل معنی کریمۂ اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ تا آخر القا فرمودند بعد ازین فقیر خود بخود فربہ شدن گرفت بحدیکہ آسمان و زمین در خود یافت و تجلی حق جل وعلا در درون این احقر ظاہر میشد درین اثنا فرمودند کہ این حال سید المرسلین ست صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مخدوما تعبیر واقعہ ظاہر ست حق سبحانہ وتعالیٰ از ہر دو ولایت بہرہ ور سازد واز انوار ہر کدام منور گرداند این واقعہ بشارتیست ظاہر امیدوار باشند در تجلی اول چون عدمیت و محویت و تبری از شرک و روے از ہمہ تافتن و بجناب قدس بے مشارکت اغیار رو آوردن ست مناسبت بحضرت خلیل ست علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ معاملہ نفی را بنقطہ آخر رسانیدہ اند و تجلی ثانی مناسبتے بمقام اثبات و تجلی ذات دارد کہ حال خاتم الرسل ست علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام

مکتوب صد و سی و پنجم (۱۳۵)

بعادل بیگ پسر کامل بیگ در آبادی آخرت و در نکوہش دنیائے دنی ہو اللہ تعالیٰ از رقیت ماسوی محرر گرداند احوال بہمہ حال مستوجب حمد ست اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و توشۂ آخرت را آمادہ سازند و بمزخرفات دنیائے دنی مفتون نشوند و بزینت آن فریفتہ نگردند و بمطراق آن از جائے نروند کہ فانی و ہالک ست ثباتے ندارد زہریست شکر آلودہ و نجاستے ست زراندود کشتۂ این زہر بموت ابدی گرفتارست و بحسرت سرمدی مبتلاست فالحذر کل الحذر

بیت ہمہ اندرز من بتو این ست ۔ کہ تو طفلی و خانہ رنگین ست ٭ عمر ہمانست کہ در مرضیات

مولائے حقیقی تعالیٰ مصروف گردد و در طلب و درد او بسر رود باقی در حساب عمر غیست داخلِ
وبال ست بیت ہر چہ جز عشقِ خدائے احسن ست * گر شکر خوردن بود جان کندن ست *
احوال را نویسان باشند دوستان را بدعا یاد آرند وَالسَّلَامُ *

مکتوب (۱۳۶) صد و سی و ششم

بمحمد حسین کابلی در جواب عریضۂ او * اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی برادر
دینی صوفی محمد حسین سلام خوانند و باستقامت ظاہر و باطن بوده دوستان را بدعا یاد آورد
معاملہ کہ شب عید روئے داده بود نوشتہ بودند از مشاہدهٔ نور صرف اشعار نموده واضح گردید و
سبب مسرت و خوشدلی گردید حق سبحانہ ہموارہ در ترقی دارد و از مقصد اقصٰے نشانے پدید آرد
از شکر گذاری خدمت حافظ جیو نوشتہ و خدمت فقرا و صلحا کہ میکنند بیان کرده بودند بوضوح
انجامید حق سبحانہٗ ایشان را جزائے خیر بدہد نوشتہ بودند کہ ایشان میگویند کہ ہنگام مشغولی خود را
نیست می یابم از مطالعهٔ آن خوشحال شدیم حق سبحانہ وتعالٰی این دید را زیادہ کند و اثرے از ہستی
موہوم و وجود بشریت نگذارد تا فنائے حقیقی روئے نماید عزیزے گفتہ است اِشْتَہِیْ عَدَمًا لَا اَعُوْدُ اَبَدًا
وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۳۷) صد و سی و ہفتم

بحاجی محمد شریف خادم در جواب عریضۂ او کہ متضمن معارف غریبہ و تحقیقات بدیعہ است بِسْمِ
اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی برادر دینی حاجی
محمد شریف استفسار نموده کہ معنی قرب نوافل و قرب فرائض چیست و کفر شریعت و کفر طریقت
چیست و علامات ہر کدام چہ چیز ست بدانند قرب نوافل قربیست کہ بر عبادات نافلہ مترتب
میشود و چون در نوافل وجود عابد درمیان ست قربیکہ بران مترتب میشود قربے بود کہ وجود
سالک درمیان باشد پس این قرب مُفنی نبود کہ وجود صاحب قرب ہنوز درمیان ست گفتہ اند

قربِ نوافل آنست کہ بندہ فاعل شود وحق آلۂ فعلِ او بود جل وعلا در حدیث قدسی آمدہ است لَا یَزَالُ
عَبْدِیْ یَتَقَرَّبُ اِلَیَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّٰی اُحِبَّهٗ فَاِذَا اَحْبَبْتُهٗ کُنْتُ لَهٗ سَمْعًا وَّبَصَرًا وَّیَدًا
وَّرِجْلًا ومؤیدا ودر روایتے آمدہ است فَبِیْ یَسْمَعُ وَبِیْ یُبْصِرُ ودر قربِ فرائض چونکہ محض
امتثالِ امرِ الٰہی ست تعالیٰ وجودِ عابد درمیان نیست پس قربیکہ بران مترتب شود قربے بود
کہ وجودِ عارف دران درمیان نبود لہذا گفتہ اند کہ قربِ فرائض آنست کہ حق تعالیٰ فاعل بود و
بندہ آلۂ فعلِ او باشد چنانچہ وارد شدہ است اَلْحَقُّ یَنْطِقُ عَلٰی لِسَانِ عُمَرَ ناطق حق ست وزبان
عمر بیش از آلہ نیست ونیز وارد شدہ است کہ اِتَّقُوْا غَضَبَ عُمَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ یَغْضَبُ پس قربِ
فرائض مُفنی وجودِ سالک ست وقربِ نوافل مُفنی نیست وجمع بین القربین آنست کہ فاعل وآلہ
ہر دو حق باشد سبحانہٗ وبندہ درمیان ہیچ نبود ودر کریمۂ وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰهَ رَمٰی
گویا اشارہ بہر سہ قرب ست کفرِ شریعت آنست کہ بندہ مرتکب امرے شود کہ در شریعت غرّا ارتکاب
آن کفر باشد وبحکمِ شریعت کافر شود وکفرِ طریقت عبارت از مرتبۂ جمع ست کہ دران موطن تمیز
میانِ حسنِ اسلام وقبحِ کفر از نظرِ سالک مرتفع میشود وہمہ را الصراط المستقیم مے پندارد ومیگوید
بیت بکفر وباسلام یکسان نگر + کہ ہر یک دیوان او دفتریست + حسینِ منصور درین مقام
بودہ است کہ گفتہ **شعر** کَفَرْتُ بِدِیْنِ اللّٰهِ وَالْکُفْرُ وَاجِبٌ + لَدَیَّ وَعِنْدَ الْمُسْلِمِیْنَ قَبِیْحٌ +
درین موطنِ سُکر ہمہ وقت دامنگیر ست از مستیِ محبت تمیز میانِ حسن وقبح ندارد وچون از سُکر
بصحو آید واز مستی بہوش واز بے تمیزی بتمیز گراید اسلام را حسن وکفر را قبیح داند وباسلامِ حقیقی
مشرف شود واز کفر تبری نماید پس کفرِ طریقت زینۂ اسلامِ حقیقی باشد از حضورِ مبتدی ومنتہی
وغیبتِ ہر دو وقبض وبسطِ ہر کدام پرسیدہ بودند بدانند کہ حضورِ مبتدی حضوریست کہ غیبت در
قفاے اوست وحضورِ متوسط حضوریست کہ غیبت در قفاے آن نیست ودرین ہر دو حضور
وجودِ حاضر درمیان ست وفنا بحصول نہ پیوستہ حضورِ منتہی حضوریست کہ نفسِ حاضر درمیان نیست

[1] الحدیث فی صحیح البخاری وقد نقلہ الشیخ بالاختصار وبالمعنی ۱۲ [2] بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ انفال پارہ قال الملا الذین ۱۲

حضوریست خود بخود بے نعتِ حاضری و حضور شہودیست بے وصفِ شاہدی و مشہودی
مَن لَّم یَذُق لَم یَدرِ غیبتِ مبتدی غیبتِ اوست از حس بواسطۂ استیلاءِ سلطانِ ذکر بر
حقیقتِ جامعۂ ذاکر که محلِ حس و شعورست غیبتِ منتہی غیبتِ اوست از ذات و صفاتِ خویش
در سطواتِ تجلیاتِ ذاتیه و صفاتیه و استتار بلکه انعدامِ اوست ہنگامِ استیلاءِ ہستیِ حقیقی برین
ہستیِ موہوم و بعبارتِ دیگر گوئیم غیبتِ مبتدی استتارِ ذکر و حضورست از باطنِ او و غیبتِ
منتہی در پرده آمدن نسبتِ ظاہرِ او از معاملۂ باطن چه باطنِ او را غیبت نیست آنچه وارد بر سبیلِ
دوام دارد قبض و بسط اربابِ قلوب را میباشد که اہلِ ابتداء اند قلب تا در مقامِ تلوین ست موردِ
قبض و بسط ست چون بتمکین پیوست از قبض و بسط رست منتہی را این قبض و بسط نیست
که مصطلحِ قوم ست او را با وجودِ تمکین و یکرنگی بواسطۂ عروضِ بعضے عوارض بے مزگی و بیحلاوتی
روئے میدہد گاہے صفائی وقت پدید مے آید بران اطلاقِ قبض و بسط بطریقِ تجوز نموده مے آید
ہر چند این اطلاق ہم شائع و ذائع ست از علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین پرسیده بودند
بدانند که علم الیقین استدلال ست از اثر بمؤثر و عین الیقین شہودِ مؤثر ست بے پردۂ اثر و استہلاک
و گم شدن ست در مشہود بحدیکه از وصفِ شاہدی و مشہودی معرا باشد و حق الیقین متحقق شدن ست
بآن و این مقامِ بقا و شعورست چنانچه از دود بآتش پے بردن و مشاہدۂ آتش نمودن و عینِ آتش
گشتن گفته اند که علم و عین حجابِ یکدیگرند ہنگامِ علم عین نیست و چون عین آمد علم رفت چه فانی
و مستہلک بحیرت و جہل متصف ست که منافیِ علم و دانش ست و در مرتبۂ حق الیقین این حجابیت
مرفوع ست و شہود و علم باہم جمع اند که موطنِ شعور و بقاست و این ہر سه مرتبۂ یقین تا زمانیست که
سیرِ سالک در اصول ست که بمقامِ ولایت تعلق دارد و چون معامله از اصول بالا رود و بساطتِ صرف
پیش آید این مراتب کوتہی کند و فنا و بقا در راه ماند پرسیده بودند که زوالِ عین و اثر کجا متحقق
میشود در بدایتِ ولایتِ کبری یا در نہایتِ آن شروعِ زوالِ عین و اثر در بدایتِ این ولایت ست
و کمالِ آن در نہایتِ آن ولایت چه خروج از ظلال و قیدِ انفس که موجبِ زوالِ عین و اثر ست در بدایت

ولایتِ کبری ست وتا اصول درمیان ست اثرے از آثار باقی ست وچون اصول انقطاع پذیرد
اثرے از آثار نماند معنی قربِ اقربیت وفرقِ میانِ ہر دو پرسیده بودند بدانند که قرب مقابلِ بُعد
ست چون بُعد مفقود شود قرب متحقق گردد ولیکن قرب وبُعد از امورِ نسبیه است یک شے نسبت بشیئے
قریب ست ونسبت بشیئے دیگر بعید کابل را نسبت بلاہور بعید ست ونسبت ببلخ قریب
لہذا مراتبِ قرب متفاوت آمد باندازهٔ تفاوتِ فقدانِ مراتبِ بُعد وچون بُعد از ہیچ وجه
نماند کمالِ قرب متحقق شود وآن در اتحاد ست پس کمالِ قرب در اتحاد آمد ومعاملهٔ اقربیت ازین
ہم نازکتر ست از اتحاد ہم باید گذشت درجانبِ قرب تا اقربیت روئے نماید ونفسِ این کس ازین
کس نسبت بآن بعید بود دقیقِ عقیل مشکل که باین دقیقه پے برد واز خود نزدیکترے را تواند تصور نمود ذوق
صحیح وکشفِ صریح که مقتبس از انوارِ نبوت باشد باید که درک این عجوبه نماید والقائے بفرقانِ مجید
حاصل کند مَن لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ دیگر از آدابِ طریقت ست که طالب در حضورِ شیخ بچیزے دیگر
وراے شیخ بے اذنِ شیخ متوجه نشود حتی بذکر ونوافل ہم مشغول نشود واگر در حضورِ او بچیزے
دیگر متوجه شود دران وقت از فیوض وبرکاتِ شیخ ظاہر آنست که محروم ست الا نادرًا مثلاً
قوتِ نسبت بشیخ بروجه کمال داشته باشد مع ذٰلک تفاوت میانِ توجه وعدمِ توجه کائن ست
واقعه که دیده اید وہمچنین واقعه که حافظ محسن درمادهٔ شما دیده است عالی وروشن اند ومبشر امیدوار
باشند که حق سبحانه از قوه بفعل واز گوش باغوش آرد اِنَّهٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ از محبتِ ذاتی وصفاتی
وافعالی ومحبوبیت ومحبیت پرسیده بودند بدانند که حضرتِ حق جل وعلا ذاتِ خود را دوست میدارد و
ہمچنین صفات وافعالِ خود را نیز دوست میدارد وظلالِ اسما وصفاتِ خود را ہم دوست میدارد
وہر کدام ازین افرادِ محبت دو اعتبار دارد محبوبیت ومحبیت ظهورِ کمالاتِ محبوبیتِ ذاتیه در حضرتِ
حبیب صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ وظهورِ کمالاتِ محبیتِ ذاتیه در حضرتِ کلیم علٰی
نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وظهورِ محبوبیتِ اسما وصفات در انبیاءِ دیگر متحقق ست علٰی
نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ در رنگِ محبیتِ آن وظهورِ محبوبیت

و محبّیت ظلال اسما و صفات در اولیاء محبوبین و محبّین کائن است یعنی عروج و نزول و سیر الی الله و فی الله استفسار نموده بودند بدانند که عروج رو بحق را گویند و نزول رو بخلق سیر الی الله چونکه قطع دائرۂ امکان ست و سیر فی الله سیر در اسما و صفات واجبی ست تعالت و تقدست پس این هر دو سیر در جانب عروج باشد و دو سیر دیگر در جانب نزول ست سیر عن الله بالله و سیر فی الاشیاء بالله دیگر فنا و بقا فی الحقیقة تبدّل صفات ذمیمه است بصفات حمیده و الا بنده هیچ جا نمیرود و احکام بندگی از وے ساقط نمیشود و در جانب بقا نیز بنده حق نشود قلب حقائق محال ست اگر گویند فانی در هنگام فنا خود را محو و متلاشی مییابد و نام و نشان از ذات و صفات خود نمی بیند وجه آن چیست گوئیم که اوصاف ذمیمه در لطیفۂ نفس رسوخ تمام دارد و انانیت و رعونت و سرکشی و نافرمانبرداری و جهل مرکّب که کمالات عاریتی را از خود دانسته خود را کامل و خیر یقین کرده بمنزلۂ ذات او گشته است لاجرم بزوال این صفات زوال ذات متصوّر میگردد و باطمینان او انقلاب حقیقت بفهم در نمے آید فهم من فهم ٭

مکتوب صد و سی و هشتم (۱۳۸)

بخان محمد بیگ کولابی در شرح احوال او و بیان آنکه با وجودِ بے نهایتی مطلوب منتهی گفتن صحیح است ٭ هو ٭ بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتے که پیش ازین بحج گاه فرستاده بودند رسیده خوشوقت ساخت از دید قصور نوشته بودند واضح گردید حق سبحانه و تعالی این دید را زیاده کند که دانہ عجب میدهد و اعمال را قیمت مے افزاید و قابل قبول میکند مذ عرفه در مراقبه خود را شتر سوار در مجمع عرفات که دیده اید و برکات عجیبه بشمار رسیده و اکثر خود را در طواف کعبه می یابید و یکبار کعبۂ معظمه را در خود یافته اید همه نیک و خوب ست از برکات آن اماکن و از انوار کعبۂ منوّره امیدوار باشند الله تعالی از حقیقت آن بهره ور سازد تا راهے بذات بحت پدید آید

۱؎ بروز حج نهم ماه ذی الحج بعد دو پهر ۱۲

وازخانہ بصاحب خانہ روزنے بکشاید وآنچہ نوشتہ اید کہ بعد ازان نسبتے معلوم شد کہ گویا ذات بحت ست الخ گویا اشارتے ست وبشارتے باین ماجرای پرسیدہ بودند کہ مطلوب را نہایت نیست پس میباید کہ طلب طالب را ہم انتہا نباشد پس منتہی گفتن چہ معنی باشد بدانند کہ منتہی کسے ست کہ ابتداء مطلوب برسد وسیر الی اللہ را قطع نمودہ داخل سیر فی اللہ گردد وبعد ازان در انتہائے مراتب ست باعتبار مراتب کمالات محبوب بعضہا فوق بعض ہر قدر سیر در کمالات محبوب میناید ہمان قدر مراتب انتہا میرسد وعدم انتہاء مطلوب ہم باعتبار کمالات وصفات اوست جواب دیگر آنکہ عدم انتہائے مراتب وصول چنانچہ اکثرے برانند درحق کسے ست کہ سیر او در تفصیل اسما وصفات افتادہ باشد گفتہ اند کمالات معشوق را نہایت نیست درہر آنے بیک کمالے متجلی ست دیگرے گفتہ مراتب الوصول لا تنقطع ابد الآبدین ثالثے گوید شعر

بیزارم ازان کہنہ خدائے کہ تو داری ٭ ہر لحظہ مرا تازہ خدائے دگرست ٭ رابعے گوید بیت

نہ حسنش غایتے دارد نہ سعدی را سخن پایان ٭ بمیرد تشنہ مستسقی و دریا ہمچنان باقی ٭

ورا ہے کہ حضرت ایشان مارا اعطا شدہ ست راہیست کہ اسما وصفات بطریق اجمال درانجا قطع میباید ووصول بذات مجرد در کار بیسر مے آید ومراتب وصول منقطع میشود وانتہاء مے پذیرد بخلاف صاحب سیر تفصیلی کہ وصول بذات مجرد درحق او عنقائے روزگارست کہ او از تجلیات کہنہ بیزارست وبتجلیات تازہ گرفتار واز ذات متجلی کہ ورائے تجلیات ست محجوب ودر راہ این راہ اجمال شاہراہ انبیاست علیہم الصلوٰۃ والسلام وصحابہ کرام ایشان علیہم الرحمۃ والرضوان والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۳۹) صد سی ونہم

بسلطان عبدالرحمٰن بلخی در کمالات قلب انسانی بسم اللہ الرحمٰن الرحیم حامدا ومصلیا حقیقت مضغہ قلبیہ خزینہ اسرار معنویہ باد ہرچہ در عالم کبیرست در عالم صغیر کہ مرآت عوالم ست ثابت ست عالم صغیر انسان را گویند کہ مرکب از عالم خلق وامرست وعالم کبیر

هرچه در زیر عرش ست از افلاک و عناصر و جز آن و آنچه فوق عرش ست از لطائف عالم امر ست و هرچه
در عالم صغیر ست در عالم اصغر ست که قلب انسان ست که با وجود کمال صغر جامع عوالم ست و با وجود
بساطت بکمال وسعت موصوف و مناسبت او بذات اقدس بیش از بیش آمد که در آنحضرت کمال
بساطت و کمال وسعت باهم جمع اند لهذا بعد از تصفیه قابلیت آئینه داری آن مرتبه مقدسه پیدا
کرد و بشرافت ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن مشرف گشت و تصفیه قلب وابسته
است بتحلی باحکام شرعیه و تزئین بسنن مصطفویه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة
و اجتناب از بدعت نامرضیه و از انهماک در شهوات و لذات نفسانیه و دوام ذکر و مراقبه و رسوخ
در محبت شیوخ فعلیک بملازمة هذه الخصال الحمیدة لیظهر فیک عجائب الملک
واسرار الملکوت وتکون مرآة لانوار اللاهوت

مکتوب صد و چهلم (۱۴۰)

به برادر زاده حضرت ایشان سلمه الله تعالی مخدوم زاده عالی مرتبه شیخ عبدالاحد در بیان تفوق
حقیقت صلوة بر حقیقت قرآنی و حل شبه که در اینجا وارد میشود و آنکه معامله حقائق ثلثه داخل
تفضل ست و در تحقیق انطباق بحقیقة الحقائق و آنکه قطب مدار غیر قطب ارشاد ست و غیر صاحب
نسبت قیومیت و آنکه بعد از عطائے ذات موهوب غالبا معامله به نزول ست بسم الله
الرحمن الرحیم اللهم لک الحمد بعدد من حمدک ولک الحمد بعدد من لم یحمدک
وعلی نبیک وحبیبک الصلوة والتحیة بعدد من ذکرک وبعدد من لم یذکرک وعلی
آله واصحابه کما یقتضی کرمک ویلیق بفضلک اما بعد فرزند ارجمند شیخ عبدالاحد پرسیده
که حقیقت قرآنی عبارت از مبدأ وسعت بیچونی ذات ست تعالی بیان نمایند که حقیقت صلوة
عبارت از کدام اعتبار و شان ست بدانند که حضرت ایشان در حقیقت صلوة بر نگاشته اند که
اینجا کمال وسعت بیچونی ست پس در حقیقت قرآنی مبدأ وسعت ست و اینجا کمال وسعت لیکن

برین تقدیر شبهه وارد میشود که مبدأ شئے را تقدم و تفوق ست بر شئے پس باید که حقیقت قرآنی
مقدم باشد بر حقیقت صلوٰة و حال آنکه حقیقت صلوٰة را فوق حقیقت قرآنی نوشته اند جواب
میتواند که این مبدأیت در جانب عروج سالک باشد یعنی شروع وسعت در مدارج عروج از حقیقت
قرآنی ست و کمال آن در حقیقت فوقانی و باین معنی مبدأیت را تأخر ست جواب دیگر آنست که
تفوق از طرفین ست بدو اعتبار حقیقت قرآنی چونکه جزء حقیقت صلوٰة ست چنانچه آنحضرت
نوشته اند که اگر حقیقت کعبه است جزء اوست و اگر حقیقت قرآنی ست هم بعض او که صلوٰة جامع
جمیع کمالات و مراتب عبادت ست که به نسبت اصل الاصل کائن ست و شک نیست که جزء را تقدم ست
بر کل و کل را افضل ست که مشتمل ست برین جزء و اجزاء دیگر پس تفوق صوری جزء راست و تفوق معنوی
و رتبی کل را بود نوشته بودند که وصول بحقائق ثلثه داخل تفضل ست یا نه معامله این حقائق چونکه
فوق کمالات نبوت ست باید که داخل تفضل باشد نوشته بودند که وصول بحقیقة الحقائق غیر محمدی المشرب
را میتواند شد یا نه و اگر بطریق فنا فی الشیخ باین دولت مشرف شود آیا لحوق و انطباق تام میسر میشود
یا نه بدانند که لحوق تام محمدی راست و غیر محمدی را در ضمن شیخ خود که محمدی ست و صاحب انطباق
اگر میسر شد گنجایش دارد پرسیده بودند که در عهد صاحب نسبت قیومت قطب مدار غیر اوست
یا این منصب مسلم باوست بدانند که قطب ارشاد غیر او نیست آرے اقطاب بقعات که اقطاب
جزئیه اند در عهد او اگر باشند گنجایش دارد بلکه واقع ست و او بمنزله کل ست و اینها از انوار و برکات
او مستفیض و مستفید اند لیکن قطب مدار غیر اوست که او را انزوا و خلوت ناگزیر ست در زمان آن
سرور صلی الله تعالی علیه و آله وسلم میگویند که قطب مدار بود و بشرف صحبت هم گاه گاه
مشرف میشد لیکن کسے او را نمی شناخت الا ما شاء الله تعالی و آنچه میگویند که روح را بعد از
مفارقت از بدن فنا نیست این حکم در سائر لطائف او هم جاری ست و آنچه میگویند که روحانیت
فلانے ظاهر شد و چنان و چنین افاده نمود و مستفید شد مراد از ان لطیفه روح ست بخصوصه و
العلم عند الله سبحانه نوشته بودند که بعد از عطائے ذات موهوب معامله با عروج وابسته میشود

یا نزول یا ہیچ کدام خصوصیت ندارد الخ بدانند کہ صاحب این نسبت چونکہ نسبت قیومیت دارد
و کارخانۂ تکمیل و ارشاد ہم باو وابستہ البتہ باید کہ صاحب نزول باشد و بظاہر و باطن متوجہ خلق
بود و اگر این صاحب نزول گاہ گاہ عروج ہم نماید گنجایش دارد بلکہ واقع ست والسلام علیکم و
علی سائر من اتبع الھدی

مکتوب (۱۴۱) صد و چہل و یکم

بمشیخت مآب حافظ عبد الجلیل دہلوی در بیان آنکہ ممکن ہرچہ از جنس خیر و کمال دارد ہمہ مستفاد
و مستعار از مرتبۂ وجوب ست بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند احوال ہمہ
حال مستوجب حمد ست المسئول من اللہ تعالیٰ عافیتکم و استقامتکم علیٰ جادۃ
الشریعۃ العلیۃ والسنۃ السنیۃ المصطفویۃ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ
و ترقی درجاتکم المعنویۃ فی مدارج الکمالات الالٰھیۃ صحیفۂ گرامی کہ از راہ محبت
نامزد این مسکین نمودہ بودند رسیدہ بہجت و مسرت افزا گردید باید کہ ہمیشہ منوال از احوال ظاہر
و باطن خود برنگاشتہ باشند و این دور از کار را بدعائے خیر یاد آورده بوند دریوزۂ امداد ازین کم بضاعت
در رنگ استعارت ست از مستعیر و سوال ست از عاجز فقیر ممکن بیچارہ ہرچہ از جنس خیر و کمال
دارد ہمہ مستفاد و مستعار از مرتبۂ وجوب ست فی نفسہٖ از خیر و کمال تہی ست و از حسن و جمال
خالی آیانات باہل امانات راجع ست عدمے ست وجود نما فقر او ذاتی ست و فاقہ او سرمدی
از عدم چہ آید و از شر چہ بر آید بیت من ہیچم و کم ز ہیچ ہم بسیارے ٭ در ہیچ و کم از ہیچ نباید
کارے ٭ آنقدر ہست کہ با بعضے طلبہ کہ نشست و برخاست میکنند آثار معتد بہ در آنہا پدید
مے آید و ترقیات مینمایند و بعضے بکمال ہم میرسند این ہمہ از یمن و برکات بزرگان ست
و این کس در میان نیست بلکہ مربی حقیقی حق ست جل شانہٗ مصرعہ از ما و شما بہانہ
بر ساختہ اند ٭ خوش گفت شہ الشان نیست این ہمہ الحان ز مطرب ست ٭
الیہ یرجع الامر کلہ فاعبدہ و توکل علیہ

مکتوب (۱۴۲) صد و چہل و دوم

بحضرتِ حقائق و معارف آگاه جامعِ علومِ ظاهری و باطنی شیخ محمد یحیی دامت برکاته در اظهار
آلامِ مفارقت و اشارتے بفیوض و برکاتِ مرقدِ مطہر حضرت پیر دستگیر رضی اللہ تعالیٰ
عنہ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم أحمد اللہ علی نوالہ و اصلی و اسلم علی حبیبہ
احمد و آلہ احوال و اوضاع فقرائے این حدود مستوجب حمد ست المسئول من اللہ عز و جل
سلامتکم و استقامتکم ظاهراً و باطناً مخدوما ایامِ مفارقت بامتداد کشید مهاجرت
صوری ضروری بطول انجامید حدیثِ شوق از شرح بیرونست و قصۂ عشق پایانے ندارد
والحال دوستان را طاقتِ مفارقت نمانده و مشتاقان را جان بر لب آمده بزودی تشریف آرند و
محبان را از آلامِ مهاجرت خلاصی دهند هر چند افسوس ست که کسے از آن دیارِ علیا که موطنِ فیوض
و انوار ست باین دیارِ سفلی که منبعِ کفر و بدعت ست آید آمدنِ خود باین دیارِ ظلمانی و از مهاجرت
آن اماکنِ نورانی که نشانے از آن بے نشان دارد و ترجمانیِ غیب الغیب میفرماید چندان حسرت
و ندامت دارد که چه نویسد در اینجا ہم که ہست از برکاتِ آنجاست امیدوار ست چشم بران دوخته

بیت درین دیار بدان زنده ام که گه گاہے ✧ نسیمِ عاطفتے زان دیار مے آید ✧ آرے

اگر بہ نیتِ زیارتِ روضۂ مطہرہ حضرت پیر دستگیر و ملاقاتِ مجاورانِ آن مرقدِ منیر بیایند بر جا ست
تا از فیوض و برکاتِ این موطن نیز بہره مند گردند و از انوار و اسرارِ این محال که ماخوذ و مستفاد
از انوارِ آن موطن ست نیز مستفید شوند زمینِ ہند ہر چند پر ظلمت و کدورت ست لیکن چشمۂ حیات
در ظلمات ست **مصراع** بتاریکی درون آبِ حیات ست ✧ امروز بقعۂ سرہند بطفیلِ آن دو حرم
محترم از کثرتِ فیوض و انوار رشکِ ہند و غیرتِ سند ست آنرا از ہند ندانند که دریچۂ ولایت
است بلکه نمونۂ اسرارِ نبوت ست طالبانِ حق جل و علا که سرِ نیازے باین مزارِ فائض الانوار
دارند و از روے صدق طوافِ این مرقدِ مطہر مینمایند از آن فیوض و برکات مستفیض و مستفید

میگردند واز نیکنوش[1] بصد جوش و خروش ترکِ خویش نموده بطلب پے سپرد بسیارے از سالکان این
مقام بجہت عدمِ صدق و ناگرویدن ازین چشمہ حیوۃ خشک کام اند وازین برکات دست تہی
خویش گفت بیت زہر یک نقطہ اش چون نافہ تر[2] شمیم وصل جانان میزند سر * ولے
آن کز برودت در زکام ست * چہ داند نافہ اش گر در مشام ست * والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۴۳) صد و چہل و سیوم

بہ محمد صادق پٹنی در حلِّ سؤال او کہ فنا و بقا بچہ معنی ست زوالِ وجودی ست یا چیزے دیگر و در
دقائق و اسرارِ فنا * الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی سعادت آثار محمد صادق
پٹنی پرسیدہ بودند کہ فنا و بقا بچہ معنی ست زوالِ وجودی ست یا چیزے دیگر بدانند کہ فنا و بقا
سریست از اسرارِ الٰہی جل شانہ ذوقی ست و وجدانی کہ بیان راست نیاید و بتقریر و تحریر
در نمیگنجد مصرعہ لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی * اجماع اہل اللہ ست کہ حجاب مطلوب نفس این
کس ست انت الغمامۃ علی شمسک بیت از تست حجاب تو یقین ست * شرط ہمہ رہ درون
ہمین ست * تا اثرے ازین کس باقی ست راہے بمعرفت ندارد بیت تا یکسر موز خویشتن آگاہی
گردم زنی از راہ فنا گمراہی * پس بکلند[3] لاکوہ بشریت را از بیخ و بن باید کند تا انتفائے حقیقی
روئے نماید و نیستی ذاتی پردہ بکشاید و شک نیست کہ احکام بندگی از بندہ ہیچ گاہ ساقط نیست
و بندہ ہرگز حق نشود این دلالت بر بقائے بندہ دارد پس آنچہ مقرر قوم ست با این چگونہ جمع
شود و بودن و نابودن یک آن بچہ روش متصور گردد مصراع میباش و مباش مشکل این ست
عقل عقیل بحل این اشکال پے نبرد و کشفِ این معما را محال انگارد و سابقہ عنایت باید کہ این
معما بکشاید و حل اشکال نماید و محال را بحال امکان آرد عرفت ربی بجمع الاضداد در
آنحضرت جمع اضداد ست و احکام متضادہ باہم آمیختہ اگر عارف متخلق ہم بنور و احکام

[1] نوش بواو مجہول شیرین و گوار و آب حیات و بمعنی زندگی و شہد و تریاق ۱۲ غیاث [2] باد ببوئے خوش برآمیختہ ۱۲
[3] کلند بروزن سمند آلۂ آہنی کہ بدان زمین را برائے زراعت بکاوند ۱۲

قطعہ ۱ پرند ۲

بودند ن

متضادہ گردد چہ مستبعد باشد اثبات وجود و سلبِ وجود در آنحضرت جمع اند اگر بود و نابود در عارف جمع شود گنجایش دارد

مکتوب (۱۴۴) صد و چہل و چہارم

بشیخ محمد مومن گیلانی ثم برہانپوری در تعبیر وقائع او و بشارت حصول بعضے مقامات عالیہ و حل سوال کہ نمودہ بود با بشارات عالیہ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعُلٰی وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی اما بعد سعادت آثار شیخ محمد مومن واقعہ چند دیدہ بود و بفقیر نوشتہ و سوالے ہم نمودہ واقعہ اولیٰ را بجنس ایراد مینماید واقعہ اولیٰ آنکہ روز جمعہ بتاریخ بیستم شہر محرم الحرام در خدمت حضرت ایشان بزیارت روضہ منورہ رفتہ درون روضہ مراقب بودند و حضرت ایشان سلمہ اللہ سبحانہ بر سر تربت حضرت امام المریدین مراقب نشستہ بودند ناگاہ مشہود این حقیر گردید کہ نور عظیم از جانب قبلہ نمایان شد و عالمے را احاطہ کردہ در محاوط روضہ منورہ در آمد و در جائے کہ حضرت ایشان مراقب بودند مدتے توقف نمود معلوم کردہ شد کہ دران نور حضرت خاتمیت اند علیہ وعلٰی آلہ الصلوۃ والسلام دران اثنا بخاطر این کمترین گذشت کہ آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام در باب حضرت ایشان ماچہ میفرمایند مقارن این خطرہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم فرمودند کہ مَنْ صَافَحَ الشَّیْخَ الْمَعْصُوْمَ اَوْ مُحَمَّدَنِ الْمَعْصُوْمَ فَقَدْ صَافَحَنِیْ بعد ازان آن نور عظیم از انجا انتقال فرمودہ بر دروازہ روضہ منورہ حضرت مجدد الف ثانی رسید توقف ورزید و نورے از قبر منور حضرت مجدد الف ثانی باستقبال آن نور بر آمدہ ملحق شد و در وقت انتقال نور فرمودند قَوْلُ الشَّیْخِ اَحْمَدَ حَقٌّ بعد ازان آن نور منتقل گردیدہ بمدینہ سکینہ علٰی ساکنہا افضل الصلوات واکمل التحیات رسید و در روضہ منورہ مطہرہ در آمد دران وقت از اینجا تا مدینہ منورہ ہم در نظر این حقیر روشن بود و روضہ شریفہ نیز مشہود بود بعد از وصول بروضہ منورہ آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام والتحیۃ باز این لفظ را میفرمایند مَنْ صَافَحَہٗ فَقَدْ صَافَحَنِیْ محمد و با دیدن واقعہ کہ حضرت خاتمیت علیہ وعلٰی آلہ الصلوۃ والسلام

صاحب این تحیات

احاطہ ۱۲

افضل الصلوات واکمل التحیات

یعنی شیخ المعصوم ۱۲

نامِ این دور از کار را بر زبانِ خود دوبار آورده از راهِ کرم و عنایات مبشر ساختند سرِ افتخار را باوجِ
افتخار رسید و دست بدامنِ مرادِ این قلیل البضاعة درزد با این همه خرابی هیچگونه خود را قابلِ
این خطاب نمی فهمد اما ؎ باکریمان کارها دشوار نیست بیت میتوانی که دهی اشکِ
مرا حسنِ قبول ای که دُر ساختهٔ قطرهٔ بارانی را و آنکه در واقعهٔ دیگر از جانبِ حضرتِ ایشان
ما قدس الله سبحانه بسره بشما خلعتِ حقیقتِ صلوٰة عطا شده باز این فقیر آنرا بشما
پوشانیده است تعبیرِ آن همان است که در توجهِ آخر این حقیر بشما بشارتِ حصولِ این نسبتِ
علیّه داده و نصیبه احساس نموده و آنچه در صفِ نماز در قعده داخل شده اید و میگویید که این
صفِ انبیاست عَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ نیک و مبارک است حق سبحانه
وتعالی از برکاتِ ایشان درین مقام شگرف بهره ور گرداند و شمه از روائحِ صلوٰة شان بمشامِ
جانِ امثالِ ما واپس ماندگان برساند هر چند از خیر نماز بهره بود و از قعدهٔ شان نصیب شود و
رِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَکْبَرُ و آنچه میفرمایند که ترا از حقیقة الحقائق نصیبه نیست بشارتیست شگرف
امیدوار باشند رسیده بودند بسبب چیست که در سلسلهٔ طلاب بشارتِ لحوق بحقیقة الحقائق
بعدِ وصول بحقائقِ ثلثه میگویی و حال آنکه این هر سه حقیقت داخلِ مراتبِ وجوبی است و حقیقة
الحقائق از حقائقِ امکانی حلِ این مقام باید نمود که خاطرِ این مسکین مدتیست که مشوش است
مخدوما هیچ اشکال نیست در لحوق بحقیقة الحقائق و وصول بحقائق ثلثه هیچ ترتب و توقف
روا است که لحوقِ مذکور شود و وصول بحقائق میسر نیاید و نیز میتواند که وصول صورت بندد و لحوق
نشود که انبیاء عَلَیْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ از حقائقِ خویش بحقیقهٔ کعبه فما فوقها رسیده اند و
کسے که بر قدمِ ایشان است از حقائقِ شان میتواند که برسد و حقیقة الحقائق درمیان نیاید و بعد از
وصول اگر بتوسطِ شیخِ خود بحقیقة الحقائق ملحق شود گنجایش دارد چنانچه پیش از وصول هم روا است
که بآن حقیقت برسد و از همین گذشت آنچه فقیر ببعضے از یاران بشارتِ لحوق بعد از وصول
شان بحقائقِ سه گانه داده است این کلیه نیست بلکه اتفاقیه است که بعد از وصولِ توجه باین جانب

واقعہ شدہ است والا قبل از وصول اگر توجہ واقع شود میتواند کہ لحوق مذکور حاصل شود آرے در مادۂ محمدی المشرب اگر لحوق بیش از وصول گفتہ شود گنجایش دارد چہ راہ وصول او بحقائق لحوق ست بحقیقۃ الحقائق والعلم عند اللہ عزوجل والسلام علی من اتبع الھدی

مکتوب (۱۴۵) صد و چہل و پنجم

بسلطان عبد الرحمن بلخی در فضیلت ذکر و شرح احوال او بعد الحمد والصلوۃ وارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی رسید مسرت بخش گردید حمداً للہ سبحانہ کہ بعافیت اند بیاد حق جل وعلا معمور اند بندہ چون حق تعالی را یاد کند حق سبحانہ نیز آن بندہ را یاد فرماید فاذکرونی اذکرکم در صورت دوام ذکر ازین جانب از انجانب نیز دوام ذکر خواہد بود ازین کدام سعادت زیادہ تر بود کہ صاحب و مولائے حقیقی جلت عظمتہ ہمیشہ دریاد بندہ باشد و بندہ ہموارہ مورد فیوض او بود تعالی نوشتہ بودند کہ گاہ گاہ خود را بالیدہ میباید کہ خانہ را از خود مملو مے بیند این دید حاصل ست و مشعر ست از جامعیت استعداد امید کہ ازین ہم بالیدہ تر گردند و آفاق را بگیرند نوشتہ بودند خود را آراستہ بلباس سبز و مزین بزیورہا مشاہدہ کردہ مخدوما مطالعہ این معنی خوشوقت ساخت این دید از نسبت بلند خبر میدہد و مبشر نسبت عالی والسلام اولاً واخراً

مکتوب (۱۴۶) صد و چہل و ششم

بشیخ میر دہلوی در شرح احوال او و اشارتے بہ بشارت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ گرامی رسید مسرور و خوشوقت ساخت حق سبحانہ بجمعیت و استقامت ظاہر و باطن دارد فان الاستقامۃ فوق الکرامۃ نوشتہ بودند کہ مخلصی از تنگنائے وہم و خیال کہ شعبدہ ہائے نتائج سلوک و جذبہ اند حاصل نقد وقت دارد و مطمح نظر جز اصل الاصول نمے پندارد مخدوما خلاصی از قید وہم و تنگنائے خیال درین نشاۂ فانیہ اشکال دارد موطن وصل

بروجہ کمال آخرت ست وہنگام لقا زمان موت اَلْمَوْتُ جِسْرٌ یُوْصِلُ الْحَبِیْبَ اِلَی الْحَبِیْبِ موت ست کہ خلاصی ازین قید مے بخشد وازین تنگنائے مے برآرد مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ لَاٰتٍ درین حیات دنیاوی نادرست کہ ازین ورطہ نجات یابد ومطلوب رابے تخت خیال درآغوش کشد ہمان سخن استاد شیخ ابوسعید ابوالخیرست کہ این ازان نادرست نوشتہ بودند باوجود این نائرہ عطش درجوش ست ونائرہ تپش درخروش بلے تحیر وعجز ہمہ وقت دامنگیرست وہرچند از تنگنائے وہم وخیال وارستہ است لیکن ممکن بیچارہ مشکل کہ پا ازامکان بیرون نہد ومقیدّ از قید وارہد بیت سیہ روئی زممکن در دو عالم ✣ جدا ہرگز نشد واللہ اعلم ✣ ممکن از واجب تعالیٰ چہ دریابد ومقیدّ از مطلق چہ فراگیرد پس عجز ہمہ وقت بود وزبانہ عطش وتپش در التہاب باشد نوشتہ بودند کہ انس بے کیف والفت بیچون بغایت لطافت از دائرہ خلت مفہوم میگردد وگاہ گاہے نصیبے قلیل از مرکز آن دائرہ نیز فیض رسان ست محمد وماشکر این عطیہ بجا آرند وازدیاد وتقویت آن خواہند درحضور ہم حرفے از احوال آن مذکور شدہ بود حمداً للّٰہِ سبحانہ کہ ظہور فرمود اللہ تعالیٰ از زلت وخطا محفوظ دارد

اَللّٰھُمَّ اَرِنَا حَقَآئِقَ الْاَشْیَاءِ کَمَا ھِیَ والسلام

مکتوب (۱۴۷) صد وچہل وہفتم

بشیخ عبد العلیم جلال آبادی درجواب کتابت او بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمدست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ عَافِیَتُکُمْ وَ اِسْتِقَامَتُکُمْ ظَاھِرًا وَّبَاطِنًا فَاِنَّ الْاِسْتِقَامَۃَ فَوْقَ الْکَرَامَۃِ وَیَشْھَدُ لِھٰذَا الْمَعْنٰی مَا وَرَدَ شَیَّبَتْنِیْ سُوْرَۃُ ھُوْدٍ (رواہ الترمذی) مکاتیب شریفہ متعاقب رسید مسرت بخش گردید چون متضمن احوال واذواق سنیہ بود مسرت برمسرت افزود حق سبحانہ بہمرین منوال ابواب قبات رامفتوح واراد ودرسایہ سرادقات نبوی وجوار حقیقت مصطفوی علی صاحبہا افضل الصلوات

وَاَکْمَلُ التَّسْلِیْمَاتِ وَالْبَرَکَاتِ جا دہد امثال ما بوالہوسان را این قسم آرزوہا ے محض تمنی است **بیت** کجا ما و کجا زنجیر زلفش * عجب دیوانگی کاندر سر افتاد * مارا از ہمہ چیز سوک ہجر وماتم عصیان ناگزیر ست اظہار شوق ملاقات نمودہ بودند فقیر را نیز مشتاق دانند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب صد وچہل وہشتم (۱۴۸)

بخان محمد بیگ کولابی در شرح احوال و بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی احوال و اوضاع مستوجب حمد ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰہِ تَعَالٰی عَافِیَتُکُمْ وَ اسْتِقَامَتُکُمْ ظَاہِرًا وَّ بَاطِنًا لِتَکُوْنَ وَسِیْلَۃً لِنَیْلِ الدَّرَجَاتِ وَعُلُوِّ الْحَالَاتِ کتابتیکہ از راہ محبت فرستادہ بودند رسیدہ مسرت بخش گردید نوشتہ بودند ہرگاہ نظر بذات محبوب مے افتد خود را محجوب مے یابد علاج دیگر نمیباید بلکہ خود را نیست و نابود کند و ہرچند سعی بیشتر میکند جہل خود را زیادہ تر مییابد چرا محجوب نیابند کہ ہنگام جلوۂ معشوق عاشق خود را بے مناسبت میباید و قابل تقابل او نمے بیند بلکہ تاب تقابل ندارد میخواہد کہ رخت بصحرائے عدم کشد و از خود نام و نشانے نگذارد **بیت** بے ہر جا بود مہر آشکارا * سہا را جز نہان بودن چہ یارا * سالک ہرچند سعی بیشتر میکند در نیستی خود میکوشد و ہرچند نیستی بیشتر جہل و حیرت بیشتر و از صفات کمال کہ علم از جملہ آنست تہی تر نوشتہ بودند در ادائے نماز خصوصا در ادائے فرائض و تلاوت قرآن مجید عجب وقت میگذرد شکرانۂ آن وقت را بکدام زبان ادا تواند کرد مخدوما نماز معراج مومن ست و موطن قرب خاص الخاص حالت و لذتے کہ در ادائے آن رو دہد خصوصا در ادائے فرائض بیشتر کمال الکمال ست از ذوق و شوق یاران خود نوشتہ بودند شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند و در کار و بار خود سرگرم باشند و از مکر او تعالٰی ایمن نبوند و ترسان و لرزان بوند و از یاران فقیر از اہل ابتدا ہر کہ اظہار ذوق صحبت شما نماید با وصحبت دارند و توجہ نمایند

وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی *

بخان | زیادہ تر | مصرعہ | کنند

مکتوب صد و چہل و نہم (۱۴۹) بکصد

بمیر بیگ کولابی در تحقیقِ ظہورِ عدمیّتِ ذاتیہ و کمال بودنِ آن با وجود شرارت و نقص کہ در نہادِ عدم ست ؛ اللہ تعالیٰ بر جادہ شریعت علیہ و سُنتِ سَنیہ مصطفویہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ مستقیم و مستدیم داشتہ بجذبات قویہ معنویہ مکرّم و ممتاز داراد کتابتے کہ از راہِ محبت فرستادہ بودند رسیدہ مسرّت بخش گردید نوشتہ بودند در خود نہ غیبت می یابم و نہ حضور و نہ جمعیّت خود را عدمِ محض میبابم بے غیبت و حضور و جمعیّت ہمہ از منتسبات این کس ست و از اوصافِ او تا از منتسبات خالی نشود و از اوصاف تہی نگردد ظہورِ عدمیّتِ ذاتیہ کہ کمال ست در حق سالک محال ست اگر گویند عدم شرِ محض ست و نقص خالص کہ رائحہ خیریت ندارد در ظہورِ آن چہ خیریت ست و کدام کمال و ہمچنین در سلبِ اوصافِ کمال چہ کمال ست بلکہ سراسر نقص و شرارت ست گوئیم آنچہ ذاتیِ ممکن ست عدم ست و صفاتِ کمال از وجود و توابعِ وجود ہمہ دروے مستعار و مستفاد از مرتبہ وجوب ست و عکس و پرتو صفاتِ آن مرتبہ است و ممکن بواسطہ این انعکاس عدمیّتِ ذاتیہ و نقص و شرارتِ جبلّی خود را فراموش کردہ است و بکمالاتِ عاریتی خود را خیر و کامل خیال کردہ است و ازین خیالِ فاسد جہلِ مرکّب مصدرِ انانیّت و خودی گشتہ و دعویٰ شرکت در اخصِّ اوصافِ او پیدا کردہ و ندائے انا ربکم الاعلیٰ از نہادِ او سر زدہ[۱] پس کمال در حق او آن بود کہ از عدمیّتِ ذاتیہ خود آگاہ شود و کمالاتِ عاریتی را باہلِ آن حوالہ نماید و از انانیّت و جہلِ مرکّب وا رہد و از دعویٰ شرکت کہ سدِّ راہِ وصولِ او گشتہ است نجات یابد و نفس را از امّارگی برآرد و بفنائے حقیقی مشرّف گردد و سعادت آثارا ہر کہ از یارانِ فقیر کہ شغل خوب نہ فہمیدہ است با و توجہ بکنند و اجازت طریقہ قادریہ را موقوف بر حضور دارند والسلام ۔

[۱] در رنگِ فرعون ۱۲

مکتوب یکصد و پنجاهم (۱۵۰)

بشیخ محمد باقر لاهوری در شرح احوال او و احوال یاران او بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة و ارسال التحیات می رساند مکتوب شریف رسیده بهجت افزا گردید از نزول لطائف عالم امر بعد از صعود بعالم خلق نوشته بودند بوضوح پیوست از نزول لطائف عالم خلق نوشته آن هم نزول کرده باشند چه عالم خلق را در رنگ عالم امر عروجے ست که رو بحق ست جل وعلا و نزولے ست که رو بخلق ست نزول آن هم وابسته بنزول این لطائف عشره است از عدم حصول صورت معلوم در علم با وجود معلومیت که تعلق با اصل معلوم گرفته است نه بظل آن که نوشته اند بس عالی ست و از معاملات مخصوصه حضرت ایشان ماست عقل عقیل مشکل که باین دقیقه پے برد از غرائب روزگار ست که شخص غائب را از حسن تعلق کند و بے حصول صورت بود و من لم یذق لم یدر آنچه از ادراک نسبت محبوبیت ذاتیه و بهره یافتن از تعینات ثلثه علمی و وجودی و حبی و رفع خطره از دماغ و ازدیاد التذاذ از ایلام نسبت بانعام که در کتابهاے متعدده بر نگاشته بودند چیزهاے عظیم و عالی ست اکثر این امور از خصائص حضرت پیر دستگیر ست قدس سنا الله سبحانه بسره العزیز مطالعه آن لذات معنویه بخشید حق جل وعلا از سائر کمالات آنحضرت نیز بهره مند سازد و ابواب ترقیات را مفتوح دارد انه قریب مجیب از ظهور خیریت خاتمه و خود را تلمیح و تجمیل و تکمین یافتن که نوشته بودند نعمتے ست بزرگ مبارک باشد لیکن الهام چونکه ظنی ست ابهام برجاست نوشته بودند که محمد فاضل مناسبتے بولایت اخفی و مبدأیت علم و شرکت افراد عالم با خود در بعضے افعال در نماز و انوار حقیقت کعبه معظمه بل تحقق بآن و قلوب خمسه و قلب بسیط و وسعت مضغه مے یابد و محمد عارف و محمد زاهد مناسبتے با فراد ذات و تصفیه خاک و وسعت مضغه معلوم میکنند و ملا جمال و عبد الواحد بولایت کبری رو آورده اند همه واضح گردید و خوشوقت ساخت اللهم اکثر

اِخْوَانَنَا فِی الَّذِیْنِ مخدوما بعضے طلاب را امورے کہ از قوت بفعل نیامدہ ست گاہ باشد کہ بطریق اندراج یا انعکاس یا تخیل تصور آن ظہور نماید و ہنوز وقتِ آن نرسیدہ باشد درین کار تأمل نیک در کارست و نیز تأمل در اوضاع و اطوار آنہا و استقامت و عدم استقامتِ شان ملاحظہ کردہ حکم باید نمود در مادۂ این یاران کہ احوالِ آنہا نوشتہ اید نمیگویم بلکہ این کلیہ ست کہ مخطور خاطر دوستان باشد وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی

مکتوب (۱۵۱) یکصد و پنجاہ و یکم

بخواجہ محمد شریف بخاری در شرح واقعۂ او بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ احوال و اوضاع بر نہجِ استقامت ست امید کہ آن عزیز نیز سلامت و بعافیت باشد و باستقامتِ ظاہری و باطنی موصوف بود مکتوبِ شریف رسیدہ خوشوقت ساخت درین ایام بکرمِ اللہ تعالیٰ در آزار خفت ست لیکن قدرے از درد باقی ست طاقتِ استادن نیست نماز را نشستہ چارزانو میگذارم اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ عَلٰی کُلِّ حَالٍ وَاَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنْ حَالِ اَھْلِ النَّارِ و آنچہ دیدہ اید کہ شما را از زیورہائے درخشان از مروارید پوشانیدہ اند و بعد ازان میگویند کہ این نسبتِ محبوبیت ست بر تو مبارک باد بشارت ست شگرف اگر از قوت بفعل آید و از گوش باغوش رسد حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ عبارتِ شما خبرے از فعل میدہد و رنگے از آغوش مے آرد کہ نوشتہ اید ازین بشارت خرم و سربلند گردیدم چون بوقتِ خود مرا آورند آثار و علاماتِ خاص ہمچو بارانِ نیسان بریزش میشد تا سہ روز این معاملہ سرشار قیام داشت الحال ہم خاطر بران مشاہدات مرعی میدارد گویا ہمان وقت حاصل ست از مطالعہ این سطور خاطر بسے مسرور شد و امیدوار ساخت رَبِّ زِدْنِیْ عِلْمًا وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب (۱۵۲) یکصد و پنجاہ و دوم

بشیخ بایزید سہارنپوری در تعبیر واقعہ کہ دیدہ بود و شرح احوال یارے کہ نوشتہ بود بِسْمِ اللّٰہِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا لِلّٰہِ الْعَظِیْمِ وَمُصَلِّیًا عَلٰی رَسُوْلِہِ الْکَرِیْمِ احوال ہمہ حال مستوجب
حمدست اَلْمَسْئُوْلُ وَالْمَامُوْلُ عَافِیَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ ظَاھِرًا وَّبَاطِنًا صحیفہ گرامی
رسید مسرت بخش گردید وقائعے کہ دیدہ اید و نوشتہ نیک روشن ست وآنکہ ہفت کوشک
دیدہ اید و شش کوشک را تعبیر بلطائف ستہ کردہ اید و تعبیر کوشک ہفتم درخواستہ اید مخدوما این
ہفت کوشک گویا عبارت ازان ہفت گام ست کہ حضرت ایشان ما قَدَّسَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ
بِسِرِّہٖ در مکتوبات خویش برنگاشتہ اند کہ این راہ کہ ما در صدد قطع آنیم ہمگی ہفت گام ست
پنج ازان از عالم امر و دو از عالم خلق کہ نفس و قالب باشد غَایَۃُ مَا فِی الْبَابِ کوشک ہفتم کہ در غایت
رفعت ست نظر بکمالات ولایت کہ عالم امر در انجا اصل ست و عالم خلق تابع آن لطیفہ اخفی
است کہ منتہائے عالم امرست و ولایت را فوق آن لطیفہ و اصل آن قدم گاہے نیست و نظر
بکمالات نبوّت کہ در انجا عالم خلق اصل ست و عالم امر طفیلی آن لطیفہ قالب ست کہ متضمن
عناصر اربعہ است و محتوی بر جزء ارضی کہ بالاصالت نصیب از کمالات نبوت آنراست و فی
الحقیقۃ فوق لطائف عشرہ است و پستی خاک سبب رفعت اوگشتہ است موافق تعبیر شما آنست
کہ کوشک ہفتم ہمین لطیفہ قالب بود چہ تعبیر شش کوشک اوّل بہ شش لطیفہ کردہ اید کہ
پنجگانہ عالم امر و لطیفہ نفس ست لاجرم کوشک ہفتم لطیفہ قالب باشد و ہر چند در کمالات
نبوت قدم راسخ بود کمالات جزء ارضی بیشتر جلوہ گر شود و درجات آن واضح تر گردد احوال شیخ
عبد اللہ کہ از شما اخذ طریقہ نمودہ است نوشتہ بودند کہ صفات را باصل ملحق می یابد و خود را ازان
خالی مے بیند اما چون جہل بسیار دارد و بتفصیل احوال خود مطلع نمیشود از حقیقت حال او اطلاع
بخشند مخدوما آنچہ او می یابد سنجیدہ و درست ست این قسم شخص را صاحب جہل بسیار نمیتوانم گفت
از کجا کہ چیزہائے دیگر ہم دارد کہ ازان جاہل ست این دید نتیجہ تجلی صفات ست و منبی از فنای نفس

سلہ کہ بسبب ترکیب از عناصر اربعہ بجائے چہار شمردہ میشود ۱۲

وکمالِ این فنا آنست کہ چنانچہ صفات کمال ملحق باصل شدند وغیر از عدم در سالک نماند این عدم کہ مرآت کمالات بود نیز بعدم مطلق ملحق شود آین زمان از عارف نہ عین ماند ونہ اثر لَا تُبْقِی وَلَا تَذَرُ بعد ازان بحکم مَنْ قَتَلْتُهٗ فَاَنَا دِیَتُهٗ معاملہ بقاست ومعاملہ ولایت کبری پیش ست فنا وبقا ہر چند در ولایت صغری صورت بستہ بود لیکن حقیقت فنا وبقا در ولایت کبری ست انگارم کہ لحوق عدم خاص بعدم مطلق از خصائص این ولایت ست وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۵۳) صد وپنجاہ وسوم

بشیخ ابو المکارم در ترغیب بر طلب وفوائد صحبت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی کہ نامزد این مسکین نمودہ بودند رسید اظہار تاسف وتالم بر فقدان دولت صحبت شیخ خود قدس سرہ نمودہ بودند واضح گردید اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ آنچہ تقدیر ست ناگزیر ست لِکُلِّ اَجَلٍ کِتَابٌ ہنوز ہیچ نرفتہ است مصراع

گر درے بستہ شد ابدل دیگرے بکشایند ❋ لوازم طلبگاری بجا باید آورد واز ہر جا بوئے از مطلب بمشام جان برسد از پے آن باید شد ایام فرصت بسے مغتنم ست دوبارہ در دنیا آمدنی نیست دریوزہ این معنی ازین دور از کار تمنائے بیش نیست مع ذلک ہر آنچہ نقد وقت ست ہر چند ہیچ نیست از دوستان دریغ نیست لیکن مدار طریقہ ما بر صحبت ست قرب وبعد چگونہ یکسان بود کہ اویس قرنی بمرتبہ ہیچ صحابی نرسد در طرق دیگر ہم ہر چند قرب وبعد یکسان نیست اما درین طریقہ علیہ مدار بر صحبت ست در طرق دیگر باین متابہ نیست آرے مرید رشید باندازہ محبت وربط معنوی کہ بشیخ مقتدا دارد اخذ فیوض وبرکات از باطن شیخ در غیبت او نیز مینماید وبرابطہ درونی جذب معانی خفیہ او میکند لیکن حصول معرفت ووصول بدرجات ولایات غالباً منوط بصحبت ست لَا تَعْدِلْ بِالصُّحْبَةِ شَیْئًا کَائِنًا مَا کَانَ فقیر نیز از توجہ ظہر الغیب خود را دریغ نمیدارد ان شاء اللّٰہ تعالی حق سبحانہ از باطن بزرگان فیض مند گرداند

وکمال کرمہ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و علاج علت معنوی را درین فرصت یسیر بذکر کثیر جویند و احبہ دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب صد و پنجاہ و چہارم (۱۵۴)

بفرزندان حقائق و معارف آگاہ خواجہ محمد حنیف کابلی در عزائے خواجہ مرحوم و نصائح فرمودہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی برخوردار سعادت آثار خواجہ عبید اللہ مع برادر و ہمشیرہا بکمال رسند و عصمت پناہ والدہ این فرزندان وسائر اہل طریق کہ در انجا اقامت ورزیدہ اند و در خدمات ایشان قیام دارند از ینجانب سلام عافیت انجام خوانند و بر جادہ شریعت غرا و سنت مصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات و البرکات والتسلیمات العلی مستقیم و مستدیم بوند و بر محبت و متابعت شیوخ برسوخ تام باشند از شنودن این حادثہ جانکاہ چہ نویسد کہ برین دوستان چہ قسم الم و اندوہ و چہ نوع فراق و مصیبت روے داد ولیکن چون بارادہ و تقدیر مولائے حقیقی ست جل شانہ غیر از رضا و تسلیم چارہ و گزیر نیست ماہم صبر کردیم شما ہم صبر بکنید و بہ فعل حق جل و علا راضی و شاکر باشید و گذشتگان را بدعا و صدقہ یاد آرید و از فیوض و برکات خواجہ مرحوم امیدوار باشید واز مزار پر انوار او ہموارہ دریوزہ نمایند و یاران را باید کہ آنجا را معمور دارند و طریقہ خواجہ را نیک رعایت کنند و حلقہ ذکر و مشغولی را برپا دارند و خدمت آیندہ و روندہ نمایند و در رضامندی و خدمتگاری فرزندان خواجہ بجان کوشند و طفلان را نیک تربیت کنند و تعلیم آداب نمایند نماز پنجوقت در جماعت حاضر شوند و سبق بے ناغہ بخوانند چہ کنیم ما از ایشان دور افتادہ ایم جگر میسوزد امیدواریم کہ حق سبحانہ و تعالی ایشان را ضائع نگذارد و بکمال برساند انہ قریب مجیب

بیت
زہجر دوستان خون شد درون سینہ جان من ✽ فراق ہمنشینان سوخت مغز استخوان من ✽ والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۵۵) صد و پنجاه و پنجم

بشیخ انور نور سرائی در تعبیر واقعه که دیده بود و ایمائے بحقائق ثلٰثه * بعد التحیۃ والصلوٰۃ
وتبلیغ الدعوات میرساند کتابتے که از راه محبت فرستاده بودند رسید خوشوقت ساخت واقعه که حضرت
رسالت پناه را صلی اللہ تعالیٰ علیه وآله وسلم دران دیده اید و عنایات مشاهده نموده
نیک و مبارک ست و بشارتست و آنچه که دیده اید که گنبدِ سفید عجیب بسیار مزین سه محراب دارد و خود
را در میان دیدم بعد ازان مکشوف و معلوم شد که این گنبد حقیقة الحقائق ست و این سه محراب حقائق
ثلٰثه است و نیز نوشته اید که در حقیقة الحقائق ترقی بسیار مے بینم گویا تو کشان کشان میبری
مطالعهٔ آن بسیار محظوظ ساخت حق سبحانه و تعالیٰ ترقیات بے اندازه نصیب وقت گرداند
و از حقائق اربعه بهره ور سازد و اتصالے بحقیقة الحقائق بفهم مے درآید والغیب عند اللہ
تعالیٰ نوشته بودند که فرق در هر سه حقیقت معلوم کردم حقیقت کعبه بمقام دل تعلق دارد و حقیقت
قرآنی بمقام روح تعلق دارد و حقیقت صلوٰة بمقام لطیفهٔ اخفیٰ تعلق دارد مخدوما این معنی محل تأمل
ست درین باب نیک تدبر کنند آنچه از کلام حضرت ایشان ما معلوم میشود آنست که کعبه را بعین
و نیسار که مقام قلب و روح ست تعلق نیست آنحضرت در جلد ثانی در مکتوب هفتادم برنگاشته
اند در انسان چنانچه قلب او نمونهٔ عرش رحمٰن ست جل سلطانه و ظهور قلبی او انموذج ظهور عرشی
ست از بیت اللہ نیز در انسان نشانه است که میانه است و از یمین و شمال بیگانه است و
بحسن سبقت یگانه است الخ معامله این حقائق بسے نازک ست دست فکر آمثال ما
بو الهوسان از دامان آن کوتاه ست انتهی ۱۲ والسلام اولاً و اخراً و علیٰ رسوله دائماً و سرمداً

مکتوب (۱۵۶) صد و پنجاه و ششم

بشرافت و نجابت پناه خواجه عبد الصمد کابلی در مواعظ دینی و بیوفائی دنیائے دنی بسم اللہ

الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة وارسال التحیات میرساند احوال ہمہ حال مستوجب
حمدست المسئول والمامول سلامتکم واستقامتکم ظاهراً وباطناً افسوس که عمر
بسر آمد و هیچ عمل از دست نیامد صحبت درست شده است بیوفائی دنیا بدیهی اولی گشته و فتن و
مصائب پی در پی می‌آید و دوستان جگر گوشہا در رحیلند و هیچ تنبه و تذکر نیست و توبه و
انابت نه غفلت در تزاید ست و معاصی در افزونی اولا یرون انهم یفتنون فی کل
عام مرة او مرتین ثم لا یتوبون ولا هم یذکرون این کدام ایمان ست و چه
مسلمانی نه از کتاب و سنت پند پذیر میشود و نه از مشاهده آیات بینات عبرت میگیرد باید اندیشید
که یاران و همنشینان که پار و پیرار سال یکجا هم سفر و هم بستر بودند و مونس و همدم کجا شدند مصراع
کجا رفتند آن یاران که بودند مونس و جانی * هیچ اثری از آنها پیدا نیست و هیچکس نشانی از آنها
نمیدهد بیت چنان خرمن عمر شان شد بباد * که هرگز کسے زان نشانی نداد * اللهم
لا تحرمنا اجرهم ولا تفتنا بعدهم پس ما و پس ماندگان ناگزیر ست که عمر دو روزه را
بغفلت نگذرانیم و بخواب خرگوش نسازیم و باین سرای فانی دلبند نشویم و فریفته این قحبه
غدار نگردیم و تمام بمراضی مولای حقیقی جل شانه سازیم و از کید نفس و شیطان و از گرداب ہوا
و ہوس کناره گیریم و گور و قیامت را در نظر داشته خود ما را در عداد اموات داریم و عدّ
نفسک من اصحاب القبور و از حیوة و وجود موهوم منخلع گشته بموتے که پیش از موت ست
پردازیم و بعدمیت ذاتیه و نیستی اصلیه خود سازیم معدوم که بر خود احکام موجود جاری سازد
و بعنوان وجود و انانیت و نیست که تهمت هست شود مضحکه خلق شود بیت وقتا فی خود
برغم حاسد نباشے * ترویج چنین متاع کاسد تا کے * هستی و توابع آن باہل هستی و موجود
حقیقی شایان و سزاوارست و وضع شئ ست در موضع خود کمال ممکن در نفی کمال ست
از وے و خیریت او در سلب خیریت بیت در عالم ما ز ما جز نامی نماند * وز صبح وجود ما جز شامی نماند

عن ابن عمر قال اخذ رسول الله صلی الله علیه واله وسلم ببعض جسدی فقال کن فی الدنیا کانک غریب او
عابر سبیل وعد نفسک من اصحاب القبور رواه البخاری ١٢ مشکوة باب الامل والحرص

ع چل[1] خسرو گھر اپنے سانجھ پڑی سب دیس ۔ مامول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است *

مکتوب (۱۵۷) صد و پنجاہ و ہفتم

بشیخ محمد باقر لاہوری در شرح احوال او کہ متضمن بعضے اسرار بود و اذواق خاصۂ خود و احوال ترقیات یاران خود بکمالات اکتساب میاں محمد باقر نوشتہ بودند مطالعہ آن لذات معنویہ بخشید این قسم اسرار و معاملات کہ شمارا بآن نواختہ اند و تاثیر صحبت عطا فرمودہ از غرائب روزگار است اگر گرد عالم گردند معلوم نیست کہ امثال این مؤج آن جائے دیگر یابند اِعْمَلُوْا آلَ دَاوٗدَ شُکْرًا وَ قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ[2] بیت سعادتہا است اندر پردۂ غیب * نگہ کن تا کرا بزند در جیب * لیکن اسرار مقطعات کہ لازم الاستتار است و قطع البلعوم درشان آن آمدہ است و حضرت ایشان مابعد از قرن اول بآن ممتاز اند امریست دیگر مصراع لذت مے نشناسی بخدا تا نچشی * امید داریم کہ امثال ادوار از کاران بحکم وَلِلْاَرْضِ مِنْ کَاْسِ الْکِرَامِ نَصِیْبٌ بے بہرہ نباشند و قطرہ از این زلال حیوۃ در کام جان این تشنہ لبان چکانند چون شما حق جواب این اسرار پیدا کردہ اید و در اطراف آن گردیدہ امیدوار ید مَنْ حَامَ حَوْلَ الْحِمٰی یُوْشِکُ اَنْ یَّقَعَ فِیْہِ[3] و از ملاحت و محبت ذاتیہ و جز آن کہ بنویسید بوضوح انجامید اللّٰہُمَّ زِدْ زیادہ برین طاقت نوشتن نیست والسلام اولاً و آخرًا

مکتوب (۱۵۸) صد و پنجاہ و ہشتم

بملا محمد زمان ورسکی در جواب کتابت او کہ مشتمل بعضے اذواق علیہ بود * کتابتہائے اخوی اعزی مولائے ورسکی کہ متضمن اذواق و اشواق سنیہ بود و مشعر از محبت ذاتیہ کہ انجا متوارد انعام و ایلام ست بلکہ ازدیاد ایلام بر انعام خوشوقت و ذوقین ساخت حق سبحانہ و تعالیٰ ہمبرین منوال ہموارہ در ترقیات دارد این دو از کار ابدعائے خیر و سلامتی خاتمہ یاد دارند

[1] یعنی بیا اے خسرو بخانہ خویش کہ وقت مغرب و شام بوقوع آمدہ بر دنیا و ہر ملک ۱۲ منہ [2] بدانکہ این کریمہ واقع است در سورۂ سبا از پارہ ومن یقنت ۱۲ منہ [3] مضمون ھذا الحدیث متفق علیہ

واز محبت وعقیدت که نصیب شماست ایثار فرمایند والسلام اولاً وآخراً

مکتوب صد و پنجاه و نهم (۱۵۹)

بسیادت پناهان میر محمد ابراهیم ومیر محمد اسحاق در شرح احوال شان فرزندان گرامی هر کدام میر محمد ابراهیم ومیر محمد اسحاق آنچه از دید عدمیت ولحوق صفات باصل خویش نوشته بودند نیک مبارک ست توجهی درین باب نموده آمد وامدادی در ازدیاد این نسبت شریفه کرده شد وترقی خاص هر دو عزیز را درین مقام مفهوم گردید شکر خداوندی جل شانه بجا آرید که درین مدت قلیله این قسم عطیه که حکم عنقاء مغرب دارد بشما عطا شده است امید است که چنانچه کمالات باصل خود عود کرده اند وعدم صرف باقی مانده عدم که مرآت کمالات بود نیز باصل خود که عدم مطلق باشد عود نماید وعین واثر از سالک برباید مصراع این کار دولت ست کنون تا کرا رسد والسلام اولاً وآخراً برخورداری میر محمد یعقوب بجمعیت باشد از احوال خود گاهی مینویسید

مکتوب صد و شصتم (۱۶۰)

بحاجی حبیب الله حصاری در تعبیر واقع او الحمد لله العلی الاعلی وسلام علی عباده الذین اصطفی خدمت حاجی الحرمین الشریفین ازین مسکین سلام مشتاقانه خوانند احوال همه حال مستوجب حمد ست المسئول من الله تعالی عافیتکم واستقامتکم علی الطریقة المرضیة ظاهراً وباطناً فقیر درین ایام بیماری صعب کشید حمد الله سبحانه که الحال رو بصحت ست وقلم بدست میگیرم وبتحمل بدوستان کلمه چند مینویسیم چون قاصد متوجه آنجانب بود وجواب کتابتها درخواست دو کلمه بهر دو عزیز نوشته آمد تا خالی نباشد وقایعی که دیده اند ونوشته همه روشن وعالی ست در جهاد خیبر که بآن سرور شرکت کنید واز کلام او علیه وعلی آله الصلوة والسلام استفاده میکنید که این فتح بنام شماست این شرکت گویا در جهاد اکبر ست که

با اعدائے انفسی ست و غلبۂ افواج اسلام ست کہ لطائف عالم امر ست بر کفار خیبر انفسی با عانت آنسرور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم چہ خیبر چنانچہ در آفاق بودہ ست در انفس ست نیز و فتح بنام شما بشارت ست بقہر اعداء انفسی و حصول اسلام حقیقی در وقت استماع قرآن مجید درماہ مبارک رمضان کہ بعطیۂ قطبیت ارشاد ملہم شدید ما نا کہ این بشارت بحصول کمالات مرتبۂ قطبیت نہ منصب قطبیت و آنچہ نہا ئے کہ برادر شما مے بینند نیک و مبارک ست اِنَّ رَبَّکَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَۃِ آنچہ از احوال یاران خود نوشتہ اند ہمہ خوب و اعلیٰ ست مطالعۂ آن خوشوقت ساخت زَادَهُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ تَوْفِيْقًا وَّشَوْقًا وَّتَرَقِّيًا نیک باحوال آنہا پردازند و توجہات دریغ ندارند و از اجتماع یاران ترسان و لرزان باشند کہ محل عجب و پندار است ازین رہگذر ملتجی و متضرع بوند و استغفار و انابت را لازم گیرند و بخلوت راغب بوند و یک دو وقت برائے آن معین دارند و باقی با یاران صحبت دارند و آنچہ دور افتادہ را بدعا یاد آرند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب صد و شصت و یکم (۱۶۱)

بمیرزا لطیف بخاری کتاول در حقیقت فنا و نیستی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ نَحْمَدُهٗ حَمْدًا بَعْدَ حَمْدٍ وَّنُصَلِّيْ عَلٰى نَبِيِّهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ صَلٰوةً اِثْرَ صَلٰوةٍ وَّسَلَامًا غِبَّ سَلَامٍ احوال و اوضاع این حدود مستوجب حمد ست امید کہ آن جناب نیز بعافیت باشند و بر جادۂ شریعت و سنت مستقیم بوند و از فرع باصل آیند و از صورت بحقیقت گرایند صحیفۂ گرامی رسیدہ مسرت بخش گردید نوشتہ بودند از کثرت مشاغل ہر آنکہ مامور ست موافق مدعا نمیتوانند پرداخت اما غافل ہم نیست ہر وقت کہ فرصت میباید غنیمت شمردہ مے پردازد دلے ایں قدر ہم غنیمت ست گفتہ اند مَا لَا يُدْرَكُ كُلُّهٗ لَا يُتْرَكُ كُلُّهٗ لیکن امید ست کہ نسبت و حضور باطن بر دوام بود و غیبت در قفائے آن نباشد و مشاغل صوریہ سبب فتور نسبت معنویہ نشود

بیت

دارم ہمہ جا با ہمہ کس در ہمہ حال ÷ در دل ز تو آرزو و در دیدہ خیال

و آنچہ نوشتہ اند

کہ ہستی خودرا در محبت عین نیستی کردہ است بسیار خوشوقت ساخت واز لطافت استعداد شما خبر داد حق سبحانہ آتش این محبت را مشتعل سازد تا از ماسوی بتمام برآند حمداً للہ سبحانہ کہ در محبت ہستی بہ نیستی تبدیل یافتہ است نیستی وعدمیت ذاتی انسان ست وجود وتوابع آن از صفات کمال خاصہ حضرت معبود ست اگر در ممکن این صفات نمود است ہم ازان حضرت مستفاد ومستعار ست ممکن باین دید عاریتی این کمالات را از خود دانستہ از راہ جہل مرکب خود را خیر وکامل تصور نمودہ است ودعوی ہمسری وشرکت با مولائے حقیقی خود پیدا کردہ ومحل رعونت وانانیت گشتہ چون فضل الٰہی جل شانہ در حق او در رسد واز این جہل مرکب برآید وبمعرفت خویش بنوازد داند کہ این کمالات از جائے دیگر ست واین صفات ظل صفات اوست تعالیٰ للمولوی قدس سرہٗ

بیت چون بدانستی کہ ظل کیستی ✦ فارغی گر مردی وور زیستی ✦ این دید عاریتی وظلی چون بر عارف غالب مے آید این کمالات را درست بصاحب آن مے سپارد وظلال را باصل ملحق میباید ونیستی ذاتی وعدمیت اصلی ملحق میشود واز انانیت منخلع میشود بحدیکہ اگر سالہا بگذرد خود را بانا نتواند تعبیر کرد این زمان بفنائے حقیقی موصوف شود ونفس از امارگی برہد بعد ازان بمقتضائے من قتلتہ فانا دیتہ معاملہ بقا در پیش ست کریمہ اَوَمَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنٰہُ ایمائے باین معنی دارد واین بقا ولادت ثانیہ است کہ عارف از وجود موہوم منخلع گشتہ بوجود موہوب حقانی موجود گشتہ است در خبر ست لن یلج ملکوت السمٰوٰت والارض من لم یولد مرتین وقائع کہ دیدہ اید ونوشتہ وہمچنین فیوض وبرکات کہ از مزار فائض الانوار معلوم نمودہ اید نیک ومبارک ست اللہ تعالیٰ بطفیل این اکابر از حقیقت کار اطلاع بخشد واز کمال انسانی بہرہ ور سازد

مکتوب (۱۶۲) صد وشصت ودوم

انہ قریب مجیب

بشیخ محمد یوسف گردیزی پیرزادہ ملتان در مقدمات یکہ مشعر از ہضم نفس ست ونادیدن خود در معاملہ افادہ وبیان حقیقت ممکن وفنائے او ودر بیان آنکہ مدار افادہ واستفادہ بر صحبت ست

هو الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى خصوصا على سيد الورى صاحب
قاب قوسين او ادنى وعلى آله وصحبه البررة التقى اما بعد فقد وصل الی
من جنابکم کتاب کریم تعرف فی وجوه عباراته نضرة النعیم این ذره
بے مقدار سزاوار این خطاب نیست و لائق این کتاب نه مقیدا نیکه از راه شکست نفس و فروتنی
که دران نامهٔ نامی برنگاشته اند در حق این مغرور دور از کار صادق و بیان واقع ست دریوزهٔ
نجات ازین گرداب و تخلص بسوی رب الارباب ازین مسکین نمودن در رنگ استعاره است از
مستعیر و سوال ست از محتاج فقیر هیچگونه در خود مناسبتی باین طائفهٔ علیه نمی بیند و مشارکتی
در اسرار طبقهٔ سنیه در نمی یابد مع ذلک طالبان که از اطراف و اکناف می آیند بقدر استعداد
بهره ور میشوند و خیال کمال و اکمال مینمایند این همه از برکة والد بزرگوار ست و از انفاس نفیس
ایشان این مسکین در میان نیست مصراع ما خود نیم این همه الحان مطرب ست * بلی
نیستی و عدمیت ذاتی ممکن ست وجود و سائر کمالات که توابع وجود اند همه در وی مستعار و مستفاد
از مرتبهٔ وجوب ست ممکن بیچاره ذات خود را فراموش کرده بکمال عاریتی خود را خیر و کامل تصور نموده
است و در اخص اوصاف مولائے خود شرکت جسته و ازین بگذر رعونت و انانیت پیدا کرده
ندانسته است که ذات او عدم ست که منشأ هر شر و فساد ست چنانچه وجود مبدأ هر خیر و کمال است
از جهالت ذاتی اوست که خود را کامل دانسته است کمال در حق او انتفائے کمال ست از وی
و خیریت در سلب خیریت خویش گفت بیت وصافی خود برغم حاسد تا کے * ترویج چنین
متاع کاسد تا کے * سخن بجائے دیگر رفت این درویش دلریش از توجه غائبانه و از دعائے
ظهر الغیب فارغ نیست ان شاء الله تعالی امیدواریم که از راه محبتی که باین طبقهٔ علیه دارند از
فیوض و برکات ایشان فیض مند باشند و از انوار و اسرار این اکابر بهره مند گردند این محبت
را سرمایهٔ سعادت تصور فرمایند حق سبحانه آتش این محبت را سربلند سازد و شعلهٔ شوق را مشتعل
گرداند تا از ماسوی بتمام برهاند و بسراپردهٔ قرب و معرفت رساند انه قریب مجیب مکرر ما معاله

افاده و استفاده وابستهٔ صحبت ست خصوص در طریقهٔ ما که مدار بر صحبت ست تا حصول صحبت کاملِ مکمل برا وضاعِ شرعیه و سننِ مرضیه مستقیم باشند و از لهو و لعب و صحبتِ ناجنس معرض بوند و بوظائف و اذکارِ ماثوره اوقات را معمور دارند اشتغال بعلوم دینیه از اعظمِ عبادات ست والسلام

مکتوب (۱۶۳) صد و شصت و سیوم

بمیر عثمان کولابی در حقیقت فنائے قلب و ترغیب فنائے نفس حامداً و مصلیاً مکتوب مرغوب رسیده مسرت بخش گردید از جریانِ ذکرِ اسمِ ذات و سریانِ آن در همه لطائف بلکه در تمام بدن و رسیدنِ نفی و اثبات تا یهل و یکبار و بے تعلقی دل از ماسوی بحدیکه اگر در دل بگذرانند نگذرد که بر نگاشته بودند مطالع ... آن خوشوقت ساخت اللّٰهمّ زِد این حالت که ماسوا بر دل خطور نکند هرچند اخطار نماید بواسطهٔ نسیانے که دل را از ماسوی حاصل شده است معبر بفنائے قلب ست و درجهٔ اولیٰ ست از درجاتِ ولایت سعی نمایند که بدرجاتِ دیگر ترقی نمایند و بکمال انسانی برسند بر جادهٔ شریعتِ علیه و سنتِ سنیه مستقیم بوند و در مراضیِ مولائے حقیقی جلّ شانهٗ بجان کوشند و توشهٔ آخرت را آماده سازند و دستان زاید دعا یاد آرند والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۱۶۴) صد و شصت و چهارم

بشیخ حسین منصور برکی جلندری در شرحِ احوال و اذواق و تعبیرِ وقائع که نوشته بود و جوابِ استفسارها

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم الحمد للّٰه وسلامٌ علیٰ عبادهِ الذین اصطفیٰ مکتوب مرغوب که متضمنِ اذواقِ سنیه و وقائعِ علیه بود رسید مسرت بخش گردید حق سبحانهٗ ابوابِ ترقیات را همواره مفتوح داراد و بر جادهٔ سنتِ نبویه علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة استقامت دهد نوشته بودند گاہے بنسبتهائے ما لا یشار الیها باشارةٍ ولا عبارةٍ مشرف میسازند و گاہے بخلعتهائے نورانی مزین سرافراز مینمایند گویا بخواست یا بیخواست کشان کشان میبرند

بلے نسبتے کہ بمرتبۂ بیچونی تعلق دارد نیز بیچون ست از عبارت و اشارت برتر ذوقی ست نہ
بیانی لذت مے شناسی بخدا تا نچشی ❊ گاہ آن نسبت بیچونی را بصورت مثالیہ و امثالہا مینمایند
تا بفہم و افہام نزدیک شود و بتعبیر در آید و آنچہ نوشتہ اند کہ شخصے دربارۂ شما میفرماید کہ وجود او
در ہمہ ممکنات ساریست آرے عارف تام المعرفت کہ از ہمہ اسما و صفات بہرہ ور ست
بمنزلۂ کل ست مر افراد عالم را از آنست کہ حقیقت محمدی را در سائر حقائق سریان ست بعضے
عرفا گفتہ اند کہ ہنگام تجلی ذاتی عارف خود را کل و محیط اشیا در مییابد و درین مقام عارفے
گفتہ است کہ جمع محمدی صلی اللہ علیہ وسلم اجمع ست از جمع الٰہی چہ جمع محمدی جامع
مرتبۂ وجوب و امکان ست نہ جمع الٰہی باید دانست کہ این از قبیل اشتباہ انموذج شئے ست
باصل آن چہ آنچہ در جمع محمدی ست علیہ وآلہ الصلوٰۃ والسلام ظل و انموذج مرتبۂ وجوب
ست تعالت و تقدست نہ اصل آن مرتبہ کہ برتر از ان ست کہ در احاطہ ممکن آید خوش گفت
بیت تو از خوبی نمے گنجی بعالم ❊ مرا ہرگز کجا گنجی در آغوش ❊ و آنچہ نوشتہ اند از مشاہدۂ عذاب
میت و باز خلاصی یافتن او بتوجہ شما و نیز منعکس شدن نسبت و خواطر شخصے کہ وارد شدہ است
در شما و نیز شفا یافتن مریضے کہ معاملۂ او بیاس رسیدہ بود بتوجہ شما ہمہ بظہور پیوست و
باعث مزید شکرانہ گشت نوشتہ بودند کہ ہرگاہ توفیق اعمال مرضیہ مییابیم نورانیت و صفا بر
وجہ کمال در خود مشاہدہ مینمائیم و اگر فرو گذاشت ادبے از آداب نمودہ مے آید کدورت آن
نیز بر وجہ کمال در خود مے فہمم مخدوما در حدیث[1] آمدہ است مَنْ سَاءَتْہُ سَيِّئَتُہُ وَسَرَّتْہُ
حَسَنَتُہُ فَہُوَ مُؤْمِنٌ و آنچہ در باب تضاعف حسنات در مسجد خیر نوشتہ اند نیک ست لیکن
اگر این معاملہ معاین مشاہدہ گردد خوشتر بود ہر چند در استخارہ این معنی معلوم گردد اما از راہ
استدلال نہ رسیدہ بودند کہ اگر از ولی گناہ کبیرہ صادر شود از ولایت مے افتد یا نہ مخدوما مقرر
مشائخ ست کہ الفانی لا یرد کسے کہ بفنائے اتم متشرف شدہ است امید ست کہ بگناہ رد نشود

[1] روی احمد عن ابی امامۃ ان رجلا سأل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ما الایمان قال اذا سرتک حسنتک وساءتک سیئتک فانت مؤمن ۱۲ مشکوۃ کتاب الایمان

لیکن امید واریم که ولی مرتکب گناهِ کبیره نشود که اولیاء الله محفوظ اند غالباً ارادهٔ سفر کوهستان کرا نموده اند نیک و مبارک ست بعدِ استخاره متوجه شوند و اگر فقیر توفیق یافت از نوشتن کتابت خود معاف نخواهد داشت و آنچه درباب ترقی در ملاحت و بهره یافتن از محبتِ ذاتیه بر نگاشته اند مخدوما بهرهٔ محبتِ ذاتیه بفهم مے درآید اما معاملهٔ ملاحت بسیار نازک ست بمرور تأمل کرده خواهد شد ان شاء الله تعالیٰ از تعیینِ مبدءِ تعینِ خود استفسار کرده بودند بیشتر ظاهر التعین ولایتِ شما که بر قدمِ کدام پیغمبر اید نموده است بر قدمِ هر پیغمبر که هستند جزئی اسمے که مبدأ التعینِ آن پیغمبرست عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلٰی سَائِرِ الْاَنْبِیَاءِ وَالْمُرْسَلِیْنَ الصَّلَوٰاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ بر طبق تحقیق حضرتِ ایشان ما قَدَّسَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِسِرِّهِ الْاَقْدَسِ مبدأ التعینِ شماست وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مجدد رحمۃ اللہ تعالیٰ

مکتوب (۱۶۵) صد و شصت و پنجم

بسیادت پناه میر محمد اسحاق در اسرارِ محبت. هُوَ حق سبحانه ابوابِ فیوض را همواره مفتوح دارد کتابتے که از راهِ کمال شوق ارسال داشته بودند ذوقین و خوشوقت ساخت این شوق را سرمایهٔ سعادت دانند و این محبت را دریچهٔ معرفت فهمند محبت ست که سببِ ظهور و اظهار گشته است و گنجِ مکنون را در عرصهٔ بروز آورده و پردگیانِ غیب الغیب را مشاطگی نموده بمنصهٔ شهود و شهادت آورده و پرده را از روئے شان بکشوده و طریقهٔ عشق و ولولهٔ محبت مسلوک گشته حُبِ ازلی ست که درین مظاهر تجلّی فرموده ست و راهِ ترقی را واساخته مصراع یک نشاه دو جا ظهور کرده انوار و اسرارِ محبت را چه توان بیان نمود که معامله را از اوج بحضیض آورده و باز از حضیض باوج بر دواقعه کردیده اند روشن ست حق تعالیٰ از فیوضِ آنحضرت بهرهٔ کامله عطا فرماید وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۶۶) صد و شصت و ششم

بسید نور بهرہ در جواب استفسار ہائے او اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی

کتابتے کہ سیادت و نقابت پناہ میر سید نور بہر فرستادہ بودند رسید مسرت بخش گردید آنچہ از
اشغالِ باطنہ و ورزشِ رابطہ کہ بعد از نمازِ صبح و وقتِ خواب استعمال مینمایند نیک ست امید
کہ نتیجہ بخش گردد و آنچہ نوشتہ اند کہ بلطائف اربعہ غیر خفی حسب الامر توجہ دارد مخدوما اشتباہ
شدہ است فقیر ہرگز این امر نکردہ باشد و خفی را از سائرِ لطائف بے وجہ جدا نکردہ من بعد ہر
پنج لطیفہ توجہ میکردہ باشند تا از پنجگانہ ارکانِ ولایت و از کمالِ ہر کدام بہرہ مند شوید و در
ذکر و عبادات مقید جمعیت و حلاوت نشوند ذکر باید گفت بحلاوت و بے حلاوت عبادت ہر چند
اشق بود ثوابِ آن امید ست کہ بیشتر شود اوراد یکہ بعد از ہر نماز و وقتِ خواب میخوانند اکثر شان
الفاظ نبوی ست صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم ہر چند در بعضے ادعیہ تفاوت در تعیین
عدد و تعیینِ وقت حاصل و ثابت بود میخواندہ باشند آرے سہ دعا ماثور نیست یکے الٰہی بحرمۃ
الحسن الخ دویم بشیخ عبد القادر الخ سیوم نادِ علیاً الخ دو دعاءِ اول گنجایش دارد کہ بخوانند
منع نمیکنم دعاءِ سیوم از شعارِ اہلِ سنت نیست موقوف باشد اگر از ثقاتِ اہلِ سنت در استعمالِ این
دعا نقل معتمد دیدہ باشند مختار اند بعد از ہر نمازِ فرض آیۃ الکرسی میخواندہ باشند در حدیث آمدہ است
در فضیلتِ این عمل لم یمنعہ من دخول الجنۃ الا الموت و نیز آمدہ ست کان اللہ یتولے
قبض روحہ والسلام

مکتوب صد و شصت و ہفتم (۱۶۷)

بابان بیگ بدخشی در تعبیر واقعہ و شرح حال او

بسم اللہ الرحمن الرحیم حامداً و مصلیاً

مکتوب مرغوب سید مسرت بخش گردید بذکر و فکر معمور باشند و توشہ آخرت را آمادہ سازند و
در رضامندی مولائے حقیقی جل شانہ بجان کوشند و آنچہ دوبار دیدہ اند کہ ہفت طبقہ زمین
شق شدہ است و نظر بپشتِ ماہی رسید نیک ست و مشعر ست از استعدادِ نزولِ تام کہ مترتب
است بر عروجِ کامل و جمیع صفات را گم یافتید مقدمہ فنائے اتم ست چہ ممکنات چونکہ مظاہر
اسما و صفات اند از ذات بہرہ ندارند و گم شدنِ صفات گم شدنِ ذاتِ سالک ست چہ ذات و

ورائے صفات چیزے دیگر نیست عزیزے گفتہ است مصراع گم شدن در گم شدن دینِ
من ست نوشتہ بودند کہ در نماز و در تلاوت خود را بیکار می یابم ظاہرا آن معنی باشد کہ خود را
در میان نمی بینم این دید خوب و اصیل ست و نتیجہ گم یافتنِ صفات ست چہ ہر گاہ کہ صفات ہمہ نا چیز
و گم شد اینکس کہ موصوف بود بیکار و معطّل گشت و در تلاوت و جز آن در میان نماند والسّلام

مکتوب صد و شصت و ہشتم (۱۶۸)

بحقائق و معارف آگاہ شیخ عبدالاحد برادرزادہ حضرت ایشان سلّمہ اللہ تعالیٰ در آنکہ فیض
از مبدأ فیاض دائمی ست اگر کمی و نقصان ست از اینجانب ست۔ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی
عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی مکتوب مرغوب رسیدہ مسرّت بخش گردید بعافیت و جمعیت باشند و بر
طریقۂ مرضیہ مستقیم بودند و آنچہ دور افتادہ را بدعا یاد آرند و آنچہ را نیز از خود غافل ندانند و فارغ
نفہمند مصراع فراغت از تو میسّر نمی شود مارا۔ از مبدأ فیض تعطیل نیست ہموارہ در کار ست
بحسب استعدادات و قابلیات اگر قبض و تعطیل ست منشأ آن قابل ست نہ مفیض چہرۂ معشوق
در مرایائے متقابلہ او باندازۂ صفاءست و نورانیت آئینہ شروق منعکس و نمایان ست آئینہ کہ
زنگار دارد پذیرائے صورت نیست کمی و نقصان از جانب آئینہ است نہ از جانب صورت اشارت
بسیر مرکزی خود نمودہ بودند مطالعۂ آن خوشوقت ساخت حق سبحانہ از کمالات و خصائص
آن بہرۂ تام عطا فرماید اِنَّہٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب صد و شصت و نہم (۱۶۹)

بمحمد یحیٰی پسر قاضی چوکی کابلی در شرح احوال و ابواب فیوض ہموارہ مفتوح باد کتابتے کہ از راہ
محبت فرستادہ بودند رسیدہ مسرّت بخش گردید از ملکہ شدن ذکر قلبی نوشتہ بودند کہ اگر بتکلّف
خواہد کہ خود را نگاہدارد نتواند شکر این نعمت بجا آرند این حالت را دوام آگاہی و یادداشت نیز

گویند تا زمانے کہ حضور و ذکر بتکلف ست یاد کرد ست و چون دوام پذیرد و از تکلف وا رہد
یاد داشت شود نسبت دارم ہمہ جا با ہمہ کس در ہمہ حال + در دل تو آرزو و در دیدہ خیال +
سعی فرمایند کہ خطرۂ ماسوا از دل برود کہ اگر سالہا قصد کنند و تکلف نماید خطرۂ غیر نگذرد و بواسطہ
نسیانے کہ دل را از ماسوا حاصل شدہ است این حالت معبر بفنائے قلب ست و قدم اول ست
در اطوار ولایت مصراع این کار دولت ست کنون تا کرا رسد + وقائعے کہ دیدہ اند روشن
و عالی ست و از مناسبت تامہ خبر میدہد حق سبحانہ ترقیات ارزانی فرماید والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۷۰) صد و ہفتادم

بمیرزا محمد امین بخاری در جواب سوالے کہ نمودہ بودند کہ انبیا علیہم الصلوات والبرکات
در مقام رضا بودہ اند پس آیۂ کریمہ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى بچہ معنی ست بِسْمِ
اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْاَعْلٰى وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى
خُصُوْصًا عَلٰى سَيِّدِ الْوَرٰى صَاحِبِ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الْبَرَرَةِ
التُّقٰى بورود صحیفۂ گرامی مشرف گردید سلامت و بعافیت باشند و بر جادۂ شریعت و سنت مستقیم
بوند و از صورت بحقیقت آیند و از ظل باصل گرایند نوشتہ بودند کہ اخلاص و محبت روز بروز در
تزاید ست حمداً للّٰہ سبحانہ علیٰ ذلک امید ست کہ آتش محبت مشتعل شود و شعلۂ شوق
سر افراز گردد تا از ماسوے بتمام بر آید و بمقصد اقصی رساند نوشتہ بودند کہ انبیا علیہم الصلوات
والبرکات در مقام رضا بودہ اند پس آیۂ کریمہ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى بچہ
معنی ست مخدوما رضا بر دو گونہ است رضائیست پیش از وجود عطیہ انبیا را علیہم الصلوات
والبرکات امروز این رضا حاصل ست عطیہ و عدم عطیہ نعمت و نقمت درین رضا مستوی
است ہر چہ از ان طرف میرسد و قضاء ازلی بران رفتہ است بآن راضی اند و رضائیست بعد
وجود عطیہ پیغمبر را صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم در روز قیامت چون عطیات و انعامات

ن بود
ن ہستند
ن بودند
ن وصحبہ
ن گردد
ن شود
ن بودند

بیشمار شود از قبول شفاعت و مغفرت اُمّت و اجلاس بر عرش و جز آن پیغمبر فرایند علیہ الصلوٰۃ والسلام بس ست من رضی شدم از امام محمد باقر منقول ست کہ گفت اہل عراق شما میگوئید کہ ارجی آیۃ در قرآن مجید لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللهِ ست و ما اہل بیت بر آنیم کہ امید در آیۃ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى بیشتر ست چہ حضرت رسالت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم راضی نشود کہ یکے از امت او در دوزخ باشد گوئیم کہ میتواند کہ ارجی آیہ نسبت بعامۂ خلق آیۃ اولیٰ بود و ارجی نسبت باین امت آیۃ ثانیہ بود و این تباین در رضا در رنگ تباین علمین ست باعتبار تباین حال معلومین چہ حق سبحانہ جمیع اشیاء را بعلم ازلی میداند مع ذلک میفرماید وَلِيَعْلَمَ اللهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ فَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ و امثال ذلک علم ازلی علم ست باشیاء پیش از وجود اشیاء و علم ثانی علم ست بعد وجود اشیاء و این ہر دو علم متباین اند یا آنکہ گوئیم کہ معنی فترضی زیادتی رضاست اصل رضا پیشتر بود و الحال زیادتی رضا حاصل شود اگر گویند کہ آنسرور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بدوام رضا موصوفست پس قول امام کہ رضی نشود کہ یکے از امت او بدوزخ رود چہ معنی بود و رضا و عدم رضا در یک محل چگونہ جمع شود گوئیم معنی راضی نشود این ست کہ منفرح و خوشوقت نشود و عدم انفراح کہ حزن باشد منافی رضا بقضا نیست تا در یک وقت جمع نشوند چہ در مصائب سخت مومن منفرح نیست بلکہ مغموم و محزون ست مع ذلک رضا بقضا دارد و الْعَيْنُ تَدْمَعُ وَالْقَلْبُ يَحْزَنُ وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُوْنُوْنَ قول نبی ست صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم و در سورۂ طٰہٰ رضا بہمین معنی ست لَعَلَّكَ تَرْضٰى یعنی شاید کہ تو خوشنود شوی و در سورۂ والضحیٰ ہم اگر رضا بمعنی فرح و خوشنودی گرفتہ شود اصل سوال مندفع میگردد والسلام اولاً و آخراً

لہ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ حدید و پارۂ قال فما خطبکم ۱۲ ۵۳ واقع ست در آغاز سورۂ عنکبوت از پارۂ امن خلق (۲۰) ۱۲ ۵۳ متفق علیہ و ہذا قطعۃ من حدیث طویل ۱۲ مشکوٰۃ کتاب الجنائز باب البکا۔

مکتوب (۱۷۱) صد وہفتاد ویکم

بحافظ عبداللہ سندی در نصیحت و تعبیر واقعہ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند دو کتابت ازان برادر رسید خوشوقت ساخت حَمْدًا لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ بعافیت اند و از یاد دوستان فارغ نہ اوقات را بذکر و فکر معمور دارند و مولائے حقیقی را جَلَّ شَانُہٗ رضی سازند و توشۂ آخرت را آمادہ کنند واقعہ کہ پیغمبر را صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ دیدہ اند و از شر شیطان ایمن ماندہ اند نیک روشن ست دو شیطان گویا شیطان آفاقی و شیطان انفسی ست شیطانے کہ زہر خوردہ ست و مردہ ست باز وار و خوردہ ست و خون از دہن و بینی و گوش او برآمدہ زندہ گشتہ است شیطان آفاقی ست کہ بزہر عصیان بموت ابدی گرفتار شدہ است و بحیوۃ چندروزۂ دنیاوی زندہ شدہ و میتواند کہ این مردن او نسبت بشما باشد کہ از اغوائے او ایمن باشند و فی الحقیقت تا بقائے دنیا زندہ است و شیطان دویم کہ مآل کار او مردن ست شیطان انفسی ست کہ نفس امارہ است و نابود شدن و مردن او بعد الّتیا والّتی بشارت است باستعداد فنائے او کہ مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا اشارت باین فناست و ولایت خاصہ منوط باین فناست شیطان آفاقی دشمن بیرونی ست و شیطان انفسی دشمن درونی است دشمن بیرونی بے مدد دشمن درونی کار نمیتواند کرد و چون دشمن درونی از اوصاف ذمیمہ مبرّ و بتزکیہ سد امید ست کہ از شر دشمن بیرونی نجات حاصل آید وَالسَّلَامُ

مکتوب (۱۷۲) صد وہفتاد ودوم

بسید نعمت اللہ بنگالی در شرح احوال و تعبیر واقعۂ او بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابتے کہ متضمن احوال علیہ و وقائع سنیہ بود رسید خوشوقت ساخت در یک واقعہ عنایات از حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی دیدہ اند و در واقعۂ دیگر از آنسرور عَلَیْہِ وَعَلٰی

الیہ الصلوٰۃ والسلام عنایات معاینہ نمودہ اید ودر واقعہ سیوم باران مروارید ومرجان بر سر شما میبارد وبعد ازان معلوم کردہ اید کہ این باران از شماست این ہر سہ واقعہ نیک وروشن ست وآنچہ دیدہ اید کہ آنسرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم بشما انگشتری عطا فرمودہ اند نگین ندارد تا انا کہ انگشتری کنایت از کمالات ولایت محمدی باشد ونگین عبارت از ولایت احمدی بود باز درہمان واقعہ دیدہ اید کہ از شما ستون نور ظاہر شد بعدہ این ستون دو پارہ شدہ ہر کدام متمثل بصورت آدمی گشت بعدہ دیدہ اید کہ از نور آنہا عالمے منور میگردد وبعد ازان حضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم ندا در رسید کہ انوار ہر دو از تست این ستون نورانی حقیقت شماست واین ہر دو پارہ کہ متمثل بصورت آدمی شدند گویا لطائف عالم خلق ولطائف امر شماست وچون ہر کدام ازین لطائف بکمال خود رسیدہ اند ونورانی گشتہ عالمے از انہا منور گشتہ است واین بشارتے است شگرف وآنچہ از لحوق بحقیقۃ الحقائق وبہرہ یافتن از مرکز دید اتحاد بسید الرسل علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات نگاشتہ بودند بوضوح پیوست وسبب خوشحالی گردید اللہم زد والسلام علیکم وعلی من لدیکم

مکتوب (۱۷۳) صد وہفتاد وسیوم

بسیادت پناہ میر محمد ابراہیم در کمالات محبت وتشویق بآن حق سبحانہ وتعالی ابواب فیوض الہیہ مفتوح دارد صحیفہ گرامی رسید خوشوقت ساخت وولولہ شوق وطنطنہ محبت وبیقراری وبے آرامی کہ از حد افزون ست اظہار نمودہ بودند بوضوح پیوست آرے مصراع درعشق چنین بو العجبیہا باشد این قسم شوق ومحبت آرزوے طلاب ست ومتمناے سالکان کہ پردہ از روے کار میکشاید ومعاملہ بسنین را بساعات مے آرد ومحبوسان عقیلہ عقل قدر این محبت رانداند واین جنون را عیب وعلت مے انگارند اگر مقدار سر موے ازین معما برایشان پردہ بکشاید دیوانہ این جنون گردند وبصد آرزو از بند عقل یکسو شوند بیت عقل گر داند کہ دل دربند زلفش چون خوش ست

عاقلان دیوانہ گردند از پے زنجیر ما ✦ این جنون سرمایۂ سعادت ست و مثمر قرب معرفت ست
در حدیث ست لَنْ یُؤْمِنَ اَحَدُکُمْ حَتّٰی یُقَالَ اِنَّہٗ مَجْنُوْنٌ[1] نوشتہ بودند کہ ماہِ مبارکِ
رمضان در سرہند گذرانند بہتر ست ہفت ہفت استخارہ ہر بار بکنند امید ست کہ مبارک
باشد اینقدر ہست کہ ہر چہ بکنند رعایتِ حکمت را از دست ندہند نوعے نشود کہ سببِ ایقاظِ
فتنہ گردد اُدْعُ اِلٰی سَبِیْلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ[2] ✦ فَقُوْلَا لَہٗ
قَوْلًا لَّیِّنًا لَّعَلَّہٗ یَتَذَکَّرُ اَوْ یَخْشٰی[3] وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب (۱۷۴) صد وہفتاد وچہارم

بمیر شرف الدین حسین اندجانی ثم لاہوری در فضیلتِ فقر و استغنا با ذکر حدیث جلیل القدر
اللہ تعالیٰ ابوابِ فیوض را مفتوح داراد مکاتیب شریفہ پے در پے در رسید خوشوقت ساخت
نعمتِ خوشگوار کہ نصیبۂ روزگارِ شماست فقر و استغناست فقر راچہ نویسد کہ در شانِ آن آمدہ است
اَلْفَقْرُ فَخْرِیْ و استغنا تخلق ست باخلاق اللہ تعالیٰ در حدیث ست اَتَانِیْ جِبْرَئِیْلُ
فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ عِشْ مَا شِئْتَ فَاِنَّکَ مَیِّتٌ وَاَحْبِبْ مَنْ شِئْتَ فَاِنَّکَ مُفَارِقُہٗ وَاعْمَلْ
مَا شِئْتَ فَاِنَّکَ مَجْزِیٌّ بِہٖ وَاعْلَمْ اَنَّ شَرَفَ الْمُؤْمِنِ قِیَامُہٗ بِاللَّیْلِ وَعِزُّہٗ اِسْتِغْنَاءُہٗ
مِنَ النَّاسِ از گرمیِ مجلس کہ بیش ازین نوشتہ بودند گرم تر باشد و از عجب دور تر بود و در پاسِ
نسبتِ باطن و ازدیادِ کیفیتِ آن کوشند و باحوالِ یاران نیک پردازند و توجہات فرمایند
تا آثارِ ترقیات ظاہر شود و این دور از کار را بدعا یاد آرند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۷۵) صد وہفتاد وپنجم

بسر انداز خان در نصیحت و تعبیر وقائع او بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ

[1] والذی فی الحصن الحصین للجزری اکثروا ذکر اللہ حتی یقولوا مجنون ۱۲ رواہ احمد وغیرہ [2] واقع ست
در آخر سورۂ نحل و پارۂ ربما (۱۴) ۱۲ [3] واقع ست در سورۂ طٰہٰ از پارۂ (۱۶) ۱۲

والصلوٰۃ والسلام علیٰ خیر خلقہ محمد والہٖ وصحبہٖ اجمعین صحیفہ گرامی کہ رسیدہ بہجت افزا گردید سلامت وبعافیت باشند وبر جادہ شریعت وسنت مستقیم بوند ایام مفارقت بامتداد کشید وشوق ملاقات چگونہ نوشتہ آید چہ توان کرد ہر چیز را وقت معین ست لکل اجل کتاب ہر طور کہ حق سبحانہ تعالیٰ دارد رضی باید بود ہجر یکہ بود مراد محبوب از وصل ہزار بار بہتر بہر حال بطاعات وعبادات سرگرم بوند وبذکر وفکر پردازند ودر آمادگی آخرت کوشند واسترضائے مولائے حقیقی جل شانہ خواہند واحبہ دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند چیز ہائے کہ در مراقبہ دیدہ اید ہمہ نیک ست وبشارتست فتح مکہ کہ کردہ اید مکہ معظمہ گویا اشارہ ست بقلب انسانی بعلاقہ آنکہ مکہ مرکز وخلص زمین ست وقلب نیز خلص انسانست آنچہ در کلیت انسان ثابت ست در قلب تنہا نیز ثابت ست لہذا اصلاح جسد منوط بصلاح قلب ست وفساد آن بفساد آن وفتح مکہ اشارتست بتخلیص قلب از چنگل دشمن وبشارتست بحصول کمال مراد اینچہ قلب والا در سلطنت نفس ست ودر اغوائے او وچون بعنایت حق جل وعلا قلب از تسلط نفس بر آید واز اغوائے او وارہد راہ کمال پوید وبقرب ومعرفت کہ کمال انسانی ست رسد وآنچہ پیر ومرشد شما میگوید کہ حالے کہ تو داری بحرمت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم فردائے قیامت گواہی خواہم داد بشارتست بحصول حال بر وجہ کمال کہ قابل شہادت آن روز بود وآنچہ از جانب دست راست شما سلام مضبوط وبلند دادند وشما جواب سلام دادید نیز بشارتست بسلامتی از آفات دارین ست وآنچہ میگوید کہ آسمان را برائے شما مے شگافتند بشارت ست بعروج روحی وترقیات اعمال بر بالائے آسمان ہست اے عاشقان اے عاشقان ہنگام آن شد در جہان مرغ دلم طیران کند بالائے ہفتم آسمان والسلام علیکم وعلے

سائر من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۷۶) صد وہفتاد وششم

بمیر عبد اللہ پشاوری در نصیحت ومحافظت طریقہ شیخ طریقت وخدمت اہل حقوق

بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ تعالیٰ ابواب فیوض را ہموارہ مفتوح دارا داحوال و اوضاع بہمہ حال مستوجب حمد ذی الجلال ست المسئول من اللہ سبحانہ عافیتکم و استقامتکم علی جادۃ الشریعۃ العلیۃ والسنۃ السنیۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ فانہا ملاک الامر و مدار النجاۃ و دونہ خرط القتاد طریقہ مرضیہ خواجہ مرحوم را نیک رعایت کنند و متابعت ایشان را از دست ندہند و یاران را طریق معاشرت نیک فرمایند و در خدمت و رضامندی فرزندان ایشان بجان کوشند و اجہد دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند و کمر ہمت را در خدمت و عبادت مولائے حقیقی جلت عظمتہ چست بربندند و درین مہلت قلیلہ رضامندی او عز شانہ حاصل نمایند مربی صوری ہر چند از سر رفتہ است لیکن مربی حقیقی عز و جل قائم و دائم ست فان اللہ حی لا یموت حلقۂ ذکر را گرم دارند و بخلوت و تنہائی راغب باشند و در شبانروزی یکدو وقت برائے عزلت معد باید ساخت و ذکر و فکر و تذکر زلات و تقصیرات و توبہ و استغفار و نفی وجود و سائر کمالات و نفی مرادات از خود دران وقت از مغتنمات باید شمرد و باقی اوقات در افادہ و استفادہ صرف باید کرد والسلام

مکتوب (۱۷۷) صد و ہفتاد و ہفتم

بخواجہ عبد السلام کابلی در تعلیم طریقۂ انیقہ و حل اسرار کہ بر کریمہ وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون نمودہ و تعبیر واقعہ ؎ الحمد للہ تعالیٰ بکسب مرضیات خویش مکرم دارد در کتابت خواجہ عبد الاخر ازین فقیر التماس طریقہ توبہ و توجہ بدل نمودہ بودند مخدوما از زلات و تقصیرات گذشتہ نادم شوند و توبۂ نصوح نمایند و سہ بار کلمہ استغفار بزبان آرند بعد ازان بقلب صنوبری کہ آشیانۂ حقیقت جامعہ قلبیہ ست و در پہلوئے چپ واقع ست متوجہ گردید لفظ مبارک

حاشیہ: ناسپاسان — دست — پناہ — شوند

؎ این کریمہ واقع ست در سورۃ الذاریات از پارہ قال فما خطبکم ۱۲

اللہ را دران بگذرانند و بزبانِ دل آنرا بگویند و بران مداومت نمایند چندانکہ این ذکر ملکۂ دل شود و حضور مع اللہ صفت لازمہ او گردد نوشتہ بودند کہ حق سبحانہ میفرماید کہ وَمَا خَلَقْتُ[۵۱] الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ پس باید کہ ہمہ را نسبتے کہ عبادت و معرفت را شاید رسانند طفل میرا اندن را وجہ چہ باشد مخدوما قاضی بیضاوی این کریمہ را از ظاہر و حقیقت مصروف داشتہ است و بر تمثیل و مبالغہ حمل کردہ میگوید لَمَّا خَلَقَهُمْ عَلٰى صُوْرَةٍ مُتَوَجِّهَةٍ اِلَى الْعِبَادَةِ مُغَلِّبَةٍ[۵۲] لَهَا جَعَلَ خَلْقَهُمْ مُغَيًّا بِهَا مُبَالَغَةً فِيْ ذٰلِكَ وَلَوْ حُمِلَ عَلٰى ظَاهِرِهٖ مَعَ اَنَّ الدَّلِيْلَ يَمْنَعُهُ لِاَنَّ اَفْعَالَ اللّٰهِ تَعَالٰى غَيْرُ مُعَلَّلَةٍ بِالْاَغْرَاضِ يُنَافِيْ ظَاهِرُهٗ قَوْلَهٗ تَعَالٰى وَلَقَدْ ذَرَاْنَا[۵۳] لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ و نیز[۵۴] میتوانند کہ معنی لِيَعْبُدُوْنِ لِيَكُوْنُوْا عِبَادًا لِيْ باشد فَحِيْنَئِذٍ لَا شُبْهَةَ و ایضا بعضے مفسران گفتہ اند کہ مراد از جن و انس مومنان ہر دو فریق اند نہ عموم جن و انس بدلیل قولہ تعالی وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فلا اشکال ایضا و نیز میتواند کہ در نشاءِ اخروی اطفال را ہم معرفت حاصل شود و آنہا را عقل و شعور بدہند چنانچہ مشرکان دران روز موحد شوند و بگویند وَاللّٰهِ[۵۵] رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ و دو واقعہ کہ دیدہ اند ہر دو نیک و مبارک ہست ظاہرا از شما تقویت دینِ متین و احیاءِ سنتے و اماتتِ بدعتے بوقوع آید ہم تعبیر رفتنِ قبرِ مبارک شود از چیزہائے کہ بران افتادہ است ہم سبب برآوردنِ درویشے شود از لائے اندیشہ شیوع بدعت و سستی دینِ متین والسلام اولا و اخرا

مکتوب (۱۷۸) صد و ہفتاد و ہشتم

بملا پایندہ محمد کابلی در عزائے خواجہ مرحوم و ترغیب بر خدمتِ اہلِ حقوق بسم اللہ

[۵۱] ای مستعدة حيث ركب فيهم عقولا وجعل لهم حواس و آلات واجساما منقادة وغيرها من اسباب العبادة ۱۲
[۵۲] يشير الى انه وان ركب فيهم الشهوة والغضب الا ان العقل حاكم عليهما ۱۲ [۵۳] این کریمہ واقع ست در سورہ اعراف و پارہ قال الملأ ۱۲ [۵۴] و قيل معناه الا لنامرهم بالعبادة ۱۲ [۵۵] واقع ست در سورہ انعام از پارہ واذا سمعوا ۱۲

الرحمن الرحیم حامدًا و مصلیًا دو مکتوب شریف متعاقب یکدیگر رسید مسرت بخش گردیدہ از شوق ملاقات و موانع وقوع آن کہ بر نگاشتہ بودند بوضوح پیوست دوستان را نیز مشتاق دانند ملاقات بر وقت موقوف ست لکل اجل کتاب آنچہ از فراق خواجہ مرحوم قدس سرہ مرقوم نمودہ بودند ہمہ برجاست ماتم دیگران در یک جزو زمین ست و ماتم اہل اللہ در زمین و آسمان ست و در ظاہر و باطن سرایت کردہ کہ از فیوض و برکات شان محروم گشتہ از استماع این خبر وحشت اثر چہ گوید کہ چہ نوع الم و ماتم روے داد لیکن چون بتقدیر و ارادۂ محبوب حقیقی و فاعل مختار ست بغیر از صبر و رضا و تسلیم چارہ دیگر نیست انا للہ و انا الیہ راجعون بیتے چند کہ در شکایت فلک و روزگار نوشتہ بودند و این مصرع از ان ابیات مصراع فلک با من خستہ بیداد کردہ * بسیار غیر مناسب ست فلک بیچارہ و روزگار بیمدار چہ بود کہ حوادث بآن منسوب بوند ہرچہ ہست بارادہ و تقدیر حق ست جل و علا زمان و آسمان را در فعل او سبحانہ بیچگونہ دخلے نیست ہرچہ میکند ہمہ داد و عدل ست بیدادی آنجا گنجایش ندارد ان اللہ لا یظلم مثقال ذرۃ ظلم و بیدادی در آنحضرت اثبات کردن از اقبح قبائح ست استغفر اللہ من جمیع ما کرہ اللہ قولاً و فعلاً و خاطراً در خدمت و رعایت جماعہ و فرزندان خواجہ مرحوم و خدمت خانقاہ بتقصیر راضی نباشند و بجان کوشند و مکافات احسانہاے خواجہ مرحوم بخدمت و دلجوئی فرزندان ایشان نمایند قل لا اسئلکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربی برخوانند و اجبہ دور افتادہ را بدعاے خیر یاد دارند و السلام و الاکرام

مکتوب (۱۷۹) صد و ہفتاد و نہم

بشیخ میر محمد موسی در شرح احوال او و حقیقۃ فناے نفس او * الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی اللہ تعالی ابواب فیوض و فضل را ہموارہ مفتوح دارادو نوشتہ بودند کہ فناے قلب شدہ ہست و فناے نفس میشود اما میخواہم کہ فنا بالکل شود و صفات از خود جدا

شدہ باصل ملحق گردد مخدوما آنچہ حاصل شدہ است نعمت ست شکر آنہ آن بجا آرند ومنتظر ترقی باشند
وبکلمہ لا نفی وجود وصفات از خود نمایند تا این ہستی بتمام از میان رخت بربندد وبعدم صرف
ملحق گردد وصفات نیز جدا شدہ باصل ملحق گردد این زمان فنائے نفس روئے نماید واز امارگی
وانانیت برآید بعد از بقائے اتم نفس باطمینان رسد وآنچہ نوشتہ اید کہ فنائے نفس میشود
الخ مخدوما این مقدمہ فنائے نفس ست نہ فنائے نفس فنائے نفس آن وقت ست کہ مذکور
شد وآنچہ از احوال یاران نوشتہ بودند کہ بعضے در ذکر لطائف اند وبعضے بفنائے قلب رسیدہ
اند خوشوقت ساخت بکار خود سرگرم باشند وبخلوت راغب بوند ودر کسب مراضی مولائے حقیقی
جل شانہ کوشش نمایند وتوشہ گور وقیامت مہیا رسانند ودوستان از ایدعا یاد آرند برادران
دینی حافظ محمد طاہر ورجب علی سلام خوانند والسلام والاکرام

مکتوب (۱۸۰) صد وہشتادم

بمیر عزیز در تحریض بر طلب وبے آرامی بسم اللہ الرحمن الرحیم حامدا ومصلیا اللہ تعالیٰ
ابواب فیوض را ہموارہ مفتوح دارد صحیفہ گرامی رسیدہ مسرت بخش گردیدہ سلامت وبجمعیت
باشند ودر وصول بمطلب اعلیٰ بجان کوشند واز پائے طلب فرو نشینند افسردگی وپژمردگی
نصیب اعدا باد عزیزے گفتہ است کہ تصوف اضطراب ست چون سکون آمد تصوف نماند محب را
بے محبوب آرام نیست وبماسوی او انس والفت نگیرد وجمعیت ندارد وجمعیت او در تفرقہ عشق
ست وآرام در بے آرامی مصراع جمعیت من آنکہ پریشان تو باشم از دوام اشتغال بشغل
باطن واستقامت بر جادہ شریعت مرقوم نمودہ بودند باعث خوشدلی گردید زادکم اللہ
سبحانہ توفیقا ومحبۃ وشوقا والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۸۱) صد وہشتاد ویکم

بخواجه محمد صدیق ملقب بخواجه ماه پسر خواجه عبد الرحمن نقشبندی در شرح احوال او و فرق در فنای جذبه که مقام حیرتست و فنای حقیقی ٭ بعد الحمد و ارسال التحیات میرساند احوال بهمه حال مستوجب حمدست المسئول من الله سبحانه سلامتکم و استقامتکم علی جادة الشریعة العلیة و السنة السنیة المصطفویة علی صاحبها الصلوة و السلام و التحیة و ترقی درجاتکم المعنویة صحیفهٔ گرامی رسید مسرت بخش گردید چون متضمن اذواق و احوال رفیعه بود مطالعهٔ آن مسرت بر مسرت افزود حق سبحانه همواره در ترقی دارا و این هستی موهومه را که حجاب و پرده ایست بر روی هستی حقیقی بتمام از میان بردارد و مطلوب حقیقی بی مزاحمت اغیار بر منصهٔ ظهور آید و حضور خود بخود روی نماید نصیب سالک ازین مقام استهلاک و اضمحلال ست و تلاشی و انعدام تا وجود او در میان ست از مطلوب نشانی نیست و چون مطلوب جلوه فرماید طالب بیچاره رو بصحرای عدم آرد و نامی و نشانی ازوی نماند اجتماع صفت خواجگی با بندگی چه صورت دارد نوشته بودند که الحال حال اینست که در خود هیچ چیز را ملاحظه نمیکنند که هست یا نیست مخدوما حال بلندست لیکن سعی نمایند که از هستی اثری نماند و به نیستی و عدم صرف مطلق ملحق شوند تا فنای حقیقی روی نماید و عین و اثر از سالک نماند این زمان همه اوصاف و منتسبات را از خود نفی مینماید و سلب میکند و آنچه بر نگاشته اند حالت گم شدن و حیرت و عدمیت ست و فنا در جهت جذبه گم شده چه داند که صاحب اوصاف ست یا نه و در خود هیچ اثری را ملاحظه نمیکند که هست یا نیست نفی و اثبات وقتی کند که از خود و اوصاف خود خبر داشته باشد بیت

حسن تو چنان کرد مرا زیر و زبر ٭ کز زلف و خط و خال توام نیست خبر ٭

و صاحب فنای حقیقی صاحب شعور و تمیزست و حقائق اشیا را کما هی دانسته چه درین موطن فنا و بقا از یکدیگر متمیز هستند در عین فنا باقی ست و در عین بقا فانی میداند که ذات او عدم ست و اوصاف کمال در وی عاریتی ست و مستفاد از مرتبهٔ وجوب ست بی تکلف از خود نفی آن مینماید و بجنابی که شایان اثبات ست اثبات میکند و خود را بعدم صرف ملحق مییابد و بوی از خبریت و کمال احساس

نمے نماید ہر چند بہ بقا مشرف شود و بولادت ثانیہ مولود گردد عَرَفْتُ رَبِّیْ بِجَمْعِ الْاَضْدَادِ
مَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ۔ فَتَاَمَّلْ فَاِنَّ هٰذَا الْفَرْقَ دَقِیْقٌ فَقَلَّمَا یُهْتَدٰی بِهٖ فَیَلْتَبِسُ
الْحَالَانِ وَیَشْتَبِهُ الصُّوْرَةُ بِالْحَقِیْقَةِ وَحَقِیْقَةُ الْاَمْرِ عِنْدَ اللّٰهِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی

مکتوب صد و ہشتاد و دوم (۱۸۲)

بمیر نوروز بخشیار اوشی در بیان آنکہ اصل را در رنگ ظل وا باید گذاشت تا وصول بذات میسر آید
بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست امید کہ
آن سیادت انتساب نیز بعافیت باشند و بر جادۂ شریعت و سنت مستقیم و مستدیم بوند و از صورت
بحقیقت آیند و از ظل باصل و از اصل بما ورائے آن پویند ہر چند از اصل گذشتن در عدم خود کوشیدن
است کہ بے حاصل ست و بظاہر مستحیل لیکن محب ذات را با ذات تعالیٰ بحکم اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ (الحدیث مروی فی الصحیحین)
معیتے ست بے کیف و ذات عز شانہ ورائے ظل و اصل ست لاجرم این محب را از اصول باید
گذشت تا معیت بے کیف حاصل نماید و خود را و اصول خود را گذاشتہ با مطلوب ہم آغوش بود
مَنْ لَّمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ لِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ کہ سعادت آثار میر عمر از فیوض و برکات روضۂ
منورہ بہرہ ور گردید و در صحبت درویشان مجاوران آن فوائد کثیرہ اخذ نمودہ و ترقیات بسیار
کردہ و برخورداران میر عثمان و میر علی بکمال رسند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب صد و ہشتاد و سوم (۱۸۳)

بمحمد یحییٰ پسر قاضی چوکی کابلی در تحسین حال و جواب سوال و از آیہ کریمہ وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلٰی كَثِیْرٍ
مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِیْلًا وغیر ذلک بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِیَّاتِ میرساند
مکتوب شریف مشرف ساخت از جمعیت باطن و قوت رابطہ عقیدت و اخلاص و شوق
ملاقات و موانع آن مرقوم نمودہ بودند بوضوح پیوست ہمہ چیز موقوف بر وقت ست

لِکُلِّ اَجَلٍ کِتَابٌ امید ست کہ آتش شوق مشتعل شود و نائرۂ محبت سر بلند گردد تا از ما سوی
بالکل برہاند و بمطلب اعلی برساند نوشتہ بودند کہ بذکر نفی و اثبات اشتغال مینماید گاہے معاملہ
عجیب رو مید ہد مقام نفی را از مقام اثبات ممتاز مییابد در جانب نفی جز نیستی و عدم نیست
اگر احیاناً در صورت ہستی متجلی شود آنرا از ظلال و پرتو مییابد و چیزے کہ اطلاق ہستی برآن توانند
کرد در طرف اثبات مے بیند بلے مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ ہر چہ در مرایائے آفاق و انفس
ظاہر شود ہمہ ظلال و امثال ست و تسلی بشبہ و مثال کریمہ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَیْہِ مِنْ حَبْلِ
الْوَرِیْدِ شاہد حال تا از آفاق و انفس نگذرد و بسر اقربیت نرسد این معما پردہ نکشاید
حق سبحانہ آنچہ در آفاق و انفس ظاہر ست آنرا از جملہ آیات و اٰلہ ساختہ ست و فرمودہ سَنُرِیْہِمْ[۵۱]
اٰیٰتِنَا فِی الْاٰفَاقِ وَفِیْ اَنْفُسِہِمْ حَتّٰی یَتَبَیَّنَ لَہُمْ اَنَّہُ الْحَقُّ مطالعۂ این حال شما
و ہمچنین آنچہ بعد ازین نوشتہ اند کہ درین وقت از دریافت نہایت نزدیکی بیشتر قاصر مے یابند
آیۂ کریمہ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَیْہِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِیْدِ تصدیق مینماید بسیار خوشوقت ساخت
و از علو فطرت شما خبر داد اللہ تعالی ہموارہ در ترقیات دارد نوشتہ بودند آیۂ کریمہ وَفَضَّلْنٰہُمْ[۵۲]
عَلٰی کَثِیْرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِیْلًا مفید تفضیل غیر انسان ست مخدوما ازین آیہ تفضیل غیر انسان بر انسان
لازم[۵۳] نمی آید غایۃ الامر ازین کریمہ تفضیل انسان بر جمیع ما سوائے او نمی آید گفتہ اند کہ مستثنے درین جا ملائکہ اند
فضل جنس انسان بر جنس ملائکہ ہر چند ازینجا مستفاد نیست لیکن اگر بعضے افراد انسان را
بر ہمہ افراد ملائک فضل بود گنجائش دارد و بعضے گفتہ اند کہ کثیر درین جا بمعنی کل ست پس جائے شبہ
نیست لیکن این توجیہ بعید ست از مقطعات و متشابہات قرآنی پرسیدہ بودند حل
آن خواستہ مخدوما طریق اسلم در متشابہات اینست کہ بآن ایمان آریم و علم آنرا بحق سبحانہ
تفویض نمائیم اسرار سبحانی ست کہ با اخص خواص بندگان خود در میان آوردہ ست و برمز
و اشارت سخن کردہ و از نامحرمان مستور ساختہ و ہر کہ سرّ این معما بر وے پردہ بکشودہ با اظہار آن

[۵۱] واقع ست در آخر سورۂ حٰم السجدہ و پارۂ الیہ یرد ۲۵ ۱۲ [۵۲] واقع ست در سورۂ بنی اسرائیل و پارۂ سبحان الذی ۱۵ ۱۲
[۵۳] در نسخۂ فقیر لفظ لازم موجود نیست واللہ اعلم ۱۲ ابو السعد

جرأت نموده و بنوشتن و گفتن آن اسرار دلیری نکرده حلِ آن از بیضاوی و مدارک چہ صورت وارد
و از این مسکینِ نادان چگونه این عقده کشاید معذور خواهند داشت والسلام علی من اتبع الهدیٰ

مکتوب صد و ہشتاد و چہارم (۱۸۴)

بحاجی بیگم که یکے از اہلِ حقوق ست در تحریض بر تحصیلِ فنا و عدمیتِ ذاتی الله تعالیٰ ذات
با برکات را مشمولِ الطاف و عنایاتِ خویش داشته بجذباتِ قویه معنویه مکرم و ممتاز داراد
ملاطفه گرامی که از راهِ کرم نامزدِ این مسکین نموده بودند مشرف ساخت و مسرت بخش گردید
بسلامت باشند و ہمواره در ترقی بوند مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوْنٌ معلومِ شریف باشد
که بزرگترینِ حجاب میانِ بنده و حق سبحانه وجودِ سالک ست که منشأ انانیت و مبنائے شرکت
است بکلمه لا نفیِ وجود و سائرِ کمالات از خود باید نمود بحدیکه عدمیتِ ذاتیه رونماید و وجود و سائرِ
کمالات باصلِ خود عائد شود چه ہر کمال که در ممکن ست ہمه مستفاد و مستعار از آن جنابِ مقدس ست
آنچه ذاتی اوست عدم ست و ممکن باین دیدِ عاریتی خود را کاہل و خیر تصور کرده است و شرکت و
انانیت و دعوے ہمسری بہم رسانیده و چون بسابقهٔ عنایت عدمیتِ ذاتی او روئے نماید و
کمالاتِ ہمه عائد باہلِ کمالات شود سر رشتهٔ سعادت بدست آید و از شرکِ خفی و انانیتِ اماره
وارہد و بفنائے حقیقی مشرف شود و اماره باطمینان آید مصراع این کار دولت ست کنون
تا کرا دہند بیت چون بدانستی که ظلِ کیستی * فارغی گر مُردی و ور زیستی * این فقیر در افتاده
امیدوار ست که گاہے بدعا و توجه یاد فرمایند والسلام **

مکتوب صد و ہشتاد و پنجم (۱۸۵)

بخواجه امان الله و خواجه مومن برہانپوری در علوِ مطلب و در بیانِ آنکه تجلیات و ظہورات بسته
بر ظلال ست و وصال بوجه کمال موعود باخرت ست * بعد الحمد والصلوٰة و تبلیغ الدعوات

والسلام میرساند مکتوب شریف رسید و مسرت بخش گردید و اظہار شوق و آرزومندی ملاقات نموده بودند و دوستان از نیز مشتاق دانند و حدیث نفیس وَاَنَا اِلَیْہِمْ لَاَشَدُّ شَوْقًا از خواند نصیب عاشق مسکین درین نشاءِ بیدار ہمین شوق و اضطراب و تپش و التہاب ست بیت متاعے کزین رہگذر میبریم + لبِ خشک و مژگانِ تر میبریم + وصال بے وجہ کمال موعود بہ نشاءِ اُخروی ست کریمہ مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَاءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ لَاٰتٍ دال بر انست و آنچہ از بعضے صوفیہ علیہ درین دار شہود و مشاہدہ اثبات نموده اند و تجلیات و ظہورات قرار داده اند ہمہ و البتہ بظلال ست و تسلی بشبہ و مثال طالب ذات احدیت تعالی بآن تسلی نگیرد و از آب بسراب گراید نہایت سعی درین دار بے مدار رفع حجب و استار ست نہ آنکہ مطلوب را در دام آرند و عنقا را شکار کنند بیت عنقا شکار کس نشود دام باز چین + کاینجا ہمیشہ باد بدست ست دام را + آرے بعضے از اخص خواص بندگان ہستند کہ دنیا را ایشان را حکم آخرت داده اند اگر درین نشاء چیزہائے کہ موعود بنشاءِ اُخروی ست در حق ایشان ظہور فرماید و از مراتب ظلال بتمام گذرانیده بذات بحت رسانند و نصیبہ از ذروه علیا عطا فرمایند گنجایش دارد بیت اگرچہ این لحظہ ممکن کار شب نیست + ز بخت مقبلان این ہم عجب نیست + والسلام علیکم و علی سائر من لدیکم سعادت آثار میان شیخ محمد کمال برسد استماع اخبار توفیق شما سبب مسرت دوستان ست اللّٰہم زد در کار خود سرگرم باشند و از پائے طلب فرونه نشینند و از ترقی باز نمانند مَنِ اسْتَوٰی یَوْمَاہُ فَہُوَ مَغْبُوْنٌ امید وار است ما را غافل ندانند

مکتوب (۱۸۶) صد و ہشتاد و ششم

بہ تیمور بیگ کولابی در ترغیب بحصولِ استمرار حالت عدمیت و تحسین دید قصورِ اعمال بسم اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ کتابتے کہ از راہِ محبت فرستاده بودند رسیده خوشوقت ساخت

۱ در سوره عنکبوت از پاره امن خلق ۱۲

نوشته بودند که وقتِ سکوت از قالب اثرے نمے بینیم چنان معلوم میشود که گویا هیچ در میان نیست
در حیرت میمانم که این چه باشد تحدد و با هیچ جائے حیرت نیست که حالیست نیکو سالکان را
دست میدهد لیکن معتبر آنست که این حالت دوام پیدا کند و مراقبه و غیر مراقبه و سکوت و غیر
سکوت در دید عدمیت و نیستی یکسان بود و عدمیتِ ذاتیه رو دهد و وجودِ موهوم که منشأ انانیت
اماره است رو بزوال آرد و آنچه نوشته اند که اگر طاعت و عبادت کرده میشود از آن استغفار
کرده نظر بر فضل و کرم او دارد و مطالعهٔ آن محظوظ ساخت هر چند دیدِ قصور در اعمال پیدا شود
اعمال را قیمت افزاید و قابلِ قبول سازد گفته اند اِعمَل وَاستَغفِر از عمل باز نماند و استغفار
از آن نماید و نظر بر فضل صرف داشته باشد راه بندگی این ست دیگر هر که از عهدهٔ اسم ذات نتواند بر آمد
ذکر لسانی هم او را گویند امید ست که هر دو ذکر نتیجه بدهند دیگر در کتابتِ اخوی اعزی حاجی محمد عاشور
نوشته بودند که عددِ چهل پوره شده ست تحدد و ما شصت دیگر را اسم اذن ست که مجموع آن صد میشود والسلام

مکتوب صد و هشتاد و هفتم (۱۸۷)

بیکے از نساءِ صالحات در وعظ و نصیحت نوشته شده بسم الله الرحمن الرحیم
حامدًا و مصلیًا عصمت پناه و عفت دستگاه همشیرهٔ مشفقهٔ محترمه از این مسکین سلام عافیت
انجام خوانند صحیفهٔ شریفه رسید مسرت بخش گردیده چون منبی از محبت فقرا بود و مشعر از طلب
مطلوبِ بیهمتا مسرت بر مسرت افزود امید که نائرهٔ این محبت سرافراز شود و شعلهٔ طلب مشتعل
گردد تا از ماسوے بیگانه و با مطلوبِ حقیقی یگانه گرداند بهر حال تا حصولِ صحبت بوظائفِ طاعات
و عبادات مقید بوند و وقت را در لاطائلے صرف نکنند و بلهو و لعب نپردازند که نتیجهٔ آن غیر
از حسرت و ندامت هیچ نیست و در حِلّ و حرمت شرعی نیک احتیاط فرمایند و بمقتضائے امر
و نهی زندگانی نمایند حق تعالی بنده را مهمل نیافریده است و بطور او نگذاشته تا هر چه دانند بکنند
مولائے حقیقی بر سر خود دارد که او را باوامر و نواهی مبتلا ساخته است این کس چاره ندارد بغیر از آن

کہ بمقتضائے آن عمل کنند و الا بندہ متمرد شود و مستحق انواع عقوبات بود حمداً لِلّٰہِ تعالٰی سبحانہ کہ فرزندانِ شما توفیق نیک یافتہ اند و کارِ ایشان در ترقی ست غبطہ بر احوالِ ایشان می آید زَادَھُمُ اللّٰہُ تعالٰی توفیقاً این فقیر را از دعاءِ خیر و توجہ غائبانہ فارغ ندانند دولتِ دوام مستدام باد

مکتوب (۱۸۸) صد و ہشتاد و ہشتم

بسیادت پناہ شیخ یوسف گردیزی در جواب کتابتِ او کہ از گرمی صحبت نوشتہ بودند بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی بود و دلا طفہ گرامی مشرف گردید حمداً لِلّٰہِ سُبْحَانَہٗ کہ بعافیت بوطنِ مالوف رسیدید و فرزندان و متعلقان را بعافیت یافتید خلعتہائے کہ از بزرگان عنایت شدہ ست مبارک باشد از حلقہ نشستن و متاثر شدنِ یاران و بیہوش شدنِ بعضے و دیدنِ سرورِ کائنات را علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات کہ برنگاشتہ بودند بوضوح پیوست و سببِ مسرت گردید شکرِ خداوندی جل شانہ بجا آرید و طالب زیادتیہا باشید بخلوت بیشتر رغبت فرمایند و بذکر کثیر پردازند و توشہ آخرت را آمادہ سازند وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ (درسورہ حشر واقع ست) و آنکہ بعضے مردم بے آنکہ توجہ کردہ شود مے افتند و از خود میروند سر آن ظاہر ست کہ از تاثیر صحبت ست مامول از دوستان دعاءِ سلامتی خاتمہ است وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ الْعُلٰی

مکتوب (۱۸۹) صد و ہشتاد و نہم

بمحب علی ملتانی در شرح احوالِ او و در ترغیب بر تخلص از دقائق عجب و ریا و شمہ از کمالات تلاوت قرآن مجید و محبوبیت ذکر و ذاکر در مذکور بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتیکہ فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت حق سبحانہ بجمعیت دارد و ابواب ترقیات را

مفتوح سازد و از دیدِ قصور و زلات و معاصی و ظهورِ دقائق عُجب و ریا و استغفار و گریہ و تضرع و
زاری بران نوشتہ بودند بعد ازان روز دیگر دیده بودند کہ ریا و عُجب از شما بر داشتہ اند لیکن چون
آدمی شرِ محض ست هنوز بعضے دقائقِ آن هست کہ من بر آن مطلع نشده ام و خود را بد ترین
خلائق میدانم مخدوما شکرِ خداوندی جلّ شانہٗ برین دید و برین تخلّص بجا آرند تخلّص از دقائق
عُجب و ریا کہ شرکِ خفی ست امریست عظیم کہ مترتب ست بر فنائے اَتم سلوک طریقہ صوفیۂ
علیہ برائے تحصیلِ تخلّص ست از دقائقِ این شرک و حصولِ حقیقتِ اخلاص ست علم و عمل در
کتبِ شرعیہ مبیّن ست و اخلاص وابستہ بخدمتِ صوفیہ علیہ است علم و عمل بے اخلاص
مقبول نیست در رنگِ بدن ست بے روح و وقائعِ دیگر کہ دیده اند و منزلِ خود را بالائے آسمان
یافتند و پیغمبر را صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہٖ وسلم و صدیقِ اکبر را رضی اللہ عنہ دیدند بحالِ شما توجّہ
دارند و وقتِ دیگر دستار بشما عنایت کردند و فرمودند کہ این خلعتِ ولایت ست واضح گردید
همہ نیک و روشن ست بکارِ خود مقیّد باشند نوشتہ بودند کہ در تلاوتِ قرآن لذّتِ بسیار میشود
چرا لذت نشود کہ صفتِ حقیقی بنفسِ خود جلوه گرست و از صفت بموصوف راه کشاده است
بیت اندر سخنِ دوست نہان خواهم گشتن ٭ تا بر لبِ او بوسہ زنم چونش بخوانند ٭ نوشتہ
بودند کہ در حلقہ عشا خود را محو در حضرتِ رسالت پناه یافتم و مظهر او صلی اللہ تعالیٰ علیہ
وآلہٖ وسلم دیدم چنانچہ هنگامِ ذکرِ کلمہ طیبہ لا الٰہ الا اللہ انا رسول اللہ میگفتم ما نا
کہ بے اختیار از زبانِ شما این کلمہ بر آمده باشد باختیار این قسم کلمہ نمیتوان گفت هر چند مغلوب
الحال باشد نوشتہ بودند کہ ذکر در لطائفِ ستّہ نمییابم مخدوما ذکر و توجّہ و حضور تا زمانیست
کہ وجودِ ذاکر در میان ست و چون ذاکر رخت بصحرائے عدم کشد و منتسبات همہ باصل عائد شد
ذکر و حضور هم ملحق باصل گردید و حضور بحضورِ ذاتی رفت این زمان عارف در خود نہ ذکر بیند و
نہ حضور بعد ازان اگر ذکر و حضور ست خود بخود ست و نصیب عارف ازین مقام استهلاک و
انعدام ست و زوالِ انانیت و شرکِ خفی ست مصراع از حضرتِ ذات بهرِ استهلاک ست والسلام

مکتوب (۱۹۰) صد و نودم

بدوست محمد بیگ در نصیحت و شمۂ از کمالات نماز. بسم اللہ الرحمن الرحیم حامداً و
مصلیاً دو کتابت از شما بتعاقب یکدیگر رسید خوشوقت ساخت حمداً للہ سبحانہ کہ
بعافیت اند و از یاد ارجمند غافل نیند و بتعمیر باطن مشغول اند سعی نمایند کہ راہ ترقی ہموارہ مفتوح
باشد مَن استوی یوماہ فہو مغبون انفاس عمر بسے عزیز و مغتنم ست سعی نمایند کہ ببطالت
نرود و در اہم اشیا مصروف بود باید کہ از مراقبہ و ذکر لسانی و تلاوت و نماز و حلقۂ ذکر خالی نباشند
و بہر کدام کہ وقت تقاضا کند و جمعیت بیشتر بخشد بہمان پردازند و بتکرار کلمۂ طیبہ بزبان رغبت
تر بودند و آنچہ حضرت ایشان ما قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ برنگاشتہ اند کہ مبتدی اوقات
خود را بذکر بر نہجے معمور دارد کہ بغیر از ادائے فرائض و سنن مؤکدہ ہیچ چیز نپردازد عبادات نافلہ
راہم موقوف دارد درست ست لیکن شما ازین حکم خارج اید این حکم خاص باہل ابتدا است شما بہرچہ
وقت تقاضا میکند از امور مذکورہ و بیشتر جمعیت بخشد و کیفیت زیادہ آرد بہمان مشغول
باشند و چیزہائے کہ بنماز تعلق دارد در ہر دو کتابت نوشتہ بودند مطالعۂ آن بسیار ذوقین
ساخت علی الخصوص آنچہ نوشتہ اید کہ در خواندن نماز جمعیت و حظ بسیار دست میدہد و غیر از
نمازہا ہیچ چیز پرداختن خوش نمے آید و ہر حرفے کہ در نماز از مخرج خود مے برآید اظہار خوشوقتیہا
مینماید درین وقت این حقیر را گویا از جائے بجائے میبرند بسیار خوشوقت ساخت و لذات
معنویہ بخشید خوش گفت بیت اندر سخن دوست نہان خواہم گشتن * تا بر لب او بوسہ زنم
چونش بخواند * حالتے کہ در ادائے نماز روئے میدہد فوق ہمہ حالات ست و نشانے از اصل میدہد
بے شائبۂ ظلیت و پردہ را از روئے کار میکشاید و از گوش بآغوش مے آرد والسلام

مکتوب (۱۹۱) یکصد و نود و یکم

بشیخت مآب حافظ عبد الجلیل در جواب کتابت او و ترغیب بر طلب مطلوب بے ہمتا۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ حَامِدًا لِلّٰهِ الْعَظِيْمِ وَمُصَلِّيًا عَلٰى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْمِ بود و نامہ گرامی مشرف بہجت گردید چہ نعمتے ست کہ آزادان یاد گرفتاران نمایند و مردم دور از کار با وجود بعد صوری محظور خاطر گردند بے از پیشگاہ چنین ست و محبت ازلی سبب ظہور و اظہار گردیدہ ست و با وجود غنائے ذاتی خلق را بجناب خویش دعوت فرمودہ و راہے بآن جناب قدس نمودہ و از روئے کرم آن را ہ را کشودہ افسوس ست کہ با وجود دعوت و با وجود رہنمونی از آن جناب لایزال محجوب و مہجور باشیم و در بند نفس و ہوا مانیم ۔ درجہان شاہدے و ما فارغ ۔ در قدح جرعہ و ما ہشیار ۔ بعد ازین دست من و دامن دوست ۔ بعد ازین گوش من و حلقہ یار ۔ با آنہمہ دوری و مہجوری از یاد دوستان غافل نیست و از لوازم محبت خالی نہ آین مسکین نیز از دوستان دریوزہ دعا و توجہ غائبانہ دارد والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۹۲) یکصد و نود و دوم

بسیادت پناہ میر محمد ابراہیم در جواب کتابت او کہ از التذاذ در نماز نوشتہ و از محبت و اخلاص مرقوم داشتہ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَاِرْسَالِ التَّحِيَّاتِ میرساند صحیفہ گرامی کہ از راہ محبت فرستادہ بودند وصول یافت از شوق بے آرامیہائے خود نوشتہ بودند بوضوح پیوست حق سبحانہ قادر ست کہ باحسن وجوہ ملاقات میسر آرد چون محبت شما درست ست امیدست کہ در اخذ فیوض و برکات از یاران حضور کمی نکنند فقیر نیز درمادہ شما بشارتے یافتہ ست و معیت شما را از معیت بعضے یاران حضور زیادہ تر دیدہ امیدواریم کہ باندازہ آن آثار مترتب شود نوشتہ بودند کہ اکثر اوقات در خود کیفیتے سوائے کیفیت سابق مییابد اغلب کہ از مقام فوق حظے شدہ باشد بلے حظے از مقام فوق حاصل ست کہ کیفیت مسطورہ بران مترتب ست لیکن در ہمین مقام تحتانی بے آنکہ دخول در مقام فوقانی شدہ باشد ما نا کہ التذاذ و کیفیت کہ در نماز دست میدہد الخ اثر ہمین کیفیت جدیدہ بود مرقوم نمودہ بودند کہ بعضے اوقات چنان محسوس

(حاشیہ) ز ۔ از وجود حال ۔ مانند ۔ فارغ ۔ علم و محبت ۔ مرادہ ۔ مقام کار و دور

میشود کہ راکع و ساجد شخصے دیگرست میتواند کہ این مبدأ تعین بود کہ سالک آن بقا یابد بیت
اعضائے وجودم ہمگی دوست گرفت ✽ نامے ست زمن بر من باقی ہمہ اوست ✽ سر از سجدہ
بر داشتن چگونہ خوش آید کہ سجدہ موطن کمال قربست حدیث الساجد یسجد علی قدمی اللہ
تعالیٰ فلیسجد و لیرغب شنودہ باشند نوشتہ بودند با وجود این وقتے کہ صورت ترا در تصور
مے آرد از ہمہ زیادہ لذت میدہد و عجب وقت میشود و فیض و انوار در خود عجب ملاحظہ میکنند و اخلاص
بحدے ست کہ اگر بر اہل زمانہ ظاہر شود نزدیک ست کہ از نافہمی خود تکفیر کنند محمد و ما این ہمہ از کمال
مناسبت معنوی و اتحاد خبر میدہد امیدست کہ باندازہ آن جذب معانی نمایند و معیت تام
حاصل کنند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۹۳) صد و نود و سوم

بسیادت پناہ میر محمد یعقوب در تحریص بر ذکر و طاعات ✽ الحمد للہ و سلام علی عبادہ
الذین اصطفی مکتوب مرغوب فرزند نور چشم رسید خوشوقت ساخت بذکر و فکر مقید باشند و
بر کسب مرضیات حق سبحانہ سرگرم بوند قوت جوانی را صرف طاعات و عبادات نمایند حدیث
شاب نشأ فی عبادۃ اللہ شنودہ باشند ما بر امثال شما جوانان غبطہ میبریم ایام جوانی ما در ہوا
و ہوس گذشت الحال حسرت و ندامت نقد وقت ست جوانی باز نمے آید تمنی بما حصل حاصل ست
ہمان قضیہ است شخصے گفتہ لیت الشباب یعود از ہجوم خطرات و لقلق نشوند بکار خود
مقید باشند و استغفار بسیار میکردہ باشند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۹۴) صد و نود و چہارم

بشیخ محمد باقر لاہوری در بیان آنکہ خانہ را از صاحب خانہ نسبت ست ✽ الحمد للہ و سلام علی
عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف رسید مسرت بخش گردید از ملاقات خلیفہ عہد کہ
بر نگاشتہ بودند مفصلاً بوضوح پیوست حق سبحانہ عواقب امور بخیر کناد و خلیفہ وقت را توفیق

و استقامت بخشاد و از برکات و نسبت این کار نصیب کامل دہاد و از گرمی مجلس و احوال یاران
که نوشته بودند بتفصیل واضح گردید و سبب خوشنودی و خوشوقتی شد حق سبحانه دوستان را همواره
بترقیات وارد و ابواب فیوض مفتوح سازد نوشته بودند منزلے که در جهان آباد در انجا گرفته القدر
بے فیض بود که چه نویسد بعد ازان که چندر وز در انجا نشست و خواست کرد آن القدر محاط بانوار
ظاهر میشود که در جانب فوق بفوق العرش گذشته و از جانب تحت از تحت الثری تجاوز نموده
گویا فنا و بقا بعروج و نزول این فقیر بهم رسانیده و این مکشوف در رنگ محسوسات ظاهری است
که گنجایش ریب نیست بلے وَلِلْاَرْضِ مِنْ کَاْسِ الْکِرَامِ نَصِیْبٌ خانه را با صاحب خانه
اتصالے خاص و حق جوارست و از انوار و برکات او امیدوار از ینجا بزرگی و عظمت بیت الله را
قیاس باید نمود و انوار و برکات آنرا باید فهمید مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ حضرت ایشان ما
قُدِّسَ سِرُّهٗ نیز انوار و برکات خانهائے سکونت خود را بیان میفرمودند و عجائب و غرائب آن
مواطن را اظهار مینمودند و خانهائے که در جوار آن خانهائے بودند برکات آنرا نیز میفرمودند و
در سفرها در هر منزل و قری و بلاد که فرود مے آمدند حقائق آن بلاد و قری بر ایشان ظهور میکرد
و منکشف میگشت بعضے ازان حقائق مومن و بعضے ازان کافر والسلام اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا

مکتوب یکصد و نود و پنجم (۱۹۵)

بمخدومزاده عالیجاه شیخ محمد خلیل الله در شرح احوال او بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ بفرزند
نور چشم میرساند احوال بهمه حال مستوجب حمد ذو الجلال ست اَلْمَسْئُوْلُ مِنَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ
عَافِیَتُکُمْ وَاسْتِقَامَتُکُمْ ظَاهِرًا وَّ بَاطِنًا وَتَرَقِّیْ دَرَجَاتِکُمْ حَقِیْقَةً وَّمَعْنًی کتابتے که
از راه محبت فرستاده بودند رسید و وقائع مبشره که نوشته بودند مطالعه آن ذوقین ساخت حق سبحانه
معانی مکنونه را بمنصه ظهور آرد و از قوت بفعل رساند هنگام نوشتن کتابت شمار الخلعت مرتین
بدروازه تعین حبی یافت و وصول معلوم شد دخول هنوز مشخص نیست و حقیقت احمدی اگر نفس

حقیقتِ کعبہ است چنانچہ از بعضے عبارات حضرتِ ایشان با معلوم میشود پس حاصل است احتیاج بتوجہ ندارد و اگر تعینِ حُبی ست پس نیز در معرضِ حصول ست و اگر امرے دیگرست محتاج بتوجہ ست امیدوار باشند و آنچہ دیدہ اید کہ فقیر در حق شما میگوید کہ پیدا و نائب مناب پیدا من ست از مناسبت تامہ خبر میدہد و از اتحادِ معنوی مُشعر دیگر نوشتہ بودند اگرچہ این حکم بہ باریافتگانِ جنابِ قیومیت بے ادبی ست الخ فقیر باین قسم عبارات کہ درباره این دور از کار بنویسند راضی نیست گذشت بعد ازین نخواہند نوشت بعد از نوشتن کتابت مرۂ ثانیہ کہ توجہ واقع شد معلوم گردید کہ دخول دران حقیقت میسر شد و العلم عند اللّٰہ سبحانہٗ اگر ولایتِ شما ولایت محمدی است علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ پس این دخول و لحوق بالاصالۃ ست وگرنہ بالتبع ست والفرع والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۱۹۶) یکصد و نود و ششم

بملا محمد امین حافظ آبادی در شمہ از کمالات نماز بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابتے کہ فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت نوشتہ بودند کہ در بعضے اوقات در نماز فرض خصوصاً در حالتِ امامت حالتے روے میدہد کہ گویا جسد گداختہ میشود از مہابتِ عظمت او تعالیٰ و در وقتِ سجدہ خوش نمے آید کہ سر از سجدہ برداشتہ شود واضح گردید مطالعہ آن فرقین و خوشوقت ساخت حق سبحانہٗ از کمالات آن بہرہ اتم عطا فرماید و از حقیقت آن پردہ بکشاید نماز معراج مومن ست انموذج حالت معراجیہ در نماز ہویدا میگردد الساجد یسجد علےٰ قدمي اللّٰہ فلیسجد ولیرغب فطوبیٰ لمن وُفِّق لِاَدائہا باٰدابہا و شرائطہا واَخذ حظًّا من کُلٍّ من ارکانہا وطول سجودہا وقیامہا وعروج من صورہا الےٰ حقائقہا والسلام علےٰ من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۱۹۷) یکصد و نود و ہفتم

ا ا ۱ بیان · ۱۰ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ (حاشیہ)

بحافظ ابو اسحاق ستہ آئی در تعبیر خواب حقیقت فنائے قلب و نفس بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ گرامی رسیدہ مسرت بخش گردیدہ آنکہ حضرت اسحاق علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام در خواب بشما نیشکر کلان فرستادہ اند و شما را بمکہ طلبیدہ اند بعد ازان شما چند مرتبہ مکہ معظمہ را در خواب دیدید نیک و مبارک ست و از مناسبت معنویہ با آنحضرت علیہ السلام مشعر ست و دیدن مکہ مبارک را بعد این خواب مؤید این معنی چہ کعبہ را با آنحضرت و پدر بزرگوار و برادر آن حضرت علیہم الصلوٰۃ والسلام خصوصیتے ست خاص دو سہ مرتبہ کہ خود را برہنہ یافتہ اید و چون پرچہ پوشیدید باز برہنہ یافتید تعبیر آن فنا ست و گسست از تعلقات و فنائے قلب کہ معلوم میکنید تقوی آن دیدست و کمال گسست منوط بفنائے نفس ست و خروج او از ذمائم اوصاف و اخلاق و از انانیت و ترفع و عدم انقیاد باحکام الٰہی جل شانہ کہ در نہاد او مودع ست در فنائے قلب زوال علم حصولی اشیا ست نفس حاضر درین موطن ہنوز برپائے ست و علم حضوری او برجا درین فنا ہر چند از تعلقات آفاق رستہ ست و از گرفتاری غیر خود گسستہ لیکن از آفات نفس بالکل خلاص نگشتہ ست و از انانیت و بتمام نرستہ در فنائے قلب زوال علم حصولی کافی ست و خروج از علائق آفاق بسند چہ علت او ذاتی نیست عرضی ست و مرض او درونی نیست بیرونی ست زوال تعلقات بیرونی در تزکیہ و تطہیر او کفایت میکند و نسیان آفاق در حق او فنا بخش و در فنائے نفس زوال علم حضوری کہ عبارت از نفس حاضر ست ناگزیر ست زوال تعلقات آفاق در فنائے او کفایت نکند مرض او ذاتی ست تا او در میان ست بلائے او جان ست مصرع تو مباش اصلا کمال این ست و بس تفصیل این معاملہ در مکاتیب دیگر مذکور ست و تحقیق آنکہ زوال نفس حاضر با وجود بقائے تکالیف شرعیہ و احکام بشریت بچہ معنی ست مصرع میباش و مباش مشکل این ست والسلام

مکتوب یکصد و نود و ہشتم (۱۹۸)

بمرزا محمد صادق پسر نصیر خان در علامت فنائے قلب و حقیقت تبدل صفات و تحسین واقعہ کہ دیدہ بود۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند مکتوب شریف رسید مسرت بخش گردید سلامت و بعافیت باشند و بر جادۂ شریعت و سنت مستقیم بوند نوشتہ بودند کہ بشیخ محمد حسین صحبت داشتہ و توجہات گرفتہ درین چند روز اشارہ بذکر سلطانی و بفنائے قلب فرمودند کہ شدہ است مخدوما علامت فنائے قلب آنست کہ خطرۂ ماسوی حق جل وعلا از دل مطلقا برود بوجہے کہ اگر بتکلف یاد ماسوی نماید ہرگز بیادش نیاید بواسطۂ نسیانے کہ دل را از ماسوی حاصل شدہ است این حالت قدم اول ست در اطوار ولایت و کمال نخستین ست کہ شرط کمالات دیگرست این دولت کہ شما را درین مدت قلیلہ روئے دادہ است از اجل نعم ست شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند و منتظر ترقیات باشند نوشتہ بودند کہ حرکت بدماغ گاہے میاید آیا فنائے نفس حاصل شدہ است یا نہ مخدوما فنائے نفس امر دیگرست بحرکت دماغ کارے ندارد علم حضوری را کہ بذات خود متعلق ست در رنگ علم حصولی در راہ باید گذاشت تا فنائے نفس روئے نماید چنانچہ زوال علم حصولی بفنائے قلب تعلق دارد و در مراقبہ از تبدل صفات بر خود کہ نوشتہ بودند نیک ست گویا از نشانے بنشانے دیگر میروید نوشتہ بودند کہ در مشغولی مے بینم کہ ضعیفہ است خوش رو روبروے فقیر ظاہر گشت و گفت کہ بقیۂ طینت آنسرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم کہ ماندہ بود از گردن بالا بحضرت ایشان مرحوم عطا گشتہ و چیزے دیگر کہ ازو باقی ماندہ بود اشارت بفقیر کردہ گفت کہ از ابرو بالا باو عطا شدہ مخدوما خلقت حضرت ایشان از بقیۂ طینت نبی علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام سریست عظیم از اسرار آنحضرت سجدۂ شکر بجا آرند کہ این قسم اسرار در واقعہ بشما نمودہ اند از مناسبت تامہ خبر میدہد ہر چند در تعین موضع خلقت در ہر دو جا تفاوت رفتہ است دیگر شیخ عبد الخالق از یاران خوب خوب ماست و صاحب کمالات اگر باو صحبت دارند و توجہ بگیرند گنجایش دارد و نیک ست والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی

مکتوب صد و نود و نہم (۱۹۹)

بشیخ عبد الخالق بنگالی در آنکہ از ورود طلاب ترسان و لرزان باشند و از مکر خداوندی جل شانہ ایمن نبوند و شمہ از کمالات محبت * بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند مکتوب شریف رسید مسرت بخش گردید نوشتہ بودند کہ بیش ازین کتابتے از جہان آباد فرستادہ بودیم مخدوما معلوم نیست کہ آن کتابت بما رسیدہ باشد یا نہ اگر رسیدہ باشد مضمون آن بخاطر نیست نوشتہ بودند کہ درین سفر کس بسیار داخل طریقہ علیہ شدہ اند خصوصاً اکثر منکران قبائل حمدا للہ سبحانہ علی ذلک نیک باحوال آنہا پردازند و حلقہ ذکر و مشغولی را گرم سازند و از ورود طلاب ترسان و لرزان باشند و از مکر خداوندی جل شانہ و عز سلطانہ ایمن نشوند و ہموارہ ملتجی و متضرع باشند مبادا در کارخانہ عظیم خلل بیفتد و اشتغال بخلق از حق سبحانہ باز دارد و گرمی طالبان سبب خشکی این کس گردد بہر حال ہم بیاران صحبت دارند و استغفار و التجا را از دست ندہند اعمل واستغفر در شبانروزی یکدو وقت برائے خلوت معد سازند و ذکر کثیر و تذکر ذنوب و زلات و توبہ و انابت دران ہنگام غنیمت شمرند و احبہ دور افتادہ را بدعای خیر یاد آرند از محبت و اخلاص میرزا محمد صادق و حسن بیگ نوشتہ بودند بلے اخذ فیوض و برکات باندازہ محبت ست کہ معانی خفیہ را جذب مینماید و محب را برنگ محبوب برآرد و فنا و بقا کہ ارکان ولایت اند نتیجہ محبت اند اگر محبت نمیبود دروازہ ظہور و اظہار و وجود و ایجاد را کہ میکشود و طالب را بمطلوب رہنمونی کہ مینمود والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدیٰ

مکتوب دو صدم (۲۰۰)

بشیخ حسین منصور جالندھری در شرح احوال او کہ متضمن بعضے اسرار است * بسم اللہ الرحمن الرحیم حامدا و مصلیا اللہ تعالیٰ ابواب فیوض ہموارہ مفتوح واراد مکتوب

شریف کہ محتوی بر بشارت صحبت و ظہور اثر آن از سرور کائنات علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام بود و نیز وقتیکہ در نماز امام جماعتے بودید بعد از ادائے نماز چون خود را بخصوص دعا کردید اثر اجابت ظاہر نشد و چون جماعت اہل اقتدار را در ادعیہ شریک کردید آثار اجابت بظہور پیوست و سائر اذواق و مواجید رسیدہ مسرت بخش گردید اللّٰہم زد نوشتہ بودند کہ الحاق بحقیقۃ الحقائق کہ یافتہ ابد آیا بتعین حبی ست یا نہ آنچہ بالفعل بفہم مے در آید تعین حبی ست و موافق آن خلعت و زینت نیز مشہود میگردد نوشتہ بودند کہ نوعے از محبوبیت درین تعین محسوس میگردد چرا محسوس نگردد کہ حقیقت حبیب رب العالمین ست علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام کہ رأس محبوبان و رئیس مرادان ست اگر محبوبیت درین تعین نباشد کجا باشد غایۃ ما فی الباب کسے کہ بوصول این موطن مشرف شود ازین معنی بہرہ یاب ست خواہ باصالت رسیدہ باشد خواہ بطفیل و ضمنیت دیگر علی تفاوت درجات الفریقین واللّٰہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم بحقائق الاشیاء والامور کلہا والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب دو صد و یکم (۲۰۱)

بسیادت پناہ سید ابو الخیر شاہ آبادی در ذکر بعضے از خصائص نسبت حضرت پیر دستگیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد الحمد والصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات میرساند کتابت شریف رسید خوشوقت ساخت آنچہ از احوال خود نوشتہ اند کہ از بار وجود کہ برین ہستی ناتوان افتدہ بنوعے میشود کہ بر مورچہ ضعیفے بار کوہ عظیم افتد آن میماند فلما تجلی ربہ للجبل جعلہ دکا و خر موسیٰ صعقا بوضوح پیوست اللّٰہم زد امید ست کہ این بار آثار بشریت را باہتمام بر دارد و بار خوشگوار آرد نوشتہ بودند کہ کلام حضرت ایشان از مرتبہ ذات بحت ست و کلام سائر عزیزان از مرتبہ صفات یا ظلال صفات ست حضرت ما نسبت آنحضرت بنسبت اصحاب کرام ست و آخریتے ست کہ برنگ اولیت برآمدہ است این نسبت شریفہ را بانسبتہائے دیگر عزیزان چہ نسبت آن نسبتہائے از

افضل الصلوات و اکمل التحیات

ترجمہ الحمد

نباہت

باعتماد

قیدِ اَنفُس رستہ است و بورائے آن نشتافتہ و این نسبت عزیزہ مُخبر از ورائے آفاق و اَنفُس ست و ورائے جذبہ و سُلوک ست تا کجا نوید وَالسَّلَامُ

مکتوب (۲۰۲) دو صد و دوم

بصلاح آثار صوفی پاینده محمد کابلی در شرحِ احوالِ و اَلحَمدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِینَ اصْطَفٰی مکتوبِ شریف رسید خوشوقت ساخت حق سبحانہٗ بجمعیت صوری و معنوی دارد و بر جادۂ شریعت و طریقت استقامت دہد نوشتہ بودند کہ خود را درین ایّام داخلِ تعینِ حُبّی مییابد بلکہ از مرکز ہم بہرہ مفہوم میشود و در سکوت تنہا و در حلقۂ یاران کہ در مُراقبہ میشوم تمام را نور محمدی عَلَیْہِ وَعَلٰی آلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ فرو میگیرد مخدوما این نسبت علیہ حکم عنقاء مُغرب دارد و عقل و ہوش از تصوّر و خطورِ آن میلرزد اللہ تعالیٰ حُصولِ این معنی را مُبارک و میمون گرداند و سببِ ہدایتِ جمع کثیر سازد و احاطۂ نور ہمہ را بصاحبِ نور رساند اِنَّہٗ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ واقعہ کہ در بابِ ہزیمتِ غنیم دیدہ اید و در کتابت فرزندی نوشتہ اید مُطالعہ نمودہ درین باب توجُّہ و دُعا را بیش از بیش بکار برند کہ مسلمانان را حق تعالیٰ از فِتن در امانِ خود دارد و امن و امان آرد وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۲۰۳) دو صد و سوم

بمیر سید اسرائیل در بیانِ آنکہ لقائے حقیقی موعود باٰخرت ست و مُشاہداتِ دنیاوی ہمہ ظِلال و اَشباہ است و شمّہ از کمالاتِ نماز اَلحَمدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِینَ اصْطَفٰی اللہ تعالیٰ ابوابِ فیوض را ہموارہ مفتوح دارد نامۂ نامی و صحیفۂ گرامی کہ بنامِ این مسکین نمودہ بودند بورودِ آن مُشرّف گردید اظہارِ تالّم از دوری صوری صورتی نمودہ بودند از اینجانب نیز حدیثِ شوق بر خوانند وَالْمُؤْمِنُ مِرْاٰۃُ الْمُؤْمِنِ بخاطر آرند چہ توان کرد دُنیا محلِ فراق ست موطنِ لقا آخرت ست حق سُبحانہٗ باحسنِ وُجوہ آنجا جمع سازد و تلافیِ این فراق نماید و لقائے حق جلّ و علا نیز موعود

باآخرت ست مَن کَانَ یَرْجُوا لِقَاءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ لَاٰتٍ[1] چہ موت از مقدمات آخرت ست مشاہدات و معاینات کہ در دنیا بآن تسلّی میگیرند در رنگ سراب ست کہ تشنہ آنرا آب پندارد وعالی ہمت بآن فریفتہ نشود واز سراب سیراب نگردد مشاہدات دنیاوی ہمہ بطلال والبتہ است واز قید خیال نرستہ ہرچہ دیدہ شد ودانستہ شد آن ہمہ غیرست آرے چون نماز معراج مومن است ومصلّی کامل درحین ادائے از دنیا مے برآید وبنشاءۂ اخروی مے پیوندد اگر انموذج دولتے کہ باآخرت موعودست در وقت ادائے آن روئے نماید گنجایش دارد دنیا مزرعت آخرت ست ہر قدر کہ درین موطن افزونی در زراعت نمودہ آید اجر آن اتم واکمل بود ومراتب قرب وشہود در آخرت زیادہ تر حاصل نماید وافزونی زراعت یا در کیفیت ست ویا در کمیت آنچہ معتبرست افزونی در کیفیت ست چہ افزونی در کمیت از عوام ہم مے آید افزونی کیفیت بخواص مخصوص ست چہ نفوس شان از دولت فنا وبقا باطمینان پیوستہ واز امّارگی رستہ وازین رہگذر طاعات وعبادات از ریا و دقائق شرک بعیدست وباخلاص نزدیک بقبول اقرب سلوک طریقۂ علیہ برائے تحصیل حقیقت اخلاص ست بے تحمّل وتکلّف کہ منوط بفنائے نفس ست واطمینان او وحصول حقیقت بندگی ست کہ مربوط ست تخلّص از دقائق شرک تا اسلام حقیقی روئے نماید وحقیقت صلوٰۃ وسائر طاعات پردہ کشاید نہ آنکہ مطلوب را در دام آرند وعنقا را شکار کنند مصرع عنقا شکار کس نشود دام بازچین ﴿ گویند علم الفناء والبقاء یدور علی صحۃ النیۃ وخلوص العبودیۃ وما سوی ذلک مغالطۃ وزندقۃ اللّٰہم ارنا حقائق الاشیاء کما ھی وجنّبنا عن الاشتغال بالملاھی بحرمۃ من ما زاغ بصرہ وما طغی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات العلی والسلام اولًا وآخرًا

مکتوب دوصد وچہارم (۲۰۴)

بشیخ انور نور سرائی در تعبیر وقائع او وحق سبحانہ وتعالی باعلی مرتبۂ کمال ترقی دہاد کتابتے کہ

[1] واقع ست در شروع سورۂ عنکبوت از پارہ امن خلق (۲۰) ۱۲

فرستادہ بودید رسید فرحت افزائے گردید آنچہ میگویند کہ شمارا قطب العالم نام کردہ اند بشارت
حصولِ کمالاتِ قطبیت ست نہ منصبِ قطبیت و ہمچنین آنچہ دیدہ اید کہ شمارا بر تختے کہ این فقیر
بر آنست ہمراہِ خود گرفتہ است تعبیر آن نیز مثل تعبیر واقعہ اُولیٰ ست نوشتہ بودند کہ وقتِ وداع گفتہ
بودی کہ نسبتِ شما عالی ست و شمارا مے بینم کہ بزر و زیور آراستہ اند اما نگفتی کہ آن کدام نسبت ست
کہ عالی ست مخدوما نسبتے کہ دارید و نقدِ وقتِ شماست بعلو موصوف ست احتیاجِ تعیّن ندارد
از مشرف شدن بحقیقۃ الحقائق نوشتہ بودند نیک و روشن و مبارک ست از گرمی مجلس و تاثیر صحبت
کہ بقلم آوردہ اید شکرِ خداوندی جل شانہ بر آن بجائے آرید و باحوالِ طلبہ نیک پردازید و توجہات
کما ینبغی لیکن از مکرِ حق جل و علا ترسان و لرزان باشید فَلَا یَاْمَنُ مَکْرَ اللّٰہِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝

مکتوب دو صد و پنجم (۲۰۵)

والسلام

بمخدوم زادہ عالی منقبت شیخ عبد الاحد در امورے کہ تعلق بولایتِ احمدی و تعیّنِ حبی دارند اَلْحَمْدُ
لِلّٰہِ عَلٰی نَعْمَائِہٖ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی اَفْضَلِ اَنْبِیَائِہٖ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَائِرِ اَوْلِیَائِہٖ
نامہ گرامی کہ مشتمل بر فقرہائے شوق و شعرہائے شور انگیز بود رسید مسرت بخش گردید آنچہ از اذواق
و مواجیدِ سنیہ نگارش رفتہ بود بوضوح پیوست مسطور بود کہ بعد از وصول بولایتِ احمدی کہ سراسر
محبوبیت ست عارف متلون بلونِ محبوبیت وَلَوْ عَلٰی سَبِیْلِ الْاِنْعِکَاسِ خواہد بود و خود را ہم
باین لون متلون میابد و ہم متلبس بلباسِ محبوبیت حلِ این دقیقہ نمایند کہ لباسِ مذکور از راہِ دخول در
ولایتِ احمدی ظاہر شدہ است یا این جدا است و تعیّن کہ از راہِ ولایتِ احمدی مفہوم میشود جدا
سعادت آثارا اگر پیش از وصول باین ولایت باین لباس خود را متلبس میافتند پس احتمال جدا بودن
قوی بود و اگر بعد از وصولِ این لباس ظاہر شدہ است پس ظاہر آنست کہ منشأ آن ہمین ولایت ست
و آنچہ در بادی نظر مے در آید ہم آنست کہ ہر دو ناشی از ان ولایت اند کہ سراسر محبوبیت ست جدائگی
مفہوم نمیشود و نسبتِ عموم و خصوص کہ در تعیّنِ حبی و ولایتِ احمدی ثابت کردہ اند از انجا التفوق حقیقتہ

احمدی بر تعینِ حُبّی مفهوم میشود و این محلِ تأمل ست چہ تعینِ حُبّی منتہائے حقائقِ ممکنات ست و حقیقتے از حقائقِ ممکنات فوقِ آن نیست چنانچہ حضرتِ ایشان بآن تصریح کرده اند و برین تقدیر ترقی از تعینِ حُبّی جائز بلکہ واقع بود و حال آنکہ از اغیر واقع و محال نوشتہ اند کہ قدم از انجا برداشتن و پیش نہادنِ قدم در وجوب ماندن ست و از امکان برآمدن کہ محالِ عقلی و شرعی ست والسّلامُ

مکتوب (۲۰۶) دوصد و ششم

بحاجی محمد شریف خادم در حلِّ آنکہ رضا بقضا منافیِ طلب و دعاست۔ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کتابتِ شما کہ متضمّنِ اَلْفَاظِ کسرِ نفس بود رسیده فرحت افزا گردید خوب واقع شد کہ باہلِ دنیا رجوع نیفتاد و از راهِ فقرائے طریق نوشتہ گذشت بعد از انچہ مقدر ست بظهور خواہد پیوست پرسیده بودند کہ حدیثِ اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ مَعَالِیَ الْهِمَمِ مقتضیِ آنست کہ امورِ عالیہ باید طلبیدن و مقامِ رضا و عبودیت تقاضا میکند کہ این کس ہیچ طلب نکند کہ منافیِ عبدیت و رضاست مخدوما این سوال در مطلقِ دعا مے آید چہ دعا و خواستن امرے منافیِ رضا و تسلیم ست جواب منافات ممنوع ست رواست کہ بوجود رضی باشد و طالبِ زیادتی بود و طلبِ زیادتی عدمِ رضا بموجود نیست قُلْ رَّبِّ زِدْنِیْ عِلْمًا وَهَبْ لِیْ مُلْكًا لَّا یَنْۢبَغِیْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِیْ دوستانِ حق جلّ و علا از بلائے او رضی اند مَعَ ذٰلِکَ دعائے دفعِ بلیہ میکنند رَبِّ اِنِّیْ مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ اگر رضا بقضا منافیِ طلب بود چرا امر بدعا شود وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِیْۤ اَسْتَجِبْ لَكُمْ پس معلوم شد کہ منافات فیما بین ثابت نیست در بابِ بشارت کہ نوشتہ بودند موقوف بر حضور دارند و قلم را معذور وَالدُّعَاءُ

مکتوب (۲۰۷) دوصد و ہفتم

بخواجہ ماه پیسر خواجہ عبدالرحمن نقشبندی در شرحِ بعضے کلماتِ مصطلحہٴ قوم اللّٰہ تعالیٰ ابوابہا

فیوض را ہموارہ مفتوح داشتہ بر جادہ شریعت غرا و سنت مصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات
والبرکات العلی مستقیم و مستدیم دارد صحیفہ شریفہ رسید مسرت بخش گردید شرح بعضے از
مصطلحات قوم نمودہ بودند بدانند کہ جمع عبارت ازان ست کہ خلق را از حق جل و علا جدا نہ بینند و از
سکر اوصاف و احکام یکے بر دیگرے جاری سازد و این را کفر طریقت گویند و اکثر شطحیات و سکریات
کہ از مشائخ صادر شدہ است ناشی از مقام جمع ست درین مقام ذکر را از غلبہ سکر لقلقہ و
وسوسہ میدانند و نماز را شرک مے پندارد و بعد و دوئی مے بینند و بقول انا الحق و سبحانی
مے سرایند جمع الجمع کہ آنرا فرق بعد الجمع نیز گویند آنست کہ خلق را از حق سبحانہ جدا بینند و تمیز آید بعد از
بے تمیزی کہ در مقام جمع بود و صحو بعد از سکر حاصل شود و اسلام پس از کفر روے نماید و بذکر و نماز
پردازد سیر آفاقی مطلوب را بیرون از خود جستن ست و سیر انفسی در خود آمدن و گرد دل خود گردیدن
گفتہ اند سیر آفاقی بعد در بعد ست و سیر انفسی قرب در قرب یافت در خود ست بیرون از خود
یافت نیست بیت ہمچو نابینا مبر ہر سوے دست ٭ با تو در زیر گلیم ست ہر چہ ہست ٭
سیر الی اللہ سیر تا اسمے ست از اسمائے الہی جل و علا کہ مبدا تعین سالک ست درین سیر قطع دائرہ
امکان ست الی ان ینتہی الی الاسم الذی ہو من مراتب الوجوب سیر فی اللہ عبارت
از سیر در ان اسم و در ظلال اصول آن اسم ست پس سیر فی اللہ یعنی سیر فی اسماء اللہ تعالی و فی
صفاتہ باشد این ہر دو سیر تحصیل کمال اند و در مراتب عروج و اینجا دو سیر دیگرست کہ بنزول و تکمیل
تعلق دارد سیر عن اللہ باللہ و سیر فی الاشیاء سیر ثالث در اثنا نزول ست و سیر رابع کمال
نزول ست کہ مقام دعوت ست برزخ آنرا گویند کہ واسطہ بود میان دو چیز کہ رنگ ہر دو طرف
داشتہ باشد حقیقت محمدی را علی صاحبہا الصلوۃ والسلام کہ مقام وحدت ست برزخ
وحدت کبری گویند کہ واسطہ است میان اطلاق ذات و مراتب تقییدات مرتبہ واحدیت کہ اعیان
ثابتہ اند و حقائق ممکنات و این مرتبہ وحدت ہم رنگ اطلاق دارد و ہم رنگ تقیید مطلق ست مقید
بقید اطلاق و مطلق ست کہ ضد او تقیید ست و اطلاق مرتبہ فوق کہ مرتبہ لاتعین ست اطلاق

شانہ

است بے قید اطلاق و بے ضدیت تقید و اعیانِ ثابتہ را برزخ بین الوجود والعدم گفتہ اند
کہ رنگے از وجود دارند کہ در علمِ الٰہی جلّ شانہٗ وجود دارند و ہم رنگ عدم کہ در خارج معدوم اند و قبر را
برزخ گفتہ اند میانِ دنیا و آخرت و احکام ہر دو دارد مَن مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِیَامَتُہٗ
و احکامِ قیامت از عذاب حساب و ثواب و انقطاعِ اعمال دارد و احکامِ دنیا نیز دارد از انقطاع
عذاب از کفار شبہائے جمعہ و روز جمعہ و ماہِ رمضان ولایتِ صغریٰ و ولایت کبریٰ و ولایت
علیا این الفاظ از مصطلحاتِ خاص حضرتِ ایشانِ ما است کہ در کلامِ قوم موجود نیست ولایتِ
صغریٰ ولایتِ اولیاست کہ بظلالِ اسماء و صفات تعلق دارد و ولایتِ کبریٰ ولایت انبیاست
علیہم السلام کہ باصل متعلق ست و ولایتِ علیا ولایت ملاء اعلیٰ ست کہ فوق این ہر دو
ولایت ست و کمالاتِ نبوت کمالاتیست کہ متعلق بنبوتِ انبیاست علیہم الصلوٰۃ
والسلام و فوقِ کمالاتِ ولایت گانہ ہست و تفصیل کمالاتِ این ولایت سہ گانہ و کمالات نبوت
در مکتوب بیان طریق از مکتوباتِ جلد اول حضرتِ ایشانِ ما است از انجا طلب فرمایند مخدوما
رسالہ الیست کہ این فقیر در شرح بعضے کلمات کہ در طریقۂ ما زبان زد و دائر اند بالتماس بعضے یاران
نوشتہ ہست نقل آنرا فرستادہ ست مطالعہ خواہند کرد والسلام علیکم و علیٰ سائر مَن
اتَّبع الھدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علیٰ الہ الصلوات والتسلیمات والبرکات العلیٰ

مکتوب (۲۰۸) دو صد و ہشتم

بشیخ خالد سلطانپوری در ترغیب رضا بالقضا و در فضیلتِ فقر مکتوب مرغوب رسید آنچہ از
مضائقِ روزگار مرقوم نمودہ بودند ہمہ بوضوح پیوست سبب تفکرِ خاطر گردید اللہ تعالیٰ از عالمِ
غیب کشایش کند و امداد فرماید فقیر درین باب فاتحہ خواندہ و از دعا غافل نیست مخدوما تنگ کردن و
فراخ گردانیدن رزق ہم فعل اوست تعالیٰ کسے را دران دخل نیست اللہ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن
یَّشَاءُ وَیَقْدِرُ بندۂ مقبول آنست کہ بفعل و ارادہ و تقدیر او تعالیٰ راضی باشد و چین ابرو

نکنند وکشادہ پیشانی وخورم بود این فقر وتنگی معیشت بخواص بندگان خود عنایت میکنند کہ مقصود از آفرینش ایشانند سعادت این کس ست کہ در امرے باین برگزیدگان شریک باشد اگر قدر این نعمت بداند وراہ صبر ورضا پیش گیرد امید ست کہ فردائے قیامت نیز در انوار برکات این بزرگوران شریک شود واز الش شان زلہ بردارد دلتنگ نشوند واز حیات خود تبرّی ننمایند حیوۃ کہ در غفلت گذرد قابل تبرّی ست در دنیا برائے عیش وتنعّم نیاوردہ اند محل عیش در پیش ست اللّٰھُمَّ اِنَّ الْعَیْشَ عَیْشُ الْاٰخِرَۃِ در دنیا برائے طاعت وعبادت آوردہ اند ومطلوب معرفت حق ست جل وعلا اگر درین امور مطلوبہ خلل ست جائے ماتم ست دنیا وما فیہا کراے آن میکند کہ بفقدان آن این زندگانی فانی تنگ آیند کہ عسر آن سبب یسر آخرت ست والسلام اوّلاً وآخراً

مکتوب (۲۰۹) دو صد ونہم

بملا شاہ مراد قلی پشاوری در ترغیب پرداختن باحوال طلبہ وترہیب از مکر خداوندی جل شانہ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَامِدًا وَّمُصَلِّیًا وَّمُسَلِّمًا مکتوب مرغوب سیدہ مسرت بخش گردید از اجتماع طلبہ وگرمی مجلس وتاثیر صحبت وحصول فنائے قلب بعضے یاران کہ نوشتہ بودند بوضوح انجامید وخوشوقت ساخت بیت آسمان سجدہ کند بہر زمینے کہ درو ٭ یکدو کس یکدو نفس بہر خدا بنشینند ٭ نیک باحوال یاران بپردازند وتوجہات نمایند وترغیب نگہداشت نسبت علی الدوام کنند لیکن از رود طالبان ترسان ولرزان باشند واز مکر خداوندی جل شانہ ایمن نبوند مبادا اخرابی این کس درین ضمن خواستہ باشند بالجملہ درین باب ہموارہ ملتجی ومتضرع بوند واز عجب وپندار ایمن نباشند رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْکَ رَحْمَۃً وَّھَیِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی

مکتوب (۲۱۰) دو صد دہم

بصوفی محمد حسین کابلی در شرح احوال او. بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوة و
تبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب سید خوشوقت ساخت واقعات روشن که نوشته اند
از دیدن سرور کائنات علیه و علی آله افضل الصلوات و اکمل التحیات و عنایت شدن
خلعت سبز از ایشان و همچنین دو خلعت دیگر از هر کدام از حضرات حسنین و دیدن خود را بصورت زن
خوش رو بلباس سرخ و بر تمام بندهائے اعضا زیورهائے فاخره و در همان زمان شیرے حمله کنان
بر شما ظاهر گشتن بعد از ان خلاصی یافتن از ان و ادا کردن دوگانه شکر و خواندن تمام قرآن
دران وقت همه واضح و هویدا گردید هر کدام نیک عالی ست نوشته بودند که چون در راه میروم هر چیز که
درمیان آسمان و زمین ست همراه فقیر میروند دران وقت هر چیز را که مشاهده کرده میشود نوائے
همه اوست بگوش میرسد و از هوش مے برد گاهے درین راه غیب الغیب هر ذره از ذرات این راه بندائے
انی انا الله مے سراید و هر دیوانه بادیه بعشوه پری خود را مینماید و به پرستش خویش سالک را
میخواند و راه زنی طالبان میکند بلند همتے باید که در رنگ ابراهیم پیغمبر علی نبینا و علیه و علی آله
الصلوة و السلام بآنها التفات ننماید و فریفته حسن موهوم شان نگردد لا احب الآفلین
گوید و بذاتے که سزاوار طلب ست و لم یزل و لایزال صفت اوست پوید و بترانه انی وجهت
وجهی الآیة سراید و در قبرستانے که میروید و اموات دامن شما گرفته چیزها مے طلبند نیک
است آنچه از دست شما بیاید موافق طلب بایشان بگذرانید نوشته بودند هرگاه در نماز استاده
میشوم در صف جمیع انبیا علیهم الصلوة و السلام خود را مے بینم و آنچه از رکوع و سجود آورده میشود
بفقیر موافقت میکنند و بعد از نماز در خلوت چیزها بفقیر میگویند و هیچ بخاطر نمیماند مخدوما
مقصود از آفرینش انبیا اند علیهم السلام و هر دولتے که هست برائے ایشان آمده است سعادت
امتان ست که در امرے از امور باین بزرگواران شرکت پیدا کنند و بمتابعت ایشان
از الوش ایشان چاشنی چشند اللهم لا تحرمنا من برکاتهم واجعلنا من متابعی
آثارهم و السلام علی من اتبع الهدی

مکتوب دو صد و یازدہم (۲۱۱)

بہ نصیر خان در اندرز و نصیحت. بسم اللہ الرحمن الرحیم حامداً و مصلیاً اللہ تعالیٰ مشمول الطاف و عنایات خویش داشتہ بکسب مرضیات خود مکرم و ممتاز دارا د صحیفہ شریفہ کہ بدست صوفی محمد حسین فرستادہ بودند رسید چون مخبر از سلامتی دوستان بود مسرت بخش گردید صوفی مشار الیہ از آن مشفق خیلے رضامند و شکر گذار آمدہ است ہر خدمتے کہ نسبت بموصی الیہ بوقوع آمدہ است بر محل ست خدمت فقرا و اہل اللہ متمر برکات ست و سبب کشایش کار دنیا و آخرت مخدوما حیات دنیاوی بسیار قلیل ست و معاملہ آخرت ابدی و غیر منقطع عاقل کسے ست کہ این فرصت قلیل را غنیمت شمردہ توشہ آخرت آمادہ سازد و بایں انفاس معدودہ ملک ابدی بدست آرد و رضائے مولائے حقیقی جل شانہ حاصل کند اوقات را بذکر کثیر و ادائے فرائض و سنن معمور باید داشت و از منہیات شرعیہ از محرمات و مکروہات یکسو باید بود این کس بندہ است محکوم بطور او نگذاشتہ اند تا ہر چہ خواہد بکند مولائے بر سر خود دارد چارہ ندارد بغیر ازانکہ بمقتضائے اوامر و نواہی او زندگانی نماید و الا بندہ متمرد باشد و مستحق انواع عقوبات بود شفقت آثار احقائق آگاہ شیخ عبد الخالق از یاران خوب خوب ماست و صاحب کمالات و احوال علیہ است صحبت و خدمت او را غنیمت دانند در کارہا دعا و ہمت او از وے طلبند و ختم حضرت خواجہا کنانند مشیخت پناہ اخوی اعزی شیخ محمد صادق را اسلام برسانند شفقتہائے شمار ادیدہ وطن و دوستان اینجا را فراموش کردہ اند خوش گفت ؎ و ما فیہم من عیب غیر ان ضیفہم * یلام بنسیان الاحبۃ والوطن والسلام اولاً و آخراً

مکتوب دو صد و دوازدہم (۲۱۲)

بصلاح آثار صوفی بایندہ محمد کابلی در جواب کتابت او کہ متضمن احوال سنیہ بود و فرق میان فنائے قلب و فنائے نفس. بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات

میرساند مکتوب مرغوب سید حمداً للّٰہِ سُبحانہٗ کہ بعافیت بوطن رسیدند و اوقات را بجمعیت میگذرانند و یاران جمع میشوند و حلقۂ ذکر منعقد میشود و معاملہ در ترقی ست نوشتہ بودند کہ خود را درین ایام داخل تعین حبی می یابد الخ مبارک ست اَللّٰھُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْیَاءِ کَمَا ھِیَ از محبت و اخلاص حافظ مقصود علی نسبت بفقرا نوشتہ بودند و نیز مرقوم نمودہ بودند کہ کتابت فقیر با میر خان گذرانید و سعی نمود ہمہ واضح گردید جزاہُ اللّٰہُ سُبحانہٗ خَیْرَ الْجَزَاءِ امید ست کہ موافق محبت از راہِ صحبت فیض مند شود و اخذ معانی خفیہ نماید و در احوال مشار الیہ نوشتہ بودند کہ بے تعلقی دل بہم رسیدہ ست و خطرہ ماسوا بدل نمیگذرد این حال بسے شریف ست و معتبر ست بفنائے قلب و قدمِ اول ست در اطوارِ ولایت گفتہ اند تا نیابی نرہی دل را کہ انقطاعِ تام از ماسوا حاصل شود کہ اگر بتکلف یادِ ماسوا نماید بیادش نیاید دلیل یافت ست سعی نمایند کہ قدم پیش نہند درین فنا ہر چند نسیانِ ماسوا حاصل ست و حضورِ بے غیبت کائن لیکن نفس حاضر ہنوز بر جاست و انانیت ناسی برپا جائے باید کند کہ این نفس حاضر رو بزوال آورد و این کوہ الوند بکلند کلمۂ طیبہ از بیخ و بن برکندہ شود و انانیت و معادات کہ بمولائے خود دارد منتفی شود این حالت معتبر بفنائے نفس ست و قدمِ ثانی ست درین راہ

وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی

مکتوب دو صد و سیزدہم (۲۱۳)

بخواجہ قاسم بنگی در شرح حال او و سرِ لحوق عدم بعدم مطلق بعد لحوق بکمالات با صل و وجہ انفکاک یک لحوق از لحوق دیگر بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الْعَلِیِّ الْاَعْلٰی وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ سَیِّدِ الْوَرٰی صَاحِبِ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی وَعَلٰی اٰلِہٖ وَصَحْبِہِ الْبَرَرَۃِ التُّقٰی اما بعد صحائف گرامی بتعاقب یکدیگر رسیدہ مسرت بخش و شوق افزا گردید سلامت و بعافیت باشند و بر جادۂ شریعت و طریقت مستقیم بوند فَاِنَّ الْاِسْتِقَامَۃَ فَوْقَ الْکَرَامَۃِ وَھِیَ مَدَارُ النَّجَاۃِ وَبِدُوْنِھَا خَرْطُ الْقَتَادِ از شوق

ملاقات بر نگاشتہ بودند ازین جانب دوستان نیز مشتاق دانند و اشدّ شوق از مبدأ و اصل تصوّر فرمایند چون رابطۂ محبت قوی ست بمقتضاے حدیث اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ معیّت معنوی باندازۂ این کاین ست وراہ فیض کشادہ و آنچہ از احوال خود نوشتہ اند کہ نہ از وجود حکم ماندہ ونہ از عدم اثر بسیار خوشوقت ساخت این قسم فنا کہ وجود با کمالات تابع خود باصل خود ملحق شود و عدم کہ مرآت آن کمالات بود نیز باصل خود کہ عدم مطلق باشد لاحق گردد اعلاے اقسام فناست کہ از عارف نہ عین میماند و نہ اثر لَا تُبْقِیْ وَلَا تَذَرُ عدم کہ از اعدام دیگر جدا شدہ بود بانعکاس کمالات بود در مرآت او چون کمالات باصل خود رجوع کردند مابہ الامتیاز عدم از اعدام دیگر نماند عدم نیز بعدم مطلق رجوع کرد اگر گویند برین تقدیر باید کہ تلازم باشد میان لحوق کمالات باصل و میان لحوق عدم بعدم مطلق و حال آنکہ لحوق عدم بعد لحوق کمالات ست بعدیّۃ زمانیہ و بسا ست کہ لحوق کمالات شود و لحوق عدم نشود سرّ این انفکاک چیست گوئیم کہ بعد لحوق کمالات باصل علاقہ میماند کمالات را بمرآت عدم و فنا متحقق میشود بعد ازان بمرور این علاقہ ہم برطرف میشود پس تا زمانے کہ علاقہ بمرآت باقی ست مانع لحوق عدم ست بعدم مطلق چہ مابہ الامتیاز عدم ولو فی الجملہ باقی ست و بعد زوال علاقہ مانع بالکل زائل میشود و بعید نیست کہ گفتہ شود کہ اگر لحوق کمالات بظل اسم ست کہ مبدأ تعیّن سالک ست علاقۂ اصالت و ظلیّت ثابت ست کہ مانع لحوق عدم ست و چون سالک ترقی نماید و از ظل اسم باصل اسم ملحق شود علاقۂ مذکور نماند کہ عین ثابتۂ او ہمان ظل بودہ است نہ اصل این زمان عدم نیز بعدم مطلق رود و فناے اتم حاصل آید اَطْفِ الْمِصْبَاحَ فَقَدْ طَلَعَ الصَّبَاحُ والسلام

مکتوب (۲۱۴) دوصد و چہاردہم

بخواجہ عبد الصمد کابلی در جواب کتابت او کہ متضمن بر بعضے اذواق و دید قصور بود و اشارت بہ بشارتے

بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند صحیفۂ شریفہ رسید مسرت بخش

گردید مقدمات کسر نفس و دید قصور کہ مرقوم نموده بود بوضوح پیوست این دید قصور نعمتے ست عظمٰی بسبب تنویر باطن ست و وسیلۂ قبول طاعات حق سبحانہ این دید را ثمرات دہد و این کسر را اکسیر گرداند و چون این دید غالب مے آید عارف کاتب یمین خود را معطل و بیکار می یابد حسنہ نمی یابد کہ بر روئے کاغذ ثبت نماید و کاتب شمال را ہموارہ در کار مے بیند این دید از ظہور نور قدم ست و از مشاہدۂ کمال و جمال لایزال ست کہ در جنب آن ہمہ نقص و شر بنظر مے در آید اذا تجلّی اللّٰہُ لشیءٍ خضعَ لہٗ از ثمرات این دید ست آنچہ نوشتہ اید کہ این نسبت جمیع لطائف امر و خلق را فرو گرفتہ کہ ازین کس ہیچ نام و نشان و عین و اثر باقی نمی ماند و بجز ذات بحت و کمالات ذاتیہ او سبحانہ و تعالیٰ امرے دیگر مفہوم و معلوم نمیگردد بلے تا بر شرارت و نقص ذاتی خود آگاہی نیابد و صفات کمال از و نہ بیند کمال و جمال لایزال پردہ نکشاید و بذات و کمالات ذاتیہ او راہ نیابد بذا مخدوما ہنگام تسوید این سطور بزینت و خلعت عجب بنظر در آمد معلوم شد کہ شما را از مقام خُلّت نصیبے ہست و این تزئین از ان است کہ ما نا کہ ولایت شما ولایت ابراہیمی ست علٰی نبیّنا و علیہ الصّلوٰۃ و السّلام و الغیب عند اللّٰہ تعالیٰ و السّلام علیکم و علٰی سائر من اتّبع الہُدٰی و اللّٰہ اعلم

مکتوب (۲۱۵) دو صد و پانزدہم

بمیرزا محمد صادق پسر نصیر خان در اندرز بسم اللّٰہ الرّحمٰن الرّحیم بعد الحمد و الصّلوٰۃ و ارسال التّحیّات میرساند مکتوب مرغوب رسید مسرت بخش گردید مصرع از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر ست تمامترین عبارات در سیر و سلوک اہل این طائفہ این آیۂ کریمہ ست ما عندکم ینفد و ما عند اللّٰہ باق طالب صادق تا از منتسبات تہی نگردد وجود و سائر کمالات کہ پرتو کمالات اوست تعالیٰ با صل حوالہ ننماید و بآنجناب قدس نسپارد بانوار لایزال بقا نیابد بیت

گر بر سر کوئے عشق ما کشتہ شوی ✤ شکرانہ بدہ کہ خون بہائے تو منم ✤ منشا ہبازے باید کہ در بحار اسرار این کریمہ غواصی نماید و از عموم دو کلمۂ ما کہ در ان کریمہ واقع ست بہرہ ور گردد دیگر از آزار خود نوشتہ بودند

سبب تشویش خاطر گردید حمداً لله سبحانہ کہ صحت تبدیل یافت بقیہ کہ ماندہ است امید ست کہ آنہم برطرف گردد شکر حق جل وعلا بجاے آرند دیگر در صحبت شیخ محمد حسین بطریقہ اکابر آشنا شدید و فوائد کثیرہ اخذ نمودید و ترقیات کردید اکنون مختارید اگر در صحبت شیخ عبد الخالق کہ صاحب کمالات ست بنشینید و توجہات بگیرید خوب و مناسب سرچشمہ یکیست بلطائف طاعات و اذکار سرگرم باشید و حیوۃ چند روزہ را غنیمت شمرید و توشہ آخرت را مہیا سازید و دوستان را بدعاے خیر یاد آرید والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی ✦

مکتوب (۱۱۶) دو صد و شانزدہم

بمخدوم زادہ عالی جاہ شیخ خلیل اللہ در ترغیب انزوا ✦ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوۃ و تبلیغ الدعوات میرساند احوال بہمہ حال مستوجب حمد ذی الجلال ست امید ست کہ آن فرزند عزیز نیز بعافیت باشد و بر جادہ سنت مستقیم بود و در مدارج قرب ہموارہ مرتقی مشتاقان زیر بار انتظار اندکرم کردہ ایشان را سبکسار سازند و عمر چند روزہ را در زاویہ گمنامی و بمجاورت مزار سامی صرف نمایند و از برکات و انوار آن بقعہ بہرہ برگیرند و اقتباس نور نمایند تا ہمہ نور گردند اللہم اجعلنی نورا نور ست کہ سبب ظہار و طہورست خلقت من نور اللہ والمؤمنون من نوری بزرگی نور را از کریمہ اللہ نور السموت والارض و حدیث نورانی ادراکہ را ارباب معاملہ لقاباللہ را کہ مستفاد از حدیث من قتلتہ فانا دیتہ و کریمہ فاحییناہ وجعلنا لہ نورا بیان فرمودہ اول از دوستان دعاست والسلام اولا و آخرا

مکتوب (۲۱۷) دو صد و ہفدہم

بسیادت پناہ سید محمد شریف در حل اسولہ او کہ پرسیدہ بود ✦ بعد الحمد والصلوۃ نمودہ مے آید کہ سیادت پناہ سید شریف حل اسولہ چند ازین درویش خواستہ بود باندازہ فہم خود در حل آن

نوشتہ آید المسئول من اللہ سبحانہ العصمۃ والتوفیق سوال اول بدن صفت جمادات دارد و روح از لطائف ست این ہر دو در حالت مفارقت از ہیچ حالت خبرے ندا شتند و در حالت اتصال کہ متلذذ و متالم اند چہ طور ست الجواب ربما یکون مع الاجتماع ما لا یکون مع الانفراد سوال دویم بعد از موت کہ بدن و روح را مفارقت و قطعیت حاصل شد ثواب قبر و عذاب قبر کہ برحق ست چہ طور ست جواب قبر روح را با بدن تعلقے و اتصالے مے بخشند کہ بسبب ادراک ثواب و عذاب شود نہ آن قدر کہ موجب حس و حرکت بود نمے بینی کہ در خواب متلذذ و متالم میشود و ہیچ اثر لذت والم بر ظاہر او پیدا نیست سوال سیوم ترقیات سلوک نہایت پذیرست یا نے جواب اگر سیر سالک در تفصیل اسما و صفات افتاد پس مراتب وصول در حق او نہایت پذیر نیست لہذا گفتہ اند منازل الوصول لا تنقطع ابد الآبدین و اگر قطع مراتب اسماء و صفات اجمالا شود پس منازل وصول انقطاع پذیرست چنانچہ تحقیق آن در مکاتیب حضرت ایشان کائن ست سوال چہارم درمیان حال و علم چہ تفاوت ست و ازین ہر دو کدام بہترست جواب حال اشرف ست از علم و علم مقدمہ حال علم خواص و عوام راست و حال خاصہ اہل وجد و کمال ست علم اگر بمقتضائے آن عمل نشود حجت ست بر عالم و اگر علم منقلب بحال شود از حجیت مے برآید ھکذا سمعت من سیدی و مرشدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ سوال پنجم نزد اہل کمال گمراہی چیست و گمراہ کرا میگویند در شریعت گمراہ ہمانست کہ خلاف شرع شریعت ورزد اما گمراہ طریقت کرا نامند جواب گمراہ طریقت آنست کہ خلاف شریعت کند و یا خلاف طریقت ورزد و از اطاعت پیر بیرون شود سوال ششم بعد حصول جمیع کمالات و کامل شدن انسان توجہ او بکدام جہت میباشد و بکدام جانب متوجہ میگردد جواب بعد حصول کمالات کہ بعروج تعلق دارد بکلیت متوجہ حق ست جل و علا و اگر کمالات عروج طے کردہ رو بنزول آرد و برائے تکمیل ناقصان بعالم بازگشت گرداند اگر کمالات ولایت را طے کردہ نزول میکند پس بظاہر متوجہ خلق ست و بباطن متوجہ حق جل و علا

واگر کمالات نبوت را بانجام رسانده بنزول آمده است پس بظاهر و باطن متوجه خلق ست و بکلیت رو بدعوت دارد سوال هفتم مسئلهٔ تجدد امثال که در فصوص[۱] بیان نموده است گماهی از حقیقت آن التفات فرموده واقف سازند جواب تجدد امثال که بعضے صوفیه بآن قائلند نزد ما به ثبوت نه پیوسته است این معامله اگر هست در شهود سالک ست و بس نه در نفس امر چه اگر این معامله نفس امری باشد لازم مے آید که معصیت یکے کند و معذب دیگرے بود و این قضیه عدالت بعید ست و منشأ این دید که بعضے سالکان را رو مے دهد در مکتوبات قدسی آیات بتفصیل مذکور ست از انجا طلب نمایند سوال هشتم بیاد این ضعیف آمده که عزیزے فرموده گوش بند و هوش بند و چشم بند پس این هر سه را که بست بکدام چیز مشغول شود و باز ازین شغل نتیجه که حاصل میشود چیست جواب همین بند کردن ذکر و شغل ست گفته اند دل از دشمن باز دار و دوست را طلبیدن حاجت نیست و نتیجه آن نتیجه ذکر ست بعد از ان موافق حال طالب هر چه پیر بآن دلالت نماید مشتغل باشد سوال نهم آنکه نفس ولایت چیست و صفت ولایت کدام جواب نفس ولایت فنا و بقا ست و گسستن و پیوستن و صفت ولایت التجافی عن دار الغرور و الانابة الی دار القرار والسلام

مکتوب (۲۱۸) دوصد و هژدهم

بمحمد باقر لاهوری در تحسین احوال او و بیان کمالات محبت بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله ذی الانعام والصلوة والسلام علی رسوله سید الانام وعلی آله الکرام و صحبه العظام الی یوم القیام اما بعد مکتوب شریف سید فرحت افزا ورسانید بعافیت و جمعیت باشند و بر جادهٔ شریعت علیه و سنت سنیه مستقیم بوند آنچه از اذواق و مواجید خود در مکاتیب نوشته اند بسیار عالی ست تحمل عقل مشکل که باین دقائق بے تایید الهی جل شانه پے برد و دیده دیگر باید که درک این معانی نماید نور الهی ست جل شانه که حدیث ینظر بنور الله ایمائے بآن دارد

[۱] یعنی فصوص الحکم که از تالیفات حضرت شیخ محی الدین عربی است قدس سره ۱۲

کہ فہم این اسرار میفرماید لا یحمل عطایا الملک الا مطایاہ نوشتہ بودند دریں ولا نسبتے خاص از
جناب سرور علیہ وعلی آلہ افضل الصلوات والتسلیمات درحق خود فائز مے بیند و
آنحضرت را ممد خود مے فہمد و نیز عنایات والطاف از حضرت مجدد الف ثانی کہ میبابید و
چیزہائے کہ در مراتب عروج و منازل نزول کہ مدرک میشود و استیلائے سکر احیانا و صحو احیانا
ہمہ بوضوح پیوست و خوشوقت ساخت اللّٰھمّ زد ہر چند رشتہ محبت و رابطہ معنوی
قوی تر بود اخذ فیوض و برکات بیشتر نماید و بدرجات علی ترقیات فرماید مدار کار بر محبت
خصوص در طریقہ ما کہ نسبت ما انعکاسی و انصباغی ست مرید برابطہ محبت کہ بہ پیر دارد بمرور
ایام برنگ او مے برآید و بجاذبہ محبت اخذ معانی خفیہ از باطن او مینماید المرء مع من احب
معیت ہیچ دقیقہ را نمیگذارد کہ نصیب محب صادق نگردد ہر چند محبت بیش معیت بیش و ہر چند معیت
بیش جذب صفات بیش علی الخصوص محبت کہ با صحبت جمع شود کہ صحبت پیر نیز از ارکان و
شرائط این راہ ست و چون این طریق منسوب بصدیق اکبرست رضی اللہ تعالی عنہ و آن
حضرت در محبت و فدویت بیہمتا بود لاجرم اورا در قرآن مجید معیت یاد نمود والذین معہ
فرمود ناچار مورد ما صب اللہ فی صدری الا وقد صببتہ فی صدر ابی بکر وما
ظنک باثنین اللہ ثالثہما گردید و بشرافت ثانی اثنین سربلند گشت مدار این طریق
نیز بر محبت آمد و این محبت معاملہ ایشان را از ہمہ بیش برد

مکتوب (۲۱۹) دوصد و نوزدہم

بملا فصیح الدین در تعبیر واقعہ و توجیہ قول حضرت شیخ عبد القادر قدس سرہ کہ فرمودہ از مشرق
تا مغرب ہیچ ولی از اولیاء اللہ حنفی مذہب نیست جز وے بسم اللہ الرحمن الرحیم
الحمد للہ علی الائہ والصلوۃ والسلام علی افضل انبیائہ وعلی آلہ وعلی اصحابہ
وسائر احبابہ اما بعد مکتوب مرغوب رسید خوشوقت ساخت اظہار شوق و تعطش نمودہ بودند

موقوف بر وقت است لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ امید ست که آتش شوق مشتعل شود و نائرہ محبت بلند گردد تا از ما سوی تمام برآیند و بمطلب اعلیٰ برسانند اوقات را باہم امور معمور دارند و در رضامندی حق جل و علا بجان کوشند و توشہ گور و قیامت آمادہ سازند جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ آنچہ در واقعہ دیدہ اید کہ برادر خورد شما رحلت نمودہ ست میتواند کہ برادر خورد عبارت از شیطان ہمزاد شما باشد و خورد بودن او باعتبار آنست کہ در وجود و ولادت تابع شماست و مرگ او عبارت از عدم ظفر اوست بر شما و نارسیدن و بمراد خود از اضلال و اغوا و متوجہ شدن سرور کائنات علیہ و علیٰ آلہ افضل الصلوات و اکمل التحیات و اعزہ دیگر بنماز جنازہ او کنایت از اکمال مرگ و اتمام خسران اوست میگویند کہ بر آن چیز چہار تکبیر گفتیم یعنی آنرا وداع کردیم و از ان خلاصی یافتیم مصرع چار تکبیر زدم یکسرہ بر ہر چہ کہ ہست و این حضور آن سرور صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم گویا برائے تبشیر و تہنیت شما بودہ است بہ تتمیم تخلص شما از شر آن لعین و سلامت ماندن شما از کید آن و نیز میتواند کہ مراد از برادر خورد قلب باشد و خورد بودن او باعتبار آنست کہ قلب را عالم اصغر گویند و انسان را عالم صغیر گفتہ اند آنچہ در عالم کبیر ست در عالم صغیر کائن ست کہ انسان باشد و آنچہ کہ در عالم صغیر ست در عالم اصغر ثابت کہ قلب انسان بود و رحلت نمودن او فنائے اوست کہ مامور بہ ست در حدیث مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا و نماز جنازہ او عبارت از شفاعت ست در حق او بکمال فنائے او و حصول بقا و ترقی درجات مر او را و بعد از فراغ از جنازہ کہ بمسجد جامع در جماعت مسلمانان در آمدید گویا کنایت از ان ست کہ بعد تخلص از شر لعین یا بعد از حصول فنا قابلیت آن پیدا کردید کہ در عباد صالحین کہ باسلام حقیقی مشرف اند و در جنت وصال کہ مسجد کہ بیت اللہ ست کنایہ از انست در آئید فَادْخُلِيْ فِيْ عِبَادِيْ وَادْخُلِيْ جَنَّتِيْ محمد و با دیدن سرور کائنات و مفخر موجودات علیہ و علیٰ آلہ افضل الصلوات و اکمل التحیات در خواب و واقعہ مشروط بآن نیست کہ بصورتے کہ در مدینہ منورہ مدفون اند ہمان صورت دیدہ شود بہر صورتے کہ دیدہ شود امید ست کہ از تمثل شیطان

بلکہ

محفوظ باشند لیکن باید دانست کہ وقائع و منامات مبشرات اند و مخبر استعداد و دلالت بر حصول ندارند جانفشانی باید کرد کہ معاملہ از قوت بفعل آید و از گوش بآغوش رسد و آنچہ حضرت شیخ عبدالقادر قدس سرہ فرمودہ کہ از مشرق تا مغرب ہیچ ولی از اولیاء اللہ خفی نمیست جز وے میتواند کہ معنی عبارت چنین باشد کہ امروز ہیچ ولی از رجال الغیب جز وے نیست چہ مخاطب طالب رجال الغیب بودہ است موافق طلب او با وے سخن کردند و الغیب عند اللہ عز وجل والسلام اولاً و آخراً

مکتوب دو صد و بستم (۲۲۰)

بمخدوم زادہ عالی درجات صاحب تکمیل و ارشاد صاحب الوقار و التمکین شیخ سیف الدین محمد در بیان احکام عروج و نزول و دقائق سیر مریدی و مرادی و شمہ از احوال بادشاہ دین پناہ سلمہ ربہ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف فرزند ارجمند رسید و مسرت بخش گردید آنچہ از اذواق و مواجید قلبی نمودہ بودند و در اثناء راہ از مزارات متبرکہ آثار اشفاق و مہربانیہا مشاہدہ نمودید خصوص از مزار متبرک حضرت خواجہ ما قدس سرہ معاینہ کردہ نوشتید ہمہ بوضوح انجامید و مسرت بر مسرت افزود نوشتہ بودند کہ نسبت این فقیر بنزول مائل است بلے نزول شما اتم ظاہر میشود و این ارشاد و وصول فیض بخلق اللہ اثر آنست و ہنگام عروج چون رو بحق است جل و علا از خلق بیگانگی و بے مناسبتی ست لاجرم نشستن و توجہ نمودن بطالبہ جبریست و غیر مطبوع این معنی در اولیاء عزلت و غیر مرجوعین بیشتر ست و در اولیاء مرجوعین اہل عشرت کہ گاہے عروج واقع میشود کمتر چہ غیر مرجوع را بے مناسبتی تام ست بخلق و مرجوع را کہ عروج واقع شود آنقدر نیست چہ مسکن و ماوائے او در مراتب نزول ست و آنچہ نوشتہ اید کہ درین روزہا عروج خاص واقع شد و راہ وصول خود را در نہایت علو و تنزہ یافت و حسن و نضارت آن از بیان خارج ست و این مسلک مخصوص بمراد آنست کہ مرید از اینجا قدم گاہے نیست مطالعہ آن سبب لذات معنویہ گشت آرے محبوبان القلاب محبت براہ اجتبا کشان کشان میبرند و مریدان براہ انابت

بپائے خود میروند از رفتن تا بُردن فرق بسیار ست اَللّٰهُ يَجْتَبِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يُّنِيْبُ در راہِ انابت چون بپائے خود رفتن ست ریاضت و مشقت بیشتر ست و در راہِ اجتبا چون براہ بردن ست ریاضت و مشقت آنقدر درکار نیست ریاضت او اتیانِ احکامِ شرعیہ و اتباعِ سُنّتِ سَنیّہ ست و اجتناب از بدعتِ نامرضیہ مُراد از امیر ند ریاضت کنند یا نہ و در راہ نخواہند گذاشت خوش گفت ؎ عشقِ معشوقان نہانست و ستیر* عشقِ عاشق با دو صد طبل و نفیر* لیک عشقِ عاشقان تن زہ کند* عشقِ معشوقان خوش و فربہ کند* آرے مریدے کہ در صحبتِ مُرادے افتد و فنا فی الشیخ حاصل کند و شرائطِ صحبت مہما امکن بجا آرد سیرِ او نیز متشابہ سیرِ مُرادان باشد و در رنگ شیخ خود محتاج مشقت و ریاضت نبود ہمان محبت شیخ راہبرِ او باشد و بکمالاتِ او متحقق سازد مصرع خاص کند بندہ مصلحتِ عام را* اصحابِ رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ببرکتِ صحبتِ او بکمالاتِ او رسیدند و از اولیاءِ امت سبقت کردند آنچہ در احوالِ پادشاہِ دین پناہ سلّمہ ربّہ مرقوم نمودہ بودند از سریانِ ذکر در لطائف و حصولِ سلطانِ ذکر و رابطہ و قلتِ خطرات و قبولِ کلمۂ حق و رفعِ بعضے منکرات و ظہورِ لوازمِ طلب ہمہ بوضوح پیوست شکرِ خداوندی جل شانہ بجا آورد و در طبقۂ سلاطین این نوع امور حکم عنقائے مُغرب دارد در حدیث آمدہ ست مَنْ اَحْيٰى سُنَّتِيْ بَعْدَ مَآ اُمِيْتَتْ فَلَهٗ اَجْرُ مِائَةِ شَهِيْدٍ اَللّٰهُمَّ زِدْهُ تَوْفِيْقًا وَّطَلَبًا وَّشَوْقًا وَّتَرَقِّيًا فِيْ مَرَاتِبِ قُرْبِكَ این درویش از آنچہ وظیفۂ فقیر ست از دعا و توجہ فارغ نیست و صلاحِ ظاہر و باطن شان را دریوزہ گر باطن ایشان را بہ نسبتِ اکابر معمور میباید و امیدوار ست کہ درین نزدیکی بفنائے قلب مشرف شوند کہ درجۂ اولیٰ ست از درجاتِ ولایت و این معنی را در حقِ ایشان قریب الحصول میباید مصرع باکریمان کارہا دشوار نیست وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۲۲۱) دو صد و بیست و یکم

بسلطانِ وقت سلّمہ ربّہ در اظہارِ محبتہا و رو ابطہائے معنویہ و در بیانِ اِذَا بَکَی الْقَلْبُ مِنَ

الفقد ضحک الروح من الوجد. بسم الله الرحمن الرحیم اولی ما یقدم حمد الله
سبحانه ثم الصلوة والسلام علی النبی وآله عن انس رض ان رجلا قال یا رسول
الله متی الساعة قال ویلک وما اعددت لها قال ما اعددت لها الا انی احب
الله ورسوله قال انت مع من احببت قال انس رض فما رأیت المسلمین فرحوا
بشیء بعد الاسلام فرحهم بها متفق علیه وفی الحدیث ایضا علی ما نقل اصحبوا
مع الله فان لم تستطیعوا ان تصحبوا مع الله فاصحبوا مع من یصحب مع الله حتی
یوصلکم الی الله عز وجل اما بعد کمترین دعاگویان محمد معصوم بعرض باریافتگان حضور پرنور
کهف العالمین ظل الله علی العالمین حضرت امیر المؤمنین انار الله تعالی
برهانه میرساند فرمان عالیشان که از کمال عنایت و مهربانی مرقوم قلم عنبرین رقم گشته بود خواجه
محمد شریف بخاری در اعز ازمنه رسانید و فقرائے بینوا را به تشریفات علیه بنواخت قد وصل
الینا کتاب کریم کتاب تعرف فی وجوه عباراته نضرة النعیم از فحوائے آن شوق
وطلب این راه هویدا بود از انجا امیدواری وصول بحصول انجامید عزیزے گفته است اگر نخواستے
داد ندادے خواست قالوا اذا بکی القلب من الفقد ضحک الروح من الوجد گریۂ دل که
از راه شوق وطلب حاصل شود آنرا دلیل بر یافت روح نوشته اند بیانش آنست که لطائف خمسه
عالم امر حکم همسایه وهمنشین دارند وبعضے از آنها لطیف تر اند از بعضے دیگر و هر کدام که لطیف تر است
بعالم غیب نزدیکتر است ودر اخذ فیوض از حضرت وهاب عز شانه سبقت دارد و چون بر لطیفه
ازین لطائف عطیه وارد میشود لطیفه دیگر که نزدیک وے ست از ان واقف گشته بر آن دولت رشک و
غبطه میخورد ودر طلب آن کوشش مینماید وگریه وشوق دامنگیر او میشود اگر بر هیچ یکے ازین لطائف
وارد غیبی روئے نمیداد همه غافل میبودند وراه طلب مسدود میبود پس گریه قلب دلیل ست بر یافت
روح چه قلب و روح را با یکدیگر نسبت همسائگی واتصال ست واز یافت یکے دیگرے واقف واز
نایافت آن دولت نالان و در طلب آن دوان الحمد لله والمنة که فقیر زاده منظور نظر قبول گشته

واثر صحبت بحصول انجامیده واز امر معروف ونهی منکر که شیوهٔ فقیرزاده است اظهار شکر ورضامندی نموده است شکر خداوندی جل شانه برین عطیه بجا آورد وسبب ازدیاد دعاگوئی گردید چه نعمتے است که باین طمطراق بادشاهت ودبدبه سلطنت کلمه حق بسمع قبول افتد وگفته نامرادے مؤثر شود وَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ وصلى الله تعالى على خير خلقه محمد وآله اجمعين وبارك وسلم

مکتوب (۲۲۲) دوصد وبیست ودوم

بملا اشرف الدین سلطانپوری در سرِ محبوس شدن سالک در مقامے وعلاج آن

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد الحمد والصلوة وتبليغ الدعوات میرساند احوال همه حال مستوجب حمد ذی الجلال است المسئول من الله تعالى عافيتكم واستقامتكم ظاهرًا وباطنًا نوشته بودند که وقت تحریر متوجه حال خود گشت مقامے نمودار شد هر چند خوست که دخول نماید میسر نشد مخدوما چون نمودار شده است ودر شما خواستِ دخول پیدا شده امیدست که داخل شوید وحظے ازان فراگیرید اگر نخواستے داد نداده خواست از گرمی حلقهٔ اصحاب وترقیاتِ ایشان برنگاشته بودند شکر خداوندی جل شانه بجا آورد اللّهم زد بیت آسمان سجده کند بهر زمینے که درو یکدو کس یکدو نفس بهر خدا بنشینند از محبوس شدن عزیزے که بهر توجه او تاثیرات عظیم بمردم رسیده رقم نموده بودند مخدوما سبب حبس یا صدور زلت وارتکاب گناه ست علاج آن توبه وانابت وتوجه پیرست یا انتفائے طلب وشوق ست علاج آن نیز توجهات پیرست که از برکت آن هم شوق وطلب هم میرسد وهم ترقیات بحصول مے انجامد یا عدم مناسبت استعداد بفوق علاج آن نیز صحبت ومحبت تام ست به پیر که از فوق نصیبے یابد وتوجه ومهربانی پیر ببرکت آن از استعداد خود بالا رود وبجاذبه محبت جلب معانی نفیسه پیر نماید این سیر قسری ست نه طبعی یا خلل در اعتقاد ست واین را علاجے نیست بهان صحیح عقیده که تا سولیست قوی سدّ راه او

تا اعتقاد تام و فنافی الشیخ حاصل نکند ترقی صورت پذیر نیست و بجدیس دائمی گرفتار فقیر ہنگام
این تحریر توجہ در تخلیص آن عزیز کرد تخلیص او معلوم گردید امید کہ باز گرفتار حبس نگردد والسلام

مکتوب (۲۲۳) دو صد و بست و سوم

اولاً و آخراً

بمشیخت مآب شیخ محمد یوسف گردیزی در تعبیر وقایع او و ترغیب بر حلقۂ ذکر و صحبت با طالبان

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ گرامی کہ
بدست ملا عبد اللطیف مرسول داشتہ بودند رسید مسرت بخش گردید و آنچہ در واقعہ دیدہ اید کہ این
فقیر میان جیو کلان را قدس سرہ بر داشتہ بر سر شما گذاشتہ است و شما آنحضرت را بر سر خود بر داشتہ
مسیر بید و شما را کیفیتے و حالے شگرف روئے دادہ است و لذتے بہم رسید کہ در کتابت نگنجد مخدوما
ظاہرا فیوض و برکات ازیشان بشما رسد و نسبتے بیابید لیکن کسے کہ ایشان را بر داشتہ بر سر شما
گذاشتہ فی الحقیقۃ آن نسبت ازان کس ست فلیفہم فانہ ینفع جدا و در واقعۂ دیگر کہ
دیدہ اید حضرت خواجہ بزرگ و فقیر بشما شمشیر و سپر دادہ ایم و شما بران سپر تکیہ زدہ نشستہ اید
شمشیر و سپر حرز ست از دشمن و پناہ ست از شر آن و تکیہ زدن اعتماد ست بران و فیلہائے بسیار
با علم و نقارہ و قرنا و سرنا[1] کہ پیش پیش شما میرود و مردم بسیار جمع اند و ہمہ منتظر شما اند اشارت
بعلو شان شما و سرداری و جمعیت شما لیکن خواب مجبر استعداد ست حق سبحانہ از قوت بفعل
آرد و از گوش بآغوش ساند انہ قریب مجیب حلقۂ ذکر را برپا دارند و اہل طریق را سرگرم سازند
سردی و خنکی نصیب اعدا باد با اہل ذکر و طالبان صادق صحبت دارند و بغیر ایشان بے ضرورت
نپردازند بیت با عاشقان نشین و ہمہ عاشقی گزین + با ہر کہ نیست عاشق با او مشو قرین +
و بمقربات اعمال پردازند و طالب ترقیات بوند من استوی یوماہ فہو مغبون و احباب
دور افتادہ را بدعائے خیر یاد آرند والسلام والاکرام

---

[1] سرنا مخفف سورنائے چہ سور یعنی شادی ست ۱۲

دویست بیست

مکتوب (۲۲۴) دوصد وبست وچہارم

بمجب علی ملتانی در شرح احوال سنجیده او۔ الله تعالی بمراتب کمال الکمال ترقیات دہاد کتابتے کہ از راہ محبت فرستادہ بودند و احوال سنیہ مرقوم نمودہ رسیدہ خوشوقت ساخت انتفاف وتوارد فناہا وبقاہا باحکام شتابینہ ہر کدام وظہور نمودن معنی تخلقوا باخلاق الله تعالی بروجہ کمال کہ نوشتہ بودند بوضوح انجامید اللہم زد وآنچہ نوشتہ اند پس ازان کیفیتے روے داد ماہیت خود را ماہیت ارکان صلوۃ بخشوع بازیافت وارکان مذکور وخشوع را اجزاے ماہیت خود ذوقی نمودہ این دید واین یافت خیلے غالب ست مطالعہ آن بسیار خوشحال ساخت امید ست کہ این فنا وبقا کہ بارکان نماز بحصول پیوستہ است وسیلہ وصول بحقیقت آن شود وتحقق بصورت بہم آغوشی حقیقت رساند نماز معشوقیست دلربا در عالم غیب الغیب حقیقتے دارد کہ فوق ہمہ حقایق ست حدیث نفیس قف یا محمد علیہ السلام فان الله یصلی ایمائیست بآن حقیقت بیت چکد مشک تراز دستم گر آن گیسو بچنگ افتد دمد صبح از گریبانم گر آن مہ در کنار آید۔ والسلام والاکرام

بیت

مکتوب (۲۲۵) دوصد وبست وپنجم

بسیادت پناہ میر محمد ابراہیم ولد شیخ میر در شرح حال وے۔ بسم الله الرحمن الرحیم صحیفہ گرامی رسیدہ مسرت بخش گردید از شوق ملاقات برنگاشتہ بودند ازین جانب نیز احبہ را مشتاق دانند وحدیث نفیس وانا الیہم لاشد شوقا منہم برخوانند نوشتہ بودند کہ گاہے میباید نورے در سینہ بس روشن ست وگاہے آن نور را در تمام اعضاے خود میباید چنان متخیل میشود کہ گویا تمام وجود نور محض ست الخ بلے ہر فیض ونور کہ از عالم غیب برین کس مے آید اول بر سینہ مے آید کہ محل علم ودانش ست وموضع لطایف عالم امر کہ اقرب ست بعالم قدس ہر چند بعد

حصولِ کمالاتِ نبوت دولتِ قرب نصیب عالمِ خلق میشود و عالمِ امر تابع او لیکن این قرب بعد کسب
کمالاتست و قرب عالمِ امر خلقی و جبلّی و بعد ورود بقدر سینہ بہ سائر اعضا میرود و تمام وجود
را نور میسازد با آنکہ گویم کہ مضغۂ قلبیہ از عالمِ خلق ست و محلِ آن سینہ است پس سینہ مخصوص
بعالمِ امر نشد چون آیۂ کریمہ نازل شد اَوَمَنْ کَانَ مَیْتًا فَاَحْیَیْنٰہُ وَجَعَلْنَا لَہٗ نُوْرًا
یَّمْشِیْ بِہٖ فِی النَّاسِ الآیۃ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہٖ وسلم فرمود اَلنُّوْرُ اِذَا دَخَلَ الصَّدْرَ
انْفَسَحَ فَقِیْلَ هَلْ لِذٰلِکَ عَلَمٌ یَا رَسُوْلَ اللّٰہِ فَقَالَ عَلَیْہِ وَاٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ اَلتَّجَافِیْ
عَنْ دَارِ الْغُرُوْرِ وَالتَّاهُّبُ لِدَارِ الْقَرَارِ درین حدیث ایمائے ست با آنکہ نور اول بر سینہ نزول آید
از دید قصورِ اعمال و افعال و اقوال و نیاتِ خود و خراب و ابتر یافتنِ خود را مرقوم نمودہ بودند نیکست
این دید قصور قیمتِ اعمال را میفزاید و بقبول نزدیکتر میسازد چہ توان کرد نصیبِ ممکن بیچارہ قصور و نقص
ست و ابتر و خراب تر از عدم چہ چیز خواہد بود کمالاتِ ہمہ با اہلِ آن عاید ست کُلُّ شَیْءٍ یَرْجِعُ اِلٰی
اَصْلِہٖ اَللّٰہُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْیَاءِ کَمَا هِیَ نوشتہ بودند کہ شخصے آزار صعب داشت معالجات
کارگر نمیشد روزے توجہ باینجانب نمودہ و خود را از میان کشید متوجہ آن مریض شدم بعد از توجہ
خفتے در آن مریض بہم رسید یک جزوے آزار او در خود یافتم باز توجہ باینجانب نمود آزار از فقیر ہم برطرف
شد واضح گردید مطابقِ اعتقاد شما بشما میشد اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِیْ بِیْ آنچہ درباب فرزندی
ابوالقاسم نوشتہ بوضوح پیوست اللہ تعالیٰ جزائے خیر دہاد وَالسَّلَامُ وَالْاِکْرَامُ

مکتوب (۲۲۹) دو صد و بست و نہم

بسیادت پناہ میر محمد اسحاق ولد شیخ میر در بشارت بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَالشُّکْرُ
وَالْمِنَّۃُ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی حَبِیْبِہٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ وَالتَّحِیَّۃُ مکتوب مرغوب رسیدہ
خوشوقت گردانید اللہ تعالیٰ بعافیت و استقامت دارد و در مراتب قرب ترقیات کرامت فرماید
بشارتے کہ ہنگام رخصت بشما گفتہ بودم الحال ہم کہ ملاحظہ مینماید آن معنی در شما مطالعہ میکند و شمارا

مورد آن انوار و اسرار در مییابد بلکه بیشتر از سابق معلوم میگردد و ترقی دران مقام بفہم مے درآید اما دخول بمقام فوق واضح نمیشود و فقیر درین باب بے توجہ نیست امیدوار باشند جواب اسولہ شما را میان حضرت یا بتصواب فقیر نوشتہ است مطالعہ خواہند نمود و فقیر خالی از ضعف نیست و کتابتہائے بسیار نوشتنی بود بنابران خود نتوانست نوشت بخلوت راغب باشند و اوقات را دراہم امور مصروف سازند و از تذکر موت و قیامت فارغ نبوند جاءت الراجفة تتبعہا الرادفة جاء الموت بما فیہ مامول از دوستان دعائے سلامتی خاتمہ است والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الھدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیہ وعلیٰ الہ الصلوات والبرکات

دویست **مکتوب دوصد وبیست وہفتم (۲۲۷)** العلی

بسلطان وقت مد ظلہ العالی دربیان معارفے کہ تعلق بفنا دارد۔ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ الذی نور قلوب العارفین بذکرہ وانطق السنتہم بشکرہ و عمر جوارحہم بخدمتہ وسقاہم بمحبتہ شراب معرفتہ واشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ واشہد ان محمدا عبدہ ورسولہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم وعلیٰ الہ واصحابہ نجوم الھدیٰ صلوٰة وسلاما دائمین ابدا قال اللہ تبارک و تعالیٰ کل شئ ہالک الا وجہہ وقال النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ الہ وسلم ولنعم ما قال لبید شعر الا کل شئ ما خلا اللہ باطل۔ ماسوی حق جل وعلا ہالک ولاشئے محض ست باطلے ست حق نما و عدمے ست وجود آسا ذات او عدم ست کہ ماوائے ہر شر و نقص ست وجود و توابع وجود از صفات کمال در وے مستفاد و مستعار از مرتبہ وجوب و پرتو کمالات اوست تعالیٰ پس خیر و کمال ہمہ عائد بآنجناب قدس باشند و شر و نقص بتمام راجع بممکن بود کریمہ ما اصابک من حسنة فمن اللہ وما اصابک من سیئة فمن نفسک مؤید این معنی ست ممکن اگر کمال نادانی ذات خود را فراموش ساختہ است و از شرارت و نقص ذاتی خود چشم بستہ بکمالات

عاریتی خودرا خیر و کامل خیال کردہ است و مبدأ خیرات دانستہ و بنیاد دراز برین بے بنیاد نہادہ و ازین
رہگذر دعوی ہمسری بمولای خود جل شانہ پیدا کردہ و رعونت و انانیت امارہ از اینجا ناشی گشتہ
عجب معاملہ است اصل کہ بکمال و جمال آراستہ است در پردہ است و از نظر پوشیدہ و ظل کہ منشأ
نقص و شرارت است خودرا بہ تہمت بعنوان اصل ہویدا کردہ و بر نظارگیان جلوہ دادہ **بیت**
پری نہفتہ رخ و دیو در کرشمہ و ناز + بسوخت عقل ز حیرت کہ این چہ بوالعجبیست + و چون بسابقہ
عنایت سالک بر عدمیۃ ذاتیہ خود اطلاع یابد و صفات کمال را پرتو کمالات او یقین نماید و
این کمالات را درست باصل حوالہ کند و خودرا کہ مرآت این کمالات بود خالی محض یابد و عدم
صرف بیند بفنائے حقیقی مشرف شود و از انانیت امارہ وارہد و امارہ بتدریج باطمینان
رسد این زمان نعمت در حق او تمام شود للمولوی قدس سرہ **بیت** چون بدانستی کہ ظل
کیستی + فارغی گر مردی و ور نیستی + اما بعد فرمان عالی شان فر اسعد از منہ پرتو نزول انداختہ
فقرائے بینوا را انواع بہجت و شرف رسانید **بیت** از آمدنش چو گل شگفتم + دامن دامن
بہار رفتم + و از فصاحت نظم رنگین و دلکش و بلاغت معانی و نکات آن چہ توان نگاشت
؎ ففی کل لفظ منہ روض من المنی + وفی کل سطر منہ عقد من الدرر
کیفیت سبق باطن را در کتابت فقیر زادہ پیش نوشتہ ہست بنظر عالی در آمدہ باشد استمداد توجہ
غائبانہ ازین شکستہ فرمودہ اند ہر چند از راہ دعاگوئی قدیمی سالہا ہم اکثرے بدعا و توجہ آنحضرت
مشغول بودہ در ینولا کہ این قسم مہربانیہا و خصوصیت درمیان آمدہ خود را جمع ہمت بطریق معہود
این سلسلہ علیہ در ترقی باطن و ازدیاد کیفیت آن و استقامت و نصرت ظاہر نیز مقید ہست
و بہیچ وجہ بتقصیر رضا ندارد و از بار گران بار جہانداری و حسن خاتمہ اظہارے رفتہ بود چون او سبحانہ
از کرم خویش خوف درین باب عنایت فرمودہ است امیدوار بہا حاصل گشت این خوف
کارہای صعب را آسان میگرداند در حدیث آمدہ است لا یجتمع خوفان خوف الدنیا و خوف
الآخرۃ ادای خدمات و لوازم خیرخواہی فقیر زادہ چون منظور نظر عالی شدہ موجب سعادت و باعث

امتیاز او گردیده والحق که فقیرزاده که صاحب کمالات صوری و معنویست و بعزلت و عدم اختلاط خو کرده و بصحبت چندانے سرے نداشت لیکن محض خیرخواہی او را بر این معنی آوردہ است درباب برادر دینی که نیز بکمالات ظاہر و باطن آراستہ است کرم فرمودہ بودند سابقاہم حق صحبت بمشار الیہم ادا میکرد الحال بموجب امر عالی بیشتر از بیشتر خواہد کوشید مربی حقیقی اوست جل شانہ خود در طلب میدہد و در طلب خود میدواند و خود راہ وصل میکشاید مصراع از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند + آفتاب سلطنت و کوکبہ معدلت تابندہ و درخشان باد +

مکتوب (۲۲۸) دوصد و بست و ہشتم

بدوست محمد بیگ در فضائل نماز و دربیان آنکہ لذتے کہ در ادائے فرض آن رو میدہد اصل نسبت + ابواب ترقیات مفتوح باد دو کتابت شما پے درپے رسید و خوشوقت ساخت آنچہ از جمعیت در نماز و گرمی در ذکر و حلقہ یاران نوشتہ بودند نعمت عظمے ست شکر این نعمت بجا آرند و در ازدیاد جمعیت آن کوشند مخدوما لذتے کہ در نماز خصوص در نماز فرض رو میدہد از اصالت نسبت مشعرست و از انجام کار مخبر نوشتہ بودند نوافل کہ بہ نیت تکمیل فرائض کردہ شود ہمان لذت مے بخشد بعد ازان ہرچند میخواہد این نیت در نوافل دست نمیدہد و اگر بتکلف بحصول نیت میکنند بیحلاوتی مے انجامد باید دانند مدار کار بر فرائض ست گو در نوافل آن نیت دست ندہد ہیچ فکر نکنند و در تکمیل نسبت فرائض و لذت آن کوشند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۲۲۹) دوصد و بست و نہم

بخواجہ کلان خواجہ مزاری نقشبندی پسر خواجہ عوض مزاری بخاری دربیان آنکہ ظل ہرچہ دارد از اصل ست لیکن از کمال نادانی اصل خود را فراموش کردہ است و در حل واقعہ او + بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ العلی الاعلی والصلوۃ والسلام علی نبیہ وحبیبہ المصطفی وعلی

آلِہٖ وَاَصْحَابِہِ الْبَرَرَۃِ التُّقٰی اما بعد و صحیفۂ گرامی از ان جناب باین درویش دلریش رسید
مشرف ساخت سلامت و عافیت باشند و بر جادۂ شریعت علیہ و سنت سنیہ مستقیم بوند و از
ظل باصل آیند و از لفظ بمعنی گرایند و خوش گفت بیت تو مے ز وجودِ خویش فانی + رفتہ
ز حروف در معانی + حصول ولایت مربوط است بوصول باسمے کہ مبدأ تعین سالک ست و فنا ست
دران اسم و سالک ظلِ آن اسم ست و ظل ہر چہ دارد از خیر و کمال و حسن و جمال ہمہ پرتو اصل ست بخود
در ہیچ چیز استقلال ندارد و لیکن ظل از کمالِ نادانی اصل خود را فراموش کردہ است و بخود گرفتار
گشتہ و کمال و جمال کہ از اصل ست از خود دانستہ خود را کامل و مبدأ خیرات تصور نمودہ است و رعونت
و انانیت پیدا کردہ و ازین رہگذر ہمسری و شرکت بمولائے خود جستہ بیت پری نہفتہ رخ و
دیو در کرشمہ و ناز + بسوخت عقل ز حیرت کہ این چہ بوالعجبی ست + و چون سابقۂ عنایت در رسد و کمال
و جمالِ اصل ہویدا گردد و این کمالاتِ انعکاسی را دست باصل سپارد و بر عدمیت ذاتیہ خود عالم
و بینا گردد و خود را ہالک لا شئ یابد آن زمان سر رشتۂ سعادت بدست آید و از شرارت امارہ امید
نجات یابد للمولوی قدس سرہ بیت چون بدانستی کہ ظل کیستی + فارغی گر مردی و ور زیستی +
اللہ تعالیٰ امثال ما و در از کار از الطفیل شما شاہبازان کہ جانشین بزرگانند و مجاورت روضۂ مقدسہ
مستسعد ایماے باین معانی دہاد و شربے ازین مشرب روزی کناد از انوار و برکات آن موطن
ہموارہ چشم انتظار در راہ ست و از فیوض و اسرار آن جاے امیدوار بیت درین دیار بدان بندہ
ام کہ گاہے نسیم عاطفتے زان دیار بے آید + واقعۂ طویل کہ بر نگاشتہ اند نیک ست و از منامات
معنویہ مخبر و خطرۂ سوال مقطعات قرآنی ہم مشعر از انست و اجتماع حلوائے تر با دو سپارہ در
یک طبق گویا ایمائیست بہ نسبت خاص آنحضرت کہ مقتبس از انوارِ خاتم الانبیاست علیہ و
عَلَیْہِمُ الصَّلَوٰتُ وَالْبَرَکَاتُ و خواجہ ہاشم علیہ الرحمۃ اشارہ بان نمودہ آنجا کہ گفتہ بیت
بشیرینی نمک بیا نیاید + چہ اعجاز ست کاین لب ہینماید + و شما را کہ از ان نعمت دادہ اند بشارتے
است شگرف باید دانست کہ بزرگان ما بر وقائع و منامات چندان اعتبار ننہادہ اند معتبر نسبت ہا

که در بیداری روئے نماید خواب مبشر استعداد دست جانے باید کرد که معامله از قوت بفعل آید و از گوش با غوش رسد والسلام اولاً و آخراً

دو نسبت | مکتوب دو صد و سی ام (۲۳۰) | بعنایت مرحوم

بحاجی حبیب الله حصاری در تعبیر وقائع و منامات او و با شرح احوال یاران او و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله علی نعمائه والصلوة والسلام علی افضل انبیائه وعلی آله واصحابه وسائر احبائه اما بعد مکاتیب شریفه متعاقب یکدیگر رسیده مسرت بخش گردید آنچه از منامات و وقائع و احوال خود و احوال یاران خود و اظهار شوق و آرزو و مقدمات کسر نفس خود و دید قصور و استفسار روایات فقهیه در باب ارسال فش بین الکتفین والصاق کعبین در رکوع و جز آن همه بوضوح انجامید و فرحت بر فرحت بخشید و آنچه نوشته اند که روزے بخاطر رسید که با اینهمه گفتگوئے خلق و شکست نهادی یاران حال تو چون خواهد شد بالهام بگوش رسید فسیکفیکهم الله الی آخر الآیة بسیار خوشوقت ساخت و امیدوار گردانید این کلمه مبارکه جامع خیرات و برکات ست و مبشر درجات و قربات و آنچه دیده اید که شما بر تخت نشسته اید و تجویز بادشاهی بر شما کرده اند و برین معنی اتفاق نموده و همه مردم رو بشما آورده اند و تعظیم میکنند و مبارکباد میدهند و شما تعجب میکنید که این معامله چگونه صدق داشته باشد و حال آنکه معامله من درین ایام بیاس کشیده است و خود را لاشئے محض میبایم مخدوما هیچ جائے تعجب نیست این یاس و این لاشیئیة مفید سلطنت معنوی است هر چند معدوم و لاشئے تر ظهور کمالات حریت از رقیت و تخلق باخلاق که از جمله آن ملکیت ست زیاده تر و هر چند مایوس تر از ظلال وارسته تر و دختر پادشاه که بشما عقد کرده اند میتوان که مبدأ التعین شما باشد عقد بستن با آن متحقق شدن ست بآن و فنا و بقا ست بآن و چون آن مبدأ التعین جزئیست از جزئیات شان کلی که مبدأ التعین پیغمبر ست که شما بر قدم او ست پدر او هم آنرا پدر خبر نموده اند که این جزئی از آن کلی بظهور آمده است و

متولد شده و آن شان کلی حکم پادشاه دارد بر جزئیات بے واسطہ و بواسطہ خود در واقعہ دیگر کہ نوشتہ اند خود عریان شدید و مرا نیز عریان ساختہ در آغوش کشیدید و بدن و روئے خود را برمن میمالیدو باہم در جامۂ خواب خوابیدہ رازہائے پنہان باہم میگفتیم الخ بسیار خوب ست و از مناسبت تامہ مخبر و از نصیب یافتن اسرار نہانی مشعر واقعہ کہ برادر شما دیدہ است و رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم او را در کنار کشیدہ اند و حضرت ایشان قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ از یک جانب ایشان و فقیر از جانب دیگر و فقیر زادہا و سائر یاران فقیر ہمہ ہمراہ شد الخ خوشوقت ساخت امید کہ از برکات آن حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام بہرہ تام یابد مطالعہ احوال مشار الیہ نیز خوشوقت ساخت ہمچنین احوال ملا فتح اللہ کہ نوشتہ بودید نیک و صیل ست و احوال یاران دیگر ہم خوب ست حق سبحانہ و تعالیٰ روز بروز ترقیات وہاد عجد و ما آنچہ حضرت ایشان ما در باب صعوبت تخلص از دقائق شرک خفی و عود نمودن کلمہ اثبات کہ در ضمن کلمہ نفی و اثبات ست از ہمہ بذاتہائے ایشان و عدم لیاقت آن بجناب مقدس یعنی بکلمہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ اثبات الوہیت خود میکنند و اِلَّا اللّٰہُ ایشان ہم بایشان عائد است نہ بآن ذروہ علیا فرمودہ اند و خود را ازین حکم استثنا نمودہ و نیز آنچہ برین فقیر در حرم کعبہ معظمہ روئے دادہ نوشتہ بودند و نیز اظہار نمودہ بودند کہ از زمان کہ این معارف شگرف دیدہ است میان خوف و رجاست و ترسان و لرزان ست نمیداند کہ از کدام طائفہ باشد سعادت آثار این ترس و لرزہ بر جاست دردیست کہ درمان ندارد و دائیست کہ دوا پذیر نیست **شعر** لَقَدْ عَضَّتْ حَیَّۃُ الْھَوٰی کَبِدِیْ ٭ فَلَا طَبِیْبَ لَھَا وَلَا رَاقِیْ **بیت** ہمہ صبح وصل جہان من شام امید کہ سیاہ بخت ہجرم شب من سحر ندارد ٭ شاہبازے باید کہ خلیل وار علیہ الصلوٰۃ والسلام از ہمہ ماسوی رو تافتہ و بترانہ لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِیْنَ مترنم گشتہ از دقائق شرک وارہد و متبری گردد و قبلہ توجہ را احدیت ذات تعالیٰ ساختہ بر زبان در فشان آرد اِنِّیْ وَجَّھْتُ وَجْھِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ این معنی را اکثر مردم بتمام مدعی اند اما کسے کہ بحقیقت این معاملہ برسد و از دقائق شرک وارہد حکم عنقاء مغرب دارد دیگر ان آمدن خود

مکرر مینویسید مخدوما آنجارا خالی گذاشتن معقول نمینماید بہرحال اگر شوق غالب آید تا ہفت استخارہ بکنند بعد اقبالِ قلب متوجہ این حدود گردند وملا فتح اللہ را بجائے خود نصب نمایند بعد استخارہ والسلام علی من اتبع الہدیٰ

مکتوب دوصد وسی ویکم (۲۳۱)

بمیرزا لطیف بخاری در آنکہ سلطان ذکر از مخترعات نیست از بزرگان آمدہ ست ودر مقدمات کسر نفس ودید قصور۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی خصوصا علی سید الوری بدر الدجی صاحب قاب قوسین او ادنی وعلی الہ واصحابہ نجوم الہدیٰ مکاتیب شریفہ بتعاقب یکدیگر رسید سبب مسرت گردید اللہ تعالی سلامت دارد ودر جادہ شریعت علیہ وسنت سنیہ مستقیم کند وابواب ترقیات مفتوح سازد انہ قریب مجیب مرقوم نمودہ بودند کہ در وقت زیارت بزرگان از جانب دمیدن صبح چیزے آمدہ فرومیگیرد وکیفیت وحضوری حاصل میشود لیکن نمیدانند کہ آن چہ چیز ست مخدوما این انوار وبرکات نسبت ست کہ از بزرگان شما میرسد شکرانہ بجا آرید وقبول نمایید وبترانہ ہل من مزید مترنم باشید واقعہ دور ودرازے کہ دیدہ ونوشتہ اید کہ چہار باغے ست آراستہ الخ وبعد از بیدار شدن از خواب خود را غرق فیض یافتید نیک روشن ست حق سبحانہ از واقعہ بوقوع آرد واز گوش باغوش رساند نوشتہ بودند کہ روزے از حقائق ومعارف ایشان میگذشت سخن از سلطان ذکر مذکور شد رئیس اہل مجلس سوال کرد کہ تا حال باین اسم ذکرے مسموع نشدہ ودر کتابہا نیز بنظر نہ درآمدہ آیا این سخن اولیاء سابق ست یا حالت ایشان ست مخدوما سلطان ذکر در طریقہ ما زبان زد وشائع وذائع ست وما از پیران خود شنودہ آمدہ ایم مخترع ما نیست ہر چہ ہست از بزرگان ست حضرت شیخ عبد القدوس کہ از اکابر مشائخ ہند بودہ اند قریب بزمان حضرت خواجہ احرار قدس سرہما در آخر عمر استغراق وبیخودی بر ایشان غالب شد چنانچہ اکثر اوقات در استغراق میبودند در اوقات نماز باواز بلند ایشان را بیدار میساختند سر آنرا از ایشان پرسیدند فرمودند دل را بذکر بسیار کوفتم سلطان ذکر بہر زمان غالب مے آید ومرا از من میبرد باید مرقوم نمودہ بودند

اگر دہ تنے از یاران و خلفاے تو درین ملک باشند گنجایش دارد کہ وسعت این حدود بسیارست خبر
گرفتنِ طالبانِ حق بتو مفوّض داشتہ اند ضرورست کہ از ربعِ مسکون خبرگیری محمد و ما این مسکین
خود را در ہیچ شمار نمے آرد و ہالک و لا شئے مے پندارد و بنا بران بامرے نمیتواند پرداخت و بشرکتِ
مولائے حقیقی جلّت عظمتہٗ خود را نمیتواند منصوب ساخت بیت من ہیچم و کم ز ہیچ ہم بسیارے
و ز ہیچ و کم از ہیچ نیاید کارے * مربیِ حقیقی اوست تعالیٰ و ربعِ مسکون جز آن ہمہ در تحتِ تصرفِ
اوست عزّ برہانہٗ مصراع از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند * ہر کسے را میخواہد کہ بتوسطِ یکے از
دوستانِ خود فیض مند و بکمال برساند آنکس را بصحبتِ او میرساند یا این را بآنکس میرساند آرے
اگر مامور بچیزے شود امرِ دیگرست آن زمان موافقِ امر ناگزیرست بالجملہ امتثالِ ما مہجورانِ دور
از کار را سوگ ہجر و ماتمِ عصیان و شستن از ہمہ چیز ضرور و لابدست و گوشۂ نامرادی با مراعاتِ
شریعت انسب خلق را باو سپرده ہمت را در کسبِ مرضیاتِ او سبحانہ جست باید ترتیب واذکرِ
اسمَ ربّک و تبتّل الیہ تبتیلا درین ضمن ہر کہ مناسبت دارد فیض خواہد برد والا والسلام
اولاً و آخراً

مکتوب (۲۳۲) دو صد و سی و دوم

در بعضے اسرارے کہ در شرحِ احوال کہ بمخدوم زادۂ عالی درجہ شیخ سیف الملۃ والدین سلمہ ربہ رقم
فرمودہ اند * بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد و الصلوٰۃ و ارسالِ التحیات میرساند
مکتوبِ مرغوب کہ متضمن اذواقِ علیّہ و اذواقِ سنیہ بود خوشوقت ساخت و سببِ فرحتِ دل و
راحتِ جان گردید نوشتہ بودند کہ باوجود نسبتِ محبوبیت و اسرارِ متعلقہ آن جانبِ تکمیل و ارشاد
روز افزون ست چرا روز افزون نبود کہ افضلِ محبوبان سرورِ دین و دنیاست و جانبِ ارشاد و
تکمیل درو ے علیہ و علی آلہ افضل الصلوات و اکمل التحیات از ہمہ زیادہ تر بود مرقوم
نمودہ بودند کہ بعضے اوقات بمباشرتِ امورِ مباحہ نزول واقع میشود و تا بآن امور تشبث نمایم
معاملۂ تکمیل زبون مے افتد بے ارتکابِ رخص و مباحات تقویتِ جانبِ بشریت کہ ممدِّ تکمیل ست

میکنند وارتکاب عزیمت و مستحب پرورش جانب ملکیت مے نماید که بارشاد کار ندارد لِکُلٍّ وِجْهَةٌ
اَوْلیاءِ غیر مرجوعین در تکمیل جانب ملک و ملکیت کوشش مینمایند و از کمالات بشریت و دعوت حظے
ندارند و اولیاءِ مرجوعین تکمیل هر دو جانب میکنند و ملکیت را با بشریت جمع ساخته اند این اکابر
بمراد حق جلّ و علا قائم اند شعر لَاَنَّ فِی الْوِصَالِ عُبَیْدُ نَفْسِی ✦ وَفِی الْهِجْرَانِ مَوْلَی لِلْمَوَالِیْ
بیت هجرے که بود مراد محبوب ✦ از وصل هزار بار خوشتر ✦ مضمون حدیث ست اِنَّ اللّٰهَ کَمَا یُحِبُّ
اَنْ یُّؤْتٰی بِعَزِیْمَةٍ یُحِبُّ اَنْ یُّؤْتٰی بِرُخْصَةٍ باید دانست که مباح که مقرون به نیت صالحه
شود داخل مستحبات میگردد و رخصت عزیمت میشود نَوْمُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ شنوده باشند علی
الخصوص مباح که بامر او تعالی بوقوع آید داخل فرائض و واجبات میگردد چنانچه این معنی بتفصیل از
مکتوبات جلد ثانی حضرت ایشان واضح و لائح ست نوشته بودند که در مجالس سلطانی طرفه اسرار لازم
الاستتار جلوه میدهند و بمجرد دخول بآن محافل بعروج و نزول خاص ممتاز میسازند بلے اهل کمال
از هر بقعه فیوض و اسرار مناسبه آن بقعه اخذ مینمایند و از هر زمین کمال مناسب آن زمین میگیرند
زمینے را مناسبت بمعاملات فناست و زمینے را موافقت بکمالات بقا بقعه ایست بعروج مناسبت
دارد و بقعه بنزول حرم مکه را کمالات و معاملات جداست و حرم مدینه را فیوض و کاروبار جدا مصرع
هر خوش پسرے را حرکات دگرست ✦ موافقت دارد در احوال بندگان حضرت بر نگاشته بودند که از دست لطیفه
اخفی و مناسبت تام بآن خبر میدهند از مطالعه آن فرحها کردند لطیفه اخفی اعلائے لطائف ست
و ولایت آن فوق سائر ولایات ست و این لطیفه را خصوصیتے ست خاص بسرور کائنات و مفخر
موجودات عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالْبَرَکَاتُ فقیر نیز از ایشان امناسبتے
بلطیفه اخفے در مییابد وَالْغَیْبُ عِنْدَ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ

مکتوب (۲۳۳) دوصد و سی و سوم

بملا شاه مراد پیشاوری در ترغیب بے گماشتن بر توجهات بر طلاب فیض بلیغ مرقوم گردید بسم الله

بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب سیدہ
مسرت بخش گردید بعافیت باشند وبر جادہ شریعت علیہ وسنت سنیہ مستقیم بوند واز ظل باصل
آیند واز اسم بمسمّٰی گرایند وبکار خود سرگرم باشند ودر تعمیر باطن بجان کوشند تا راہ ترقی مفتوح بود
واز سرگرمی یاران خود نوشتہ بودند شکر خداوندی جل شانہ بجا آرند وتوجہات بحال ایشان
بگمارند ودر ترقیات شان کوشند **بیت** آسمان سجدہ کند بہر زمینے کہ درو • یکدو کس یکدو نفس
بہر خدا بنشینند • لیکن در کمال خود بیشتر سعی نمایند وبخلوت راغب بوند کہ تکمیل دیگران
فرع کمال خودست والسلام اولاً وآخراً

مکتوب دوصد وسی وچہارم (۲۳۴)

بخواجہ محمد وفا حصاری در ارجاع حوادث بارادہ او تعالیٰ وتعبیر واقعہ • بسم اللہ الرحمن
الرحیم بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات میرساند مکتوب مرغوب وصول یافت آنچہ از تفرقات
وحوادث روزگار مرقوم نمودہ بودند بوضوح انجامید مخدوما ہمہ را از حق باید دید تعالیٰ وکشائش کار
ہم از و سبحانہ باید جست وَاِنْ یَّمْسَسْكَ اللّٰہُ بِضُرٍّ فَلَا کَاشِفَ لَہٗۤ اِلَّا ھُوَ درکتابت سابق
دو واقعہ نوشتہ بودند دریکے پیغمبر خود را ودر دیگرے حضرت عیسےٰ را علیٰ نبینا وعلیہ الصلوات و
التسلیمات بسیار روشن وعالی ست خوشوقت ساخت وامیدوار گردانید واز واقعۂ دوم مناسبت
شما بحضرت روح اللہ ظاہر میشود علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام حق سبحانہ وتعالیٰ از
برکات وانوار ایشان بہرہ ور سازد والسلام مخدوما درکتابت خود نام فقیر را بالا دست از نام
حق جل وعلا نوشتہ اید خوب واقع نشدہ ست توبہ کنید بعض جنین واقع نشود وظاہر الطریق
سہو واقع شدہ باشد بہر حال توبہ وانابت درکارست ابواب ترقیات مفتوح باد

مکتوب دوصد وسی وپنجم (۲۳۵)

بملا قاسم پسر صوفی مغربی در شرح حال او کتابتیکہ از راہ محبت ارسال داشتہ بود بدید رسیدہ خوشوقت ساخت از تصفیہ عناصر اربعہ عموماً و تصفیہ عنصر خاک خصوصاً نوشتہ بودند مطالعہ آن بسیار محظوظ ساخت حالتیست بس شگرف و ہمچنین حالتے کہ در نماز رو میدہد اصیل ست و از حالات معراجیہ است کہ خواص عباد را رو میدہد نوشتہ بودند کہ در ابتدا محبت حق را جل وعلا آن قدر مشاہدہ میکرد کہ از بیان خارج بود والحال نہ محبت او را در خود مشاہدہ میکند و نہ عدم محبت را بلے محبت و عدم محبت از نسب و اعتبارات ست تا معاملہ در صفات و اعتبارات ست محبت را گنجایش ست و چون از صفات و اعتبارات معاملہ فوق رود محبت و عدم آن ساقط شود و در رنگ سائر نسب محبت نیز در راہ ماند والسلام

مکتوب (۲۳۶) دو صد و سی و ششم

بمیر عثمان کولابی در حل سوال او کہ در ابتدا ظاہر در رنگ باطن سرگرم ست بعد از ان رفتہ رفتہ سرگرمی سابق در ظاہر نمیماند بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوۃ وارسال التحیات میرساند صحیفہ شریفہ کہ بنام زد این مسکین نمودہ بودند رسید مسرت بخش گردید سلامت و بعافیت باشند و بر جادہ شریعت و طریقت مستقیم بوند و از ظل باصل آیند و از لفظ بمعنے گرایند نوشتہ بودند پیش ازین کہ در سکوت مے نشستم عجب کیفیت و جمعیت در جمیع لطائف حاصل میشد اکثر جذبہا میشد کہ بے شعور میساخت و شب و روز ظاہر بکار مقید بود والحال کہ نسبتہائے بے کیف شدہ است و دل را بے تعلقی از دنیا و آخرت بر وجہ کمال پیدا شدہ است ظاہر در کار بے پروائی میکند و سستی مینماید سبب چیست بدانند در ابتدا ظاہر و باطن مختلط اند و از انوار و برکات باطن ظاہر سیراب و بہرہ ورست بنا بران ظاہر نیز در رنگ باطن با حضور و سرگرم ست چون باطن از ظاہر جدائی گزیند و تعلق او ازین گسستہ شود و معاملہ از ابتدا بتوسط آید حضور و آگاہی باطن بظاہر کمتر سرایت کند لاجرم ظاہر اگر بے پروائی نماید و سستی پیدا کند گنجایش دارد

که حرارت و سرگرمی او عارضی بوده نه ذاتی نوشته بودند الحال که در سکوت مے نشینم خود را گم مییابم
و بعضے تجلیها و نورانیتها دست میدهد نیک ست عزیزے گوید ؎ گم شدن در گم شدن دین منست
دیگرے گوید اشتهی عدما لا اعود ابدا امید ست که این گم شدن و عدمیت شمول پیدا کند و
مراقبه و غیر مراقبه یکسان شود والسلام

مکتوب (۲۳۷) دویست و سی و هفتم

بابان بیگ در آنکه از تفرقات صوریه از آنجناب مقدس محجوب نباید شد و در تعبیر واقعه که دیده
بود بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوة و ارسال التحیات میرساند مکتوب
شریف رسید خوشوقت ساخت از تفرقات دنیاوی و کثرت قروض و بدسلوکی اهل خانه شکایت
نموده بودند همه را از حق باید دید تعالی و تقدس و بعروض این امور از وسبحانه نباید محجوب شد و باین علاقه
تفرقات صوریه را از اسباب جمعیت معنوی باید ساخت بیت در دل ما غم دنیا غم معشوق شود ٭
باده گر خام بود پخته کند شیشهٔ ما ٭ راه بر و از راه دانے پرسید که از هجوم خطرات پریشانم گفت بمقتضائے
الا انه بکل شیء محیط چون احاطه و شمول مطلوب معلوم ست خطره را از اسباب وصل باید شمرد نه از
موجبات فصل و پیوسته ابواب مشاهده را مفتوح باید داشت و روزن غفلت را مسدود و این جواب هر چند
بر قاعدهٔ توحید و اتحاد ست لیکن علاقهٔ ظلیت و اصالت هیچ جا نرفته است و از ظل با اصل شاهراه ست
و آنچه در خواب دیده اید که پیش فقیر بساط شطرنج پهن کرده گذاشته اند و فقیر بشما میگویم که همه مردم
که حاضر اند همراه ما شطرنج بازی کرده اند الحال نوبت شماست بیائید همراه ما بازی کنید و شما شروع در بازی
کرده اید که بیدار شدید مخدوما بساط شطرنج و بازی کردن بآن گوئیا عبارت از باختن وجود بشریت
در راه حق جل و علا یعنی دیگران باخته اند الحال نوبت شماست و این باختن عبارت از تخلص ست از تعلقات
بشری و فناست از صفات آن بیت پارسا مارا مقامر گفت او بدید ٭ سر و جهان راسن بیک بازی باختیم

مکتوب (۲۳۸) دویست و سی و هشتم

این نیز　　دو صد

بشیخ محمد باقر لاہوری در شرح احوال او که بر نگاشته بود بسم الله الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوٰة
و ارسال التحیات میرساند احوال بهمه حال مستوجب حمد ست المسئول من الله سبحانه عافیتکم و
استقامتکم ظاهراً و باطناً آزار فقیر بر یک نهج ست فرصت ظاهر نیست غایة الامر همین آزار
بر روشته بیرون نمی برند و بنماز جمعه هم حاضر میکنند آنرا فرصت گویند یا نه شعر لیتک تحلو والحیوة
مریرة ۞ لیتک ترضی والانام غضاب ۞ لیت الذی بینی وبینک عامر ۞ وبینی و
بین العالمین خراب ۞ مکاتیب شریفه پے در پے رسید ذوق بین ساخت مرقوم نموده بودند که
گاه گاه قسم دوم مقام رضا یعنی رضاء آنطرف بیخواست پرتو انداز میگردد و فقیر نیز پاره امداد در
ازدیاد این کیفیت نموده حق سبحانه بوجه کمال روزی گرداناد باید دانست که این رضا مقدم ست بر رضائے
دوم که رضائے بنده باشد چه تقدم از آنطرف ست پس بر این تقدیر اگر این قسم رضا را قسم اول بنویسند
انسب بود کوکبے که در پیشانی مشهود میگردد چون پیشانی محل ظهور شقاوت و سعادت ست بتواند
که نور ایمان در پیشانی متمثل بکوکب شده باشد و چون سینه محل علوم و اسرار ست پس دو کوکب که در
یمین و یسار سینه مشهود ست اشارت بود باحاطهٔ نور علوم و اسرار سینه را از مشاهده برکات
ماه مبارک رمضان و عشرهٔ اعتکاف و لیالی ختم قرآن مجید و مشاهدهٔ انوار و خلعات بخود و بمردم
جوار و گاہے با مام جمیع صف اول و معلوم کردن خوشوقتی جناب قدس نسبت بخود و معلوم نمودن رضامندی
ماه مبارک از ین کس و مغفرت ذنوب سابقه و یافتن مناسبت باسرار متشابهات و مقطعات و
و شب آخیر بحسرت وداع نمودن که نوشته بودند همه بوضوح پیوست و خوشوقت ساخت و در ماه
شوال که مکاشفهٔ عظیمه روئے داد و مکرر مکرر این خطاب بے جهت شنیده که صریحاً خطاب بشما نموده اند
که این کلام شفاهاً بوده وکان فضل الله علیک عظیما از خواندن این معنی ذوقها روئے داد
که چه نویسد اعملوا آل داؤد شکراً و قلیل من عبادی الشکور آنچه از احوال یاران خود
و ترقیات بعضے از ایشان و گرمی مجلس بر نگاشته بودند بوضوح پیوست اللهم زد بیت
آسمان سجده کند بهر زمینے که درو یک دو کس یک دو نفس بهر خدا بنشینند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب دویست وسی ونهم (۲۳۹)

بشیخ ابو المظفر برہانپوری در جواب کتابت او و شمہ در بیان انوار و اسرار روضہ منورہ حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہ با ذکر مجملے از احوال و مقامات یاران حضور و اشعار بکمال خاصہ خود ❊ بسم اللہ الرحمن الرحیم بعد الحمد والصلوۃ و ارسال التحیات میرساند صحیفہ گرامی رسید خوشوقت ساخت حمداً للہ سبحانہ کہ بعافیت بوطن مالوف رسیدید و اوقات بجمعیت میگذرد و یاران سرگرمند و واردات و کیفیات گوناگون رو میدہد و بعضے عقدہائے دقیقہ کہ از مدتے آرزوہائے حل آن داشتند درین سفر حل شد لیکن تفصیل آن ننوشتید و شرح واردات و کیفیات نمودید بہر حال ہموارہ در ترقیات باشند و بجمعیت و استقامت ظاہر و باطن مصروف گردند اظہار شوق ملاقات و شوق زیارت روضہ منورہ نمودہ بودند فقیر را نیز مشتاق دانند و از انوار و اسرار روضہ متبرکہ ہموارہ مستفیض و مستنیر بودند آن درویش دلریش برکات و فیوض این بقعہ مبارکہ را چہ تواند بیان نمود کہ از فہم و وہم امثال ما قاصر فہمان بیرون ست مصراع
اے از خیال ما برون در تو خیال کے رسد ❊ تخم ولایت ست کہ در زمین ہند سبز گشتہ ست و آب زمزم و کوثر تربیت یافتہ لاجرم رشک ہند و ولایت شدہ ست و ثمرات و نتائج آن مماثل ثمرات و نتائج حرمین شریفین آمدہ و مجاوران و زائران او ازین برکات بہرہ مند اند و ازین ثمرات مستمند مصراع ہنیئاً لارباب النعیم نعیمہا ❊ فقیر مدتے ست کہ بضعف بدنی گرفتار ست و از کار اہم فرو ماندہ مع ذلک اہل طلب را از اطراف و اکناف در رنگ مور و ملخ میریزند بقدر طاقت باحوال آنہا پرداختہ میشود و آثار عظیم در مسترشدان پیدا میشود و شعلہ شوق و آتش شان مے افزاید و سر بلند میشود و تخلص از علائق و آزادی از ماسوی در اول قدم حاصل مینماید خستگی و گرفتاری نصیب این بیحاصل آمدہ است ❊ قرعہ ہجر و دوری بنام او برآمدہ چہ توان کرد بیت ہجر یکہ بود مراد محبوب ❊ از وصل ہزار بار خوشتر ❊ آن ہجر سبب وصل

جمع کثیر ست و این دوری باعث قرب حضوری دیگران و این خنکی و گرفتاری وسیلۂ شوق و آزادی خلق بسیار ست فہم من فہم والسلام اولاً و آخراً

مکتوب (۲۴۰) دو صد و چہلم

بمحمد میرک بیگ بدخشی گرز بردار در ذکر احوال حافظ محمد صادق کابلی بعد الحمد والصلوٰۃ و ارسال التحیات میرساند کہ احوال ہمہ حال مستوجب حمد ست المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم و استقامتکم ظاہراً و باطناً معلوم شریف باشد حقائق و معارف آگاہ اخوی اعزی شیخ محمد صادق از اخص اصحاب و خلص احباب این جانب ست بلکہ از راہ ولادت معنوی داخل فرزندان ماست بالتماس شما روانہ آن حدود نمودہ شدہ ست امید کہ یاران و دوستان از صحبت مشار الیہ مستفید و مستفیض خواہند شد والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدیٰ

مکتوب (۲۴۱) دو صد و چہل و یکم

بحافظ محمد صادق کابلی در جواب کتابت او و در آنکہ اجازت مقید باشخاص معدودہ داخل خلافت نیست الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ اللہ تعالیٰ ابواب ترقیات را بر روی شما مفتوح داراد کتابت شریف کہ بنام این مسکین نمودہ بودند بمطالعہ مبتہج و مسرور گردید اوقات بتلاوت قرآن مجید بر نگاشتہ بودند اللہم زد از تکرار کلمۂ طیبہ ننوشتہ اند ازان ہم خالی نباشند و بیاران ہم صحبت دارند و توجہات را از آنہا دریغ نکنند و در آمدن استعجال ننمایند و ہر جا کہ باشند آنچہ رابدعا یاد دارند در باب اجازت اہل سپاہ نوشتہ بودند کہ مردم گفتگو دارند مخدوما آنچہ شما در جواب آن مردم گفتہ اید سخن ہمانست بزرگان با اہل ابتدا اراکہ رشدے در صحبت آنہا مے بینند این قسم اجازت مقید باشخاص معدودہ دادہ اند کہ درین طریقۂ علیہ صحبت بشرط فنا در یکدیگر بہ از عزلت ست چند یکہ یکجا مشغول شدہ بنشینند اولی ست ازانکہ تنہا مشغول باشد چہ در

کلام

اجتماع فیض یکدیگر به همه گرمنعکس میشود واین داخل خلافت نیست که آنرا شرائطست واین قسم رخصت هم مشروط باستقامت ست بر شریعت ورسوخ بر محبت شیوخ والسلام

همگیر

مکتوب (۲۴۲) دوصد وچهل و دوم

دونیست

بمخدومزاده عالی درجه شیخ سیف الدین سلمه الله وابقاه در شرح احوال سلطان وقت سلمه ربه با ذکر بعضے معارف مناسبہ آن بعد الحمد والصلوة وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب سید خوشوقت ساخت آنچه از احوال پادشاه دین پناه مرقوم نموده بودند همه بوضوح انجامید در طبقه سلاطین ظهور این نوع امور از غرائب روزگارست اللهم زد سالک چون صفات خود را پرتو صفات حق یابد جل شانه تجلی صفات بود وکمال این تجلی آنست که این صفات را ملحق باصل یابد وخود را که مرآت آن کمالات بود خالی محض یابد وعدم صرف بیند این زمان نه ذکرے بود نه توجهے وحضورے چه بعد از لحوق کمالات باصل این امور نیز عائد بآن جناب مقدس میشوند بعد ازان اگر ذکرست خود بخودست واگر توجه وحضورست هم خود بخودست عارف درین هنگام رخت بصحرائے عدم کشیده ست واز همه منتسبات تهی گشته این حالت معبر بفنائے نفس ست خوش گفت **بیت** معشوق اگر چه گشت همخانه ما + ویران تر از اول ست ویرانه ما نوشته بودند که مبدأ تعین خود را صفت علم یافته اند ومیفرمایند که باین صفت مبارک بیشتر مناسبت یافته میشود از مطالعه آن حظها نمود نزدیک بود که رقص کند حق سبحانه از برکات این صفت بزرگ بهره تام عطا فرمایدا انه قریب مجیب والسلام

الله

مکتوب (۲۴۳) دوصد وچهل وسوم

دونیست

نیز بمخدومزاده بااستحقاق شیخ سیف الدین سلمه الله وابقاه نامه نامی آن فرزند گرامی رسیده بهجت افزا گردید کتابت محب الفقراء کامگار خان را جوابے که متضمن فوائد ونصائح

ضروریہ است نوشتہ فرستادہ است حق تعالیٰ تاثیر بخشد بیت نصیحت گوش کن جانان کہ
از جان دوستتر دارند + جوانان سعادتمند پند پیر دانا را + والسلام +

مکتوب دو صد و چہل و چہارم

دویست

بہ بختاور خان در ذکر بعضے اسرار کلمہ مَا عِنْدَکُمْ یَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰہِ بَاقٍ + حامداً و
مصلیاً اللہ تبارک و تعالیٰ مشمول الطاف و عنایات خویش داشتہ بجذبات قویہ معنویہ مکرم و
ممتاز داراد استماع اخبار توفیق و حسن نشاۂ حق طلبی و خدمت و رعایت فقرائے باب اللہ آن
مشفق بے اختیار بران مے آرد کہ بدعائے ظہر الغیب ازدیاد این امور مشتغل باشد و توجہ غائبانہ
برائے ترقی درجات صوریہ و معنویہ ایشان بر گمارد و مصراع از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است
تمامترین عبارات در سیر و سلوک اہل اللہ این آیہ کریمہ است مَا عِنْدَکُمْ یَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰہِ
بَاقٍ + طالب صادق تا از منتسبات تہی نگردد و وجود و سائر کمالات کہ پرتو کمالات او ست تعالیٰ
باصل حوالہ ننماید و بآنجناب قدس نسپارد بانوار لایزال بقا نیابد بیت گر بسر کوے عشق ما
کشتہ شوی + شکرانہ بدہ کہ خون بہائے تو منم + شاہبازے باید کہ در بحار اسرار این کریمہ غوطہ
نماید و از عموم دو کلمہ ما کہ دران کریمہ واقع ست بہرہ ور گردد اشفاق پناہا شیخ محمد باقر کہ بحلے
فرزندیست و بکمالات صوریہ و معنویہ آراستہ شکر گذاری اشفاق ایشان اکثر نوشتہ سبب
مسترت فقرا گردید و باعث ازدیاد دعا گوئی گشت خدمت و رعایت درویشان باب اللہ
وسیلہ ترقی دارین ست و سبب کشایش مشکلات دولت دارین مکمل و مفصل باد +

مکتوب دو صد و چہل و پنجم

بمخدوم زادہ عالی درجہ صاحب کمالات صلیبہ در حل اسرار و معاملات بلند حضرت خواجہ محمد نقشبند
در جواب بعضے احوال و اذواق آن مخدوم زادہ کہ بزبان قلم بآنحضرت معروض داشتہ بود بابشارات

حصولِ این اسرارِ عالیه بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عبادهِ الذین
اصطفیٰ آنچه از اذواقِ علیه و مواجیدِ سنیه و شمولِ عنایات و مواهب که درباره خود احساس
نموده اند و سرفرازی یافتن باسرارِ خُلّت و ملقّب شدن بالقابِ بزرگ و مشاهده نمودنِ عجائبِ
غنج و دلال و ملهم شدن بنزولِ بے کیف بعد از آن احساسِ این نزول و درمیان آمدنِ امورے
که لا عینٌ رأت ولا اُذنٌ سمعت که برنگاشته بودند همه بوضوح پیوست و سببِ لذّاتِ
معنویه گردید علوِ رتبه این اسرار را چه بیان نماید که از حیطه درکِ عقل و تصویرِ خیال بیرون ست
مَن لم یذق لم یدرِ فقیر نزدیک باین چیزها درباره شما معلوم میکند والغیبُ عند الله
تعالیٰ هرچه نوشته اید باجمال نوشته ظاهر التفصیل را بمشافهه حواله نموده اید بلے این نوعِ امور
بنوشتن راست نمے آید بلکه به بیان هم نمے درآید همان قصه است که نوشته اید و یضیقُ
صدری ولا ینطلقُ لسانی دیگر فقیر از دعا و توجه درباره مرضِ شما غافل نیست و شفائے
شما را مے خواهد بلکه مے بیند والسلام

مکتوب دویست و چهل و ششم (۲۴۶)

نیز در تصدیقِ بعضے اسرارِ لازم الاستتار مخدوم زاده برجاده حضرت خواجه نقشبند که بزبان
قلم معروض داشته بودند الحمد لله وسلامٌ علی عبادهِ الذین اصطفیٰ چه نویسد که از
مطالعه رقعه شریفه که مشتمل بر الهاماتِ عجیبه و القابِ غریبه و خطاباتِ علیه و تشریفات و
تکریماتِ سنیه که بآن ممتاز و سربلند شده اند چه قدر خوشوقت و متلذذ گردید و آنچه از اسرارِ
خُلّت و محبت و تحقق بآن که از اسرارِ لازم الاستتار ست باجمال مرقوم نموده بودند و از
مشاهده احوال انوار و برکاتِ این شهرِ مبارک و معاینه نمودن فتح ابوابِ آسمانها و ابوابِ
جنان همه بوضوح پیوست امور یست که دیده عقل و فکر در درکِ آن خیره و در راه ست جز بانوارِ
الٰهی و تائیداتِ نامتناهی بآن پے نتوان برد احتیاج بتصدیقِ این فقیر ندارد مع ذلک

تصدیق در تصدیق ہست واقعہ کہ دیدہ اید و تعبیر آن خواستہ محتاج بہ تعبیر نیست از کمالِ مناسبت معنوی خبر میدہد تا بجائے رسیدہ است کہ باتحاد کشیدہ و شرکت در معاملات پیدا شدہ و جہت تاکید برؤیا کفایت نا نمودہ الہام باین معنی فرمودہ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۲۴۷) دوصد و چہل و ہفتم

نیز بمخدوم زادہ برگزیدہ صاحب اسرار و مقامات علیہ حضرتِ خواجہ نقشبند سَلَّمَہُ اللّٰہُ وَ اَبْقَاہُ در بشارت بحصولِ صحت الخ۔ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ ابوابِ ترقیات ہموارہ مفتوح باد واقعہ کہ درباب ترقیاتِ معنویہ خود دیدہ اید مبارک باشد مشتاقِ استماع آنیم فقیر از دعا و توجہ غافل نیست و ترقیِ باطن و استقامتِ ظاہرِ شما دریوزہ مینماید و در بعضے اوقات صحت و شفائے شما معاین میشود و اطمینان برین معنی بحصول مے انجامد وَالْغَیْبُ عِنْدَ اللّٰہِ سُبْحَانَہٗ خاطر خود جمع دارند و صحت رابیقین تصور نمایند اَلْعَاقِبَۃُ بِالْعَافِیَۃِ

مکتوب (۲۴۸) دوصد و چہل و ہشتم

بمخدوم زادہ برجادہ شیخ عبدالاحد در بشارتِ حصولِ مناسبت بعضے اسرار و معاملات بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ نمودہ مے آید رقعہ شریفہ رسیدہ و مضامینِ دلکش آن دل نشین گردید و اشعارِ رنگین آن متلون و ذوقین ساخت و در اثنائے این نوشتن شما را مناسبے بمقامِ صباحت یافت بلکہ نصیبے ازان معلوم کرد و بعضے لوازمِ آن مقام شگرف در شما مشاہدہ نمودہ و نیز مناسبتے بمقطعاتِ قرآنی مفہوم میگردد ہرچند نداند کہ این مناسبت از کدام رہگذر باشد چہ مقطعات کنایات از معاملات ست ہر کرا معاملہ حاصل ست مناسبت و نصیب ہرچہ گفتہ شود در حقِ او صادق ہست و الا مناسبت چگونہ باشد درین حیران ست و مسموع نشدہ است کہ معاملاتِ عبارت از چہ چیز ست تا اثبات و نفیِ آن

نمودہ آید ودر باب اشتراط تلقین طلاب بامرے یا عدم اشتراط ہیچ حکمے نمیتوانند کرد نہ در
مادۂ خود ونہ در دیگرے بہ یقین نمیدانند کہ این فقیر را اشتغال باین امر مرضی ست یا غیر مرضی
واین تصرف در ملک او عز شانہٗ وصرف وقت کہ عزیز ترین اشیاءست در پے خلق
چگونہ است ازین ممر جگر کباب و دیدہ پر آب ست نوشتہ بودند کہ خود را از خاصان نمیدانم
کہ خاصانرا قرب عظیم باشد الخ این فقیر شمارا از خاصان مے شمرد و قرب شمارا بیش از بیش
مے فہمد بیشتر ہرچہ بنویسند والسلام اولاً و آخراً

مکتوب دوصد وچہل ونہم (۲۴۹)

بشیخ محمد باقر لاہوری در جواب عریضۂ او. حامداً و مصلیاً و مسلماً اما بعد میرساند
مکتوب شریف رسید بہجت افزا گردید کیفیتے کہ در نماز عشاء رو دادہ بود از مشاہدۂ خواہش
از آن طرف و ظہور آثار آن در خود ونیز شنودن آواز برکات از سینہ در نماز و ترکہ ما ترا میخواہیم
بوضوح پیوست اللّٰھم زد حمدًا للہ سبحانہٗ علٰی ذٰلک وعلٰی جمیع نعمائہٖ
والسلام علیکم وعلٰی سائر من اتبع الھدٰی

مکتوب دوصد وپنجاہم

بحاجی شیخ محمد فضل اللہ در جواب عریضۂ او کہ مشتمل احوال خود و احوال یاران خود بود بعد
الحمد والصلوٰۃ وارسال التحیات میرساند مکتوب مرغوب کہ متضمن واقعہ روشن واحوال
پسندیدہ یاران بود رسید مسرت بخش گردید حق سبحانہٗ ہموارہ در ترقیات داشتہ از کمالات
سابقان بہرہ ور کناد و یاران طریق ہم در ترقی باشند توجہات را از ایشان دریغ ندارند و ایشان
را امرا یائے کمالات خود دانند واز ترقیات شان شکر بجا آرند و آنچہ نوشتہ اند کہ در ماہ رمضان
در مسجد معتکف بودم در واقعہ مے بینم گویا شب جمعہ است و نورے ساطع شدہ کہ از روزہم روشن تر

گشتہ ومن شبِ قدر گمان مے برم الخ بنابر مبارک ست وشبِ قدر معبّر بشبِ وصال ست از برکات آن زیادہ ازین چہ باشد کہ بخدمتِ سرورِ دین و دُنیا دران شب مُشرّف شدید وشہادتِ نبوت ورسالتِ او صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ دادہ اید وآنچہ خود را بعنوانِ رسالت دیدہ اید ودرعدادِ رُسُل داخل یافتہ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مُبشّرِ کمالاتِ رسالت ونبوت ست نہ منصبِ رسالت ونبوّت کہ ختم یافتہ است وَالسَّلَامُ

مکتوب (۲۵۱) دویست وپنجاہ ویکم

دربیانِ طریقِ توجّہ ونصیحت بہ فقیرِ حقیرِ جامعِ این مکتوباتِ شریف حاجی محمد عاشور بخاری احمدی معصومی نقشبندی اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى اخوی اعزّی محمد عاشور سلام عافیت انجام خوانند کتابتے کہ از راہِ محبّت فرستادہ بودند رسید خوشوقت ساخت از جمعِ یاران نوشتہ بودند حق سُبْحَانَهٗ دوستان را جمعیّت دارد وراہِ ترقّی بکشاید نوشتہ بودند کہ طریقہ توجّہ بمن نگفتہ مخدوما توجّہ امریست ظاہر احتیاج بہ بیان ندارد ہر روش کہ بدل خود متوجہ شوید بدلِ طالب نیز ہمان روش توجّہ باید کرد ودر حلقہ یاران بنشیند وخود را درمیان نبینند وبہ باطن بزرگان متوجّہ باشند ودر تعمیرِ اوقات ونفیِ وجودِ بشریت بجان کوشند ودوستان را بدعا یاد آرند وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

مکتوب (۲۵۲) دویست وپنجاہ ودوم

اُرْسِلَ اِلَى الشَّيْخِ عُمَرَ الْحَضْرَمِيِّ فِي النُّصْحِ وَالدُّعَاءِ عَلٰى سَبِيْلِ الْبِشَارَةِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى اَفْنَاكَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْكَ وَعَمَّا انْتَسَبَ اِلَيْكَ وَاَبْقَاكَ بِهٖ وَبِكَمَالَاتِ اَسْمَائِهٖ وَصِفَاتِهٖ وَهٰذِهِ الدَّوْلَةُ الْقُصْوٰى لَا تَتَيَسَّرُ اِلَّا بِمُتَابَعَةِ السُّنَّةِ وَالْاِجْتِنَابِ عَنِ الْبِدْعَةِ وَالرُّسُوْخِ عَلٰى مَحَبَّةِ الشَّيْخِ وَالْفَنَاءِ فِيْهِ رَزَقَكَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ هٰذِهِ الْمَعَانِيْ ذَوْقًا وَّشَوْقًا وَّاِيْمَانًا وَّاِحْتِسَابًا بِحُرْمَةِ

سیّدِ البشرِ المطهّرِ عن زیغ البصر۔

مکتوب (۲۵۳)[1] دویست و پنجاه و سیوم

بمخدوم‌زادهٔ عالی درجه جامع الکمالات الصوریّة والمعنویّة نعم الخلف محمد اشرف در اندرز و نصائح نافعه بابشارة عالیه در مشربِ محمدیّه علیٰ صاحبها الصّلوٰةُ والسّلامُ والتّحیّة۔ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلیٰ عِبَادِهِ الَّذِیْنَ اصْطَفیٰ مکتوبِ مرغوبِ محبّت اسلوب فرزندی ارشدی نورِ چشمی رسید خوشوقت ساخت و مضمونِ آن بوضوح پیوست احوال را نویسیان باشند و اوقات را بوظائفِ طاعات و مراقبات معمور دارند و از دال و ظلال باصل و مدلولِ حقیقی رو آرند و از علم بحیرت و از گفت بخاموشی و از پوست بمغز و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفت بیت

توے ز وجودِ خویش فانی ۔ رفته ز حروف در معانی ۔ هر چند مطلوبِ حقیقی چنانچه ورائے لفظ و معنی و بیرونِ پوست و مغز ست وصل از ان و ولت نیز در رنگِ ظل در راه ست ے اصل و فرع ز ان سرائے روز بهی ۔ هر دو مانند و جیب و کیسه تهی ۔ امّا چون کسے باہل این نسبتِ علیّه فی الجمله محبّت و ارادت درست گرداند امید ست که باندازهٔ آن نقاب از جمالِ این معنی با و بکشایند و نشئه ازان مشرب عطا فرمایند و آنچه نوشته بودند که خود را احمدی المشرب می‌یابم مبارک ست سعادت آثار افقیر نیز این معنی را بشنامے فهم ان رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

مکتوب (۲۵۴) دویست و پنجاه و چهارم

بمخدوم‌زاده بر جادهٔ عارف بالله شیخ صبغة الله در ترغیب بر تربیتِ طلبه و رضامندی اخوان طریق فرزندی توفیق آثاری لَازَالَتْ کَرَامَتُهٗ وَاسْتِقَامَتُهٗ بجمعیت باشند حمداً لِلّٰهِ سبحانه که اخوی محمد حنیف از شما بسیار رضامندند و رضامندی اخوانِ طریق از نعم جلیلهٔ او سبحانه است در حدیثِ نفیس آمده است مَنْ لَّمْ یَشْکُرِ النَّاسَ لَمْ یَشْکُرِ اللّٰهَ یقین که بشنیر هم در رضامندی

[1] این مکتوب از نسخهٔ حضرت خواجه ابوالسعید احمد خان [illegible] منقول کرده ۱۲

ایشان خواهند کوشید و دیگر چون جمع مستورات از ارباب طلبه بشما مربوط اند خود را بهر نوع جمعیت داشته آن جماعه را سبب جمعیت گردند و احوال را نویسان باشند والله سبحانه الموفق

مکتوب (۲۵۵) دویست و پنجاه و پنجم

الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین محمد وآله واصحابه اجمعین ترقیات ظاهری و باطنی و عروجات صوری و معنوی ایشان از حضرت وهاب العطیات جل برهانه مسائلت نموده می آید باجابت قرین باد بحرمة جدکم الامجد علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات والبرکات مصرع از هرچه میرود سخن دوست خوشتر است* آدمی تا زمانیکه گرفتار ما دون اوست تعالی و ساحت سینه وی به نقوش ما سوی منتقش است بمرض باطن گرفتار است و از قرب او تعالی دور و مهجور فکر ازاله این مرض درین فرصت یسیر از اهم مهام است و علاج دفع این علت معنوی در مهلت قلیل از اعظم مقاصد ازاله این مرض را مربوط بذکر کثیر داشته اند و طهارت باطن را از لوث ما سوی منوط بیاد او تعالی گردانیده اند یا ایها الذین امنوا اذکروا الله ذکرا کثیرا و سبحوه بکرة واصیلا ذکر کثیر وقتی متحقق گردد که غفلت در قفای آن نبود که درین راه سم قاتل است و ممد مرض باطن عزیزی فرماید که لو اقبل مقبل علی الله مدة عمره ثم اعرض عنه لحظة فکان ما فاته اکثر مما ناله وکمال این ذکر آنست که ما سوی مذکور از ساحت سینه رخت بربندد و کوس رحلت زند و از جمیع بایستنیها پاک و مصفا شود نه از شادی دنیا شادان گردد نه از غم آن غمگین بحدیکه اگر بتکلف اخطار ما سوی نماید میسر نیاید بواسطه نسیانیکه باطن را از ما سوی حاصل گشته است و بدون این نسیانی ذکر او سبحانه با یاد ما سوا مختلط است و هرچه دران شرکت غیر است شایان جناب قدس او تعالی نیست الا لله الدین الخالص قال الله تعالی واذکر ربک اذا نسیت ای ما سوا تعالی این حالت معبر بفنا است و قدم اول است درین راه سیر الی الله اینجا بانجام

میسر شد بعد ازان شروع در سیر فی اللہ و سیر در کمالات اسمائی و صفاتی اوست تعالی این سیر را
سیر معشوق در عاشق نیز گویند چہ عاشق درین موطن از سیر سیر گشتہ است بیت آئینہ صورت
از سفر دور است + کان پذیرائے صورت از نور است + و کمال این سیر مربوط بنشاءِ اُخرویست
معاملات این نشاءِ فانیہ نسبت بمعاملات آن نشاء شیئے بیش نیست حکم شبنمے دارد
نسبت بدریائے محیط پس نظرِ عالی ہمتان مقصور بر نشاءِ اُخروی ست و بکمالات این
نشاء مغتر و سیراب نمیگردند لہذا از حالِ آن سرورِ انس و جان خبر دادہ اند کَانَ رَسُوْلُ اللّٰہِ
صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ دَائِمَ الْحُزْنِ مُتَوَاصِلَ الْفِکْرِ با وجود این ہمہ کمالات کہ
اورا عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ حاصل بود خورسند نبود و ازین نشاء اعراض نمودہ
اَللّٰھُمَّ الرَّفِیْقَ الْاَعْلٰی گویان رخت بآخرت برد و در آخرت ظاہر ست کہ این حزن مرتفع
خواہد شد اِنْشَاءَ اللّٰہُ تَعَالٰی چہ آن موطن موطنِ حزن نیست موطنِ حزن دنیاست کریمہ وَلَسَوْفَ
یُعْطِیْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰی مؤید این معنی ست و شروعِ معاملہ کہ بآخرت موعود ست از موت ست
اَلْمَوْتُ جِسْرٌ یُوْصِلُ الْحَبِیْبَ اِلَی الْحَبِیْبِ کریمہ مَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰہِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰہِ
لَاٰتٍ ایمائیست ازان و رمزے آن معاملہ اگر بعضے را در نماز کہ معراج مومن ست و از دنیا
گسستن و بآخرت پیوستن ست رو دہد گنجایش دارد و در حدیث شریف آمدہ است کہ در وقت
نماز حجابیکہ درمیانِ بندہ و خداست جَلَّ وَعَلَا مرتفع میگردد وَاَرِحْنِیْ یَا بِلَالُ وَقُرَّۃُ عَیْنِیْ
فِی الصَّلٰوۃِ نیز اشارہ است بآن بالجملہ محلِ رضا و شادی آخرت ست و محلِ درد و فقدان
دنیا بہترین امتعہ این موطن درد و اندوہ ست و گوارا نعم این مائدہ سوز و گداز آرام اینجا در
بے آرامی ست و ساز در سوز ست وصل اینجا طلبیدن دریا را در کوزہ جستن ست و آفتاب را در طشت
آب دیدن این نشاء بیش از مزرعہ نیست مر آن نشاء را ہر قدر افزونی زراعت نمودہ آید
توقعِ ثمراتِ بے اندازہ است این دار دارِ عمل ست و دارِ اجر در پیش ست در وقتِ عمل جزا
طلبیدن بے حاصل ست اِلَّا مَنْ اَعْطَاہُ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ لِدُنْیَاہُ حُکْمَ اٰخِرَتِہٖ فیجوز

اَنْ یُرَشِّحَ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرِهِ الْمُعَدِّ فِیْ هٰذِهِ النَّشْأَةِ وَلَمْ یَنْقُصْ مِنْ اَجْرِهِ فِی الْاٰخِرَةِ
کَمَا قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی فِیْ شَانِ خَلِیْلِهٖ عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَاٰتَیْنَاهُ
اَجْرَهٗ فِی الدُّنْیَا وَاِنَّهٗ فِی الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِیْنَ بیت اگرچه این لحظه ممکن کار نیست ۔ زبخت مقبلان این هم عجب نیست ۔ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ فقرا اینا اخوی اعزی معارف آگاهی محمد هاشم
که از جمله مغتنمان روزگارست واز خوردی در خدمت وتربیت اهل الله کلان شده وهمواره
اوقات او مصروف طاعات ست وبواسطه قلت اسباب معیشت وکثرت متعلقان خیلگی
مشوش الاوقات میباشد چون اطلاع این احوال این قسم مردم بایشان که مربی ومهربان
فقرا اند از جمله ضروریات بود بنابران جرأت نموده گستاخی مینماید که اگر از سرکار امدادے
بمتعلقان او که قوت لایموت ایشان میشده باشد شود موجب ترقیات دنیا وآخرت
چه نعمتے ست که درویشے نان از ایشان بخورد وقوت آنرا صرف عبادات
وطاعات خداوندی جل سلطانه نماید
وَالسَّلَامُ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا

بقلم فقیر محمد عبد الله عفی عنه ووالدیه

[illegible] وارث علاقه [illegible] آباد

قد تم الجزء الثالث من المکاتیب المعصومیة بعون الله وفضله ومنه وکرمه
والحمد لله علی ذلك وجمیع نعمائه کما ینبغی ویحری ویلیه الجزء الاول فالثانی انشاء
الله تعالی هذا من الترتیب المعکوس الرجوع من الاخر الی الاول والاشتغال بالاهم
فالاهم وقد افرغنا الوسع والطاقة لتصحیحه وتنقیحه وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله و
صلی الله تعالی وسلم وبارك افضل الصلوات والتسلیمات والبرکات علی خیر خلقه سیدنا
محمد وعلی اله وصحبه اجمعین وعلینا معهم برحمته وهو ارحم الراحمین واخر دعوانا ان
الحمد لله رب العالمین وانا العبد المصحح المدعو بنور احمد عفا الله عنه وعن اسلافه
وعن المؤمنین والمؤمنات والمسلمین والمسلمات سنة ١٣٣٠ من الهجرة النبویة علی صاحبها
الف الف تحیة

اعلام

مخفی مباد کہ مکتوبات شریف حضرت خواجہ محمد معصوم رحمۃ اللہ علیہ در علم تصوف رہ نوردان کوئے تحقیق را رہبر کامل ست و
بادہ کشان میخانۂ تدقیق را ساقی باذل مگر از مرور دہور و کرور عصور و فور دثور اندراس سوم و انمحاء آثار با طلال رہ یافت
و عناکب نسیان بروے نسج تناسی و تغافل مے بافت تا کہ نہ از دائرے معتدبہ پیدا ماند و نہ نشانے اگرچہ جزو اول و دوم
در بعضے از مطابع حلیۂ انطباع پوشیدہ بود لیکن انا اغلاط و نسخ و مسخ پاک نگردیدہ و با این ہمہ آن ہم نایاب و معدوم گشتہ
اما جزو سوم تاہنوز روے انطباع ندیدہ و حلیۂ آن نپوشیدہ بنا برین درین ولا رہنمونی توفیق توفیق بخش گردید و
عنان توجہ بدان منعطف گشت کہ سر دست گوہر جزو سوم کہ بچند وجوہ انتعاشش از واجبات ست در سلک خط خوش
و انطباع صافی کشیدہ پیش اہل دل پیشکش نمودہ آمد تا دل را سرور و چشم را نور افزاید امید کہ زندہ دلان اہل تصوف و صفا کیشان
جہان تمتع ازین جلد سوم بہرہ یافتہ بندہ را بدعاے خیر یاد فرمایند کہ ہمچنین باقی اجزا از دست فقیر حلیۂ انطباع پوشیدہ
باعث افزایش نور باطن و آرایش محافل گردد اگرچہ مرد را ثناے اشیاے خود گفتن نزیبد مگر تاہم ازین قدر در
معرض تحریر آوردن از ضروریات مینماید کہ در تصحیح این جزو سوم سعی بلیغ بکار بردہ آمد و بہ بسیارے از نسخہاے قدیم
خطی منقش را بکرات و مرات مقابلہ نمودہ شد و سعے الوسع در مواقع اختلاف ہیچ نسخہ فرو نگذاشتہ شد و عبارات
عربی را معرب گردانیدہ شد و در اکثر جاہا تخریج احادیث مندرجہ متن کردہ شد و دیگر خصوصیات کہ بملاحظہ
ناظرین متعلق ست نیز مرعی داشتہ شد - قیمت سہ روپیہ للعہ محصول ۸ ر

فہرست کتب موجودہ

(۱) مکتوبات شریف حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی سرہندی محشی کاغذ بادامی مکمل نو حصہ .... عنہ ۲۰

ایضاً کاغذ سفید عہ ۲۵ + ایضاً کاغذ سفید چکنا درجہ خاص .... عہ ۳۰

(۲) کنز الہدایات خلاصہ مکتوبات مجددیہ و معصومیہ کاغذ بادامی عہ + (۳) مبدا و معاد از حضرت
امام ربانی رح ۶ ر + (۴) مجموعہ مثنویات اربع لب لباب مثنوی مولانا روم - مثنوی حضرت خواجہ باقی باللہ
مثنوی معدن فیض - مثنوی غریب نامہ مجلد درجہ اول للعہ درجہ دوم لیے + (۵) تفسیر جلالین مصری
مع اسباب النزول والناسخ والمنسوخ لیے + (۶) مثنوی مولانا روم چہار مصرعی کاغذ سفید للعہ
(۷) رسائل تردید مذہب قادیانی + (۸) شمائل ترمذی معرب و مترجم زیر طبع ہے قیمت عہ +
(۹) استنکاف المسلمین عن مخالطۃ المرزائیین تمام علماء سنی اور شیعہ کے فتوے درج ہیں ۳ ر +

المشتہر

نور احمد عفی عنہ چوک فرید مسجد حاجی شیخ بڈھا مرحوم امرتسر

روز بازار الیکٹرک پریس ہال بازار امرتسر میں باہتمام شیخ عبدالعزیز منیجر چھپا